M. A. ŠIMÁČEK

SEBRANÉ SPISY

II.

SVĚTLA MINULOSTI

I.

DRUHÉ VYDÁNÍ.

V PRAZE
NÁKLADEM ČESKÉ GRAFICKÉ AKC. SPOLEČNOSTI UNIE
1908.

M. A. ŠIMÁČEK

SVĚTLA MINULOSTI

ROMÁN

POCTĚNO CENOU ČESKÉ AKADEMIE

I.

DRUHÉ VYDÁNÍ.

V PRAZE
NÁKLADEM ČESKÉ GRAFICKÉ AKC. SPOLEČNOSTI UNIE
1908.

n České grafické akciové společnosti UNIE.

JAROSLAVU VRCHLICKÉMU

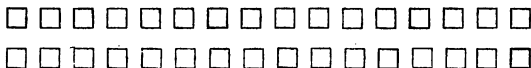
VĚNOVÁNO

Tiskem České grafické akciové společnosti UNIE.

JAROSLAVU VRCHLICKÉMU

VĚNOVÁNO

Psáno od září 1895 do června 1898

K napsání několika slov předmluvy přinucuje mě zajímavá zkušenost, že se podkládávají u nás doktrinářsky autorům záměry, jichž neměli, neb úkoly, kteréž sobě určit ani se jim nezasnilo — a to i tenkrát, když je to zcela samozřejmé, ano když to autor i přímo naznačuje. Svou knížku „První služka“ označil jsem jako „malý genre z mladé domácnosti“, z podobné asi opatrnosti, jako se označuje nápisem „Jen pro pěší!“ i cesta, na které je třeba vidět, že není určena povozům. Ale přese všechnu samozřejmost, přes to označení vytklo se mi, že v malém tom genru neřešil jsem sociálních vztahů mezi služebnými a pány. — Abych předešel podobné projevů chtivé umíněnosti snad též oproti tomuto románu, mám za potřebno důrazně říci, že nenapadá mi ani jím řešit nějaký problem, třeba by se některé z vystupujících v něm osob dotýkaly otázek sociálních, politických a snad i jiných, různě dle

různých svých názorů, vyplynulých z rozdílnosti jejich povah i minulosti jednohokaždého z nich; neumíněným pak čtenářům připojuji, že *jediné* jsem chtěl: aby osoby mého románu byly lidmi živoucími, zájem i účast budícími a poutajícími. A největším úspěchem mi bude, ucítí-li čtenář tluk jejich srdcí, porozumí-li jim, zacítí-li s nimi a nakloní-li se láskou k nim, jak autor v lásce je měl, když v duchu s nimi žil, radoval se i trpěl. „Část bytostí svých vždy přenášíme na ty, jež milujeme.“ Nuž i v osobách tohoto románu, právě že vyšly z lásky autorovy, je kus jeho bytosti, která snad přísvitem ještě na jich konturách měkce spočívati bude, až i jeho život bude již jen — minulostí.

V Praze, v listopadu 1900.

M. A. Š.

DÍL PRVNÍ

HLAVA PRVÁ

I.

V slabém světelném pruhu, jenž vycházel ze síně Valterovy hospody, vykročili do noční tmy tři pánové. Opatrně sestoupli po vyšlapaných schodech, neboť bylo na silnici plno bláta a louží z roztálého sněhu. Ve dveřích objevila se za nimi v poslední ještě hřmotné úkloně ramenatá postava hostinského se smeknutou čepičkou, zavznělo poslední přání dobré noci, pak se dvéře přivřely, a pánové brali se dobře známou vyšlapanou stezičkou na okraj silnice jeden za druhým k domovům.

Napřed farář již sehnutý a těžce oddychující, za ním kaplan a poslední doktor Vejvoda.

Nebylo ještě pozdě, sotva půl desáté, ale v Nedosekách bylo už jako po vymření. Tma na zemi, tma na nebi a nikde lidského hlasu. Jen kdesi v dáli, ze zákostelí, štěkal pes.

Ještě než došli k návsi, doktor se oddělil. Zavolal hlasitě do předu »dobrou noc!« a již bez dalšího loučení odbočil v pravo, došlapuje

jako měšťák zlehka a po špičkách po blátě, ačkoliv měl vysoké boty a kalhoty do holínek. Velebníčkové před ním rovněž se nezastavili; opětovali pozdrav a ani se neohlédnuvše šli dál svou cestou.

Doktor byl rád, že je sám, ačkoliv se cestou pranic již nehovořilo, a každý již vlastně jen hleděl, aby byl co nejdříve doma. Také v hospodě samé nebylo snad nějakého nedorozumění. Od půl osmé jako každodenně sehráli klidně svou partii preferance od padesáti, vyměřenou tak z pravidla na dvě hodiny, a skončivše dopíjeli svou obvyklou míru v šosácké pravidelnosti a v bezodporném již vzdávání se počínající ospalosti. Ani o politiku se dnes nezavadilo, tak že doktor mohl být s večerem zcela spokojen. Přes to vše, když se teď oddělil od svých každodenních spoluhráčů, pocítil přece jen uvolnění. Těsně podél tmavých stavení bral se zrychlujícím se krokem ke svému domovu, a představy z předvečera stěhovaly se mu zas překotně pod lebku, jako do bytu, z něhož je byl na dvě hodiny jiný vypudil.

Byly zde — jedna, druhá, třetí, čtvrtá, celá legie — s tou dráždivou plastikou, se vší překvapující věrností a úplností detailů — jak je vytvořit a zaranžovat dovede jen vyškolená fantasie a když se jimi byla již často obírala.

Doktor byl bezmocen oproti nim. Byly nastěhovány do jeho nitra, byli to černí ptáci —

jak je nazýval — hnízdící v tmavých skulinách jeho duše a vyletující jen ve chvílích samoty, když do ní nikdo neviděl, když byly uzavřeny její okna a dvéře Odkud se vzali? Kde se vylíhli? — Nevěděl. — Prostředek, jímž se jich zbavit — neznal. Děsili jej, hrozil se jich až, ale oni litali nad stojatou, otravnou vodou jeho smutku.

Měl postaveny ideály v svatyni své duše, měl tam sloupy i klenby krásných zásad i snah, měl v ní čisté květy dobra a lásky — ale i v posvěcených chrámech, v podkroví a úkrytech jejich věží sídlívá a poletuje černé plemeno vranní.

Poprvé se vznesly — ty první z nich — přede dvěma roky, když se u ženy jeho objevily první známky povážlivé choroby srdeční. Byly to mlhavé obrazy budoucnosti, kdyby mu ona odešla. Plašil ty obrazy jako hřích od sebe, ale neměl síly je zaklíti. Vracely se, nabývaly určitějších rysů, zřetelnějších barev, ustalovaly se a bohatly podrobnostmi. Byl pln lítosti nad tím úkazem, ale ta nestačila, aby jí zažehnal se své duše ty představy, jež se do ní znenáhla tiskly svými ustalujícími se rysy. Volal na pomoc vzpomínky nejšťastnějších chvil s ní strávených, vzpomínky z dětství svého i jejího — marno, neměly moci vytrhnout ty obrazy z nitra.

A teď, kdy po dvou letech objevila se u ženy za neklamných již a mnohem povážli-

vějších příznaků táž potměšilá, těžká choroba, která tehda skoro nepozorovaně odešla, a kdy bylo stálé nebezpečí, že třeba rázem učiní konec jejímu životu — bylo těch představ již hejno a měly pevná hnízda v .skulinách zákoutí jeho duše.

Tou cestou k domovu dnes večer zase se rozlétly. Nebylo k tomu třeba nikdy nic jiného než chvíle samoty, aby zamávaly křídly a vznesly se.

. . . . . Jedna, druhá, třetí, čtvrtá . . . do nekonečna . . .

»Už zas — už zas —?« rozpaloval se doktor, když se přistihl, jak za nimi hledí, jak je sleduje, jak zaujaly celou jeho pozornost. »Ani okamžik jist před vámi? Jaký to mám mozek, můj Bože!«

». . . . . Podrážděný, hochu, podrážděný —« odpovídal si sám lékařsky vysvětlivě a otcovsky chlácholivě, »a v tom se to právě líhne. Podrážděný celý nervový systém. Proč už jednou nežiješ, jako těch tisíc lidí zdejších? Proč se už jednou nevyhojíš, u všech všudy. Ale to jsou pořád ještě recidivy té protivné sebeanalysy, té epidemie našeho věku. Pořád se plížíš po zákoutích své duše, až vyplašíš někde takové bestie. Prokletá manie! . . .«

»Hloupost! Jaká manie? Plod sobectví, plod toho ustavičného zření jen k svému já a pořád jen já a já. Nedostatek citu, nedostatek

dobroty, to je to! — Ale u všech všudy, vždyť si ji přec nemohu voćkovat, vždyť si jí přec nemohu přidat. Jsem takový, jaký jsem . . . A na konec, všechno je marnost. ‚Marnost nad marnost,‘ jak cituje starý Fabián; a má snad dobře. Ta kniha Ecclesiastes je znamenitá kniha. A ten šibal stará zná z ní každé slovo. A žije jen dle ní, filuta! A ta jeho Rubensovská Máří —«

»Dej Pánbůh dobrou noc, milostpane,« ozvalo se z nenadání z prava doktorovi u samého ucha. Trhl sebou. Poznal hlas ševce Arazima, svého téměř souseda. Stál polosvlečen v polootevřených dveřích svého baráku a bafal.

»Dobrou noc,« poděkoval doktor. »Co pak, že ještě nespíte?«

»I — tak tady fajčím trochu, abych tam nenadělal kouře.« (Měl ženu souchotinářku.)

»A jak je doma?« ptal se doktor, spíš aby něco řekl, než ze zájmu.

»Inu — lepší to už sotva bude,« pronášel švec zvolna. »Je chudák — no! Co dělat,« a pokrčiv rameny odplivl do prostřed cesty.

»Jste hodný, že ji tak šetříte,« obrátil se ještě doktor, aby namanulou rozmluvu nějak zakončil.

»Inu — když fajčím tam, pořád mi chrchlá — a mně je jí líto. Co tedy!« slyšel ještě za sebou zabručet a hned potom nové odplivnutí.

»Zdali pak ten má v sobě takové číhající bestie?« šlehlo doktorovi hlavou. »Eh — jiná stavba, jiný materiál. Primitivnější, ale lidštější. Nevkusnější, ale mravnější. Vyšší? — Ne, ale lepší. Domek o jedné světnici, a ne hrad s věží, kde za trámy hnízdí havrani. Ten domek by mi byl milejší. Ale já ty věže strhnu — kat mě sper, že to udělám! O nějaký sáh být výš k slunci, co to znamená při té nekonečné vzdálenosti? —«

Doktor zastavil před svým domem.

»Na každý způsob je ten švec šťastnější individuum než já,« resultoval odmykaje malá dvířka vedle vrat do dvora.

»A morálně vyšší; neuvědoměle vyšší, ale přec vyšší,« dodával stanuv před vchodem ke stavení a otíraje nohy o vích slámy.

Z prázdné maštale ozval se v té chvíli kňučívě zavřený v ní Brok. Doktor však ihned chlácholivě naň zavolal, pak zarazil klíč do zámku, odemkl a ocitnuv se v tmavé chodbě, zavřel za sebou zpolehounka dvéře a po špičkách ubíral se hned v levo do svého ordinačního pokoje a nyní zároveň ložnice.

II.

Hned jak jej ovál uzavřený vzduch chodby, jakoby bylo z její tmy cosi známého a příšerného k němu přistoupilo a jej odechlo. Stisklo

mu to srdce, a pocit úzkosti mu sjel až ke kolenům.

»Může být už rozhodnuto . . . Snad je rozhodnuto . . .«

Kmitlo mu sic hlavou, že by byla Běta proň jistě poslala, kdyby se byla dostavila prudší horečka nebo třesavka (jako před čtyřmi dny), nebo dokonce kollaps, ale přes to vše od několika dnů vždycky když vstupoval do chodby svého domu, tato myšlénka jej přepadla, skočila naň, jakoby byla už dávno číhala, až přijde Někdy mu běžela i vstříc, když se vracel k domovu, skočila k němu na bryčku a nedala se odehnat.

»Affekce nervů,« vysvětloval si chladně tyto pocity, ale to proto jen, že se bál dotknout se vlastní příčiny, ačkoliv věděl, že se ozve a že jí neujde. Přijde Confiteor . . .

I nyní rozechvěn otevřel dvéře svého pokoje, kde staženým světlem svítila uprostřed malá visací lampa. Na stole stála skleněná láhev s vodou a sklenice. Odloživ hůl i klobouk a svleknuv se rychle ze svého kalmuku nalil si a pil volnými, táhlými doušky v úsilné snaze po uklidnění. Při tom zrak jeho svezl se již ze zvyku na pohovku za stolem, kde spal pětiletý jeho synek Tonouš. Ležel s hubičkou pootevřenou a dýchal tiše a z hluboka. Z dětské spící jeho tváře, té baculaté a spo-

kojené, té čisté, milé, nevinné, jakoby byl zasvítil k doktorovi konejšivý, léčivý paprsek. Postaviv sklenici, povytáhl malounko knot lampy a přistoupiv blíže, dotkl se lehounce hlavy dítěte v takové prudce vyvstalé žádosti toho dotknutí. A hned se mu uvolnilo, a od srdce jakoby odpadávala tlačící tíže.

»Kluk malá,« zašeptl a usmál se, »— hravá... i ve spaní jakoby si hrál a tak se schválně skrčil a rukou peřinku si přitáh' až k bradičce...«

Postál pak okamžik, pak rychle poodešel k svému odestlanému lůžku, aby se zul z vysokých svých bot. Činil to opatrně, aby nenadělal hřmotu. Vklouznuv pak do připravených již na koberci střevíců, vynesl boty za dvéře, tichým krokem přešel chodbu a pootevřel protější dvéře do kuchyně. Tam u plotny na zemi seděla polosvlečená již chůva Cilka a leštila malé chlapcovy sbrnovačky. Kuchyňskou lampičku měla postavenu vedle sebe na zemi, takže světlo jí padalo zdola na tvář a vrhalo pohybující se stín její hlavy až nad plotnu na zeď. Když zahlédla doktora, pozdravila.

»Běta je u paní?« zeptal se.

»Je,« kývla nevytrhujíc se v práci.

»Nikdo tu nebyl?«

»Z fabriky pro prášky.«

»Byly připraveny na stole. Dala's jim je?«

»Dala,« kývla v tak horlivém přesvědčení, že jeden vrkoč (měla účes již rozpletený a byla prostovlasá) se jí přesmekl s ramene na prsa.

»Jaké má ta holka silné copy,« šlehlo doktorovi hlavou, ale hned — jakoby se něčeho zalekl anebo zastyděl, odvrátil pohled, zavřel dvéře a bral se k ložnici ženině, k níž se vcházelo parádním pokojem, jenž měl vchod na samém konci chodby.

Dříve spávala paní doktorová celý čas ve velikém rodinném pokoji hned vedle kuchyně, ale co se její choroba zhoršila a každý šramot ji bouřil a zrovna fysické bolesti způsoboval, odstěhováno její lůžko do hostinského pokoje, jehož okna šla do zahrady jako okna pokoje doktorova, a kde naprosto nemohla uslyšet, zvonilo-li se v noci na muže, poněvadž zvonek šel do kuchyně. První noci líhala s ní Cilka, ale poněvadž ta usnula vždy tak tvrdě, že ji nebylo možno zbudit, zůstávala nyní u ní děvečka Běta, starší již osoba, prostodušná, rozvážná a dobrosrdečná, která sloužila u doktorů již na čtvrtý rok a jíž nemoc paní způsobovala opravdovou hlubokou lítost a veliké znepokojení.

Sotva doktor stanul u dveří a chopil se kliky, zapěnilo se jeho nitro lehkým rozechvěním. Byl to starý, známý pocit. Nepůsobil již bolestí, dál se pod úplným zevnějším klidem, ale uvnitř přece jen dráždil obolená již dávno

místa. Byl jako starý kvas v duši, složitý produkt dávných bolestí a bojů proti nim, ztrativší již na prvotním účinku, nějak zhořklý nebo ztrpklý, ale rozlívající se přece z každé nejmenší příčiny.

»Povinná návštěva — z šetrnosti, z dobrého mravu, ze snahy hrát až do konce úlohu dobrého manžela — ale bez touhy, nanejvýš jen ze zvědavosti, jak je, a s tajným přáním, aby nebylo líp,« zaleptalo v doktorovi staré přiznání, kterým se mučil a pro které se v těchto chvílích přímo nenáviděl.

»Můj Bože, vždyť já přece nejsem zlý člověk, ne, já nikomu nikdy neublížil a vždy choval bázeň někomu způsobit bolest. Vždyť já z té bázně trpěl raději sám, obětoval se, zapíral se — kde se vzalo ve mně to nelidské přání? Proč je takový zlý kout v mé duši, takový tmavý, páchnoucí kout, z něhož vyrostl tento jedovatý blín?« — —

I všechny tyto dávné myšlénky, nesčíslněkráte opakované, vypluly nyní opět s tím zhořklým kvasem v jeho nitru. Nerodily se teprv, neprošlehovaly jedna za druhou jeho mozkem, byly již hotovým produktem a průvodcem toho kvasu.

Ohlásily se v něm svou palčivou chutí, cítil je i s ostrostí jejich v jediném tom okamžiku, aniž bylo třeba si je opakovati. A s vě-

domým tím pocitem jich vstoupil do temna parádního pokoje a hned se obrátil ke dveřím ložnice.

»Masku na sebe,« projelo mu hlavou, a úsměv škubl mu rty.

Ale než dokročil ke dveřím, otevřely se z vnitřku a mezi nimi objevila se služka Běta.

»Zrovna teď zdřimla,« zašeptala, majíc jednu ruku vzadu na klice a druhou přidržujíc se pažení, jakoby očekávala, že doktor ani nevstoupne.

»Tak jak je?«

»Pěkně jí bylo. Libovala si, že je jí volnějc,« sdělovala služka a vystoupla z pokoje, přivírajíc za sebou dvéře. »Utíká tam odtud teplo,« upozorňovala starostlivě.

»Vzala před spaním kapky?«

»Vzala — sama jsem jí je dávala.«

»No — to je dobře — — Ani tam radši nepůjdu — aby se nevzbudila. Kdyby v noci bylo snad hůř, tak mě jen zavolejte!« A již obracel se ke dveřím na chodbu, jsa v duši rád, že se dnes již nemusí s ní setkat. I Běta vkročovala již zpět do ložnice.

»Pánbůh rač dát šťastnou dobrou noc,« pozdravovala šeptem.

V tom okamžiku však ozvalo se z ložnice hlasité zvolání:

»Karle! Jsi to ty? — Pojď jen dál, já nespím.«

Doktor sebou trhl a ihned se vracel. Na tvář vnutil výraz klidný, skoro úsměvný. Byl si však toho vědom, že tak činí, a dřívější hořkost se pozvedla v nitru.

Vstoupil do ložnice slabě osvětlené zastíněnou noční lampičkou, jež stála na stole, a přikročil ke zdi v levo, kde hlavu majíc vysoko polštáři podloženu na lůžku více seděla než ležela jeho žena. Světle kaštanové její vlasy rozpuštěny splývaly jí po běli povlakův, a pohled byl upjat na tvář vstupujícího chotě.

Chopil se její horké ruky, zkoumal chvíli tep, pak naklonil se k její tváři a políbil ji. Její bledý, vážný, skoro přísný obličej pěkně se vyjímal v tom rámci rozpuštěných vlasův a v tom pološeru v pokoji panujícím. Když se k němu shýbal, zahlédl stín své sklánějící se hlavy na stěně, a dotklo se ho jako výsměch, že se tak vidí při tom políbení.

Žena obepjala jeho šíji oběma rukama a tak prudce přitiskla své horké rty k jeho, že zacítil v tom políbení až zuby její. Trvalo chvíli, než jej pustila.

Znal tyto prudké projevy její lásky, i cítil v nich nyní i bázeň její, že nebude jim snad již dlouhého trvání, že odejde opouštějíc všechno, nedosycena, činíc místo snad jiné. Bylo mu jí

líto v těchto záchvatech její lásky k němu, při nichž nejvíc si připadal jako pokrytec, lhář, podvodník. Ale právě proto že to cítil, nedovedl v takových okamžicích klamati. Nedovedl ve své políbení velhati žár, zůstávalo střízlivé a chladné.

»Jen, prosím tě, buď klidna, Anežko,« pravil shovívavě napomínavým hlasem, když povolila prudkost jejího objetí. »Rozuměj mi, mluvím k tobě jako lékař; — na žádný způsob se nesmíš rozčilovat, chceš-li být zas brzy zdráva.«

»Karlouši — já nebudu,« zašeptla těžce nemocná takovým tónem beznadějným, takovým trpícím pohledem se naň podívala a tak smutně zavrtěla hlavou na svých bílých poduškách, že cítil celou zoufalost těchto jejích slov, a náhlá, prudká bolest sevřela mu nitro.

»Budeš-li se sama takhle mučit takovými myšlénkami, jen si přitížíš a ublížíš,« promluvil měkce a rozechvěn. »Já jsem sem neměl ani vkročit. Ty musíš zachovat klid, klid a zase klid,« mísil se již lékař do jeho řeči. »To je hlavní a nejdůležitější lék, chceš-li se zachovat. — Nesmíš se znepokojovat strachem, myšlénkami na to nejhorší — to je jed. — Klid a důvěra je při takové chorobě přímo zákonem, jenž se nesmí přestupovat. Jinak bych tobě i sobě musel — jako lékař — zakázat svou přítomnost. Vždyť ti to říkal i kolega Novák.«

Řeč jeho přešla docela v klidně důrazný, až varovný tón, jakým navykl si mluviti u lože svých pacientů.

Nemocná bez hnutí mu naslouchala nespouštějíc s něho zraků. Chtěla chytat útěchu nejen z jeho slov, ale více z jeho tváře, z jeho pohledu. Platil jí víc muž než lékař, za něhož manžel se kryl. Neměla plné víry v to, že jeden výbuch jeho lásky, jedno prudké jeho objetí by jí spíše uškodilo než polevilo. Zdálo se jí, že jedno srdečné horoucí jeho políbení by s ní sňalo víc tíže a neklidu, než jí přidalo. Arciť i kolega mužův, malovický doktor Novák, tytéž řeči vedl, tytéž rady dával, o vyvarování všeho rozčilení kázal, ale ona věřila jen s nedůvěrou. Na dně jejího srdce byly pochybnosti — a ty shasnout, větší klid by v ní nastal — tak se jí zdálo — větší úleva, rychlejší krok k zlepšení, než tou přísnou, stále opakovanou radou: jen žádné rozčilení! než tím zdrželivým pokaždé couvnutím anebo nanejvýš tím střízlivým pocelem, když chtěla muže v prudkém hnutí své lásky a svých obav přitisknouti k svým prsům.

Doktor byl tou měrou psychologem, že tušil tyto její skryté city a touhy. Ale bylo mu snadněji, i čestnější se mu zdálo, u jejího lože krýti se za lékaře, než lháti horoucnost, jíž v něm nebylo. Snad by byl cítil potřebu jí lháti, kdyby v něm bylo viny. Ale až na ty

černé havrany v skrytých zákoutích své duše stál jako manžel čist před její tváří. Neublížil jí, nezapřel jí nikdy sobě, nebyl věrolomný. Pohasl sice plamen lásky k ní, ale jiný nebyl zapálen před žádným oltářem. A to bylo jeho omluvou, útěchou a silou.

»A teď je ti třeba spánku, Anežko,« dodával měkčeji po svém lékařském napomenutí, v touze, býti již odsud, býti již sám. »Je už pozdě, a sám cítím únavu,« domlouval. »Doufám, že budeš spáti dobře,« stiskl jí ruku a sklonil se opět nad ní k políbení.

Chtěla mu říci »zůstaň tu ještě!« ale neřekla. Bála se znova opakovaných rad, těch střízlivých a smutných z jeho úst. Nestrhla ho ani již k sobě, aby nebyl nucen zas ji napomínat; jen silně stiskla jeho ruku a zašeptala »dobrou noc, Karlouši!« takovým tónem plným resignace, z jejíž tíže, s jakou se prolomila, mluvilo celé moře její lásky, že znova mu prudká bolest sevřela hrdlo. Kdyby byl býval sentimentální, teď v tom okamžiku by ji byl zlíbal a promluvil slova, na něž čekala. Ale doktor nenáviděl sentimentality, doktor si ji hnusil. A poněvadž byl měkký člověk, bál se jí jako nebezpečí a utíkal před jejími záchvaty. A proto i nyní jen se na ženu ještě usmál a v tom úsměvu pokývl přátelsky vlídně hlavou a potom rychle vyrazil z ložnice, neboť v očích měl plno slz a cítil je.

III

Silně dojat vrátil se do svého pokoje. Nejen dojat, přímo rozrušen byl. Znamenal to i na zrychleném a sesíleném tluku svého srdce. Rychle začal se svlékat, neboť cítil k uklidnění potřebu tmy. Než se však odebral na lůžko, sklonil se ještě jednou k Tonouši a přejel dlaní po jeho ramínku v opakované touze jen se dotknouti jeho tělíčka, pak shasl lampu a ulehl. Věděl určitě, co se nyní stane, neboť i tento jeho stav byl starý známý: pod silným dojmem předešlých okamžiků začne chvatně a s jistou náruživostí probírat svou minulost, obracet chtivě listy v obrázkové její knize a stopovat roj představ z nich vyvstalých, vzpomínat dojmů a citů dohaslých a tišit se tím, jak vše se vyvinulo tak vysvětlitelně, tak přirozeně jedno z druhého, a přesvědčovat se na konec, že muselo tak býti, jak je, že vše bylo a jest nezvratitelný osud, že musí cítit hořkost starých bolestí, a že musejí ještě přijít čekající již před prahem trýzně nových těžkých chvil, než se rozední k ránu nového života.

Byla to stará ohmataná kniha, ta obrázková kronika jeho minulosti, rozevírající se poslední dobou již pokaždé na určitých místech, do nichž vzpomínky nejchtivěji se zahloubávaly. Čím více cítil a zkoumal hořká zrna, jež vyrostla mu ze setby jeho minulosti, tím častěji

vracel se ke dnům té setby zpytuje, kde byla příčina hořkosti té vzešlé z ní úrody. Nebyl šťasten a nedal štěstí — to byl celý výsledek jeho manželství. Kudy vinula se cesta, jež vedla k smutnému tomu konci, a kde byla ta, po níž kdyby byl kráčel, byl by býval zavítal v místa slunnější a šťastnější, v krajiny úrodnější a radostnější? —

I dnes, kdy spánek míjel lože jeho — otevřela se mu kronika jeho minulosti v místech, k nimž nejčastěji se vracel, hledaje tu cestu, jíž bral se jeho život.

Viděl v malém městysi bývalého kraje pražského starou školu na náměstí, na němž stála šedivá barokní socha sv. Floriana, ohrazená zeleným zábradlím ve stínu čtyř košatých kaštanů. Škola stará, jako sta jiných, s oprchalým nápisem Bohu a vlasti nad vchodem, od něhož v pravo lesknou se v slunci dvě okna plná květin. A za těmi okny prostranná světnice, tak útulná, tak přívětivá a teplá, s hrčícím šicím strojem u okna, za nímž sedí mladistvá dívka — zpola dítě ještě — dcerka učitelova. V rohu proti vchodu starý klavír, na stěnách troje nebo čtvery housle, uprostřed veliký dubový rodinný stůl, za kamny malá dvířka do kuchyně: se všemi podrobnostmi zrcadlí se mu dávný ten obraz v duši.

Předstupuje i plachý, zamlklý řídicí učitel Burian, s těma výmluvnýma, však nevýslovně

*

dobrýma šmolkovýma očima, vidí i přísnou, ustaralou paní učitelovou v černém krajkovém šátku na šedých vlasech, vidí i dva štíhlé syny, studenty, druhy svého mládí, první důvěrníky rozpínavých svých snah, s nimiž sváděl dlouhé a hlučné debatty o literatuře, hudbě, politice a filosofii, plné prudce na sebe narážejících kvasivých názorů a úsudků. (Ach, jak je všechny korrigoval život!)

Z kuchyně staré školy vchází se na dvorek, za nímž je stinná velká zahrada plná nízkých rozložitých štěpů obalených ovocem. V rohu laťový altán obrostlý divokým vínem a vylepený na stropě modrým papírem se stříbrnými hvězdami.

Vše to vyvstává a žije před zrakem jeho duše v podobách a barvách z první poloviny let sedmdesátých, avšak v teskném vzpomínkovém osvětlení nynějška, oddáleného od těch dob celým dvacetiletím.

Byl quintán nebo sextán, když poprvé přijel sem z Prahy na prázdniny k nebožtíku strýci doktorovi, jenž za první ženu měl sestru jeho matky a jenž po dlouholetém živoření v ztraceném pohorském hnízdě stal se tu panským a železničním lékařem. A od těch dob, po celých ještě čtrnáct nebo patnáct let svých studií (promovoval teprve v třicátém svém roce), jezdíval sem nejen na vagace, ale často i na

svátky a meškal tu někdy nepřetržitě dva i tři měsíce.

Pamatuje dosud na ty první dojmy, kterými venkov k němu zde promlouval. Pamatuje na zelinnou a ovocnou zahradu za dvorkem domu, v němž strýc po svém předchůdci bydlil a jejž později od vdovy jeho koupil. Pamatuje na dvůr se stodolou, maštalí a kolnou a velikými dvěma ořechy před prahem k domu, na němž vidí dosud státi vysokou postavu své nevlastní tety, svolávající drůbež a sypoucí jí ze zástěry zrní. Pamatuje celé rozdělení a zařízení domu, a zvlášť strýcův šedý ordinační pokoj s věčnou kožešinovou vůní, v němž bylo více zbraní a parohů než chirurgických nástrojů, a více vycpaných ptáků než lahví a lahviček s léky.

Byl to zvláštní člověk, ten jeho strýc, doktor Heřman, a měl na měkkého, citlivého pražského studenta ohromný vliv, jak si doktor nyní sám přiznával.

Vzpomíná si — jakoby to sotva rok bylo — jak jej o prvních prázdninách, jež u něho trávil, provázíval na hony i na cesty k nemocným. Vidí zcela zřetelně šedivý jeho límcový plášť s červenou podšívkou, jejž strýc brával s sebou do bryčky a s něhož odpínal za sychravého nebo deštivého počasí kratší límec, aby jej přehodil přes ramena svému

bledému pražskému synovci, kterýž vedle něho na sedadle nebo na otepi slámy (když jeli v selském žebřiňáku) se choulil ve svém svrchníčku a ruce do kapes schovával. Vidí zcela určitě v obrázkové kronice své minulosti i strýcovy těžké zimní kožichy — ještě z horského jeho pobytu se datující — jeden na všední den, druhý lepší na neděli, jež on tehda — patnácti, šestnáctiletý student — nikdy ani pozvednouti nestačil.

Avšak všecky tyto vedlejší vzpomínky na strýcův dům, na starého doktora samého a na tetu neměly dnes dosti síly jej upoutati ve svůj užší kruh. Mihly se jen tak přeletavě hlavou, vzbuzeny a strženy tím hlavním proudem, jenž točil se neustupně kolem staré školy. Sotva že se jen tak jeho mysli vzpomínkově ještě dotkly jeho nedělní cesty do kostela s tetou a sotva že se mu jen tak kmitl v kronice minulosti list s obrazem barokního chrámu Páně, zasvěceného Všem svatým, již hned viděl zas před sebou učitelovu sličnou dcerušku, jak čistá a jaksi svátečně ozářena v řadě několika družek svých v popředí kruchty do partesů hledí a zvonivým svým hláskem v píseň chrámem hlaholící vpadá.

V jeho klíčící lásce k venkovu připadalo mu tenkrát toto něžné dítě jakýmsi milým vtělením idylického jeho kouzla a poesie, ja-

kýmsi živým symbolem toho čistého obrazu venkovského, jak jej měl ve své mladistvé duši.

Když přijel první rok k strýci na prázdniny, byla učitelova Anežka ještě děckem v krátkých šatečkách, s červeným hřebínkem v světle kaštanových vlasech, ale již ty její způsobné, vážné poklony se sklopenýma očima, to její zdrželivé podávání ruky a to náhlé někdy rozzářené vzhlédnutí modrých očí měly do sebe cosi z příštího nedotknutelného a přec dráždivého panenství, cosi jako předtuchu sladké vůně příštího jeho květu Je živě zachycen líbezný ten obraz tohoto děcka z těch dob v kronice jeho minulosti, a i nyní se mu zamihl před zrakem duše, nicméně nejčastější představa, v níž před něj předstupuje dceruška učitelova, je zjev dívky již asi šestnáctileté, kdy on již na universitě vnucoval svého ducha do tajů institucí a pandekt, živě však již tehda nesměle skrytou myšlénku deserce od juris prudentiae do oblasti jiných živějších i živnějších věd.

V té době rovněž i oba synové pana řídícího byli již na vysokých školách (Zdeněk na filosofii, Jaromír na technice), a v té době právě přátelství s nimi mělo nejpevnější svazy v nezadržitelné potřebě po vzájemném svěřování rodících se názorů a myšlének, jež byly většinou v revolučním odboji k tradicím hlásaným s katheder, v sloupcích novin i v jednotlivých kapitolách odložených učebnic.

A jaký to byl cit, jenž vtiskl tak živými rysy do kroniky jeho minulosti i obraz sestry obou bratrů?

Byla to láska?

Zde ocitl se doktor v dnešním svém vzpomínání opět u té nejosudnější a nejdráždivější otázky svého života, před níž jeho sebeanalysa stála dosud jako před nejtěžším problémem, ale k němuž vždy se vracela v jakési náružívé potřebě po marně podnes hledané, určité a přesvědčivé odpovědi.

IV

Byl si dobře vědom hlavní obtíže tohoto zpytování, totiž že chce rozbírat něco, čeho vlastně již není, co dohaslo, rozprchto se a žije pouze ve vzpomínkách zbarvených, či spíše osvětlených světlem posledních dob.

To ovšem ani dnes si nemohl zapříti, že cítíval teplé vlny radosti rozlévat se nitrem, když ji viděl tak čistou, svěží, panenskou, že býval hnán touhou ji spatřit, a že doma v Praze, tam v přítmí svého pokojíčka, jehož jediné okno šlo na cihlovou pavlač starodávného domu, býval uchvacován až divokým někdy steskem po jednom jen nahlédnutí do útulného pokoje ve staré škole tam na idylickém náměstí zapadlého městyse, po postihnutí jediného pohledu

z modrých očí té štíhlé dívky, sedící tam před oknem u hrčícího šicího stroje, po jediném stisku její drobné, pracovité ruky. Ani toho si netajil, s jakou vnitřní rozkoší, s jakou náruživou zálibou v dobách odloučení vzpomínával všech chvil s ní strávených, těch jímavých večerních procházek po náměstíčku, těch vyhledávaných i vypočítaných setkání v školské zahradě, těch delších vycházek za nedělních a svátečních odpolední do polí, k podhajskému rybníku a mlýnu nebo kolem stanice k bažantnici a dál až k »Červenému dvoru«. Ba prošly dnes jeho duší i vzpomínky na ona blaživá pohnutí z tehdejších dob, kdy dal jí první knížku na památku a kdy zas od ní přijal první proň utrženou a s panenským ruměncem mu podávanou růži a později modrým hedvábím vyšitý proužek — vkládací znamení do knihy.

Tehda nebyl v pochybách, že to láska se usídlila v jeho srdci, první, čistá, pravá láska, nehasnoucí, věčná, a celými svazečky psaných básní slavil tehda v blaženém opojení její královský vjezd do své duše. Byly to více hymny než jásání a více modlitby než opěvání.

Avšak třeba že byl v úkrytu svého pokojíčka vyznával a vzýval tou dobou svou lásku v horoucích slokách, nevyzradil v nesmělosti ba stydlivosti své — vypěstované samotářstvím od dětství — ani nejdůvěrnějším svým přátelům jediný verš z nich, ba ani opěvané

bytosti netroufal si přímo se svěřit s erotickými svými výrony.

Krasopisně opsané posílal je pouze anonymně nebo pseudonymně všem možným redakcím, a asi dvakrát anebo třikrát přinesla zaniklá brněnská Koleda několik ukázek z nich. A jen tyto otištěné fragmenty svých zveršovaných přiznání a tuh odvážil se bez vyzrazení autora oklikami zaslati kněžně svého srdce — a s tajnou rozkoší v duši za nenápadně přivozené příležitosti se jí na ně zeptat a o nich mluvit.

(Při poslední té vzpomínce zamihla se doktorovi bezděky v mysli představa jeho nynějšího psacího stolu za lůžkem, v jehož nejdolejší zásuvce mezi jinými žloutnoucími papíry složena byla i ta dvě tři čísla Koledy s jeho poetickými pokusy.

»Ano, tam jsou jako vězněni svědkové mladistvé odvahy a bludů,« pravil si v duchu s úšklebkem zhořklého filosofa.)

Ale později byl rád té své stydlivosti a nesmělosti, neboť již rok po svém přestoupení na medicinskou fakultu počal sám znamenati změnu v citech svých. Nastával obrat ve způsobu života a obrat v pohlížení na ženu.

Vyrostlý bez bratrů a bez sester, bez zábav a her druhů, uvyklý domovu a samotářským snům — žil, bájil a zálibně takřka hýřil jen ve svých rozžhavených fantasiích sedaje

nad Ovidem a Vergilem, nad Byronem i Mussetem, nad Poem i Hugem. Potají sám literářil už snad od quarty, a v podařené lyrické sloce nebo pokusu aforistické prosy viděl v těch dobách krom v dobře skládaných zkouškách — jedinou radost a uspokojení životní. I cizí řeči, zejména frančinu a ruštinu pěstoval, a ukázky jeho pseudonymních pečlivých a obratných překladů drobných některých prací veršem i prosou (Copée, Cazalis, Daudet — Polonskij, Samsonov, Ščedrin) přinesly v té době i některé přední belletristické listy.

K postačitelnosti takovéhoto uzavřeného života přispívala hodně i dávka hypochondrie vypěstované vychováním. Pozdní syn jedináček byl již od dětství ošetřován jako nakřaplé vajíčko, s ustavičnou bázní o něj, v nepřetržitém dozoru a v stálém namlouvání: ‚Ty jsi slabý, ty se musíš moc a moc šetřit!‘ A poněvadž vskutku byl ne neduživ, ale velice útlé konstituce (otec oženil se teprve as ve 40 letech, když se byl hodně vysvětačil, matka byla slabá drobná osoba), a poněvadž varováno se každého tělesného tužení jako možného nebezpečí, a jen duch se namáhal a tělo choulostivělo, vypěstován z chlapce mladík nesmělý, bázlivý, samotářský, hloubavý a hodně hypochondrický.

Proti této hypochondrii začal sic bojovat strýc doktor z vrozeného již odporu proti každému zchoulostivění a rozněžnělosti, ale první

ukvapené trochu pokusy o její vykořenění radikálním otužováním — cestami na hony a jízdami do okolí — skončily dosti nezdařeně pořádnou bronchitidou. Proto sledován starým lékařem později postup nenáhlý, přirozený a takřka nepozorovaný, jenž prodlením doby vedl k úspěšným výsledkům fysickým i k rozjasnění nadějí a probouzející se radosti ze života.

V této mladické hypochondrii však a vyplývajícím z ní úzkostném pozorování svého těla i všech svých pocitů tkvěly nejen kořeny stále činné a záhy vypěstované sebeanalysy, ale i nejmocnější vlastně pohnutky pozdějšího rozhodnutí k přestoupení na studium mediciny, jež mělo v průběhu svém ve všech směrech tak veliký vliv na změnu pojímání a způsobu života a znamenalo v mnohých věcech přímé zrevolucionování dosavadních názorů.

Dva momenty z počátku hlavně účinkovaly: vliv poznávaných názorů materialistické filosofie a zapadnutí do společnosti několika kolegů mediků, užívajících požitků dosažené svobody hltavými doušky.

V.

První veselé pitky, první osmělené chůze do nočních kaváren, první pocel nalíčených tváří a rtů, první chtivá objímání prodejných ramen a šíjí, závratě vášně, muky vystřízlivění,

utápění výčitek v nových pitkách a novém hýření, nejdříve lhaný, pak navyklý výsměch všemu rozměklému cítění, panické stydlivosti a úzkostlivosti, zúmyslný až k šílenosti odboj proti všemu šosáctví a zpátečnictví — do něhož házena v rozpěněné zbujnělosti i moralita i společenské ohledy — zálibné pěstování tvrdosti a bezohlednosti, blaseovanost a cynismus, zprvu jen z koketerie líčený, později z jakéhos vynuceného přesvědčení okázale na odiv stavený: toť byly známky té náhle vypuklé bouře, té revoluční periody proti dosavadnímu poetickému snílkovství, pod jehož povrchem však byly tajně plynuly již dávno žhavé představy rozpalujících číší i žen, ohnivých rozkoší i sladkého umdlévání.

Trvalo po celých pět let toto divoké členství »družiny kadávrů«, toto nenasytné, umíněné protestování proti domněle »mrzáckému, idiotskému« způsobu života let minulých.

Na ženu pohlíženo jen jako na stvoření s tělem pro muže a na dřívější horoucí city k dcerušce pana řídicího jako na komickou lásku opozděného gymnasisty, hodnou nejbodavějšího ironisování.

V nevyhnutelných prázdninových stycích s ní jeveno nejprve zúmyslné vyhýbání, chlad v řeči, pak schválné napovídávání pražských allotrií a konečně i zjevné kruté vtipkování o dřívějších sentimentalitách.

Její chvějné rozpaky, její němý, plaše vyhýbavý smutek, její tiché utrpení, její náhlé výbuchy pláče, jimž jen on tehda rozuměl, pálí jej však i nyní ještě v duši.

Tehda však jich nedbal. »Tvrdým být« bylo tehda heslem jeho zpěněného mozku, a bývalá láska, šetrnost, soucit, vše mu bylo slabostí, na niž nutno odvážně šlápnout, aby si ji člověk oderval z duše.

Ale znenáhla začla reakce. Ve chvílích únavy, ochablosti a výčitek zapadaly mu do duše zárodky k ní pohledem na tisíceré obrazy lidského utrpení, hlubším pronikáním vznešené snahy vědy tomu utrpení bránit, je mírnit, mnohými příklady obětavosti některých profesorů oživených ideami nejryzejší humanity i živým jejich slovem — a hlavně silnými drtivými nárazy několika knih Dostojevského a Tolstého.

Nyní ovšem již dávno dospěl k přesvědčení, že jako podmíněno bylo zapadnutí do hýřivého života dřívější uzavřeností a nesmělostí, tak že předcházeti muselo to několikaleté bouření, aby plný zúrodňující vliv vykonati mohly ony první teplé dechy hlásaného i spatřovaného altruismu, které zavanuly nad jeho duší. Ona musela býti dřív rozryta vášní a zhnojena hříchem, aby vzklíčiti v ní mohla první semena nových názorů, nového učení.

Vzpínaly se ovšem k mocným protestům v jeho nitru přepadené a obkličované theorie

nejkrajnějšího individualismu a čelily všemi zbraněmi proti útokům Zosimova naprostého obětování se bližnímu (a dosud trval ten boj nedokončen), ale duše sama těmi zápasy ideí se šířila, jakoby se rozvinovala ve všech záhybech svých. Odkrýval v ní nové, dosud mu neznámé partie, v citech svých nalézal nová hnutí, nové síly a povinnosti, z nichž to poznání mu zahořelo, že pouhé jen vlastní já je falešným, v tmy bludiště a v propast sebezhouby vedoucím světlem.

I hlubší vnikání do věd přírodních i mnohé jiné zkušenosti životní přispívaly k tomu obratu. Opustil život posledních let a s prudkostí podněcovanou poznáváním utrpených ztrát dal se novou cestou, aniž by se však stal v požitcích nějakým zapřisáhlým asketou.

Nemohlo to ani býti, poněvadž z dob jeho bouřlivého quinquennia zbyla v něm vypěstěná zvýšená smyslnost a zbystření chápavosti pro každý, jiným zakrytý detail ženské krásy, půvabu a pikantnosti. Věděl, že ji nepotlačí zcela, ale byl odhodlán ji mírniti a silnou vůlí ovládat chtivost svých očí.

Sic mnohokráte ještě stržen byl na staré pěšiny, ale pokaždé jen podrážděn couvnutím své energie znova se vzchopil a vracel k práci.

To byla doba, kde více jej zajímala filosofie, problémy života, než vlastní jeho věda. Četl a psal v ní mnoho. Svářící se názory na-

rážením na sebe se rozohňovaly, a na jeho myšlénkách i na neklidném stylu jeho essayí, črt, obrázků i povídek i pouhých poznámek v zápisníku bylo cítiti teplou zpěněnou jejich krev. Byl v té době více literátem než studentem, a nastalo i stadium, ve kterém se již již rozhodoval po několikerých menších úspěších oddat se cele literatuře. Cítil potřebu zanalysovat a předvésti svůj dosavadní život, své vnitřní zápasy, rozvoj svých citů a názorů až do jich nejskrytějších tajů — a vyfilosofovat si z toho všeho směr příštího života. To zdálo se mu důležitější a přednější než všechno ostatní.

Byl sám sobě studijním předmětem v tomto úsilném podřizování se pořádku nového života, v kterém cítil nad jiné jeden kategorický příkaz: nápravu křivd spáchaných na Anežce. Ze zjevu jejího mluvilo k němu — jenž stal se neobyčejně vnímavým pro mluvu fysiognomií — tiché její utrpení. Cítil, že jest povinen domoci se odpuštění a usmíření. Leželo to na něm jako dluh, jejž nutno splatit k nabytí klidu. Účast a lítost s ní prosakovala jeho duši a oživila v ní touhu, způsobiti jí trochu radosti, vzbuditi její úsměv za tolikerá dřívější poranění.

Nevracel se láskou básnící mladík, nýbrž muž, jenž cítí, že ukřivdil dobré duši přátelské; ne srdce hořící plamenem touhy, ale prohřáté vůlí, odčinit bol a přinášet teplo uklidnění.

Podporován a kè skutkům urychlen byl celý ten obrat i tehdejší churavostí Anežčinou. Nastuzením z jara přivodila si silný rheumatismus a byla v stadiu rekonvalescence, když on tehda přijel na prázdniny.

Tane mu na mysli z té doby zcela jasně její přibledlá, polibky bolesti jako orosená tvář, z jejíhož pohledu jakoby mluvil jímavý vyčítavý stesk z netouženého návratu k životu. Ovšem dnes usuzuje střízlivě a jasně, že kdyby v době jeho bouření byl se jen přiblížil k jeho srdci obraz ženy jiné, nebo kdyby byl román s Bettynou Kunzovou předcházel, místo co následoval, jinou cestou by se byl bral aneb aspoň jinak přistoupil k Anežce. Ale žádná z žen, jež do té doby líbal a k sobě vinul, nevstoupila ani v předsíň srdce jeho. Lehce je objímal, s úsměvem od nich odcházel, a ve vzpomínkách jeho žily takřka všechny jako jediný typ, vlastně jako volná družina jednoho a téhož typu. Obraz jedné splýval s druhou a zapomínal na ně i mátl si je jako jejich jména.

Byly jen pěnou v jeho představách, pěnou, jejíž bubliny jedna za druhou znenáhla zanikají a v duši zbývá jen kysnoucí kvas vědomí, že s nimi promarnil část svých sil, čarovné prisma svého mládí, schopnost illusí a jasný, čistý a uctivý pohled na ženu vůbec. Pavučiny visely mu všude před zraky.

A vyšed z tohoto špinavého quinquennia s ošklivostí k němu, předstoupil před zjev té skromné dívčí bytosti, jež rozezpívala v dobách mladistvých tužeb a vznětů první a jediná jeho srdce. Předstoupil bez lásky — to ví teď jistě — ale přece s oživenými vzpomínkami prvních svých citů, s pálícím vědomím viny, s živou účastí dozrálého muže, budujícího si již pevné sloupy svých životních názorů a mravních zásad.

A jako dávno necítěné milé světlo padala v něj ta zářící čistota její duše — již teprve teď cenil — a známky hoře jejího i známky nemoci prudce rozdmýchaly jiskry účasti, soucitu a přátelství, jež jí nesl.

Ano, to byly ty dojmy tehdejších dob, a v nich tkvěly ty kořeny, jež nikdy pak již nemohl vytrhnouti ze svého srdce, třeba že v periodě svého románu s Bettynou na ně úplně zapomínal, a třeba že květem jejich nebyla láska.

A třeba ani to, co před lety mladý oktaván a jurista cítil k učitelově dcerce, není mu v světle dneška možno nazvati láskou, tou pravou a žhavou, jak si představuje, že v některých srdcích po léta žije a hoří, svítíc a hřejíc — tolik jisto je, že aspoň k žádné ženě jiné nepocítil nikdy vřelejšího a čistějšího citu, co k zhasínající tam dnes v zadním pokoji ženě své.

K žádné; ani Bettynu nevyjímajíc. Ani tu! To bylo jen poslední vzplanutí potulné vášně — ovšem silné a v následcích svých mocné — ale nic víc! dotvrzoval si skoro náruživě doktor ve vzpomínkové dnešní své rekapitulaci.

VI

Z tohoto znova vzbuzeného a cítěného vědomí tryskal mu pramének útěchy v noční té chvíli.

Jedno zvlášť podtrhoval ve svém nejskrytějším confiteoru: Vždyť já jsem před ní nepředstupoval se žádnou maskou. Vždyť jsem jí nelhal lásku. Vždyť já nepřicházel křísit v ní svadlé oželené již naděje, já chtěl pouze, aby mě poznala v mé změně, aby pochopila celé mé dřívější jednání. Obnažil jsem takřka před ní svou duši, aby viděla, že není tak špatna, jak se jí mohlo zdát, nýbrž že proniknuta je plným vědomím spáchaných vin, že rozlita je v ní lítost i úcta k ní i vděčnost a přátelství, tak že ona smí a může odpustit.

»Tout comprendre est tout pardonner,« bylo mu tehda heslem i nadějí.

Ale jak nyní znova dospívá k těmto vzpomínkám, opět se v něm ozývá ona myšlénka, jež zrodila se v něm hned v prvém roce jeho manželství:

*

»Zda právě tu jsem nechybil? Ne se stanoviska lidského, ale se stanoviska obezřelého psychologa? Stále jen od sebe, od vlastní duše jsem vycházel, ale moudrost by byla kázala, abych byl měl zřetel i k duši, povaze a citům jejím. Já přišel se jí vyznat z viny, ji odprosit a říci jí: ‚nejsem taký, za jakého jste mě měla, já ne sice lásku, ale úctu, vděčnost a přátelství k vám v srdci chovám;‘ avšak zdaž nebylo lépe pro ni (i pro mne, jak nyní na celou věc hledím), když všechny naděje vzhledem ke mně takřka již byla oželela a oplakala, nepřibližovati se více? Zapadnouti před ní? Umřít jí tenkráte nadobro jako člověk lásky její nehodný, než ukázat a přesvědčit ji znova, že duše má nebyla zkažena, srdce mé zlé? Nebylo to vše ode mne tenkrát přeměklost citová, která v následcích svých uvedla mě vlastně na konec do manželství s ní? Přemrštěnost moralistní následkem prudkosti reakce? — Ji rmoutila má ztráta (to nyní vím, neboť milovala mě takřka od svého dětství až po dnešní den jedinou láskou ve svém životě), a co já přišel učinit? —

Nahradit jí tu ztrátu? Podat jí ten jediný lék, který jí mohl vrátit radost života — svou lásku?

Ne! V té době, kdy již pochybovala o mně, kdy mohla již skutečně za to míti, že ztrácí muže, jenž lásky její nebyl hoden, a když již

uzrávalo přesvědčení, že ztráta za tolik slz, jež pro mne prolila, vlastně ani nestála, v té době jsem se vrátil a vlastně znova roztrhl tím svým návratem, tou svou zpovědí i lítostí celící se již jizvy, ale nepřiložil k nim pak jediného jistého léku, nýbrž slabý odvar léků jiných, jichž účinek však nestačil na poranění tak hluboká. Jaká zbytečnost k žíznící ženě vracet se sice těšivě, ale s prázdnou nádobou, jejíž obsah dávno se vypařil!«

Zde byl ten první krok na cestu, která končila v stínech jeho manželství. Ovšem mohl s cesty té i později ještě sejíti, ale navršily se podél ní prodlením dalších dob jisté hráze zevních okolností, jež přeskočit anebo podkopat neměl energie, věda, že by tím znova vzbudil bolest a vyvolal slzy.

První dojmy obnovených styků s Anežkou sic v něm znenáhla slábly a chladly, ale cestu do staré školy na náměstí se sv. Florianem šlapal přec každodenně, když meškal venku u strýce. Chodil pod vlajkou přátelství — jež po slzách odpuštění a smíření bylo zpečetěno prudkým a dlouhým stiskem ruky — a s vědomím, že působí každým svým příchodem radost, kterou pokládal za neobtížné splátky svého dluhu.

Chodil kliden ve svém svědomí, neboť nelhal lásku, nýbrž naopak (jako hned při prvním opětném setkání) na pouhé své přátelství stálý

důraz kladl, a chodil i bez obav, že by Anežce nedostačovala tato jeho přátelská oddanost, když přece nepokrytě jí na jevo dává, že hlubších citů od něho čekati nemůže. Tuto bezstarostnost posilovala i ta okolnost, že s nimi zároveň trávíval večery ve školské zahradě nebo na procházkách náměstím mladý učitel Melichárek, který zjevně Anežce se dvořil a vůči němuž sice zůstávala okázale zdrželivou, ale jehož i vřelejší a odvážnější projevy přec jen přijímala, byť bez odezvy.

(Porozuměl ovšem později dobře tomuto jejímu opatrnému chování, v němž jediném byla pro ni možnost nevzbuditi jeho podezření, udržeti sobě jeho návštěvy, a k němuž síly jí dodávala skrytá naděje, že zvyk jej snad přec upoutá, a že snad přec se jí podaří, zvýšiti v něm teplo oddaného přátelství ve vřelost mocnější náklonnosti.)

Častější a delší prodlévání na venku mělo za nepozorovaný následek i zvýšený opět vliv strýců. Účinky jeho jevily se již po roce v nenáhlém ale postupném vracení se k systematičtějšímu opět studiu, a dokonalý úspěch jeho dovršen byl po dvou dalších letech složením posledních rigoros a konečnou promocí.

Čím víc se blížilo k posledním těm zkouškám, tím řídčeji a kratčeji dlíval na venku, jsa upoután v Praze frequentováním klinik a vytrvalou prací studijní. Tím i styky jeho

s Anežkou přestaly skoro nadobro, neboť omezovaly se povždy jen na jeho pobyt venku a leda ještě na pouhou konvenční vzpomínku k jmeninám a novému roku. Poslední rok před promocí nepřijel již ani o prázdninách vánočních a také po promoci se neobjevil. Padlť do té doby jeho pražský románek s Bettynou Kunzovou, jenž jej nenadále strhl na několik měsíců s cesty jeho názorův a zásad, jenž jej svedl do pout ženy vábné a rozohňující, z kterých nikdy by byl již neunikl, kdyby ona sama je nebyla roztrhla a zahodila.

Na Anežku v tom planutí vášně, v rozčilujících scénách velikonočního týdne toho roku a dlouhých neděl následujících ani skoro nevzpomněl. Celá jeho bytost tou dobou zaujata byla budováním budoucnosti vedle ženy, k níž připoután byl závazkem silnějším všech slov i slibů.

Tvořilť tento prožitý malý román svou vlastní objemnou kapitolu v kronice jeho minulosti. Nerozevřel ji však dnes, aby v ní četl, nýbrž jen letmo se jí dotekl, kráčeje vzpomínkami po cestách svého žití až k sňatku s Anežkou.

Bylo to již čtvrt roku po skončení toho románu, v době, kdy vpravil se již ve svou samotu a práci s resignací, bez stesku, s obnoveným pevným odhodláním neoženiti se, se silnou důvěrou, že nestrhnou ho již osidla

vášně nebo pošetilé lásky, v době, kdy byl naplněn silnějším pessimismem vzhledem k ženám než kdykoliv před tím — když vytržen byl ze svého poustevnictví krátkým listem z Vranova, psaným vlastnoručně paní učitelovou, že chce-li zachovati dceru její na živu, aby ihned přijel. K tomuto listu přidána byla navštívenka strýcova s jeho třaslavým, již coulovým písmem: »Přijeď! Případ velice povážlivý — recidiva tyfu. Je hanba dost, že jsi skoro celý rok na nás ani na učitelovic nevzpomněl.«

Znepokojil jej tento dopis, zaryl se mu do duše jako osten. Uvažoval, co činiti. Vytrhnout se z klidu těžce vybojovaného? Proč jej vlastně volají? Jako lékaře? — Vždyť je tam strýc. Jako přítele, rádce, učitele? — — Jaká žádost za tím se skrývá, jaký záměr? —

Ale nejeti znamenalo by přímo prohřešení na povinnosti i přítele i lékaře. Snad umírá Anežka, snad zemře, a vyčítal by si pak do smrti, kdyby byl nesplnil jejich prosby.

Vydal se ještě téhož dne na cestu silně zneklidněn a vzpomínaje na nemocnou. Bylo mu jí líto. Je to dobré, hodné, skromné stvoření. Škoda by jí bylo. Také jí v životě ublížil; má sice útěchu, že hleděl napraviti svou vinu, ale hořkost zakusené bolesti se tím nestala ještě medem. A teď opět již rok tam nebyl, ani za přání k promoci se nepoděkoval. To ji jistě

také zabolelo. A od něho věru to nebylo šetrné. Na všecko zapomněl v minulých měsících!

A jak tak uvažoval, rostlo v něm přání, aby mohl tak nyní přispěti k jejímu zachránění. Vzpomíná dnes zcela určitě, že ta touha jej jízdou k ní ovládala. Nezapomene vůbec nikdy pohnutých chvil té cesty i prvních hlubokých dojmů po svém příjezdě. Jako včera kdyby se to bylo stalo, vidí vše jasně ve svých vzpomínkách.

Jde z nádraží přímo do školy. Stará paní učitelová s vlasem již jako předené stříbro pod černým háčkovaným šátečkem a se zarudlými napuchlými víčky vede jej ze síně do prázdné školní světnice a tam v bolestných rozpacích, třesouc se před ním jako vinník, lomic sepjatýma rukama a přemáhajíc prudké záchvaty pláče, chvějícím se hlasem začíná prosit za odpuštění, všecka zalita jakýmsi srdceryvným studem prvního v životě vzývání milosrdenství.

»Jenom pro ni jsme to dělali, abysme ji udrželi,« začínala (on nevěděl ještě ani co). »Vždyť už jsme si nevěděli jiné rady. Jen vás pořád volala, plakala, rukama lomila, že by se kámen byl musel nad ní ustrnout; jak pak teprv my, kteří bysme zrovna krev pro ni cedili. V té největší ouzkosti tedy a taky se svolením pana strýčka — pana doktora — ne dřív! (ne dřív! opakovala s důrazem a s prstem pozdviženým) jsme ji potěšili, že jste psal, že jste

se na ni ptal, a pan strýček sám přines' ze své zahrady kytičku růží a řek', že vy ji posíláte. A jako když zázračná ruka se jí dotkne — měl jste vidět — tak se usmála a tak jí hned bylo líp a jen na ty růže pořád se dívala. A když se jí minulý pátek k večeru zas přitížilo, a pan doktor byl až v Neholičkách ve dvoře, a já ji viděla tak se trápit, až se mi zdálo, že se nemůže ani rána dočkat, tu v smrtelné zrovna úzkosti jsem poslala k paní tetince a vzkázala jí, aby k nám přišla jako se zprávou, že jste zase psal, a trochu ji tím potěšila. A paní doktorová přišla, a jaká je dobračka, řekla jí, taky jen aby ji potěšila, že tenhle týden přijedete ji navštívit. Den co den vás čeká od té chvíle, ten hrozný nepokoj zvyšoval její horečku a slabost, a tak jsme si už nevěděli jiné pomoci, než vám telegrafovat.«

A jakoby vyčerpala tímto líčením přerývaným slzami a vzlykotem všechny své síly, objala jej náhle stará paní křečovitě a v prudkém štkání složila mu hlavu na prsa.

»Pane doktore . . . pane doktore . . . neusmrťte nám ji . . . jako anděla vás budem vzývat!«

A starý učitel, jenž neslyšmo přišel do síně, stál v tomto okamžiku přitlačen ke zdi, schvácen a zlomen, a slzy jako hrách se mu koulely ze zaplavených dobrých jeho očí po

svadlých tvářích k třesoucím se koutkům úst. To byla jeho němá prosba . . .

Jaké bylo rozhodování v prudkém tom dojetí ? !

Vidí celý ten obraz jako živý před sebou, a hluboký, mocný reflex pohnutí toho ještě teď ve vzpomínkách zadrhuje mu srdce.

— — — — — — — — — — — — —

Vše další bylo prostým důsledkem prvního mocného dojmu. Přistoupením k lůžku nemocné byla takřka již zpečetěna jeho i její budoucnost. Vypadalo by to vše až do sňatku jako dojímavé kapitoly limonádového románu, kdyby přítomnost nevrhala na to černé stíny otevřeného, čekajícího hrobu.

Radostné rozjasnění její vpadlé tváře, nezapomenutelný výraz pokorné vděčnosti v jejích modrých očích, zakmitnutí úsměvu nejvyššího štěstí kol jejích zbledlých rtů nevyhladitelně vtisklo se mu do duše, dojaté mocnou lítostí nad jejím trpícím zjevem, ale i blahem zároveň, jaká míra štěstí spočívá pro tuto dívku v jeho příchodu, v pohledu na něj samého, jehož tamta — které přinésti chtěl v oběť celý svůj život — tak lehce zradila a tak těžce zranila.

Podnes cítí křečovité stisknutí její vyhublé ruky, jímž jakoby tlumočila jásavý výkřik své duše, kdy ústa nemohla mluviti příbojem radosti a štěstí.

Poznání celé veliké její lásky, celého jejího hoře v minulých měsících zašumělo kolem něho, lichotivě se ho dotklo jako příjemné, vlídné světlo člověka, který si byl umínil žíti ve vězení a pojednou obratem osudu vykročil na bílý den. Cosi jako neklid, jako bázeň jím zachvělo, že opouští bezpečný, třeba stinný břeh svého samotářství, aby vkročil do nejistého proudu, ale lahodnost seznání té velké radosti a spásy, kterou přináší, byla neskonale větší jeho obav.

Zdržel se ve Vranově místo projektovaných dvou dní celý týden a slíbil, až své věci v Praze uspořádá, opět se vrátit. A skutečně pátý den přijel a zůstal pak venku skoro měsíc. Byla doba prázdnin, a ve fysiologickém ústavě se nepracovalo, takže neměl v Praze závazných povinností.

Příznivý obrat nemoci, šťastná rekonvalescence, přímé zbožňování jeho osoby jako zachranitele, hřejivé okoušení Anežčiny pokorné oddanosti, dojímavé vděčnosti a skrývaného ještě bohatství její čisté, vroucí lásky, lichotivé mu pozorování rychle postupujícího opětného rozkvétání panenské její krásy, jež jakoby byla radostným projevem jejího štěstí, prošlehávaným chvílemi hrou stínů, jimiž byly míjivé záchvěvy bázně v její duši, aby to vše nebylo jen blažený sen, jenž zítřkem prchne — to vše obepřádalo zlehounka jeho city a jeho vůli a

svádělo jej takřka nepozorovaně v nový proud životní, tak lahodivý, zcela rozdílný od toho dřívějšího prudkého, rmutného a strhujícího, tak proti němu mírný a křišťálově čistý, jako vyhřátý luční potok proti zkalené horské strži.

Netajil si později, že právě v tom kontrastu spočívala hlavní příčina vítězného účinku Anežčiny oddanosti. Čistý, silný její cit proteplený láskou a vonící nadějemi padal jako jarní, mladým sluncem vyhřátý déšť na jeho duši, která, vyprahlá dusnem nedůvěry a zalehlá těžkými stíny samoty a černé skepse, oddaně, bá skoro žíznivě vsakovala tu osvěžující jeho vláhu.

»Byla i v tom celá má povaha,« opakoval si opět nyní, jako již tolikráte, »to snadné pokaždé přizpůsobení se novým okolnostem a to ochotné shledávání omluv i důvodů pro to bezzápasné poddávání se nové sudbě.«

*

Pamatuje se zcela dobře, kterak i rozum tehda přispíšil na pomoc.

Když po dohraném románu s Bettynou opět nabyl klidu, vrátil se k záměru státi se přece jen venkovským lékařem. S tím, co v ní zažil, zprotivila se mu Praha, a představa čisté, příjemné venkovské obce s lesem a řekou stala se mu obrazem touženého přístavu pro život budoucí. Ovšem i tam chtěl žíti v samotě a jen své práci, jak se byl ustanovil.

Možnost pravého a zcela šťastného manželství viděl již od těch dob, co myšlénky jeho tou otázkou vůbec se začaly obírat, vždy jen mezi mužem a ženou vývojově i zájmově sobě blízkými, jak tomu u dělníků, rolníků, řemeslníků a po případě obchodníků, kde žena může být a většinou i bývá pomocnicí mužovou ať již bezprostředně nebo prostředně v boji za existencí. Kde budováno na základě jiném, je půda pod ním vždy více méně sypká. »Milovat na čas nevděčný trud, milovat věčně lze není«, bývalo od let doktorovým oblíbeným citátem, utvrzeným později ještě prožitým románem s Bettynou.

Ovšem byl si dobře vědom, že venkovskému lékaři těžko žíti bez ženy. Znal s dostatek názory, mínění i podezřívavost venkovského lidu, aby věděl, že svobodný lékař v malém místě nejen neuchází pomluvám, ale dokonce postrádá i pravé důvěry — ale přes to přese vše byl odhodlán čeliti všem těm předsudkům a přes ně přese všecky vybojovati si důvěry.

Po nepředvídaném obratu, kdy hnán byl do rozhodnutí Anežčinou láskou, svou poddajností, horoucím přáním jejích rodičů i svého strýce, začal sám ve své přizpůsobovačnosti nastalým poměrům vyhledávati i rozumové důvody pro sňatek s ní. »Je to bytost,« říkal si, »s kterou ti nebude nepříjemno žíti. Nepatří mezi tak zvané loutky, a Bettyny je pravým

opakem. Visí na tobě, je pokorná, je oddaná. Bude šťastna, bude-li jen tvou ženou, bude-li moci být jen u tebe, a tobě sloužit a tě milovat. Jiných nároků nemá. Sama raději svou žádost potlačí, svou bolest zamlčí, než aby projevila něco, co by tě vyrušilo, vyžadovalo oběti od tebe, bylo ti nemilé. A s takovou ženou dovedeš žíti. Celá její bytost přizpůsobí se tvé, tvoje spokojenost bude její radostí. Celé její mládí vypěstilo v ní skromnost a oddanost. Venkov vždy jí byl domovem a bude tam zase ráda. Žádné přání jí nebude za těžko, i kdybys jednou chtěl vzíti své dítě k sobě, jistě i tu oběť přinese z lásky ráda. A naopak zas ona v tvé povaze má záruku, že jí nikdy neublížíš, nikdy se jí nemile nedotkneš, nikdy nic nevyčteš, ba naopak se přičiníš, abys se jí odvděčil za její lásku. A snad z příjemného pocitu poznávání, jak jedinou touhou, jediným cílem jejího života je péče o tvůj mír, o tvé štěstí, i v tobě znenáhla vyklíčí láska k ní, ne bouřlivá a prudká, ale tichá a stálá. Vždyť není ti odporna, naopak s potěšením i žádostivě pozoruješ, jak znova rozkvétá její panenský čistý zjev. A tak jsou všechny podmínky dány, aby se usídlilo u vás domácí a rodinné štěstí.«

Tak svádivě a přesvědčivě mluvil tehda ochotný a vynalézavý hlas rozumu a urychloval rozhodnutí až k závaznému slovu. Leč dříve než je doktor pronesl, došlo ještě ke

Confiteoru. Nic nezamlčel z bludných cest svého srdce v posledních měsících, celý román s Bettynou rozvinul do všech jeho záhybů před Anežčiným zrakem, celá ta zvlněná skladba jeho citů od prvních laškovných tónů do zakončujících pevných úderů slavného slibu, že záludná žena ta proň navždy zapadla, prošla její duší.

Svíralo se její srdce při té jeho zpovědi, ale její láska pravila na konec důvěřivě:

»Snad to všecko muselo dopadnout tak, protože jsi byl souzen mně již od dětství. A snad jsi to musel prožit, abys viděl rozdíl mezi mnou a jí a vrátil se ke mně.«

V tomto jejím výkladu příčinnosti sudby spatřoval doktor všechnu hlubokou víru její lásky, všechnu sílu její oddanosti.

Mocně dojat přitiskl ji tehda poprvé k svému srdci.

»Jak jsi čistá a dobrá, že tak věříš,« pravil v prudkém pohnutí.

Za půl roku po té, obdržev místo obvodního lékaře v Zátokách, odváděl si ji od oltáře uzdravenou, svěží a zářící blahem.

Kde bylo v tom všem viny, kde chyby v počtu? —

A přece vrhá dnešek na jeho i její tehdejší naděje světlo krvavé přímo ironie.

— — — — — — — — — — — — —

S hořkostí v duši hledí zpět do uplynulého pětiletí svého manželství. Ale čím dále, tím zmateněji již a mdleji plynou k jeho vědomí jednotlivé obrazy a dojmy. Duševní napjetí popustilo, síla se znavila, únava těla klade se jako soumrak na život mysli. Vystoupne, zahoří sem tam ještě vzpomínka jasným světlem jako ohníček na obzoru, ozáří na chvíli ještě zcela jasně kousek břehu, ale osvětlit celý kraj už nestačí. A za chvíli shasíná, tma houstne, až zase nové ale slabší již a s předešlým nesouvislé světlo ji proráží, jen aby však ještě dříve dokonalo a do rostoucí tmy vpustilo svůj čadivý, záhy se rozplývající dým.

Avšak kolik bude ještě těch večerů, v nichž reflexy plamenů vzpomínek budou protínati jak ohnivé zklikatělé meče hučící řeku života a kmitavou září svou zbarvovat každé noci i neklidný sen?

HLAVA DRUHÁ

I

Do pokoje doktorova vešla ráno tiše a opatrně Cilka, zavřela za sebou pozorně dvéře a postavivši vedle sebe malou kuchyňskou lampu, přiklekla ke kamnům.

Doktor se probudil, sotva vzala za kliku. Nebyl ještě dospalý, ale věděl, že již neusne. Praménky dojmů včerejšího dne bystře začaly stékat do řečiště jeho vědomí. Cítil zrovna jejich pozvolné, rostoucí vtékání.

Po chvíli obrátil se ke kamnům a hleděl na Cilčiny kmitající se ruce i profil její tváře. Zpozoroval z pod šátku vyčuhující konec nezapleteného ještě copu, vzpomněl na včerejší večerní chvíli a zvolna zavřel oči.

»Mrzne?« ozval se z lůžka.

»Ne, taje pořád. Pánbůh rač dát dobrýtro,« zaznělo Cilčiným dívčím hlasem.

»Nečeká tu nikdo?«

»Nikdo, prosím.«

»Jak je paní, nevíš?«
»Nevím, prosím.«
»S Bětkou jsi ještě nemluvila?«
»Ještě jsem ji neviděla.«

— — — — — — — — — — — — —

V doktorovi pozvedl se známý nepříjemný pocit... Vědomí rozvleklého rána, rozvleklého dne, toho dnešního jako včerejšího, jako předvčerejšího a bůhví již kolikátého.

Cilka naloživši uhlí otřela si ruce a šla k oknu vytáhnout záclonu a oznámit, kolik je stupňů. Tomu se již naučila a ohlašovala to denně s jakýmsi sebevědomím.

»Čtyři stupně nad nulou.«

Zívl mrzut. Zas takový šedivý, mokrý den...

Když Cilka vyšla, ztemnilo se v pokoji, jen kolem dvířek kamen červeně to zářilo, a na zdi u nich kmitaly nahoru dolů šlehavé jazyky světla. Uhlí chvílemi praskalo.

Doktor čekal, až se trochu oteplí. Myslil na své dnešní cesty a jak bude asi ženě. Noc byla nepochybně klidna... Kolik dní to takhle ještě bude trvat, než přijde rozhodnutí? — Kolikrát ještě bude takhle ráno vstávat s touto myšlénkou? — Kdy nastane změna?...

Černí ptáci v jeho duši opět se pohnuli, ale jen tak nějak jako ze sna. V probouzejícím se dnu vše jinak se jevilo, vše jinak jaksi žilo. Barvy byly střízlivější, myšlénky vleklejší,

představivost zlenilá, nepružná. I to včerejší vzpomínkové rozrušení přešlo jako noční horečka. Vše zevně i uvnitř bylo nějak ustydlé, střízlivé.

Z řídnoucího temna tlačily se kontury nábytku i prosvitly barvy stěn. Bylo sem slyšeti kokrhání kohouta a skřípot pumpy na dvoře; to Cilka asi váží vodu...

V pendlovkách na stěně zahrklo, a hned potom odbíjely tlumeným zvukem půl sedmé. V tom okamžiku pohnul se na pohovce Tonouš. Doktor se tam rychle obrátil a napjal pozornost. Za chvíli nové pohnutí, a již nad stolem zjevilo se teménko ostříhané dětské hlavy.

»Kukuč! — Kdo pak to vstává?« zavolal doktor potěšen ze svého lože.

Temínko opět zmizelo a tvář zapadla do podušek v posledním útoku protržených dřímot.

Za chvíli potom měl již doktor synáčka na své posteli a laskal se s ním. Byla to každodenní nejšťastnější jeho chvíle, jediná čistá jeho radost, když maje chlapce tak k sobě skorem přilnulého teplým jeho tělíčkem, pozoroval čisté odpočalé jeho oči, v nichž jakoby byl uvízlý zbytek andělských jeho snů, viděl proskakující jeho úsměvy, cítil dětské jeho lichocení a s rozkoší naslouchal jeho rozpomínavým odpověděm, co dělal včera večer, co se mu zdálo a co bude dělat dnes. Kmitla se mu při tom někdy

vzpomínka i na vlastní jeho dětství a pronikala jej myšlénka, čím vším je a bude ještě povinen tomuto svému synovi.

Nechtělo se mu nikdy ani zakončit požitek otcovského štěstí v těchto ranních chvílích, a ani dnes nevyčerpal ještě celý svůj program drobných říkadel a malých her se synáčkovýma ručkama a nožkama, když na chodbě ozvaly se od pokoje panina tlumené kroky a hned po té Běta zastavila u jeho dveří a zaklepavši oznamovala, že milostpaní prosí, aby k ní šel.

V témž okamžiku skorem otevřely se i dvéře do chodby, a nějaký doktorovi nerozeznatelný ženský hlas se ptal na prahu, je-li milostpán doma. Běta přisvědčila a pobídla příchozí, aby počkala v kuchyni.

Doktor rychle vstal a vklouzl do trepek a do županu.

Vešed do kuchyně plné kávové vůně spatřil na Bětině kufru droboučkou, ale svěží dceru kupce Jakoubka, který se před dvaceti lety do Nedosek přiženil a kupecký obchod si zařídil. Jak shlédla doktora, hned povstala a řečně vyřizovala, že bratr Toníček dostal včera takovou horkost a teď ráno že je mu ještě hůř, rozpálen prý leží »jako šín«, tak aby byl milostpán tak dobrý a podíval se k nim. Jemná, panská její tvářička hleděla jasně z velkého

vlněného šátku, spjatého pod bradou lacinou broží.

Doktor slíbil, že se tam zastaví, pokynul přívětivě hlavou a bral se ke své choti na ranní prohlídku.

II

Závěsy v její ložnici byly již vytaženy, noční lampička shasnuta. Na zdech i předmětech líplo šedé světlo pošmourného rána, do oken hleděly ze zahrady holé větve štěpů, černě se rýsující na pozadí špinavé oblohy. V kamnech hučel oheň, a vůně jalovce se od nich šířila. Celý pokoj zdál se prostornější a vyšší než večer.

Nemocná seděla na lůžku polštáři obložena, s tváří od okna odvrácenou. Zpod nočního čepečku splývaly jí praménky vlasů, kolem rtů vyznačených jen slabounkou červení hloubil se rys utrpení. Na doktorův pozdrav a úsměv jen jedva znatelně hlavou kývla, nespouštějíc s něho upjatý pohled svých široce rozevřených očí.

Když k ní přistoupil, stiskla mu prudce ruku a stěžovala si na pocity hrozné úzkosti, bolesti u srdce a nedostatek dechu. Slzy jí při tom vhrkly do očí a stékaly zvolna po tvářích. Doktor ji utěšoval a jal se hned vyšetřovati.

Proti včerejšku neshledal žádného zhoršení, ale také ne zlepšení. Teplota byla sic menší než večer, ale tep byl rychlý, vysokovlnný a skákavý, svědčící o prudké práci srdce. Stav embolií trval nezměněn.

»Jsi trochu pobouřena, to je vše,« pravil konejšivě usedaje k ní na lůžko.

Podržel její ruku ve své a hleděl jí klidně a laskavě do tváře. Věděl, že to pobouření vzniklo z pocitů úzkosti a z myšlének na smrt, jimiž stále se mučila; bylo mu jí líto v té chvíli a hleděl svrchovaným klidem se své strany vzbuditi v ní důvěru a upokojení.

»Jak dlouho to bude ještě trvat?« pátrala ona, nespouštějíc s něho zpytavý pohled ovlhlých svých očí.

»To závisí od toho, jak budeš klidna,« pravil mírně, napomínavým tonem. »Bolest nebo pocit úzkosti nesmí tě hned tak pobouřit. Opakuji ti to každý den, a milostpaní by již sama mohla mít tu zkušenost,« dodával s úsměvem. Pak se jí ptal, jak spala, užívala-li a kolikrát, a znova přesvědčivým hlasem ujišťoval, že nemá pražádné příčiny k znepokojení.

Podařilo se jeho klidu a dobré míře ji upokojiti. Cítil slabý stisk její ruky jako na projev díků, ale v duši své právě při něm pocítil pohnutí svých černých ptáků.

»Jak ty jsi spal, Karlouši?« otázala se po chvíli láskyplně, tichým znaveným hlasem nemocných,

Věděl, že to je počátek těch každodenních otázek, nevynechaných ani jednou, co byli svoji. A bůhví, připadaly mu teď již tak tklivé, k samému srdci sahající, jako projev zvyku, jímž osleplé dítě pozdvihuje k nevidoucím očím barevné sklíčko, nebo hluchý hudec v dětinném sebeklamu ladí housle a drnká na struny.

Zdála se mu již za životem, na půli cesty k hrobu. Jeho spolužití s ní mu bylo již čímsi skončeným — a to nějak již tak dávno... Přestala proň být »jeho ženou« a stala se pouze »jeho nemocnou«. Ztratila takřka proň své tělo i svou duši, jevíc se mu a žijíc proň už jen svou chorobou. Již se takřka ani nedovedl vpravit do jiné představy, protože přestal doufat v její uzdravení. Byl přesvědčen, že již na svém loži skončí a že mu s ní nebude už žíti jiných chvil než jako lékař a těšitel právě u toho jejího lože.

A proto každé její slovo, každá její otázka, kterou přenesla z předešlých a nenavratitelných dnů do své nemoci, z domova žití na svou cestu k hrobu, zdála se mu tak bláhová, ale v té bláhovosti tak dojemná. Bylo to takové tklivé braní si ještě na život, při němž srdce mu use-

dalo lítostí. Ale právě ta lítost mu vždy připomenula myšlénky na její smrt.

»Ještě to ušlo,« odpověděl na její otázku a usmál se.

»Netáhne ti to tam od okna? Dává ti tam na noc ten koberec?« ptala se dále v starostech, jež také se mu již zdály takovou hračkou pro útěchu.

»Dává, ale jen se netrap takovými věcmi,« prosil snažně, rozčilen i pohnut zároveň.

»Nech mě ještě, dokavad můžu,« řekla tak měkce, a tak ta slova byla prosáklá láskou a prochvělá smutkem, že doktor cítil, jak nezadrží, aby mu nezvlhly oči.

Vstal a chopil se modré lahvičky na nočním stolku, a ačkoliv bylo v ní ještě polovic kapek, pravil: »Abych ti ji snad ještě doplnil, než odejdu. Musím dnes dřív. Byli tu od Jakoubků.«

»Kdo tu byl?«

»Lojzička.«

»Z té se udělalo hezké děvče, viď?«

»Nnno — jaká pak krása!« odpověděl doktor s úsměvem, ale zneklidnil se tou otázkou i tou poznámkou. Věděl, odkud vznikla v duši ženině. »Chlapec se jim rozstonal,« odváděl řeč od kupcovy dcerky.

Paní doktorová spustila svou levici, již položenu měla na hrudi, jakoby jí přitlumovala tluk svého srdce, opět do klína a pohlédla na

ni. Byla to bílá ruka s vystouplými modrými cevami. Zlatý kroužek snubního prstýnku smekl se k prostřednímu kloubu prstu, jakoby se chystal s něho sjeti. A v tomto obraze zdálo se doktorovi tolik bolestného smutku, že chopil se té ruky v mocném pohnutí, něžně ji stiskl a něžně opět položil na pokryvku.

V tom vstoupla do pokoje Běta, přinášejíc sklenici svařeného a ochlazeného mléka, každodenní teď snídani choré paní.

»No — není nic platno, drahoušku, musím jít,« trhl sebou doktor. »Čekají také jiní pacienti,« dodal s úsměvem.

»Kam všude půjdeš?«

»Nejdřív k Jakoubkům, pak do továrny, pak se zastavím u Fabiána a na konec u Souhradů. Do jedenácti budu doma. Ty se hezky nasnídej a hleď být co nejvíce klidna «

»Tonouš už vstal?«

»Ano, je vzhůru. Mám ho k tobě poslat?«

»Teď ne, Karlouši, teď ne — víš — —«

»Já vím, já vím,« rychle svědčil doktor a nakloniv se k ženě políbil ji, jakoby chtěl uzamknout ústa všem dalším slovům. Potom spěšně vyšel.

III

Ulevilo se mu, ale pohnutí přec nepřešlo na ráz. Ani když vkročil do druhého pokoje a spatřil usměvavý pohled rozkoukaného již To-

nouše, jejž Cilka oblékala, nevrátila se dřívější nálada. Poslal je do kuchyně a sám začal upravovat svou toaletu.

Staré rány byly již opět pootevřeny a propouštěly do duše svůj jitřivý kvas. A zas cítil bolestně to přesvědčení, že nebude klidu ni úlevy, dokud nebude konec, a zas přistihl se při tom skrytém přání, aby konec ten nastal již raději dřív než později. Ale vedle těch pocitů a výčitek z nich pluly jeho duší v stejné výši i soucit s tou chorou jeho ženou tam, i lítost nad jejím utrpením tělesným i duševním. A přec kdyby mu byl někdo řekl: uzdraví se! — byla by se jeho duše jen ještě více rozvlnila a zatemnila.

Žíti zas dál ten život posledních dvou let — co jej mohlo lákat?

Byl to život v přibývajícím chladu a stínu, život v přemáhání a klamu, život bez naděje, že se opět rozjasní a oteplí.

Je smutno to přiznání, ale její odchod znamená proň uvolnění z toho života skrývání a lži. Dvéře k tomuto uvolnění jsou otevřeny, spatřuje jimi světlo nového života — mělo by je teď přirazit opět její ozdravění? . . .

Ah, vždyť ostatně není již naděje, aby se uzdravila!

Třeba se teď tři čtyři dny nemoc nehoršila, jsou tu již závažné příznaky, že zachvátila celé ústrojí. Embolie, pondělní třesavka —

marno, všecko marno! Síly resistenční tu mnoho není. A konečně bude smrt vykoupením z těch jejích útrap — — —

»Finis, Anežko, finis! vidíš, vidíš!« povzdechl hlasitě a v představě zatanul mu, bůhví proč, obraz staré vranovské školy na náměstíčku se sv. Floriánem, přízemní okno s fuchsiemi a za ním šicí stroj, a duší mu prošla myšlénka na celý ten její život, vyplněný dlouhou touhou, skrývanou láskou, krátkým štěstím, bolestným loučením . . .

»A já tu čekám s havrany v duši na to skončení,« zachvělo se mu srdce.

»Carolo, jen žádnou sentimentálnost!« ozval se mu v nitru známý hlas, a doktor napjal všechnu sílu, aby potlačil své pohnutí a rozechvění.

Chvatně se doobleknuv vlil v rychlosti do sebe koflík kávy, jejž mu Cilka přinesla, a vešel pak do kuchyně, aby dal s Bohem Tonoušovi. Hoch seděl u stolu a žmoulal housku nalámanou do kávy. Tváře měl po umytí jako růžičky a oči čisté jak rozpuklý květ. Doktor políbil jej na rty i na temínko, pak nařídiv Cilce, aby — dokud on se nevrátí — chlapce k paní nepouštěla, rychle vyšel z domu.

Brok vypuštěný z maštale, černý, hladký, lesklý, s žlutavými nožičkami a čumákem, s moudrýma, domlouvajícíma se očima, vyběhl jako střela za ním, ocasem vrtěl, poskakoval,

zaštěkl, ale doktor v náladě nedobré netrpělivě jej zakřikl: »jdi domů, jdi!« a prudce ukázal ke dveřím. Pes se zastavil, nožičku zvedl, jakoby očekával odvolání toho nečekaného zákazu, ale vida, že pán se neobrací a rychle ku předu kráčí, schlíple se vrátil a pod kolnou otřásal se sebe ponižující to odbytí. —

Venku bylo blativěji než včera. Pod loužemi tály již i nejspodnější vrstvy špinavého sešlapaného sněhu. Oblohy nebylo vidět pro šedé vlhko ve vzduchu, jež studeně lehalo na střechy nízkých domků, na ploty, na stromy, vše prosakujíc a po všem stékajíc tenounkými praménky.

Doktor prošel uličkou, v níž bydlil, těsně kolem zahradních zdí a domků, s jejichž střech mu kapalo na klobouk, a u rohu zahnul do širší ulice, jež vedla na náves s barokní sochou P. Marie uprostřed. Zrovna na rohu návsi byl dům kupce Jakoubka s krámem a výčepem kořalky. Do domu vcházelo se buď výčepem, buď krámem, buď zadem přes dvůr.

Doktor vstoupil do krámu, kde jej vítal sám kupec Jakoubek, muž hubený, nevysoký, s prořídlým černým vlasem a věnečkem vousů kolem úst. Bylo mu nemnoho přes čtyřicet, ale vypadal jako dobrý padesátník. Začal hned o chlapci.

Z krámu vešli na malou síň, cihlami dlážděnou, plnou sudů a beden, a z té do ku-

chyně, kde nebylo ještě umeteno a kde i jinak zarážel nepořádek a nečistota. Ne následkem nedbalosti — nebylo pilnějších lidí nad manžely Jakoubkovy — ale poněvadž bylo práce tolik, že nikdy nikdo nevěděl, kam a co dřív. Měli obchod, výčep, hospodářství, a to vše obstarávali sami, jen s mladým čeledínem, bez služky. Dřeli oba od rána do noci, ničeho si nepřejíce, a nejen oni, již i děti, Lojzička a syn Karel, a přec nikde nebylo nikdy nic na dobro doděláno, na čisto uklizeno. Nestačili na všechno, a přece děvečku nebo pomocníka do krámu nechtěli přibrat, z jakési nerozumné spořivosti nebo snad obav, že by někdo cizí jim měl nahlížet do domácnosti neb obchodu. Tak aspoň doktor si to vykládal, zlobě se vždy, jak tak dřou zbytečně sami do úpadu nejen nedbajíce čistoty, odpočinku, zdraví, ale netěžíce při tomto hamonění racionelně ani z obchodu, ani z hospodářství — právě následkem nedostatku sil. I s jiné stránky trpěl obchod ujmu. Kupovala u nich většinou jen chudina, poněvadž i krám i výčep i domácnost byly nevzhledny, nelákavy. Na úpravnost a úhlednost nebylo času, a to mnohé kupce odráželo. Doktor viděl všechny ty nedostatky a zlobily jej, protože viděl tu nepoměrnost přičinění k výsledkům a že shledával příčinu toho všeho v tom nerozumném zařízení. Nevtíral se svou radou, ale přec utrousil někdy poznámku, že si zkracují věk nedba-

jíce oddechu a řádného odpočinku, a že by snad bylo líp, kdyby přibrali pomocné ruce. Ale na to vše měl Jakoubek jen jednu odpověď: »Jen co děti budou větší, půjde to všecko.«

Ale doktor nesouhlasil. Viděl v tom sic určitý program, ale takový nejprimitivnější, z nejužšího obzoru plynoucí. Myslil, že Jakoubek dobře by mohl dát syna studovat i dcery (mladší byla ještě školou povinna) jinak vésti, že vůbec mohl děti své uzpůsobit větším vzděláním, širším rozhledem k rozvoji, ale pro to neměl Jakoubek ani manželka jeho smyslu. Když doktor poukazoval na konkurenta Jakoubkova, žida Freunda, jak že ten jinak si počíná, oba syny že do Prahy na obchodní akademii poslal, i dcery v městě vycvičit dává, Jakoubek se scvrklým úsměvem, jakoby mu po něm ocet tekl, tichým svým hlasem rychle pravil:

»U nás to nejde, to by to brzy šlo od devíti k pěti. Takhle je se dost co ohánět, aby to člověk udržel.«

I dnes opět se o to zavadilo.

Doktor prohlédnuv nemocného, jenž ležel v kuchyni na rozházené neupravené posteli s polštáři a peřinou špinavých a nespravených povlaků, zjistil silnou horečku a dle bolestí hochových v mezižebří soudil, že se vyvine zánět pohrudnice.

Paní Jakoubková, žena vyhublá, bledá, utahaná, v odřené flanelové jupce a sukni, hlavu ve vlněném šátku, jehož cípy za týlem pevně svázány byly, stála vedle lože a upracovanýma svýma rukama narovnávala nemocnému slehlé polštáře.

Z odpovědí na otázky doktorovy vyšlo na jevo, že hoch předevčírem odpoledne ve sklepě stáčel petrolej do plechových nádob a bůhví prý, jestli se tam nastudil, nebo těmi nádobami se nějak 'strh', jak je nesl nahoru — hned večer 'si začal naříkat — zima ho popadla a roztřásala, na stranách ho píchalo, a jen a jen do postele.

»Myslila jsem, že se ňák polámal, a tak jsem ho namazala, ale ráno místo líp bylo hůř. Už byl celej rozpálenej a jazyk jako prkno,« vykládala Jakoubková.

»A proč pak jste tedy neposlala hned včera?« ptal se doktor.

»Inu, přece jsme myslili, že to poleví, ale nic naplat. Dnes ráno jsme museli poslat.«

»Hoch je slabý, nemáte ho hnát do takových prací!«

»I to on se žene sám, my ho nenutíme. Ale on radši ve sklepě než v krámě.«

»Nemáte to připustit,« mluvil doktor již prudčeji. »Vy jste vůbec chybili, že jste ho vzali ze škol, říkal jsem vám to hned loni.«

»Když už mu bylo čtrnáct let, — a mít ho zas ještě rok v městě, je to přece jen výdaj. A ptali jsme se ho, a on sám řek', že půjde raději domů. Viď, Tóno?«

Nemocný chlapec přisvědčil.

Doktor však se již nezdržel, aby nepověděl své mínění. »Optáte-li se čtrnáctiletého hocha, chce-li raději zůstat doma nebo chodit v městě do školy, odpoví vám každý, jako váš. To se samo sebou rozumí. Nemá zkušenosti, nemá rozhledu. Nevidí do budoucna. Ale v takovém případě nemá rozhodovat, co on odpoví, nýbrž má-li chlapec schopnosti a jsou-li prostředky, poskytnouti mu většího vzdělání, lepší výzbroje do zápasu o život. A to ve vašem případě bylo, a krom toho ještě ta okolnost, že hoch byl slabého tělesného složení, neuzpůsobilého snášet námahu těžší práce.«

»I, vždyť ono mu doma taky není zle a nebude, a co bysme na něj vynaložili, bude jednou mít,« pronesla na svou ochranu Jakoubková.

»To je pravda, ale otázka je, nebylo-li by líp, vynaložit to nyní na něj, na jeho průpravu, aby moh' jednou dál, než byli rodiče.«

Za těch slov doktorových vešel Jakoubek do kuchyně a volal ženu, aby šla do krámu.

»To jsou nejisté počty, pane doktore,« pravil, když Jakoubková odešla.

»Myslím, že je to jen nedostatek podnikavosti, a to již je tak v naší povaze. Neplatí to jen o vás, na celou řadu občanů zdejších bych mohl ukázat. Ale vy jste přece obchodník, vy byste mohl mít pro to víc porozumění. Bez risika nebývá zisku.«

Jakoubek neodpovídaje usmíval se jen svým nakyslým úsměvem a pravou rukou oprašoval levý rukáv. Doktorovi docházela trpělivost. Zdál se mu ten člověk tak zrovna zálibně tupý.

»Já se ostatně nechci do těch věcí plést; každý dělá, jak nejlépe rozumí. Jako lékař jen tolik jsem měl za povinnost připomenout, abyste hocha nehnali tuze do těžké práce. To je také risiko, a to by se mohlo špatně vyplatit.«

Když vycházel od Jakoubků a zabočil kolem rohu na náves, cele byl zaujat myšlénkami o názorech a povaze těch lidí. Zlobil se na jejich netečnost a nedbaní. Jda kolem krámu kupce Freunda, vyparáděného vybízivě, ne z vrozené snahy po čistotě a lesku, ale z konkurenčních obmyslů, vystihujících slabosti soutěžníkovy, jen ještě více se rozpaloval.

S nepodnikavostí ještě jiné chyby české povahy vyplynuly na povrch jeho vědomí.

Kdyby židovi patřil Jakoubkův majetek a živnost, jistě by zbohatl. Ale u nich vše zůstává na polovici cesty. Pro hospodářství není času na obchod, pro obchod na hospodářství Je v tom všem nedostatek prohlédavosti, dů-

vtipu. A u syna bude taky tak. Z druhé třídy měšťanské školy jej vzal domů. Vyučil jej nanejvýš tomu, co sám umí, a na tom zůstane. Přibude pomocník, ale pokroku, rozvoje tu nebude . . .

A z dcery si udělali děvečku. Škoda toho čiperného děvčete! Zdá se mít touhy po něčem lepším. Mluví sic o tom, že ji pošle na rok do Prahy sloužit, aby se něčemu přiučila, ale v tom se zračí právě ta jejich hamonivost. Sami nic neobětovat na ni, chceš-li něco vidět, seznat, jdi sloužit! Taky nedostatek hrdosti a ctižádosti je v tom. Kus zvyklosti tomu nízkému, kus otrocké povahy!

Pěkná čtyřhranná náves s kostelem na západní straně byla téměř liduprázdna. Jen zde ondo spěchala k řezníku neb od řezníka žena nebo služka nějaká, vysoko přidržujíc sukně a pozorně překračujíc nebo přeskakujíc kalužiny.

Děti byly již ve škole, a ranní mše odsloužena. Vrata i dvéře statků po levé straně návsi byly zavřeny, a pouze hrčení řezacího stroje a nárazy sekery do dřeva prozrazovaly, že je za nimi život a práce. Po pravé straně, po níž doktor kráčel, byla rozmanitější a pestřejší stavení, taškami i šindelem krytá, v každém skoro krámek nebo dílna. I dvě hospody tu byly a větší strojírna na hospodářské přístroje, za kostelem pak škola a fara. Za všemi těmito staveními byly buď zahrádky neb aspoň

trávníky, jež svážely se k lučnatému břehu tiché řeky, za níž v mlhách zvedaly se lesy..

Doktor přešed vyšlapanou cestičkou kolem barokového kostela na druhou stranu, zaměřil do krátké spojovací ulice, jež vedla na císařskou silnici, k níž selské statky byly obráceny stodolami. Za silnicí byla rovina polí, do nichž vjíždělo se vozovou cestou. V podmračném ránu nebylo vidět jejich konce.

Doktor zahnul kolem panského dvora na pravo k cukrovaru, o němž se povídalo, že se v něm letos pracovalo poslední rok a že centrální správa jej hodlá změnit na lihovar. Cestou potkal adjunkta Kouříka, který spravoval prozatímně nedosecký dvůr a měl mnoho naděje státi se zde pojezdným.

Kouřík, rovněž ve vysokých botách a krátkém kalmuku, s doktorem se zastavil. Bylo mu už hodně přes třicet, a jak pozvedl svůj myslivecký klobouk, bylo vidět nad čelem pořádnou lysinu. Jinak byl krásný člověk, pln mužnosti v tváři, se vzorně pěstovaným hustým plným vousem energického, rovně nakrouceného kníru.

»Jak je doma?« ptal se se zdvořilou účastí ve hlase i v pohledu svých záludných modrých očí pod hustým černým klenutým obočím, jež dovedl energicky svrašťovat a hned zas jak v nejvyšším úžasu vyklenout, při čemž mu se rtů splývalo pokaždé takové údivuplné: »Allle jděte!« jež bylo plno upřímnosti a přispívalo

vydatně k jeho společenské oblíbenosti, založené na vybroušených způsobech a vzácném daru vypravovacím.

Doktor sděloval, že prozatím ani hůř ani líp, ale naděje že skorem není.

»Allle jděte! Snad ne? — A řekněte mi, jaká je to vlastně nemoc? ... Srdeční vada, či co?«

»Zánět nitroblány srdečné, endokarditis, jak v medicíně říkáme.«

»A od čeho to milostpaní dostala, prosím vás?«

»Nepochybně po loňském kloubním rheumatismu. Ony už přede dvěma roky se jevily známky endokarditidy a srdce od těch dob nebylo zcela v pořádku, třeba že symptomy tehda pominuly. Taková potměšilá nemoc to je. Jsou případy, že člověk si není ani vědom jejích počátků.«

»Allle jděte! ... No, snad se to přece ještě k dobrému obrátí ... Taková mladá, krásná paní, věčná škoda by jí bylo,« mluvil s tím svým milým timbrem upřímnosti a účastlivosti ve zvučném hlase, dívaje se doktorovi přátelsky do očí.

Musel na každého učinit prvním rázem příjemný dojem, a nebylo divu, že byl všude rád vídán a že se mu mnoho promíjelo. Byl v jádru člověk dobrého srdce, ale mravních názorů nad míru volných. Jeho záletných kousků

bylo na celý román, a v jeho kapitolách by byly bývaly zastoupeny kypré děvečky z panských dvorův i umdlelé dámy s devítipaprskovými korunkami nad monogramy svého prádla.

»Kam teď jdete?« ptal se doktor,

»Zas domů. Byl jsem na nádraží,« usmál se adjunkt. »Má nám přijít uhlí.«

Teď i doktor se usmál. Věděl, že nešlo tak o uhlí, jako o ranní pozdrav lákavé sestře nového pana přednosty.

»A co dělá slečna Berta?« zeptal se proto přímo.

»Má taky s tím uhlím starosti,« smál se adjunkt, jenž již dávno vyrosť ze všeho upejpání a skrývání milostných pletek.

Ostatně slečna Berta, jak doktor věděl, nebyla z těch panenských netykavek, které zavírají svůj květ i jen při zašeptnutí volnějšího slova. Plně rozvité její půvaby obletovalo již asi mnoho motýlů, a hádalo se, že zažila již nejen mnoho vítězství, ale i porážek, a že Nedoseky jsou vlastně jen novým revírem její výbojnosti. S jistotou se vědělo sice jen, že bývala v Praze gouvernantkou v domě bohatého velkoobchodníka, ale již ta okolnost stačila k rozmanitým kombinacím, které vyvíjely se z otázek, proč opustila své místo, proč nehledala nové, proč šla za svobodným bratrem, který jí může býti sice dobrým zastancem, ale u něhož přece postrádá ochrany gardedámy.

Když se doktor s adjunktem rozešel, nemohl se vyplésti z úvah o vlastní podstatě a ceně takového neskrupulosního života, jaký vede nejen Kouřík, ale sta a tisíce těch svobodných úředníků na různých panstvích, jichž filosofií je sladit si denní trampoty služební závislosti radostmi a požitky, jak a kde se naskytují.

Nevládne v tom vždy jen hmota, chtíč; i poesie v tom bývá. Kouřík na příklad miluje a miliskuje se s jistým gourmandstvím, s jistým uměním, s jistou rozkoší nejen z. požitku, ale i z krásy — z krásy prosté i raffinované. Ví, co je pravdy ve starém »Variatio delectat«, ale nepostrádá smyslu ani pro jemné nuance. Je do jisté míry umělec života. Bezděky tu doktor vzpomněl na svůj vlastní románek s Bettynou. A hned stál adjunkt Kouřík ve světle té vzpomínky.

»Ano, kdyby požitek nerodil nikdy bolest,« uvažoval. »Kdyby byl jen květem bez kořenů, aneb kdyby kořeny těmi nebyly závazky. A kdo ví, kolik měl a má závazků i Kouřík. Taková děvečka ze dvora nebývá ovšem útlocitna, snad je i ráda, že dostane pomoc, že jí dopomůže k muži, ale patří přec jen zvláštní svědomí k tomu, žíti bez jiných závazků k své krvi, jíž ona dala snad život, než jaké vyměřuje soud nebo dobrovolné vyrovnání. Možná, že se tomu řekne šosácký náhled, možná, že někdo se i chlubí, kolik dětí mu po světě běhá, ale

já to mám za nečestné, a není pro mne jiného úsudku. — A jak bylo s těmi tak zvanými láskami, s těmi slečinkami, s nimiž chodil večer kolem obory, ať to byly již hraběnčiny komorné, nebo dcerky panských úředníků a zřízenců, nebo někde děvče z mlýna neb živnosti? — Nelhal žádné, nesliboval? nesklamal, neopustil pak? — Co slz asi způsobilo jeho »umění žíti«, a co snad i zmaru! Vynucovat si požitek svou mocí, je nečestné, a dovolovat, dopřávat si ho za cenu bolesti neb hanby bližního, je přímo zločinné . . .

Řekne se: ‚jen ne tragické brejle na všechno‘, jen ne loket puritánství! Je třeba shovívavosti, zamhouřit oko, počítat s poměry, s lidskou křehkostí, uvážit, že jiní jsou ještě horší. Dojista! Ale i při shovívavosti je přece třeba zaujmouti nějaké stanovisko aspoň v tom, je-li takový život hříšný, nesvědomitý, neb je-li omluvitelný, přípustný. Avšak tu právě je vidět takové podivné kompromissy ve společnosti. Nejen zdejší, ale všude. Řekne se buď: ‚prosím vás, jsou takoví všichni!‘ aneb ‚není to v pořádku, jistě ne,‘ ale při tom jej vítají, ruku mu tisknou, přízeň i přátelství jeho vyhledávají . . . A konečně i já sám — k nim patřím . . . Jsou to takové společenské ústupky, lži a pokrytectví, zakuklené v plášti zdvořilosti, taktu, konvence . . . Ale jmenovitě pohodlí! Chci mít svatý pokoj, jen nic rozrývat, jen se ničeho nedotýkat! Dotkneš

se jednoho, a za chvíli ti řeknou: Šťouchni také zde do toho! Či na toho si netroufáš? Pěkná důslednost! A již tu teče nekalý pramínek podezření, proč onde toho jsi odsoudil, řekl mu pravdu do očí, kdežto's jiného nechal běžet. To jsou ta úskalí, pro něž ztrácí každý chuť dělat mravokárce a kryje se za takové neslané, nemastné: ‚prosím vás, jiní nejsou lepší! Nutno na lidi pohlížet, jací jsou a ne, jakými by býti měli. Tout comprendre est tout pardonner.' — A ostatně, není v tom právě také jistý názor, systém, filosofie? Ano, ale taková nejpohodlnější, hodící se tak pro ty, kdo chtějí lavírovat, plout po větrech, s takovou strakatinou všech barev na vlajce nebo bez vlajky vůbec . . .«

»Kdož jest z vás bez hříchu, nejprv hoď kamenem!« padla mu v tyto úvahy náhle slova Kristova. »Ženo, kde jsou ti, kteří na tebe žalovali? . . . Aniž já tebe odsuzuji!« vyplynula jim v zápětí slova další.

». . . . . . Ano, ale Kristus i dodal: ‚Jdi a nehřeš více!'

Stanovisko docela jasné. Neodsoudil, ale také neomlouval. Napomenul!

Neodsuzovat, ale stanovisko projevit! Shovívavost, ano, ale ne pokrytectví, neurčitost! A hlavní: Sám být čist! Nevytýkat, ne planout rozhořčením a muset mlčky, schlíple odejít, když ozve se: kdo z vás je bez hříchu . . .! Jsem bez hříchu já? . . . Proč odsuzuji? . . .

.... Ach, Kristus, Kristus! Vždy v něm je světlo! — Mít stanovisko, ale být pln lásky, pln odpuštění...«

V

»Kam jsem se to dostal!« náhle vytrhl se doktor ze svého rozjímání, zpozorovav, že minul můstek vedoucí přes příkop k vyšlapané cestičce kolem plotu továrního a že šlape v největším blátě. Musel se asi dvacet kroků vracet. V tom shlédl jej ze dvora vážný Vacata, muž povyšší složité postavy, ramenatý, s tváří opálenou, mužnou, mohutného nosu a s vousem až do polovic prsou. Hlučným svým způsobem pozdravoval doktora, ale klobouku nepozvedl, jen rukou kynul.

Strávil za mlada kolik let na vojně, u kanonýrů, a rád hovořil o těch časech, kdy mu kamarádi přezdívali »černý fír«. Účastnil se války r. 1866 a v hospodě často vypravovával, že jak jednou došlo na palbu z bambitek, první dobře mířená rána platila majorovi, jenž je týral. Skácel prý se hned mrtev s koně.

Vacata byl teď již čtyřicátník a v službách cukrovaru zdejšího na dvanáctý rok; byl tvrdý k sobě i jiným; když křičel v krechtách za továrnou, bylo ho slyšet až do vsi. Vyznáním byl evangelík, povahou samotář. Ženských nenáviděl. Všem svobodným úředníkům posluhovala

starší dělnice, cukrovarem placená, jen pan Vacata měl na posluhu starého šedesátiletého lampáře, s nímž si povídával o vojně. Říkalo se o něm, že si nedává ani prádlo prát, nýbrž že nosí košili tak dlouho, až ji roztrhá, a pak ji zahodí. Nebylo to možno zjistit; jeho široký vlající vous a dlouhý vlas zakrývaly vždy límec i náprsenku, tak že nebylo vidět, má-li čistý nebo špinavý, ba má-li vůbec jaký.

V továrně se dořezalo již začátkem ledna; nyní se pouze vytáčelo a osmosovalo. Pan Vacata ubíral se postranním vchodem do melasníku a syrobárny; doktor zahnul — vešed fortnou na dvůr — v levo k úřednickému stavení, v němž z předu nalézala se v přízemí váha a písárny, v zadu byty strojníkův, půdeckého a vařiče, v prvním poschodí pak byty ředitelův a ostatních úředníků.

Jda kolem oken písárny zahlédl doktor u pultu ředitele Pupetra, živě rukou mu kynoucího. Věděl, že se s ním ještě setká, až půjde od vařičových, proto nyní jen nadzvedl klobouk a zakýval hlavou, jakoby chtěl naznačit, to že tak prozatím, než si potřesou pravicemi a vypijí spolu sklenku Modrjulu.

Vařiči Chaloupkovi stonala žena zánětem pohrudnice. Byla ještě mladá a hezká a sloužívala před lety u ředitele Pupetra, a nyní ode dvou let, co měl rodinu svou vždy po celý téměř školní rok k vůli dětem v Praze, opět mu

uklízela a vařila snídaně a svačiny. Chaloupka byl malý, drobný človíček, se slabounkým vousem pod nosem a na bradě, jehož zevnějšek byl takřka obrazem zakrnělého vývoje v továrním vzduchu. Avansoval na vařiče postupně od kluka od pánví. Ředitel mu podnes říkal »Lojzíku« a »ty«, ale přál mu Byl by jej snad udělal vařičem, i kdyby si byl Chaloupka Terezku nevzal, ale tak byla dvojí příčina k přízni, neboť Terezka byla panu řediteli víc než věrnou a spolehlivou služebnou, což ostatně nebylo nikomu žádným tajemstvím a nikým nebylo vykládáno ani ve zlé, a to z té příčiny, že paní ředitelová byla skoro stále churava a že sama s poměrem svého chotě k vařičové se jaksi spřátelila, říkajíc důvěrně: »Je mi milejší, když má jen tu, než kdyby měl každou chvíli jinou. A Terina je čistotná a starostlivá ženská. Vzít mu ji, bylo by hůř. Takhle vím, na čem jsem. A poněvadž on ví, že já to jaksi mlčky připouštím, je pln šetrnosti a laskavosti. Kdybych byla zdravá, byla by jiná věc, ale takhle — musí být člověk rád, že to není horší a — dražší.«

Tato poslední okolnost padala u šetrné paní ředitelové neméně na váhu než Terezčina stálá služebná pokornost. Nepohoršlivost pak celého toho poměru byla na konec dovršena ještě tím, že Chaloupka byl při všem spokojen a šťasten. Vypadal vedle své statné

ženy vždycky jako osmnáctiletý klouček, který vedle její stepilé postavy jen tak pobíhá a v ní se shlíží, jsa rád, že je trpěn, že se naň usmívá a se nezlobí, že mu řídí pořádně domácnost a zajišťuje mu trvalou přízeň u pánů a klidný život.

Za nemoci Chaloupkové ředitel Pupetr sám pečoval, aby byla vším opatřena. Na posluhu k ní posílal starší jednu dělnici a půdeckému dal dobré slovo, aby jeho žena Chaloupkovým vařila a na tříletou jejich dcerušku již dohlídla, dokud se Terezka neuzdraví. A tak když doktor k nemocné vešel, bylo v bytě čisto a vzdušno. Malá dceruška si hrála na zemi u okna s nádobíčkem; přelévajíc kávu a vodu z hrnéčku do džbánečku a naopak a uždibujíc na talířky drobečky chleba, tak byla zabrána dětskou dušičkou do svého zaměstnání, že příchodem doktorovým se nenechala ani v nejmenším vyrušit. Od předvčerejška, co doktor u pacientky nebyl, dařilo se jí zas již o hodně lépe, tak že odcházel od ní s ujištěním, že za tři dny již bude moci opustiti lůžko.

Když vyšel, ředitel již popocházel po dvoře, čekaje naň. Tvář jeho s navoskovaným knírem a špičatou kozí bradou upomínala živě na rysy Napoleona III., a bylo hned zřejmo, že je si podobnosti té vědom a že ji podporuje i účesem vlasu i úpravou vousu. Farář Klenka, naráželje na chorobné vzezření ředitelovo, škádlíval

jej, že sice vypadá jako Napoleon, ale z octa vytažený, ale ředitel i s tímto dodatkem se smířil, jen když podobnost nebyla popírána. Pleť měl opravdu nezdravou, skoro popelavou (trpíval žaludkem), i vousy a vlasy si již barvil, ale mohutný orlí nos a bystré šedé oko dodávaly jeho tváři výrazu energického a hloubavého.

Potřásl doktorovi přátelsky rukou a tázal se hned na jeho paní a pak na Chaloupkovou; při tom oba zvolna kráčeli ku prostřednímu vchodu úřednické budovy a pak po schodech nahoru k ředitelovu bytu, jakoby se tato zastávka rozuměla pokaždé již sama sebou. Doktor by byl mohl prorokovat, co a jak nyní bude. Hovory jeho s ředitelem měly již svůj ustálený ráz. Z otázky časové, nejčastěji politické, ředitel pokaždé sjel zálibně na koleje své »psychofysiky a psychochemie«, jak svým doktrinářským koníčkům říkal, a pak nastaly odvážné analogie, vývody, tvrzení, pronášené s určitostí a přesvědčeností, která nepřipouštěla odporu. Doktor se k oponování nyní už nikdy neodhodlával, maje zkušenost, že námitkami roste jen odvážnost Pupetrových dedukcí a kombinací, a věda, že ředitel je tak zapředen do svých theorií, tak přesvědčen o správnosti, významu a originálnosti jich, tak houževnatý a náruživý v jich obraně, že klidná diskusse je s ním nemožna a že je nejlépe klidně jej vyslechnout a

nenápadně mu svědčit. Ostatně nebyly theorie ředitelovy bez jádra, a to jádro bylo dokonce velmi závažné a zajímavé, jen v krajním rozvedení a posledních důsledcích svých zdály se doktorovi zabíhati v říši utopií.

I dnes začal hovor zběžnými otázkami a zmínkami o posledních politických událostech, a když oba pánové vstoupili do vytopené jídelny v ředitelově bytě, doktor právě dotekl se procesu s »Omladinou«, o němž byly teď v novinách plné sloupce. Ředitel přinesl ze sousedního pokoje láhev dalmatského Modrjulu, jenž jeho chatrnému žaludku konal dobré služby, nalil do skleniček, nabídl doktorovi doutník a usednuv proti němu, naslouchal se zdvořilou pozorností jeho zprávám, ježto byl sám před chvílí se přiznal, že podrobností líčení nečte a že nepřikládá vůbec procesu té váhy, jaká se mu přisuzuje.

Byl přívrženec konservativních zásad, neurychlovaného přirozeného vývoje, avšak nijakž nějakým zapřisáhlým stranníkem; politisoval bez náruživosti, ba skoro s netečností, a jak mohl, unikl hned zcela na pole svých theorií.

Doktor naopak sledoval proces s velikou účastí a rostoucím napjetím vzhledem k jeho výsledku, i referoval proto živě a důkladně Když dokončil, ředitel se napil a otřev si knír pravil svým trochu profesorským způsobem a tónem:

»Víte — je v tom všem moc poblouzení a moc pochybení. Byla to troufalá hra a nebezpečné experimentování — víte — jež se nevyplatilo a nevyplatí. Bylo v tom moc nezralosti a nepřipravenosti. A ještě víc lehkovážnosti. Kdo chce hrozit něčím, ten musí mít skutečně taky moc hrozbu svou splnit, jináč je ta hrozba k smíchu. Je moc těch obžalovaných, že jsou svedení lidé, zblázněl í takovým jalovým naparováním. A naparování je taková dětská nemoc, víte! Nepozoroval jste to u svého synáčka?«

Doktor se usmál a přisvědčil. Vzpomněl si vskutku na časté velikášské záchvaty svého Tonouše.

»Každý chlapec,« pokračoval Pupetr, »staví se na paty, a víte — když je sám a když se nikdo na něj nedívá, hned se přenese do rolle někoho mocného a velkého a dostává chlubné plíce. A trvají známky té nemoci moc dlouho, já to pozoruji na svých synech, víte Někdy se uchovají až do mužného věku. Ale střízlivý, zralý politik — víte — ten se nenaparuje — toto! Ten zkoumá a odvažuje, ten tiše ale jistě počítá s faktickými poměry, co je možno provést a co není. Ouplně dobře je ho možno srovnat s ředitelem továrny. Já jako ředitel musím brát do počtu (zvedal teď postupně prsty levé ruky a klepl při tom do každého palcem pravé) topící plochu, schopnost nejvyššího napjetí — sílu svých strojů — abych moh' určit,

co zmůžu. Ale kdybych řekl, že zvýším napjetí na 10 atmosfér a nemohu to učinit, jsem mluvka. Řekne-li politik: ‚v lidu je takové a takové napjetí a lid je schopen toho a onoho,‘ ale později se ukáže, že v něm není ani expanse varu v uzavřené prostoře, je to blamáž, víte.«

»Ale bylo, pane řediteli, v posledních dobách dost projevů, z nichž se dá soudit, že pod povrchem jsou prudší proudy a hlubší proudy, než dosud bývaly,« pravil doktor.

»Vy myslíte, že co tropili členové té tak zvané Omladiny, svědčí o hnutí v celém národě?« otázal se Pupetr a utkvěl na doktorově tváři svým vždy trochu ustrnulým pohledem. Nevyčkav však odpovědi, rychle pokračoval: »To by byl klam, to myslit! Poohlédněte se jen u nás, respektive v celém našem kraji. Co vidíte? — Ticho, ani hnutí. — Ba ani mnoho zájmu na tom, co se děje v Praze. Víte jinde z venkova o nějakém vzrušení? Já ne. A tak se to všechno scvrká nanejvýš na pohyb nebo vlastně na reakci na povrchu, a jen na části povrchu, a to ne následkem nějakých vnitřních přeměn celého organismu — ne následkem podnětů z hloubi — víte — nýbrž jen následkem proudů a dotyků zvenčí.«

»Které vanou však celým světem v rostoucí síle,« namítal doktor. »Jsou to větry sociálních ideí, vlny hnutí sociálního —«

»Duševní oxygén, element svobody v tom je — částečně ovšem! — to nepopírám. Ale ten oxygén je tou atmosférou nad naší sklenicí tak nešťastně smíchaný a prosáklý výpary všelijakých připalujících se zaschlých olejů, víte, těmi všelijakými zásadami a hesly a čerty ďábly, že je v oučincích svých ubohý. Prosím vás,« — chopil doktora za ruku — »mazání orlíčků a jiné dětinství?! — No tak vidíte! Člověk neví, má-li se smát nebo plakat nad tím.«

Po těch slovech vlil do sebe svou sklínku a jsa tak rozhovořen, nalil si novou, doplniv před tím i hostovu.

»Mně se zdá,« mluvil při tom doktor, »že to nejsou ani ty zaschlé oleje všelijakých zásad a hesel, ta atmosféra nad materiálem, co vadí pronikavějšímu účinku, já mám za to, že v materiálu samém je závada. Je vodnatý, nezápalný —«

»Morálně a intelektuálně nedokvašený, ano! Tak tak! — A ani ty proudy, které jím chtějí pohnout, které chtějí roz—rozčeřit, rozvlnit ho, nemají pořád té síly. Všecko potřebuje času a vývoje, a na to se zapomíná, to je to! Nic se neděje zázrakem, nic experimentem. Ze spoda se musí roztok vařit, a ne k povrchu přikládat sirka. Národ není zápalný vích, národ je těžká složitá massa. A zvlášť náš národ, který je obklopen tolika vlivy, vlivy nebezpečnými, které

jeho slučenství, jeho ústrojí oslabují. S tím se nesmí lehkovážně experimentovat!«

»Ten musí žít bez extemporování, jako člověk se zotavující,« souhlasil doktor. »Hlavní zřetel má být obracován jen na tužení organismu, na sílení resistence proti obklopujícím jej škodným vlivům.«

»Mezi jeho součástkami je stále ještě — víte — slučovací proces,« pokračoval ředitel, otáčeje zvolna svou skleničkou a dívaje se na povrch jejího tmavého obsahu. »A tomú procesu — aspoň podle mého mínění — spíše prospívá než škodí mírný tlak.«

»Teď se z vás ozval opět konservativec, pane řediteli!« usmál se doktor.

»Ne, teď se ozvala — chcete-li — tak trochu moje theorie. Musíme být hutni, aby se do nás neprohýbly, neprolomily stěny z venčí — víte? I proto taky musíme být hutni, abysme se snáz šířili — abysme snáz prolínali těmi stěnami do mass okolních, než massy ty do nás.«

»Vy už v tom zas máte nějakou diffusi nebo osmósu,« zahrozil žertem doktor.

»Mám! A co pak vy myslíte, že nepodléhají národové těm samým nebo vlastně témže základním zákonům jako vše jiné?« pronesl živě Pupetr a ustav skleničkou točit zahleděl se na doktora. Ten věděl, že teď se vyšvihl ředitel do sedla svému koníčku a že nastane

*

produkční projížďka s odvážnými myšlénkovými skoky. A také nastala.

»Co pak se neděje skutečně na pomezí dvou národností proces osmotický? Hutnější, těžší šíří se do řidčího, lehčího. A hutnost je podporována tlakem z venčí, na to nezapomínejte. Útisk slučuje. — Nesmějte se, prosím, pranic mým applikacím fysických zákonů na vše, co tu trvá a žije, na jednotlivce, na sdružení jednotlivců, na národy. Prosím — uvažte na příklad jen následující fysické poučky: Tlak podporuje slučování, teplo podporuje slučování, — a položte místo slova teplo slovo sympatie, láska, zápal!« dodal jako v závorkách. »Dále: Pod vyšším tlakem nesnadněji kapaliny vrou, ale při náhlém uvolnění tlaku jsou pak hned ve varu. — Anebo prosím: Těžký kov nesnadno taje. Vysoký tlak snese jen pevná nádoba. V úplné beztlakovosti ukáže sloupec kapaliny nejvyšší svou rozpínavost, ale je také nejméně hutný — nejsnadněji se odpařuje. — — Nedá se to, prosím, všecko applikovat i na politiku? — Tak vidíte,« pravil jsa v proudu, když doktor ani neodporoval, ani nesvědčil. »Všade vládnou stejné zákony, v říši neústrojné i ústrojné, v jednotlivcích i massách, v žití fysickém i v žití duchovním. Vše záleží na tom, vypozorovat jejich úkazy, vyzkoumat jejich zákony, a uvidíte, k jakým analogiím se přijde. A ten, kdo chce vládnout, musí všecky ty

úkazy a zákony zkoumat, zpytovat, i ten, kdo chce léčit, i ten, kdo chce vychovávat. To jsou všecko důležité faktory. — A já vám povídám, dojde k tomu: Formule se na to najdou, grafické i mathematické vyjádření. Usmívejte se, jak chcete, ale já jsem přesvědčen: jako se strom jinak neukloní, než jak vítr jde a podle jeho síly, a jako ten úklon by se dal předem určit, kdybysme vzali do počtu směr a sílu větru, dimense stromu, hutnost jeho látky, pružnost jeho vláken, tak nemůže být nemožno určit i komplikovanější účinky komplikovanějších sil na komplikovanější organismy. Dnešního dne — je-li pravda — měříte již sílu cirkulace krevní, sílu svalů, pohyb a citlivost nervů v těle lidském a bůhví co ještě. A k čemu se dochází: že všecko závisí na daných příčinách, všecko podléhá známým v základech svých zákonům. A ty pohyby krve, svalů i nervů se dají znázornit i graficky i formulkou, je-li pravda? A složení každé součásti v těle lidském dovedete vyjádřit chemickým vzorcem. Myslíte, že na tom všem zůstane? — Jako se vybádají příčiny pro převraty kůry zemské, tak se naleznou i příčiny převratů celých národů, jejich mohutnění, jejich slábnutí, jejich záhuby a tak dále. A jako převraty zemské kůry děly se za určitých zákonů, které se dají stanoviti, tak i processy v národech. A přijde se na to, že jsou to zákony analogické. A jako se ty pře-

vraty povrchu zemského stát musely, protože byly přirozeným následkem processů, které stále a stále neodvratně pokračovaly, tak to je i s národy, které také podléhají vlivům určitých processů, kteréžto processy jsou zas podrobeny nezměnitelným zákonům. Pozorovat a zkoumat se musí! Nalézat podobnosti úkazů! Z těch podobností dedukovat zákon! A jak jednou je znám zákon, už se dá počítat, předvídat, kombinovat. Analogie je veliká objevitelka nejen v chemii a v přírodních vědách vůbec a snad ve filologii, ale bude i v historii, politice, v psychologii —

»Někdo klepá,« upozornil šetrně doktor ředitele, když už podruhé důtklivěji se bylo ozvalo zaťukání na dvéře. Bez tohoto upozornění byl by ředitel, jak byl v proudu, ještě ani nyní nevěděl, že se někdo hlásí o vstup.

»Dále,« ozval se prudce, nemile vyrušen.

Do pokoje vstoupil zrzavý kancelářský praktikant Havelka a oznamoval, že přijel pan inspektor kontroly cukerní daně.

Ředitel rázem povstal.

»Kde je?

»V továrně.«

»Že přijdu okamžitě.«

Když praktikant hluboce se ukloniv odešel, nezdržel se ředitel odlevit své rozmrzelosti nad nevítaným vyrušením upřímným, od plic jdoucím: »Toho nám byl čert dlužen!« Ale hned

pak omlouval se doktorovi, že musí jít. Nebylo však ani třeba. Doktor již měl klobouk a hůl v ruce a byl připraven k odchodu.

Na dvoře se rozloučili; z továrny vycházel právě dělník s dvoulitrovým plecháčem k pumpě. Byl bos, v podvlékačkách, s kabátem na nahém trupu a šálou kolem krku. Vida doktora a ředitele, chraplavě pozdravoval. Ředitel ještě jednou stiskl doktorovi ruku a spěchal k továrně. Doktor zaměřil k fortně. Vrátný Kouba, jenž seděl nyní na lavičce před vahou, povstal k pozdravu. Doktor přívětivě mu děkoval.

VI

Sotva vykročil na silnici, někdo za ním volal:

»Mein Kompliment! — Na zdar, pane doktor! Počkají na mě!«

Doktor poznal pana oficiála Fáčka, jenž v Nedosekách žil na pensi. Nebyl rád této setkané; řeč ředitelova rozvlnila jeho myšlénky. Vyrojily se pochybnosti a námítky. Dráždila jej žádost, uvést vše na pravou míru, zjednat si jasno. Patřil k těm lidem, kteří teprv o samotě válčí proti názorům a důvodům, jež zneklidnily hladinu jejich duše. Nyní však bylo konec. Fáček se ho zmocní a nespustí se ho. Znal již jeho způsoby a slabosti.

Starý pán pospíchal, aby již byl u doktora. Byl to na první pohled městský člověk, byrokrat. Pedantický pořádek koukal z celého jeho zevnějšku. Na botách měl přezůvky, kalhoty vysoko zahrnuty, kolem krku hedvábný šátek a zimník pečlivě zapjat. Ruce vězely v zimních rukavicích a pletených nátepničkách, jejichž okraje přečnívaly rukávy. Ač teď pospíchal, bylo vidět, že je zvyklý chodit volným odměřeným krokem. Opíral se o pevný deštník a přese všechen pospěch dával pozor, kam šlápne.

Když došel, nadzvedl klobouk (měl prošedlý, ale hustý a pečlivě učesaný vlas) a podával doktorovi pravici.

»Gehorsamster Diener — ve fabrice byli, ve fabrice?«

»Ano, u vařičové.«

»Ah, bei der hübschen Theréska! No, už je jí líp? — A co jejich milostpaní?«

Doktor podával zprávu, pan oficiál stoje naslouchal, projevil účast a naději, že snad přece bude lépe »Man muss hoffen, man darf nie verzagen,« dodával, aby zakončil tento zdvořilý hovor důstojně, jak se sluší na člověka, který ví, co káže společenský takt.

»No, a kam teď jdou?« ptal se pak a pohlédl bystrýma svýma očkama na doktora.

»K panu Fabiánovi.«

»Ah — k tomu! Co pak mu schází? —«

»Má bronchiální katarrh.«

»Tak. No, tomu neškodí, když ho tak malá nemoc trochu polehtá. Jináč by ani nevěděl, co je zle. Nemám pravdu? —«

»A kde chodil pan oficiál?« vyhnul se doktor odpovědi; věděl, že ti dva se nemají rádi.

»Na štacionu jsem byl, to vědí. To je tak moje každodenní procházka.«

»Nařídit hodinky?« usmál se doktor.

»Eh, — taky už tomu nevěřím! Dají mi pokoj! Člověk by myslil, že na štacionu musejí jít dobře hodiny — no ne? — Telegraf tam mají, vlaky jezdějí sem tam, inu, tak by to přece mělo bejt zregulírovaný. A není. Tak se podívají . . . hned jim to ukážu . . .« a pan oficiál rozpínal kabát.

»Ale snad bychom mohli zas kousek jít, pane oficiále?« navrhoval doktor.

»No, počkají, počkají — hned to bude.« A již vytahoval z náprsní kapsy spodního kabátu zápisník. »Tak se podívají (a rozvíral notes), tak předevčírem šly ku příkladu hodiny na štacionu proti mojim o čtrnáct a půl minuty napřed — tady to mají — podívají se, a dneska o necelých devět — a já jsem na svý hodinky ani nešáh'. Může to bejt, řeknou mi, kdyby tam měli správnej čas? — —«

»Snad se vám, pane oficiále, předbíhají?« usmál se doktor.

»Gott bewahre. Toto! Co jich napadá. Já jich hned přesvědčím... podívají se: Kdyby se předbíhaly, musela by bejt diference pořád menší. Ale to není. Kouknou —« (obrátil list ve svém zápisníku a utkvěl ukazováčkem na jednom okénku mezi rovnoběžnými a kolmými linkami), »před tejdnem šly hodiny na štacionu proti mejm o 13 minut napřed, den na to o 14, potom v neděli o 15½, pak zas o 13, předevčírem — jak jsem řek' — o 14½, a dneska o 9. V tom je nepořádek, protože já na svý hodinky, wie gesagt, ani nešáhnu, — to já bych si je nerad zruinýroval — to jen když jedu do Prahy, si je dám nařídit podle astronomickejch, vědí, podle kanónu — tyhle ty diference musejí bejt vinou štacionu, nebo telegrafu; já to taky panu štacionšéfovi řek'...«

»Ale račte odpustit, pane oficiále, já opravdu spěchám...« upozorňoval doktor, jenž byl při tom hovoru jako na trní.

»No jojo, is' schon recht, dyť já už taky jdu,« a zastrkoval zápisník.

»Prosím jich ještě, než se zapnu, kolik oni mají hodin, pane doktor?«

»Já? — čtvrt na deset a tři minuty,« a doktor ukazoval oficiálovi svoje hodinky.

»No tak vida, tak se podívají —« a oficiál vytáhl své kotvovky, zastrčené v průsvitném žlutavém pouzdru, — »já mám puncto čtvrt, to je tedy jen ty tři minuty diferenc, a vědí,

co já si myslím?« a zadíval se tajemně na doktora.

»No?«

Oficiál stlumil hlas a vyhrkl: »Že nám jdou správnějc než na celém štacionu,« a máchl rukou, jakoby ani nechtěl dořící, co si ještě myslí. Pak prudce si zapjal kabát, zavěsil se na doktora a prohodil: »V těch zpropadenejch Nedosekách je člověk jako prodanej, faktisch! Ani kolik je hodin, neví. Eh — darmo mluvit Jdou radši, jdou, ať se nezdržejí!«

Doktor nedovedl potlačit úsměv. Ani zlobit se již nemoh', že ho starý pán odvedl od jeho myšlének. Dobrácká shovívavost k jeho malichernosti a dětinství mu zahřála hruď. Je to spokojený člověk, pomyslil. Vyrovnaný ve svém nitru. Žádná těžká bolest ho nebrázdí, a proto roste na něm jen taková tráva drobných povrchních myšlének. Odnikud nemohou padati těžší stíny a zalehnouti přehlednou, nehrbolatou plochu jeho duše.

Asi padesát kroků šli mlčky, ale na oficiálovi pozoroval doktor, že vzpomíná, čím začít opět hovor. Nedovedl nikdy dlouho mlčet. Již proto ne, že nemluvení pokládal za nezdvořilost k tomu, s nímž právě šel. A pak říkávali o něm lidé, že je dobrý společník, a tu pověst snažil se udržovat.

Pojednou se zastavil a ukázal deštníkem na bláto uprostřed silnice.

»Jestli pak by tohle jedli, pane doktor?« obrátil se na svého průvodčího s potutelným výrazem v tváři.

»Co? — to bláto?« usmál se doktor.

»To bláto!« přisvědčil starý pán vážně, ale na obličeji jeho jevila se radost nad údivem doktorovým.

»Jak tomu mám rozumět?« hověl doktor postihlému záměru starého pána.

»No — jak to povídám! Ptám se, jestli by jedli to bláto? — Co? — Nejedli, vědí! — Vidějí, a jsou lidé, co jedí bláto, vlastně zem. A co je bláto jiného, než zem s vodou, s dešťovou vodou nebo z roztálého sněhu. A ta není ani tak zlá — a jestli tu zem nezlepší, tak ji taky nezkazí — nemám pravdu? — No, tak vidějí. — To jsem jim tedy onehdá čet' — ani už nevím kde, že Indiáni Papua — die Papuaindianer, vědí — jedí zem. Co tomu říkají, je to možná?«

»Inu — proč pak ne. Taky u choroduchých pozorujeme někdy podobný úkaz.«

»U choro — choroduchy — to je taky ňákej národ?«

»Ne — to jsou lidé choří na duchu, šílenci, blázni,« vysvětloval doktor.

»Á tak — odpustějí, já čtu česky dost, ale sem tam je přece ještě nějaké slovíčko z té vysoké češtiny — chóroduchy, geisteskrank — dass muss ich mir dann gleich notieren — no

ja . . . ale ti Indiáni Papua nejsou blázni — vlastně, wenn man's nimmt, jsou blázni, když jedí zem — ale vědí, nejsou tak blázni, aby je mohli zavřít. Ačkoliv já bych je zavřel, kdybych měl tu moc. Je to čeládka ! Zem jíst, považejí! Ani zvíře to nedělá !«

»Inu, v ptačích žaludkách najdete dost písku a kamínků i dost velkých.«

»No ja, das ist ganz was anderes. To jsem si nechal říct, že ptáci to dělají k vůli peří. Ale ti Indiáni Papua přece nemají peří — či mají? — Já o tom nic neslyšel. Leda na hlavách — a to není přirostlé. Tak proč ti to jedí, řeknou mi? !«

Doktor musel starého pána skoro táhnout, aby se pořád nezastavoval. Byl dojímavý i komický zároveň v té své duševní prostotě.

Starý mlynář Fabian i farář Klenka leckdy si pana oficiála dobrali, když svými povídačkami je trápil, ale doktor by byl nedovedl vypustiti přes rty slovo výsměchu, neb i jen poznámku, jež by byla starého pána zabolela nebo zamrzela. Věděl, že je citlivý až k popudlivosti, jejíž nerozvážné kolikrát projevy jej později však vždycky mrzí a hnětou a vynucují mu těžkou jeho věku cestu udobřování. Ve své šetrnosti ani do poučování se doktor nepouštěl v obavě, že by tím dával na jevo, že prohlíží nedostatky vědomostí starého pána,

který rád se vynášel, že stále čte — »a ne romány, ale spisy vzdělávací, zvlášť geografické a ethnografické (für diese Wissenschaften hab' ich immer grosses Interesse gehegt)« — vždy raději snažil se starému pánu způsobovati radost projevováním zájmu na jeho vypravování a, když se sám stával netrpělivým, aspoň uvésti hovor na jiný předmět, jenž i panu oficiálovi byl milý. A tak i nyní přerušil hovor o Papuánech otázkou, nemá-li starý pán zas nějaký nový kouzelnický apparát. Tím uhodil na strunu, na kterou pan oficiál nejraději hudl. I nyní mu očka zableskla.

»Ne, nemám,« pravil skoro tajemně, »ale dostanu. Krásnou věc. Famós!« a tvář přelétl zásvit skoro radostný. A již začal vypravovat:

»To jim bude taková skleněná vanička, rozumějí — každej si ji může prohlídnout, já ji dám každému do ruky. Pak ji postavím na stůl a přikryju ji novinami. Ty noviny taky dříve ukážu, to se rozumí. Potom půjdu mezi publikum a udělám kornout. Když ho udělám, poprosím nějakou slečinku nebo paničku, aby mi do něho dala dva kanáry. To se rozumí, že je už budu mít připravený — to vemu svýho maninka a stehlíka — on to tedy vlastně bude jenom jeden kanár a jeden stehlík, ale to je tout égal — to je všecko jedno. S tím to jde taky; třeba vrabce bych moh' vzít — das ist

alles Leberwurst! — Když ta panička nebo ta slečinka ty ptáky tam teda dá, zadělám ten kornout nahoře a dole a řeknu jí: ‚Tak, teď ho líbějí podržet, ale držejí dobře, to jim povídám!‘ Potom půjdu zas k té skleněné vaničce, zvednu ty noviny, a — co by řekli?!! — — Ti ptáci budou tam, v tý vaničce, a v tom kornoutě nebude nic. — Místo tý vaničky by mohla bejt taky klec, ale to by stálo o pětku víc — a nač pak to? Luxus! No ne? Das ist ein Effekt! A ještě jednu věc si objednám, než jim udělám tu produkci — to budou taky vyvalovat oči, počkají. To zas bude s vínem. Ganz neu. Frappant und unerklärlich Ganz eigene Methode! To mají zas tak, dávají pozor: . . . . .«

Pan oficiál byl tak zaujat svým výkladem, jemuž dodával názornosti živými pohyby a významnými pohledy a úsměvy, jakoby již líčený eskamotérský kousek prováděl, že ani neděkoval na pozdrav těm několika lidem, které potkali cestou ode dvora k zákostelí, kdežto jindy neopomíjel nikdy pronésti své blahovolné »Pozdrav Pánbu, pozdrav Pánbu,« provázené vlídným kynutím hlavy. Ba zdá se, nepozoroval ani, že obešli kostel, neboť zapomenul docela pohlédnouti na hodiny a pronésti o nich svou obvyklou poznámku, že vlastně jsou barometrem a ne hodinami.

Zákostelí mohlo se pokládati za druhou užší nedoseckou náves, vybíhající v cíp, ohra-

ničený s jedné strany volnou zatáčkou řeky, s druhé silnicí. Na straně k řece, hned u kostela za školou, stála fara se zahradou až k samému břehu se svážející, za farou pak řada menších domků, mezi kterými byly i dvě villovité stavby, z nichž jedna náležela velkoobchodníku Bavorovi z Prahy, druhá notáři Hruškovi z blízkého okresního města. Rodiny obou trávily zde prázdninové měsíce. U samého cípu na břehu řeky byl panský mlýn s pilou. Kolem tohoto mlýna vedla cesta k dřevěnému mostu a vůbec k řece a lučnatým jejím břehům. Na protější straně zákostelí byly za panským dvorem menší živnosti chalupnické, hajnovna a několik stavení domkářských.

Doktor s oficiálem přešli již villu Bavorku, když starý pán pojednou uleknut vytrhl se ze svého hovoru a zarazil krok.

»Kam pak mě to vlastně táhnou, vždyť já zůstávám na druhém konci,« ozval se skoro prudce.

»Vždyť jsem vám, pane oficiále, povídal, že jdu k panu Fabianovi.«

»No jo, tak to mají říct, tam já přec s nima nepůjdu. — Člověk se tak zapovídá, že ani neví, kam jde,« dodával mírněji.

»Kouknou, kouknou,« zvolal náhle obraceje se ke kostelu, »na barometru je teprv devět — to ještě dlouho bude tenhle marast,« a zasmál

se. »No, mají se hezky, podruhé museji vyprovodit oni mě. Mein Kompliment, na zdar, pane doktor!« a potřepav doktorovi pravicí obrátil se zpět k návsi.

VII

Za villou notáře Hrušky táhl se zahradní plot z ostnatého železného drátu, ohraničující pěkně upravenou zahradu, z jejíchž holých záhonů teď trčely slamou obalené vysokokmenné růže, jež byly její pýchou za letních měsíců. S touto zahradou sousedila jiná menší, obehnaná do vsi šedivým laťkovým plotem se zelenými špicemi. Plot ten přiléhal k přízemnímu domku o čtyřech oknech k zákostelí, o dvou na boční stěně do zahrady. Doktor stanuv u zavřených dveří vzal rázně za kliku.

V tom okamžiku ozval se za dveřmi zuřivý štěkot, ale jakmile je doktor otevřel, změnil se v radostné kňučení. To starý Rek páně Fabiánův jej vítal jako dávného známého. Vyváděl jako mladík, vyskakuje předníma tlapkama a tancuje po zadních, až vrážel zadkem do stěn síně, zdobené mramorovým vzorkem. Byl to pěkný dlouhosrstý křepelák, bílý s hnědými skvrnami, ušlechtilé hlavy a moudrého pohledu. Doktor jej poplácal po temeni a tišil jeho radostné rozrušení. Mezitím otevřely se dvéře na konci chodby, a ze dvorku vstoupila sem svěží

mladá žena, širokoboká, plných forem, jež vystupovaly i pod prostou flanelovou kazajkou modře a černě kostkovanou a takovouže domácí sukní jedva ke kotníkům dosahující, zpod kteréž viděti bylo nalité nohy v červených punčochách a domácích kožených trepkách. Na hlavě měla bělavý hebký šátek, vtkaných žlutavých kvítků, jehož cípy jí spadaly na vyklenuté poprsí a zpod něhož nad čelem bylo viděti část rozdělených světle rusých vlasů.

Tvář té ženy měla cosi měkce dětského, jež bylo uloženo i v krotkém pohledu jasně modrých očí ovlhlého lesku, i v té pleti bílé, skoro prosvitavé, i v tom malém, ale co nejušlechtileji modelovaném nosu, ale zvlášť snad v těch slabě zarůžovělých, trochu vychlípených, avšak krásně krojených rtech. A právě v kontrastu této dětské něžnosti tváře a krotkosti pohledu k tomu bohatství vzkypělého těla bylo něco svrchovaně lákavého. Doktorovi se zdálo, že v té zpola dětské tváři zahrává někdy náhlými šlehy ruměnce a ovlžením očí rozohňující vědomí dychtivé ženskosti a vyzařuje z krotkých pohledů jiskrami vybízivosti, i cítil pokaždé v blízkosti té měkké, kypré ženy žhavou touhu aspoň se jí dotknouti, a takovou dráždivou naději, že by to dovolila, ba že na to čeká, že chce být pohlazena a laskána jako dítě. Ale jindy zas umíněně shledával příčinu toho zdání sám v sobě, a chtěje si to dokázat, kladl si

neústupně otázku: »Zdali pak by se ti zdála tak lákava, kdyby to byla nějaká milostivá paní nebo slečna v hedvábných šatech, klobouku s pérem a jemných rukavičkách? — Aha! Není v tom nic jiného než tvá stará slabost pro ženské nižších kategorií, vědomí, že stojí pod tebou, že nevyžaduje pozorností, že chodí v krátkých sukních a šátku na hlavě, a že úspěch by jistě nestál mnoho boje. A hlavně, že je hospodyně u starého Fabiána — mladá hospodyně bydlící sama v jednom domku se svým starým »strejčínkem«. Toto »neteřství« zavání právě takovou krotkostí, takovou vybízivostí, a proto ty ji vkládáš i do jejích pohledů i úsměvů. Odtud také ta osmělená touha se jí dotknout, ji přivinout. Tak bez veškerého nebezpečí, tak pohodlné a tak příjemné by to bylo! Produkty starých slabostí a hříchů se v tobě ozývají, Špigelberku!«

Po takovémto sermonu pokaždé vystřízlivěl ze svého rozechvění a upjal se proti pokušením. Ale kdykoliv zas ocitl se Fabiánově hospodyni tváří v tvář, vždy touha znova zaproudila tělem.

Mladá žena, zočivši doktora, usmála se svýma očima i rty zároveň a ozvala se lahodným jasným hlasem:

»Pěkně vítám, dej Pánbůh dobrýtro — Reku, lehneš,« obrátila se hned v zápětí po-

zdravu na poskakujícího psa, jenž okřiknut schlíple ustoupil ke zdi.

Jak promluvila, zasvítila mezi rty jiskřivá běl zdravých jejích zubů a na proskočivším ruměnci tváří zabělaly se podle retních koutků dva malé důlky. Když se obrátila po psu, zavlnil se v pěkné linii její vláčný šátek, spadající dlouhým svým cípem až do polovic zad.

Doktor nadzvedl klobouk a podával jí ruku. Teprve z bezprostřední blízkosti bylo jí vidět na partiích kolem očí, že pel dívčích let má již za sebou. Jemňoučké, jako nadechnuté síťoví připravujících se vrásek věštilo na dolních víčkách první dotknutí příštího vadnutí. A v této jedva znatelné věštbě jeho zdálo se doktorovi vždy spočívat cosi prosícího: »Neotálej!« a cosi vybízejícího: »Teď jsou moje plody nejsladší . . .«

I nyní mu to zatanulo na mysli a bezděky jí stiskl prudčeji ruku. Byla v dlaních tvrdá, zpracovaná a studená z venku, ale doktora přec při doteku jejím projal pocit lichotného tepla.

»Jak se máte, Lénynko?« ptal se a prochvěl svůj hlas důvěrností. (Říkal jí Lénynko věda, že má toto pojmenování radši než jméno Máří, jímž ji volával Fabián.)

»Děkuju za optání, pořád stejně —« usmála se a pohlédla doktorovi upřímně do očí. »Ale líbějí dál, strejčínek už čeká,« pobízela a

popošla ke dveřím proti kuchyni, aby je otevřela.

Doktor vstoupil do známého mu prostorného pokoje s okny do zahrady, se starou anglickou nástěnnou mapou severní Ameriky mezi nimi a s velikým stolem uprostřed, za nímž jako obyčejně seděla robustní postava pana Tomáše Fabiána s velikou hlavou na krátkém krku přemítavě k prsům nakloněnou, s chumáčkem žlutošedých vlasů spadajících do čela Sotva se doktor ve dveřích objevil, veliká hlava se zakývala, hladká široká tvář se usmála, a pravice sedícího natahovala se přes stůl k příchozímu. Ale jedva učinil tento pohyb, rozkašlal se pan Fabián křečovitě, zrudl v tváři a celý trup jeho prudce se otřásal. Když se utišil, všecek udýchán a zapocen, s dvěma slzami namáháním z očí vytrysklými a po plných tvářích stékajícími, pravil zajíkaje se ještě:

»Tak vidíte, takhle vás vítám.«

»I to je dobře, že kašlete. Musíte kašlat; co tam je, musí ven, sic by se katarrh šířil,« těšil doktor svlékaje si bez pobízení kalmuk, ježto v pokoji bylo dobrých 18⁰ R. Od teplých kamen šířila se příjemná vůně pekoucích se jablek. Pověsiv kabát usedl doktor vedle pacienta a chopil se jeho ruky, aby zkoumal tepnu. Byla to veliká, silná ruka vypracovaných kloubnatých prstů, mluvící o těžké práci v dobách dřívějších, ale nyní již od let zjemnělá

a zbělelá s nehty pečlivě střihanými a čištěnými. Vyptav se na průběh včerejšího dne a noci, požádal doktor pacienta, aby svlekl kabát a vestu, aby jej mohl vyšetřit. Pan Fabián povzdychl a těžce se zvedl se své židle; ale jak tu pak stál vzpřímen, bezmála na sáh vysoký, ramenatý, s mohutným hrudníkem, doktorovi opět zatanula na mysli představa zvěčnělého předáka Hanáků, Skopalíka, jak si ji byl z vyobrazení i popisů vytvořil. I Fabián měl hladce oholenou, širokou vážnou tvář čistě slovanského typu, přímého pohledu a dobrosrdečného úsměvu, jen že vlasy neměl dlouhé a na zad sčesané, nýbrž přistřižené, v předu s chomáčkem do širokého, důmyslného čela spadajícím. Doktor mu chtěl pomáhati z kabátu, ale bývalý mlynář nepřipustil.

»To by bylo pěkné, to by bylo pěkné,« bránil se jako pokaždé a obrátiv se ke dveřím zavolal ochraptělým, nicméně silným hlasem: »Máři!« A skokem tu byla z kuchyně Lénynka, jakoby byla za dveřmi číhala, a již z pohledu poznavši, co Fabián chce, začala s něho svlékati kabát, i bylo vidět z její obratnosti, jak již má nacvičené každé zabrání a každý pohyb. Když byl dole kabát i vesta, sama mu rozepjala u rukou a krku košili a pomohši mu z rukávů stáhla mu ji přes ramena.

Vykonala to vše bez nejmenšího zdráhání, s klidem a jistotou ošetřovatelky nemocných,

ale zároveň s nepřehlédnutelnou šetrností bytosti pokorné a vděčně oddané, při jejichž projevech doktòr pokaždé cítil zvláštní teplé pohnutí.

Po prohlídce zas jej tak šetrně a obratně oblékla, že sám Fabián spokojeně si pochvaloval:

»Tak, holka, tak!« a na konec s úsměvem dobré nálady na plné rameno ji popleskal.

»A teď bys mohla přinést panu doktorovi skleničku vína,« s úsměvem poznamenal, usedaje spokojeně opět na židli s odlevným oddechnutím. Ale doktor odmítal, že pil v továrně a odolal všemu naléhání. Posedět však musel, to odříci nemohl, a vlastně mu ani nenapadlo, neboť si s Fabiánem vždycky rád porozprávěl. Vážil si starého mlynáře a pak — zajímal jej svým životem nynějším, svými názory, svou povahou, svými dosti tajemnými minulými osudy, do nichž jen sem tam nějakým nahodile proneseným slovem zapadlo trochu světla.

Máří zeptavši se, nebude-li jí už třeba, tichým krokem vyšla z pokoje, a oba mužové, usazeni u stolu, byli záhy zabráni v živý rozhovor.

Poptávka bývalého mlynáře uvedla řeč na paní doktorovou. Doktor podávaje zprávu, opakoval dnes již po čtvrté tímtéž slabě přitlumeným hlasem tytéž úryvkovité, zpola jen napo-

vídané věty, vyznívající v ten rozum, že naděje není skoro žádné.

Fabián s účastí poslouchal, pak mlčky zakýval hlavou a přejel dlaní čelo. Potom tiše a skoro smutně pronesl:

»Kdo z lidí může tak živ býti, aby neokusil smrti? Kdo vytrhne život svůj z hrobu?« — Pak opět zakýval hlavou, usmál se jemně a dívaje se na doktora pravil:

»A kdo ví, zda se to přece všecko neobrátí. Tak člověk nezná času svého jako ryby a jako ptáci. Už si kolikrát myslí sám i taky druzí o něm: ‚není možno z toho vyjít,‘ a on najednou vyvázne, třebaže v síti už tak dobře jako byl.«

Doktor v domnění, že chce utěšovat, položil mu lehce ruku na předloktí, chystaje se říci, že se dojista nemýlí svou prognosou a že jest ostatně na vše již připraven, když v tom Fabián, jakoby uhodl jeho myšlénky pravil:

»A i kdyby jí bylo souzeno ten svět opustit, vy, pane doktore, se musíte opásat statečností. K skončení svému tu každý docházíme, jako řeč — někdo dřív, někdo později — a čím víc do světa a na život člověk hledí, tím víc poznává, že všechno vlastně je marnost, ale těžká mysl a trápení srdce že je pošetilost největší. Co pomůžeme si pláčem a zoufalostí? — Víte, co praví Kazatel? — ‚Protož

já chválil jsem mrtvé, kteří již zemřeli, více nežli živé.' Více« opakoval a pozvedl na důraz prst. »A lepší jest den smrti než den narození člověka!«

Doktor se jemně usmíval, jakou má Fabián péči o jeho utěšení, ale teple ho dojímala při tom jeho účast, jeho starost o něj a zajímala jeho řeč. Pronášel své věty i citáty ne kazatelsky, ne s pomazanou důstojností, nýbrž klidně, snadně, s jasnou tváří a přec zas opravdově a vážně. Bylo vidět, že je i srdce při té řeči, a že každé slovo plyne z upřímnosti, z přesvědčení, z veliké zkušenosti životní, která mnohé zkoumala, mnohé odhodila, ale i mnohé zapustila až na samo dno srdce a duše.

»Já vím, že dobře se mnou smýšlíte,« pravil rychle v namanulém pocitu, že je třeba něco říci, usmál se laskavě a položil opět svou dlaň na Fabiánovu silnou ruku na stole volně položenou; ale ten ji spěšně odtáhl.

»Jsou lidé,« pravil s pohledem do neurčita stranou odvráceným a jakoby svá slova odtamtud chvatně odříkával, »že mluví všelijaké takové věci jen tak na plano, z takové jalové zdvořilosti, ale u mne by byla mejlka tak myslit. Já něco zkusil a zažil,« zdůraznil svůj hlas, »a osudy krutější než smrt, krutější a bolestnější!« opakoval, zvedl prst a pohlédl na doktora, »a teď mluvím, jak jsem poznal a jak cítím tady.« poklepal prudce na svůj

hrudník až zakašlal, »ne pro lacinou nějakou outěchu — o tu nestojíte, to vím — ani abych se zalichotil, toho mně není potřeba — ale že je to pravda, co povídám, a že se o tom přesvědčíte — a třeba až k stáru, ale přesvědčíte.« A při těch konečných slovech zas už hleděl do neurčita.

Doktor hned jak Fabián začal, cítil už, že prve chybil, když mu vyjelo to všední ujištění o dobrém smýšlení a když se tak konvenčně usmál. A přece znal již bývalého mlynáře, jak je neobyčejně vnímav a citliv — až někdy k popudlivosti znamená-li, že se jeho slovům nepřiloží náležitá vážnost a když se nějak ledabylo nebo dokonce shovívavě na ně odpoví. A to ujištění doktorovo bezděky tak vypadalo. Proto mlynář podle svého zvyku hned za tepla si to vyřídil, a doktor pocítil potřebu nějak svou chybu napravit. Fabián však nepřipustil ho k slovu. Napiv se ze skleničky bílinské vody před ním stojící, pokračoval hlasem klidnějším a měkčím, a s vyvstávajícím opět dobrosrdečným úsměvem kol koutků úst:

»Celý život lidský je plný pelyňku a svízele. Ale člověk to poznává obyčejně, když už je na sklonku a ubývá naděje. A tu přichází k tomu rozumu, že ještě nejlíp je, odložit soužení na hořejší poličku, odlevit mysli, rozjasnit ji a zveselit a se zveselenou tak duší

osladit si na konec ten zbytek vezdejších chvil. Vzít životu hořkost a smrti osten, v tom je všecka moudrost. ‚Co zpomůže trápení?‘ pomyslit si! A čím dříve člověk k tomu poznání přijde, tím je pro něj líp. A já bych si přál, aby všichni lidé k němu přicházeli, a proto hlásám svou zkušenost. Kdybych byl já dřív k tomu poznání přišel, co hořkých chvil, co nespokojenosti, co zármutku a hněvu bych si byl ušetřil a co přidal poklidu a snad i radosti. Smrti neunikne nikdo, a je pošetilost proto se soužit. A dnové života beztoho jsou bolestní, nač si je ještě ztrpčovat všelijakými starostmi, trápením, úzkostmi a přemejšlením. To všecko je marnost. A proto dobře je míti srdce veselé, to občerstvuje jako lékařství, ale duch zkormoucený vysušuje kosti. A nic v té marnosti světa není lepšího člověku, než veseliti se v skutcích svých, neboť jest to podíl jeho. A to jsem vám chtěl říci, pane doktore! Vy jste ještě mladý a já starý — vy nemusíte tolik promeškat, co promeškal já. Vy můžete dříve přijít k tomu poznání, k té veškeré moudrosti života, nad niž není větší — nebot všechno ostatní je jen marnost ještě větší.«

Delší tou řečí unaven, rozkašlal se Fabián, ale brzy se zas upokojil a usmíval se. Bylo na jeho tváři zřejmo, že si sám způsobil radost, sděliv své životní poznání, osvětliv a oepliv doktora tím světlem zkušenosti, jež

v něm hořelo a bylo pramenem jeho nynějšího klidu, jeho jasného názoru životního, jeho nabylé neranitelnosti proti útokům osudu i stínům smrti. Ten pocit aspoň doktor vkládal v jeho spokojený dobrosrdečný úsměv. On věřil v přesvědčení Fabiánove, v moc jeho útěchy, i v jeho hloubku, ale sám nebyl téhož přesvědčení a nevěřil, že k němu dospěje. Jemu byla tato filosofie příliš klidná, uniklá od bolestí i radostí životních do jakéhosi bezvětří — kdežto proň ještě zmítání duše mělo dráždivost; v temperování bolestí i radostí, ve vymykání se jim viděl ochuzení pocitů a myšlének, jež z nich prýštějí a prýštiti mohou a jež jsou bohatstvím duše člověka. Krátce, jemu život, jeho zápasy, naděje a sklamání nebyly dosud marností Ale Fabiánovi odporovat nechtěl, naopak toužil mu v té chvíli něco říci, co by jej potěšilo, zahřálo.

Vypozoroval již dávno jistou cestu k tomu: promluvit opravdově, bez vyvýšenosti duševní, bez výběru i úpravy slov, jako rovný s rovným. Chránit se každého slova i každého přízvuku převahy duševní, a naopak projevit, že jeho zkušenost pokládá nejméně za rovnocennou své školenosti, svému vzdělání.

»Nemějte obav o mne,« pravil měkce ale vážně a stiskl mu ruku. »Já také nejsem člověk, jejž by porazila nebo zmalomyslněla rána osudu. Již moje povolání vyžaduje, abych byl

trochu otužilý. Smrt své ženy neodvrátím a jsem proto na ni připraven. Co a jakou měrou člověk procítí po takové životní události a jak daleko dovede cit svůj ovládat, zmirňovat rozumem, filosofií, vírou — to závisí od tolikerých okolností vnitřních i zevnějších, že nelze to napřed odvážit a že výslední účin všech těch jednotlivých složek poráží všechny dříve pojaté úmysly. Kdo prošel veliký kus života, jako vy, pane Fabiáne, jde ovšem již jistěji, bezpočněji i ve vichrech a bouřích, ale ani já již nepadnu. Za vaši účast a za vaši radu jsem od srdce vděčen a vašeho přátelství si vážím, poněvadž mám úctu před vašimi osudy a zkušenostmi.« Pravil to beze všeho pathosu, tónem upřímným a srdečným, věda sic, že tím působí Fabiánovi radost, ale jsa zároveň ve svém nitru kliden, že pronáší, co neodpírá vlastně pravdě.

Starý mlynář díval se naň po očku a zvolna pokyvoval si hlavou, jakoby si v duchu liboval: Tak, tak je to v pořádku! Potom přejel širokou svou dlaní tvář a pravil skoro tiše:

»Pracovat do oupadu, zvednout se z bídy — v cizině, za mořem! — mít duši obalenou nadějemi jako štěpy v máji — a najednou bouře, krupobití . . . a všecko to tam, květy stlačené v blátě — — — A kolem jen škodolibost a výsměch u cizích, pláč, výčitky, rouhání u vlastních — ale nepoddat se, znova začít a dřít a dřít a znova se pomaloučku na-

rovnávat — a pak, když člověk myslí: teď jsi konečně nejhorší přemohl, přijde nenadálá rána, z čista jasna, jako blesk udeří zrovna vedle vás — neštěstí horší než ztráta majetku, než nemoc, než smrt — věčná temnota! — A když ani pak jste nepad' — najednou jako zákeřník od zadu přepadne vás hanba, nůž vám v srdci obrátí — a vy vidíte, že je to vlastní krev — a chodíte v té hanbě jako nahý na slunci a jako v plamenech . . . .« Zamlčel se, jakoby se mu cos v hrdle vzpříčilo, máchl rukou, chopil se skleničky a napil se, jakoby cos odporného splakoval. Po chvíli, v níž slyšeti bylo jen zrychlený a chrčivý jeho dech, obrátil se na doktora, zakýval opět hlavou a pravil jako vítězně:

»Po takových zkouškách — čím je smrt? — Víte, že ji člověk volá jako vysvobození? A nejen k sobě — nejen k sobě ji volá, pane doktore,« pozvedl hlas a vztýčil prst. »A ona přichází, a člověk nevidí, jak je milosrdná — a nepřichází, a člověk vidí, jak je ukrutná. A proto jsem řekl: ‚Lepší je den smrti, než den narození člověka.' Všecko jsem zkusil, i to, že člověk všecko přežije, i to, že na konec si řekne: ‚Všecko je marnost, a nejmoudřejší ještě, oslazovat si bolestné dny života, zjasnit duši, zveselit srdce,' jako to pravil Kazatel.«

»Musí být síla k tomu,« poznamenal doktor. Ale sotva toto slovo vyřkl, jakoby jiskra se mu

v mozku rozhořela. »Síla k stáří,« doplnilo se mu v duchu tak nějak samo sebou, ale on hned rázem poznal, že je v tom těžké jádro pravdy, kterou dosud nezkoumal — zrno zlata, které třeba rozehřát a roztavit — vysvětlení života nejen Fabiánova, ale celé legie lidí, jichž trpělivosti, odevzdanosti, neúmornosti se kolikrát obdivoval.

»Je k tomu třeba plamene neštěstí a ran bolesti. V ohni přebírá Hospodin člověka, ohněm a ranami se stává z železa ocel,« skoro s jistým sebevědomím pronesl Fabián.

Doktor už jen mlčky přisvědčoval, všecek zaujat svou dřívější myšlénkou. Místo síla k stáří — napadlo mu — lépe by bylo říci »způsobilost k stáří«. Ten klid pohlížení na bolest i radost, na šílení vášně nebo zármutku, to dosažené pessimistické credo: »marnost nad marnost a všecko je marnost«, spojené však nikoliv s revoltujícím vzdorem: zkrátit, ubit tedy ten marný život, nýbrž s resignovanou, příjemnější moudrostí: sladit si bolestné dny života — to už je jen květem a plodem toho stáří!

Myšlénky se rozvíjely a dráždily jej. Pocítil potřebu nerušeného přemítání v samotě.

Podíval se na hodinky, zalekl se, jak se zapovídal, a povstal omlouvaje se pospěchem.

Starý mlynář jej nerad pouštěl. Protahoval pokaždé jeho návštěvu, jež do jeho uvěznění

v nemoci přinášela vždy trochu útěchy a zábavy. Jsa zdráv, Fabián vycházel i v zimě do zahrady, šouraje se v ní těžkým svým krokem, pozoroval život na návsi a u řeky, promlouval s kolemjdoucími. Teď byl odkázán jen na pokoj, i čekal pokaždé na návštěvu doktorovu jak na boží smilování.

I dnes ještě trvalo chvíli, než se doktor konečně vypravil. Opakovaly se každodenní otázky, kdy už tedy bude moci ven, a každodenní varování se strany doktora, aby nepospíchal a se neukvapil, a že beztoho nemoc se ztížila jen proto, že Fabián ze začátku nedbal zápovědi doktorovy, aby nevycházel ani na dvůr.

Když konečně doktor vyšel na chodbu, vyběhl Rek z kuchyně, přišla i Lénynka, aby dala »s Bohem« a vyslechla, kdyby jí doktor měl snad co říci v příčině pacienta. Šátek měla spadlý do týla, tak že bylo vidět krásně kulatou její hlavu i celé bohatství rusých jejích vlasů. Otírala si umokřené ruce zástěrou a zticha se ptala, je-li líp.

»Je, je,« ujišťoval ji doktor, dívaje se na její v týle zapletené silné vrkoče i na bezvadně modelované malé ouško, horkem zčervenalé. Lénynka pozorujíc jeho pohled, zapýřila se a rychle začala šátek uvazovat. Doktor chopil ji za ruku: »Nechte to — v kuchyni máte bez-

toho teplo a za své vlasy se nemusíte stydět. Je jim zdravěji bez šátku než v šátku.«

»Když já už jsem tak zvyklá,« pravila v rozpacích.

»V létě kolikrát jsem vás viděl bez šátku.«

»Co pak v létě,« usmála se — »a zrovna mockrát taky ne,« dodávala s úsměvem.

»Takhle vidět ty vlasy rozpuštěny,« napadlo doktorovi říci nahlas, a již kmitla se i představa jejich proudů spadajících až k bokům. Horko mu vstouplo do tváří, rychle podal mladé hospodyni ruku, aby uprch' pokušení, silně jí stiskl pravici a chvatně praviv: »Tak s Bohem,« rychlým krokem odcházel ke dveřím.

VIII

Byl rád, když se ocitl na studeném vzduchu zákostelí.

»Čertova Majdalena — kdyby ji byl Rubens viděl, byl by ji jistě namaloval . . . Kde ji jen ten lišák stará sebral?!« šlehlo mu bezděky několikrát závistivě hlavou v živé ještě představě půvabného zjevu mladé ženy a v dráždivém dojmu minulých okamžiků. Ale brzy se vzpamatovav, začal ochlazovat své rozechvění omluvným střízlivým výkladem přirozených příčin své nynější stupňované vznětlivosti a vracet své

myšlénky k té »síle k stáří«, jež mu tam u Fabiána zasvitla jako nenadálý objev. A skutečně záhy jej problém ten zcela opět upoutal, tak že potkávaje hloučky dětí ze školy se ubírajících, děkoval na jejich pozdravy jedva ledabylými pokyvy hlavou.

»Síla k stáří — k stáří ne zlomenému, ne živořícímu, nýbrž vyjasněnému a vyvýšenému nad těžkou i nejtěžší minulost, ba usmívajícímu se, triumfujícímu nad ní, neb aspoň shovívavě usmířenému s ní — v čem vlastně záleží? Jaké jsou její podmínky? Musejí být vrozeny nebo lze je také uzpůsobit — — takovou sílu k takovému stáří vypěstovat?«

Kol těchto otázek rojily se jeho myšlénky, vyvolávaly poznatky a zkušenosti, porovnávaly, skládaly, vyvozovaly důsledky a zas na ně útočily. Avšak čím více se zabíral do těch úvah, tím více poznával, jak neskonale složitá to věc, závislá od tisícerých okolností, a že nestačí na vyčerpání její hodina ani den, ba snad ani celá léta. Prozatím jen byl přesvědčen, že u Fabiána byla síla k takovému povýšenému stáří; i to shledal, že mohl vyjmenovati celou řadu osob zde v Nedosekách i v Praze, o nichž se dalo soudit, že dospějí k podobné starobě a klidně, s úsměvem budou trávit i po těžkých ranách osudu její dny, kdežto naopak znal i takové, o nichž by byl chtěl předpovídat, že se sotva dočkají večera života, ač dnes třeba

ještě kypí zdravím v jeho poledni nebo ránu. Hoří v nich cosi, co vylučuje klid. —

I sám sebe k tomuto poslednímu druhu počítal.

»Povahy příliš vášnivé i povahy příliš analysující postrádají té síly,« konstatoval si v duchu jen jako jeden z prvních výsledků v zkoumání toho problému. I nábožerské nebo filosofické přesvědčení má tu vliv — a značný. Lidé nepochybující, ustálení, jsou u veliké výhodě,

Zatížen těmito úvahami kráčel po paměti návsí, děkuje mechanicky na pozdravy potkávajících jej lidí, až jej z myšlének vytrhl pan řídící Havlát, zastoupiv mu cestu a podávaje mu ruku na pozdrav, a ihned v zápětí se ptaje, jak je paní doktorové. Byl čtyřicátník, ulehlé postavy, opálené tváře, zvučného lahodného hlasu, jenž se doktorovi zdál být původní příčinou jeho řečné sdílnosti i jeho uchopování každé příležitosti, aby se dal slyšet i sám se slyšel. Bylo vidět, jak se sám raduje ze svého plynného a uspořádaného hovoru a jak je si vědom — přese všechnu líčenou skromnost — této své přednosti. Při tom však byl dosti intelligentní, aby se vystříhal vší strojenosti a přemrštěnosti. Navykl si bodrý, srdečný tón a nehledaný, zámluvný způsob pronášení, jenž mu zjednal mnoho vážnosti, chvály a pověsti výborného společníka, řečníka a vypravovatele, která jej konečně — jak doktor byl přesvědčen

— svedla i k veřejnému občasnému vystupování jak literárnímu tak řečnickému, o němž sic každou zmínku skromně odmítal, ale o němž povědomost jej přece těšila. Vedle všeho toho vyznamenávala jej v řeči zdvořilá pozornost — mluvíval často jakoby másla ukrajoval a neopomíjel žádné příležitosti, kdy mohl udati chválu o někom, na kom mu aspoň trochu záleželo.

Když doktor na jeho poptávku sděloval, že je ženě špatně, pan řídící srdečně politoval, dodávaje, že si hned myslil, nezhoršila-li se nemoc, vida jej tak zamyšleného. Pak se pozeptal, kam se nyní ubírá, a uslyšev, že k Souhradům, přátelsky se nabídl, že jej kousek doprovodí, nebude-li překážet, a hned se stočil k doktorově levici a zavěsil se na ni. Pak začal s útěšlivou sdílností vypravovati o své první ženě, jak dlouho stonala, co s ní zkusil a jak naň účinkovala její smrt. Myslil prý, že smutkem a steskem po ní zajde. Jen myšlénka na děti že jej vzpamatovávala z návalů přímého zoufalství a pak domluvy a útěcha pana faráře. Tenkrát že poznal, jaký je to vzácný člověk zlatého srdce, pravý démant v drsné skořápce. A jak dovede účinkovat na duši lidskou svým prostým srdečným způsobem. On prý jej přímo vrátil novému životu, nalil nových sil, nové důvěry. Takového pastýře duchovního aby prý člověk pohledal. Po roce,

když se pak probral trochu ze svého hoře, důstojný pán sám prý mu začal domlouvat, aby k vůli dětem a pro pořádek v domácnosti ohlédl se jim po nové matce — a on že konečně po velikém zápasu se svým citem uposlechl jeho rady, a hle — dobře učinil a ví, že kdyby nebožka dnes vstala a viděla své děti — jak je druhá jeho žena ke všemu dobrému vede a jak je má ráda — měla by radost z nich a schválila jeho odhodlání.

»A tak člověk po letech teprv někdy vidí,« zakončoval jemně přitlumeným, vmlouvavým hlasem, »že za stínem, jenž se mu přes cestu života položil a jej takořka zalehl, zase přišlo trochu sluneční, a že byl vlastně jako klas, který, i když koleso Osudu jej takořka do země vtlačilo, zase se jen po čase narovnal, i poznává, že právě klasu přišlápnutého míjí kosa smrti.«

Z jistoty, s jakou tento závěr byl pronesen, bylo lze hned poznati, jak často již asi pan řídící tato přirovnání opakoval. Doktorovi celá ta jeho řeč byla nepříjemna. Pociťoval vždy lehký odpor proti nabízivé důvěrnosti Havlátově, proti jeho ochotnému vyprovázení a svěřování i proti zálibné jeho hovornosti. A kromě toho — Havlát měl taková nehezká, neforemná ústa, mezi jejichž bledými rty bylo viděti žluté, nepěstěné, zkažené zuby — a dnes mu bylo zas z nich cítit. Doktor byl vůči tomu

nadmíru choulostiv. Z takových úst i nejkrásnější i nejpřátelštější slova zdála se mu vycházeti vždy jako znečištěna, jako poskvrněna nedbalostí vůči všem, na něž taková osoba promluví. »Proč si ten učitel necídí zuby?« zlobíval se v něm i lékař na Havláta. »Což nepozoruje, že mu z nich páchne?« — Konečně při celé té dnešní řeči Havlátově nevěděl, kam s ní míří. Chce mu poskytnout úlevy, útěchy vypravováním vlastních prožitých bolů, nebo vnukat mu již nyní myšlénku na nové manželství?

V nepříjemném tom pocitu zrychloval za té řeči bezděky chůzi, tak že když řídící domluvil, měli již jen několik kroků k Souhradovým.

»To jsem vás zaveď, podívejte se,« pravil zastaviv se a ukazuje Havlátovi k přízemnímu domu o šesti oknech v průčelí. Unikl tou poznámkou ostatně též odpovědi na Havlátovu řeč, o niž by byl býval beztoho v rozpacích.

I řídící stanul a hned zalichotil, jak mu bylo příjemno, že mohl pana doktora vyprovodit. »To nám ten kousek cesty utekl,« připomněl s úsměvem. »V těžkých chvílích je dobře aspoň na okamžik mysl vyprostiti z pout tíživých starostí a odvésti ji k jinému předmětu,« dodával významně a podával doktorovi přátelsky ruku.

Ten ji stiskl a pravil: »Děkuji vám,« věda, že řídícího tímto pochopením a uznáním jeho ochoty potěší a jsa rád, že tím zároveň co nejpřípadněji hovor s ním zakončí.

Řídící rozloučil se dvěma hlubokými poklonami a sledoval doktora ještě zdvořilým pohledem, dokud nevstoupil do domu Souhradových.

U Souhradů se doktor zdržel poměrně jen krátce. Byly to trapné návštěvy. Stonal tam, vlastně již k svému konci docházel syn staré paní Souhradové, Emanuel. Byl to čtyřiatřicetiletý zahaleč, stižený ode tří let tuberkulosou, kterou si uhnal hýřivým životem. Býval kdysi pýchou a nadějí staré paní, která vedle něho měla ještě čtyři dcery, z nichž však doma u ní byla už jen slečna Amálka, stárnoucí panna, jež přejala vládu v domácnosti.

Stará paní už dávno byla zatlačena v úzký koutek modliteb a tichého pláče. Dcera jí činila bodavé výčitky, že má pořád na mysli jen »toho lumpa Emana«, který je metlou a hanbou rodiny, a který všecky ostatní děti okrad', a syn jí vyčítal tvrdě a hrubě, že měla mít rozum ona, když on ho neměl, že její slabost je vinna jeho neštěstím, jeho pozvolným umíráním. Míval v nenapravitelném pijanství svém návaly zuřivosti, kdy pozvedal proti matce pěsti, proklínal její lásku, spílal jejímu Bohu, rouhal se jejím slzám a hrozil okamžitou sebevraždou.

Stará matka po kolenách se před ním plazívala lomíc rukama a zapřísahajíc jej, aby si nesahal na život, a když po takovém záchvatu vysílen na lože klesl, křečovitě se rozkašlal a jako dítě plakal, hladila a česala mu spocené vlasy, líbala a smáčela slzami jeho tváře i třesoucí se ruce, utírala jeho rty a všecka zlomena jeho neštěstím a utrpením štkala na jeho prsou: »Ubohý chlapče, nešťastné mé dítě,« zatím co dcera její plna hněvu nad brutálním excessem »toho lumpa« trhala ji od něho syčíc mezi bezkrvými svými rty: »Nechte ho pojít už jednou, aby byl pokoj. Pánbůh ví, člověk neví, jste-li vy větší blázen, anebo on větší lump!«

A když jí potom matka se slzami v očích vyčítala její tvrdost, dávala se do štěkavého pláče, že ona od maličkosti byla onucí, popelkou, která nic neužila než dření na všecky, a »ten lump«, ten ochlasta, pro nějž beztoho její život je otráven, zmařen, protože každý se ho bál a k vůli němu se jim vyhýbal, ten že byl pořád »milovaným Emánkem, mazlíčkem«, i když se z vojny vrátil jako kořala, a deset let všecky je vyjídá, okrádá a ostudu plodí. A ještě teď, když je zrovna ožebračil, že má matčino celé srdce, a pro ni okradenou že tam nezbylo ani koutku . . .

»Málinko, Málinko — prosím tě pro Boha,« vzpínala stará paní k ní své vyschlé žilnaté ruce, ale dcera v překypění své zlosti zacpá-

vala si uši, aby neslyšela vzlykotu matčina, a prudce vyrážela z pokoje, v němž stařena konečně schoulila se do svého koutka k sežloutlé modlitební knize, aby hledala pomoci, útěchy a uklidnění v pozvednutí rozbolestněného srdce k Nebes královně, o níž věřila, že prosba matek neštastných k ní každá doléhá.

V Nedosekách vědělo se vždy hned do podrobností o každém smutném tom výstupu u Souhradů. Sama slečna Málinka přicházela s nářky svými k sousedkám, vyličujíc v slzách své trápení a konejšíc své pobouření v projevech soucitného ženského politování, a co neřekla ona — zvláště o sobě — vynášela za tepla krejčová Bartáková, která u Souhradů se svým mužem obývala světničku do dvora a jim posluhovala.

— — — — — — — — — — — — —

Doktor nalezl nemocného Souhradu jako obyčejně sedícího v pokojíku proti kuchyni na staré sleželé pohovce, oděného v neškrobenou košili, černý odřený kabát a takovéže spodky a čtoucího nějaký přílohový román denního listu.

»Salve, domine doctor, salve!« ozval se zlomeným dutým svým hlasem shlédnuv doktora, položil čtení a natáhl proti němu svou hubenou ruku, porostlou v zápěstí dlouhými černými chlupy, přilnulými k vlhku kůže. Ten vítací pozdrav patřil k zbytkům jeho latiny.

Studoval asi šest tříd gymnasijních, než šel na vojnu, odkud se po šesti letech vrátil zlenivělý a oddán již zcela nešťastné své vášni.

Když se doktor k němu přiblížil, cítil i dnes z jeho úst, jimiž si pomáhal dýchaje krátce a rychle, výpar kořalky. Byl již vyschlý skoro až na kost; z popelavé tváře zkaleně hleděly drzé, bezestoudné oči, pod jichž stálým zaslzením jako by se třepal otupělý pablesk neustávajícího vnitřního výsměchu — výsměchu nad sebou samým, nad celým okolím i nad tou zvolna ale jistě k němu se kradoucí smrtí. Při bedlivějším pohledu bylo lze pozorovati vzdor hustému plnému vousu úžasnou vpadlost jeho lící, a jak z celého schnoucího obličeje ostře se již tlačily obrysy lebky. I rty se již špatně domykaly, jenže hustý převislý knír zakrýval jejich stálé pootevření.

Doktor zkrátil svou návštěvu zde jak obyčejně na dobu nejmenší. Jeho chůze sem neměla vlastně již účelu. Zdávalo se mu, že pacient tím výsměchem svých očí se přímo šklebí jeho radám a nařízením, a některé jeho obvyklé otázky a poznámky jej přímo dráždily a urážely. I to mu připadalo, že slečna Amálka pod svou zdvořilostí utajuje netrpělivost a nelibost, a jen důtklivé prosby staré paní, opětované o každé návštěvě, jej přimívaly, že stavoval se zde dvakrát týdně, ač paní Sou-

hradová naléhala, aby k nemocnému chodil alespoň ob den.

»Tak kdy pak to dorachotím, pane doktore?« zeptal se nemocný po obvyklém vyšetření, jemuž se podvoloval s úmyslnou nedbalostí, roztahuje tvář ku podivnému úsměvu, který pravil: »Všecko to je komedie.«

»Když vy se pranic nešetříte.« řekl doktor místo odpovědi. »Ukracujete si sám život!«

»Není oč stát.« Nemocný chtěl se při tom zasmát, ale vybuchl v kašel.

»Dneska jste zas už pil!«

»Lauda Sion Salvatorem — zaplať Pánbůh za tu medicinu — tou ožírám i tu s kosou,« zasmál se. »Medicamentum optimum,« dodával, otíraje hřbetem ruky kníry.

»Komu není rady, tomu není pomoci,« pokrčil doktor netrpělivě rameny.

»Malz und Hopfen verloren, máte dobře, pane doktore. Ale chuť je chuť — já radši tu čertovinu než ajbišthé, de gustibus non est disputandum.«

Doktor hleděl, aby již byl odsud. V kuchyni jako vždy čekala naň stará paní, a sotva vstoupil upřela naň dychtivě oči. Nemohl dát na němou otázku její jinou zprávu, než jakou dával v poslední době. Při tom opět prohlásil, že není tu nic platen, a že je zbytečno, aby sem chodil. Stará paní, sotva začal, již měla ruce sepjaty, a jak pokračoval, vztahovala je

proti němu. Třásly se jí jako v horečce, a oči se jí zalévaly slzami.

»Pane doktor, pane doktor,« vyrážela zajíkavě.

Doktor byl však dnes neustupnější než jindy. Vytýkal, že se nedbá jeho nařízení, že se nemocnému dává příležitost k pití — a tak že opravdu je celé dožadování jeho rad vlastně komedií.

»Já nevím, já nevím —« naříkavě vybuchla stará paní, »kdo by mu něco takového dával. Bartačce jsem přísně zakázala — Bůh ví tedy! — — Amálka už k němu ani nechce jít —«

»Kde je slečna?«

»Ale ani nevím, kam zrovna odskočila. Nedávno tu byla.«

Doktor nemohl potlačiti podezření, že ta právě nemocnému nepřímo pašuje kořalku, ale netroufaje si je vysloviti, zamlčel se.

»Nějaký čas je přece naděje, viďte, pane doktore?« otázala se stará paní skoro prosebně.

Doktor učinil rukama pohyb, který naznačoval, že zde těžko nějakou dobu určovat. »Jak pije, za nic nemohu ručit,« dodával vida úzkostný pohled starých těch očí, visící na jeho rtech.

»Maria Panno, Rodičko boží,« zaúpěla stařena a zaplakala. Ale za chvíli si utřela oči a

ústa, pak sepjala ruce a pravila hlasem třesoucím, ale v podivuhodném odhodlání: »Ale děkuju ještě Bohu, že budu já živa. Bůh ví, kde by umřel beze mne, a jak. Žádnej by se o něj nepostaral, žádnej — a tak bude mít přece matku u sebe ten nešťastnej člověk, to nešťastné moje dítě! Pak ať si mě Pánbůh taky povolá!«

Rozplakala se po těch slovech znova nad ním i nad sebou.

Doktor byl hluboce pohnut. »Ejhle, matka!« ozvalo se v něm bezděky. Bylo-li slabosti v její lásce, zde se z ní vykupuje. Bohu blahořečí za dožití největší bolesti svého stáří, jen když nešťastný syn bude mít v posledních svých chvílích láskyplné náručí.

Jat velikou úctou i vroucím soucitem přistoupil k ní a podal jí ruku.

»Viďte, že zas brzy přijdete, pane doktore?« zeptala se utírajíc slzy.

»Přijdu,« přisvědčil skoro radostně.

IX.

Od Souhradů ubíral se doktor přímo již domů. Když cestou ulevilo pohnutí a oslábly dojmy, jež si z poslední své visity odnášel, kmitla mu v mysli zas ona myšlénka o síle ke klidnému stáří a zas jej znepokojila. Ale ne již

svou podstatou, ale tím, že naraziv o ni, uvědomil si, kterak skoro vždy bývá odveden od svého přemítání cizími lidmi, novými dojmy zevnějšího světa.

Bylo v něm stále ještě kus samotářského filosofa i umělce neb aspoň diletanta, i pocítil teď zase starou bolest z podléhání svého vnitřního světa světu zevnějšímu, své odvislosti na něm, svého připoutání k němu.

Ale hned tu byl také odboj proti této bolesti, odboj vypěstovaný a sesílený jeho povoláním, hlubším pozorováním života a rostoucím přesvědčením o sounáležitosti k celku.

Bylo by snad příjemno utíkati se do samoty, kdy se zachce, uzavříti se v ní se zrozenou právě myšlénkou, se zatanulým snem jako se zlatým klíčem, jenž otevírá cesty do dalších netknutých hájů vlastního vnitřního světa i neposkvrněných jeho svatyň a vidin, ale zdaž on může a smí? Jeho povinnost je v pomoci bližním.

A zdaž v každém takovém unikání od ostatních lidí k svému vlastnímu separatistickému světu není vlastně vždy egoismus, jaký nenalézáme u žádného jiného stvoření v přírodě než u člověka? A zdaž tedy člověk nekoná jím něco protipřírodního, stavě se na stanovisko výlučné?

Jakým právem se chce vymykat ze zákonů platících všemu tvorstvu? A může tak činiti

beztrestně? — A je-li takové unikání podmínkou a kolébkou umění, jak hluboká je pak věta Písma, že umění rozmnožuje bolest?

I zvedl se v něm bezděky opět protest proti některým těm knihám toho tak nazývaného »vysokého« čili »aristokratického« umění, které v posledních letech četl, a které byly jen samá sebeanalysa lidí neuro- i psychopathických, které neznaly nic jiného, než rozbolestněné, svrchovaně egoistické »já« svého hrdiny, člověka většinou nepracujícího, bez povinností a bez pocitu povinností k jiným, věčně se vrtajícího a vrtati se mohoucího jen ve svých výlučných chorobných pocitech, choutkách, představách.

A zvedl se v něm i protest proti celé filosofii Nietzschově z poslední jeho doby, proti tomu vědomému, obmyslnému, šílenému vypínání bolesti, až by se stala rozkoší, a proti vypínání rozkoše, až by se stala bolestí, proti tomu hlásanému zániku přemírou, aby zrodilo se něco nového, proti bezměrnému pohrdání rovností lidí a »luzovitému ustejňování« jich, proti obdivu despotů i holdu zločincům jako »typům silných lidí v nepřirozených poměrech«.

Byl ovšem čas, kdy i jeho jemná a poddajná duše podléhala suggestivní síle Nietzschově i těch bolestných sebeanalys a sebepitev neuropathických básníků nebo jejich hrdinův,

ale dnes na zpětné cestě ke křesťanství, pln soucitu a shovívavosti k lidem zatemnělým, poníženým a bídným a pln víry v postupné sílení a pronikání hlasů vyděděných a v postupující vítězení jejich nárokův a práv hleděl zpátky na tu dobu jako na zajetí v říši plné sic dráždivých půvabů a rozkoší, ale se sypkou, neudržitelnou půdou morální podstaty — v říši, kde vládla panovnice, jíž nebylo lze upříti svůdnou krásu a královskou pýchu, ale u níž nebylo hřejivé dobroty srdce.

Neklečel dlouho před jejím majestátem, nehleděl dlouho v opojné její zraky, a přec i po zpronevěře zůstala v něm vzpomínka na jejich záludný třpyt.

Byly v něm protesty, zbraně a hradby proti ní i její říši, mnil se již blíže starci Zosimovi než Nietzschovi, a přece ještě někdy cítil stesk po něčem opuštěném, touhu po něčem ztraceném. Ale vzpomněl v takových chvílích pokaždé, jak se po době bouřlivého jeho quinquennia někdy ozvala touha po opojení hýřivé noci, jak po skončení jeho románu s Bettynou se mu zastesklo po její vášni, po kráse poznaného hříchu, po květech zla, a usiloval shledávati a skutečně shledával ve všech těchto touhách znak příbuznosti, původ z jednoho pramene.

Byl v tomto usilování odboj proti těm touhám, proti tomu stesku, náraz jeho nyněj-

ších zásad a názorů proti nim a jich původu. Byl sice přesvědčen, že se k tomu, k čemu jej lákaly zpět, již nikdy nevrátí, naopak že se od toho čím dál tím více bude vzdalovat, ale přece zas měl chvíle, kdy znepokojovaly jej jejich vracející se útoky, a kdy nebyl prost bázně, že dosud jsou mu nebezpečny. A ta tajná bázeň zvyšovala jeho bdělost i prudkost v jich odrážení. Cítil, že revoluce a jí dosazená vláda těch nových názorův a zásad v jeho nitru nezvítězila ještě tak naprosto úplně, že kdesi v zákoutích jeho duše jsou ještě ukryty poslední zbytky vytrvalých obhájců vlády bývalé.

Proto i dnes na cestě k domovu, když zvedla se v něm náhle ona hořkost ze stálého podléhání okolnostem vnějším, povinnostem a ohledům svého povolání, vyrazil ihned proti ní jako proti známce těch zbylých proudův a pocítil téměř zadostiučinění, když shledal prostý egoismus za hlavní z jejích složek.

Pohlédnuv v duchu na celý dobývavý postup a bývalá bojiště svých nynějších zásad, otázal se sám sebe v nabytém zase již klidu: »A jaké v tom vlastně neštěstí, že jsem byl vyrušen ze své myšlénky? — Byla přednější ona nebo má povinnost? — A co je mravně vyšší: sloužit namanulé žádosti svého rozumu, nebo sloužit bližnímu hledajícímu pomoci a nésti vše, co s tím souvisí? — Proč tedy hořkost? — Nemám-liž být vlastně

rád, že s mým povoláním je spojena povinnost pomáhat bližním a sebe dbáti jen potud, abych této povinnosti mohl dostáti? — — —«

»Jen si tím ozlať svá pouta, jen si tím zalži svou povolnost, vysyp cestičku k usmíření se s morálkou otročích povah,« ozval se v nitru známý mu hlas, ale právě protože byl tak až příliš známý, nedostávalo se mu již síly, aby porušil doktorovo uspokojení.

Teprv když za nejbližším rohem zahlédl bílé stěny svého domu, opět se mu srdce zachvělo. »Jak je asi doma, zda se nic nestalo?« přiskočily opět staré otázky, jako pes na prahu číhající.

X

Ve stavu nemocné nebylo změny. Ležela od rána poměrně klidně, nemajíc bolestí ani větších obtíží s dechem. Byla by si přála, aby doktor u ní teď zůstal, ale na toho čekala v kuchyni domkářka Kutinová s nemocným nemluvnětem a krejčí Votruba s osmiletým chlapcem, kterého přivedl, aby mu dal vytrhnout stoličku. Teď, když se doktor vrátil od své paní opět do kuchyně, krejčí hned se dal zas do vykládání, jak musel sám s chlapcem jít a slíbit mu desetník, bude-li míti kuráž. To že teprv rozhodlo, před tím prý nechtěl hoch o trhání ani slyšet, a nerozumné ženské doma že jej

v tom jenom podporovaly, dávajíce mu na zub bůhví co. Taky prý křídu líhem smočenou.

»Jestli pak to není hloupost!« zasmál se krejčí tomu nerozumu, »a já jim hned říkal: je to všecko marno, zub musí ven, poněvadž má obnažený nerv!« — Pohlédl při tom na doktora, pohlédl na Cilku, která u stolu škrabala brambory, pohlédl na Kutinku, jakoby sbíral dojmy svých výkladů na jejich tvářích a pokračoval:

»A jak je nerv obnažený, nepomůže ani křída, ani špiritus, ani česnek, ba nepomoh' by ani nebeský Pánbůh, jen kleště pomohou.« A zas pohlédnuv k Cilce a Kutince s úsměvem duševní převahy, obrátil se pak sebevědomě na doktora:

»No, mám pravdu nebo ne? Račte říci, pane doktore!«

»Podíváme se na ten zub, podíváme,« již netrpěliv, chvatně pravil doktor a obrátiv se k domkářce vyzval ji do svého ordinačního pokoje.

Neměl rád tuto mnohomluvnost krejčího, jeho povrchní osvětářství, jeho zálibnou vynášivost nad duševní obzor druhých, ale nedovedl býti příkrý, poněvadž věděl, že Votruba je jinak člověk dobrý a měkký, jenž okřiknut hned se přikrčí a couvá a doma i ty své »nerozumné ženské« poslouchá.

*

Když byl hotov s prohlídkou, a když i stolička hochova po mnohých ještě domluvách šťastně byla vytažena, dal se doktor do přípravy léků Jakoubkovu chlapci, vařičové a Fabiánovi, aby byly uchystány, až si v poledne pro ně pošlou. Když tak odvažoval, odměřoval a odléval jejich součásti, vzpomněl při tom i dnes na svou ženu. To bývala vždy její práce, které on ji naučil a kterou vykonávala ráda a s jistou hrdostí. Ještě poslední den, než ulehla, vytřela každou zásuvku a příhradu, podložila všude čistý papír na okrajích vykrajovaný, otřela každou lahvičku, každou odměrku, vycídila lžičky, pincetty i misky vah, tak že se vše jen třpytilo a lesklo. — Bylo by zas již třeba, aby vstala a uvedla vše do toho svého vzorného pořádku a do té až koketní čistoty a úpravnosti. Uklízí zde sic Běta, kterou sem paní sama s mnohým napomenutím a poučením posílá — ale jaké to uklízení! Pro samou úzkost, aby v tvrdých svých rukách nic nerozbila, jedva že hadrem po povrchu lahví přejede.

... A jak bývala mladá paní pyšna, když naučila se ingrediencie jmenovati latinskými jejich jmeny a když si později již i zapamatovala obvyklý poměr jednotlivých součástí častěji se opakujících léků, tak že doktor už jen mohl hlásit: »stará Novačka dostane ipecacuanu, chlapci šafářovu se připraví antipyrin a slečně z fary uchystej zas její kapky. Víš jaké?«

»Vím, vím,« usmívajíc se odpovídala paní doktorová, »polovic digitalis, polovic aqua laurocerasi — třikrát denně po deseti kapkách.« A již s radostnou čilostí měla se k dílu a počínala si obratně jako starý pharmaceut.

Na to vše nyní doktor bezděky opět vzpomněl, i na to, jakou radost mívala Anežka, když při jeho kontrole vše shledáno bylo v pořádku, když svěřil jí potom i přípravu roztoků a extraktů a konečně i starost o doplňování zásob.

Vlna lítosti prošla opět jeho nitrem při těchto vzpomínkách, ale ne nad ztrátou této její výpomoci, která pro něj celkem byla nepatrna, ale nad tím jejím dojímavým soužením nyní tam na lůžku, že mu již nemůže pomáhat, a nad tím jejím tklivým litováním jeho, že on sám nyní vše si musí uchystávat a připravovat.

Když byl doktor hotov s přípravou léků, při níž jako vždy napjatě pozorlivým a jemu příjemným divákem byl Tonouš, napsal pod každý ceduličku, komu patří, zavolal Cilku a napomenul, aby to nespletla, až si pro léky přijdou, potom přistoupil k chlapci, jenž klečel na pohovce, pohladil ho po vláscích a měkce pravil:

»Pojď, půjdem' se podívat k mamince. Beztoho's ji dneska ještě neviděl.«

Tyto návštěvy hochovy u nemocné nabývaly poslední dobou jakéhosi obřadního rázu, jejž doktor cítil a jemuž nevolky podléhal. Cosi stydnoucího, cosi odcizujícího je provanovalo, co doktorovi neucházelo, co si dobře vysvětloval, ale o čem přec si namlouval, že je snad nahodilé, poněvadž se ho to nepříjemně dotýkalo. Vycițoval, jak se nemocná při nich nutí do přívětivosti a úsměvu, a jak zároveň chlapec se stává nesmělejším, zaraženějším.

I dnes vešel nejdřív s chlapcem do kuchyně, otřel mu vlhkou houbou tvář i ruce, přihladil mu vlásky, stáhl kalhotky i blúzu a teprve pak kráčel s ním k pokoji nemocné ve vzmáhajícím se zneklidnění před tím pohledem, před tím prvním slovem, jimiž je uvítá. Toto zneklidnění dostoupilo dnes té prudkosti, že před ložnicí nemocné zašeptal chlapci, aby počkal, že se sám podívá, nespí-li maminka. Cítil, že i dítě je rozechvěno; pozoroval to již z jeho drobných opatrných krůčků, když šli chodbou, i z toho, jak pevně se drželo jeho ruky a několikrát úkradmo naň pohlédlo.

Opanoval však to své pobouření, zticha otevřel dvéře a s úsměvem na rtech vkročil.

I nemocná polosedíc v lůžku slabounce se zasmála.

»Už jsi hotov?« otázala se měkkým, tichým hlasem.

»Ano,« přisvědčil, pokročiv až k loži a pohladiv její ruku. Chtěl se vesele zmínit, že přivedl Tonouše, ale ona — jakoby postřehla ten úmysl — rychle se zeptala na Kutinčino dítě, a hned potom zas, trhal-li chlapci Votrubovu zub a má-li krejčí pořád ještě tolik rozumu jako dřív; a nečekajíc ani, až dopoví, hned se zas vytasila s novou otázkou, jakoby chtěla oddáliti chvíli, kterou tušila. Tak si aspoň doktor vykládal tuto její nezvyklou účastlivou zvědavost, veden k tomu i zrychlujícím se tepem jejím, svědčícím o rostoucím nepokoji. Chtěje učiniti konec trapné této chvíli, chystal se již připojiti k poslední své odpovědi zmínku o chlapci, když v tom ona náhle jako v prudkém záchvatu vší silou se pozvedla a chopivši jej křečovitě kolem krku prosebně, ba skoro lkavě vyrážela:

»Karlouši, nezlob se — proboha tě prosím — ale nevoď ho sem. Mně je tak ouzko, když sem vejde, jako bych viděla za ním ještě někoho — víš —, tu — víš —« a nemohouc dál sklesla do podušek a zavzlykla.

Doktor tušil již dávno, že dojde jednou k takovémuto okamžiku. A bál se ho. S pokračujícím rozvojem nemoci, s množícími se obavami před smrtí a s bolestnými myšlénkami, jak zde bude, až ona shasne, stupňovalo se i její odcizování Tonoušovi. Ještě na podzim, když ležela stižena rheumatismem, hoch třeba

celé půldne dlel u ní hraje si a vyrážeje ji svým dětinným žvatláním. Ale když po novém roce ohlásila se nemoc srdeční, a obtíže neustávaly, nýbrž každým týdnem se množily, zkracovala návštěvy hochovy, jak jen nenápadně mohla. A v posledních dnech již jedva na čtvrt hodinky jej k sobě připouštěla, a to — jak doktor dobře cítil — jen aby jej a dítě samo nezarmoutila.

Dnes nastalo, čemu předejíti neměl dosti odvahy. Pobouření Anežčino bylo tak prudké, že bylo třeba okamžité pomoci, aby nemělo v zápětí bezprostřední nebezpečí. Hocha poslal ihned pro Bětu, která v kuchyni dohlížela na oběd, a napjal pak všechno úsilí, aby nemocnou utišil. Více než obklady a utišující léky docílila tu moc slov.

»Nač takovéto představy, Anežko,« promlouval skoro přísně, posadiv se k ní a drže horké její ruce ve svých. »Ty jsi přímo bez rozumu ve své sebetrýzni. Nač vtahuješ do svých myšlének osobu, o které přece víš, že jakékoliv sblížení s ní je čirou nemožností. Jak se strany mé, tak s její. Jen trochu střízlivě to uvažuj!«

»Nevíš, co se všecko může stát,« hlesla slabým hlasem.

»Jakou záruku ti mám proboha dát, abys byla upokojena, abys si vypudila takové myšlénky z hlavy?« ozval se skoro prudce. »Což

mě neznáš?« dodával vyčítavě. »Což jsem tak nespolehlivá povaha, aby byla oprávněna i jen nejmenší pochybnost v té věci?«

»Ne, Karlouši, ne — ale víš, tvoje srdce je někdy takové měkké, tak až někdy příliš jsi podajný — a toho chlapce tak máš rád — —« Umlkla nemohouc dál. Pronesla ta slova láskyplným, chvějícím se hlasem, a doktor pociťoval celou úzkost, jež se v nich skrývala.

»Není možno zapomenutí a není možno odpuštění,« pravil s takovou silou přesvědčivosti, že nemocná bezděky mu stiskla ruku, jakoby až zmírnit chtěla prudkou sílu těchto slov.

»Když už nemám moci,« mluvil dál tím přesvědčivým vřelým tónem, »vymluvit ti myšlénky na smrt (kterým konečně — dodával hned konejšivě — všichni nemocní a zvlášt nemocní srdcem ve své sklíčenosti podléhají), snad mi zbylo v tvé duši tolik víry, abys nepochybovala, když ti nyní zcela prostě, beze vší emfase a zcela upřímně pravím, že kdybys nepřemohla svou nemoc (ale já doufám, že ji přemůžeš — rychle připojil usmívaje se), já bych zůstal již sám, neženat, tak jako bych se byl vůbec nikdy neženil — víš to dobře — nebýti tebe, nenalézti u tebe tolik trpělivé oddané lásky.«

Nemocná nespouštějíc s něho očí tiskla za těch slov a ještě když domluvil jeho ruce

svými slabými prsty, a byl v tom tichém tisknutí zřetelný projev i jejího dojetí, jejích díkův i celé její lásky k tomu, jenž tou svou vroucí řečí vlil konejšivý lék v její trpící duši.

— — — — — — — — — — — — —

Teprve hodnou chvíli po tom, co domluvil a co tak oba setrvávali v němém pohnutí, zašeptla nemocná jako v ozáření laskavé naděje:

»Jak by to bylo krásné, kdybych zůstala živa — třeba už ani ne docela zdráva, ale přece jen živa s tebou a u tebe!« Polopřivřené oči její hleděly při tom vzhůru ke stropu, jakoby zachycovaly kmitnuvší se vidinu toho štěstí.

Doktorovi ta slova i ten bloudivý pohled stáhly srdce. Chtěl již říci: »Vždyť ty se uzdravíš a zůstaneš živa,« ale cosi jako pověra se v něm ozvalo, kdyby to v té chvíli vyslovil i on, že by skutečně mohl nastati ještě obrat, i pronesl ovládnut tou myšlénkou:

»Nač stále myslit na nejhorší? Vždyť tvá nemoc probíhá zcela pravidelně. Nesmíš pozbýt důvěry.«

Ale sotva to dořekl, zdálo se mu to tak chladné, tak přímo nelítostné. Pohlédl na nemocnou. V jejích očích, teď naň obrácených, stály slzy. Zalit náhlou lítostí, sklonil se k ní a líbal ji na ty oči, a jakoby chtěl napravovat ta dřívější střízlivá slova, opakoval při těch polibcích několikrát:

»Neměj strachu, uzdravíš se, budeš živa, budem' spolu živi zas, jak jsme bývali.«

A když to pronášel, bylo mu tak měkko u srdce a v lítost nad ženou se mísila lítost nad sebou samým, až i jemu zavlhly oči.

Nemocná, jak byl k ní skloněn, držela objatu jeho šíji, a jakoby v tomto okamžiku nesměl zůstat ani mráček po dřívější chvíli pobouření, zašeptla, když ji přestal líbat:

»Zavolej sem Tonouše. Jdi! Budem' obědvat dnes všichni zde u mne. Je mi mnohem, mnohem volněji «

Začal něco namítat o opětném možném rozechvění, ale ona zaprosila rukama jako dítě a opakovala naléhavě:

»Jdi, jdi — řekni mu, že se na něj těším.«

XI

V poslední době obědvával doktor obyčejně sám s Tonoušem ve svém pokoji, vzhledem na žádoucí klid nemocné paní.

Byly to obědy připravené za dozoru Běty — která však hned z rána musela se radívat s nemocnou paní co a jak, vyslýchat prodlením dopoledne její napomenutí a přinášet jí na ukázku upravené příkrmy — obědy na chvat pojídané, po nichž doktor pravidlem přicházel do pokoje nemocné, aby zvěděl, zda i ona

jedla a jak jí chutnalo, a sám aby navzájem upokojil její starost o to, byl-li on se vším spokojen a vyslechl její každodenní omlouvání, že již musí být shovívavý, není-li vše, jak by býti mělo.

Dnešní oběd v jejím pokoji byl tedy vyjímkou, vyhověním jejímu přání, proti němuž doktor po všem, co předcházelo, neměl odvahy se postaviti, ač se obával, že se nemocná tím jen rozčilí.

Ale mimo nadání minul oběd velice klidně. Jakési slunečno smíření spočívalo na všech, i na Tonoušovi, který, jakoby chápal mimořádnost té chvíle, choval se nad obyčej způsobně.

Vzpomněli všichni, jak tu tak seděli — nemocná na lůžku, doktor s Tonoušem u stolu — kterak právě tak den co den obědvávali ještě přede dvěma nedělemi, i před tím, loni v listopadu, kdy paní doktorová stižena byla rheumatismem, a vraceli se v další rozmluvě k těm dobám.

Pacientka zvlášť byla v tom neunavna.

A jakoby tím přenášením se do těch dob zapomínala na svůj nynější stav a nedávné ještě myšlénky na smrt, zveselila se skorem a nutila se i do žertů.

Doktor ten obrat přičítal i svým slovům útěchy, jež pronesl před obědem, ale nějakého významu tomuto subjektivnímu pocitu úlevy

nepřikládal. Věděltˇ, že nastávají v nemocech srdečních takové chvíle uvolnění často i po záchvatech největší sklíčenosti a úzkosti, a nebyl toho ani u své ženy poprvé svědkem.

Přes to přese vše cítil však při dnešním jejím zveselení jakýs neklid a dopíjeje kávu čekal na vhodný okamžik, aby se vzdálil, aby byl sám a neslyšel ji.

»Kdyby tak Bůh nebeský chtěl dát, a ten dnešní oběd znamenal počátek aspoň malilinkého obratu, abyste mohli zase jídat u mne jako dnes,« ozvalo se náhle v horoucí touze i v zákmitu naděje s lůžka, a nemocná pozvedla sepjaté ruce prosebně do výše. A hned v zápětí tomuto povzdechu obrátila se na manžela a pravila skoro radostně:

»Vidíš, že to šlo docela dobře. Zítra zas to zkusíme.«

»Nesmíme se ukvapit, Anežko,« povstávaje pravil doktor laskavě napomínavým hlasem. »V nemoci, jako je tvá, pokračují obraty krůček za krůčkem — a nesmíš se znepokojovat, půjde-li to pomaleji, než si přeješ.« Při tom přistoupil k jejímu loži a pohladil ji šetrně po tváři.

»Teď, drahoušku, bude na každý způsob nejlépe, pokusíš-li se trochu zdřimnout,« dodával ve vznikající obavě před novým rozcitlivěním ženiným a v rostoucí touze býti sám.

Nemocná pohleděla mu zpytavě do očí, ale

on vydržel její pohled i svůj laskavý úsměv až do konce. Teprv pak stiskla mu prudce ruku, a jako na znamení, že se podvoluje v důvěře jeho přání, zvolna přivírala oči a poodvrátila svou tvář ke zdi . . .

Doktor zticha odcházel po špičkách, jakoby tím tlumeným zvukem svého kroku chtěl připraviti náladu pro doporučované zdřímnutí.

XII

Do svého pokoje vešel v podobném znepokojení jako ráno. Tytéž myšlénky, tytéž výčitky opět se zarojily jako v úlu, na nějž bylo zaklepáno. Byly to včely, které nevylétaly, nýbrž ssály potravu z jeho duše. Hledal prostředky je ztišit, odehnat je z osvětlených lučin svého svědomí.

Sedl k psacímu stolku a jal se do svého kalendáře zapisovat dnešní návštěvy a léky. Pak zabral se do novin, ale ani ty nedovedly zaujmout jeho pozornost. Stále zněl mu v duši bzukot těch včel, i křídla černých ptáků tloukla nepokojně o její břehy.

Odloživ noviny sáhl po svém zápisníku, jemuž po zachovaném zvyku bývalého literáta svěřoval někdy svá pozorování, úryvky svých zpovědí, výsledky svého přemítání. Oko jeho

spočinulo na několika posledních záznamech, mezi kterými četl i tyto věty:

»K umělci mně vždy něco scházelo, a právě v tom bylo mnoho bolestí mého života. Byl jsem snad z té látky, z níž vyrůstají umělci, ale nebylo ve mně dosti síly dorůsti. A takový člověk není nikdy šťasten, ba ani spokojen. Ještě dobře, že mohl jsem se uchytit v čas jiných břehů. I s nich lze prospívat...«

Věty tyto a ještě jiné byly ve spojení s dopisem, jejž asi před měsícem obdržel z Prahy a na nějž se chystal každý den odpověděti. Pokaždé, kdy naň vzpomněl, vyčítal si své odklady a pobízel se: »tak se již jednou u všech všudy chop péra a piš,« ale dosud celé odhodlávání scvrkalo se pravidelně na dva tři řádky v zápisníku, kterými zachytil nějakou myšlénku, již bude třeba v tu odpověď zahrnout.

»Musím mu důkladně vyložit své názory i stanovisko, vyslovit své myšlénky, a to nejde najednou,« konejšil se po každém novém odkladu, ale přes toto chlácholení stávaly se výčitky z liknavosti den ode dne neodbytnějšími.

I teď se opět ozvaly a podráždily jej. Z papírů na stole pohozených vyhledal dotyčný list a znova jej přelétl.

Byl od Jaroslava Nikla, přítele z dob gymnasijních, který o rok později než on zanechal pandekt a institucí a stal se žurnalistou.

Vedle některých novinek z literárního světa, několika klepů a vtipů z pražské umělecké společnosti a několika zvídavých otázek, co doktor soudí o »útočné bojovnosti mladých a taktice starých«, obsahoval na konec žádost o příspěvek do nedělní přílohy, již přítel redigoval.

»Nesložíš přec nadobro ruce v klín! Nedáš přece svému belletristickému péru rezavět po tak slibných úspěších. Byla by to věčná škoda! Nepromíjitelný hřích!«

Přelétnuv nyní znova ten dopis, doktor povstal a jal se rychle přecházet po pokoji. Potom se zastavil u okna a hleděl ven do zahrady na zakalené, bezútěšné nebe, holé štěpy, rozmoklé stezky. Nepokoj v něm rostl, myšlénky vzbuzené dopisem i poznámkami v zápisníku přeháněly se opět hlavou, a pobídky, aby konečně sedl ke stolu a zbavil se již jednou téhle povinnosti, útočily na jeho liknavost.

»Na procházku je ošklivo, návštěvy máš odbyty, dej se do toho. Uteče ti chvíle!« lákaly.

Doktor vrátil se k psacímu stolu, chopil se opět svého sešitku a přelétal znova poznámky k dopisu se vztahující. Na povrch jeho vědomí vyplývaly při tom bezděky určitější vzpomínky na ony myšlénky, jichž pouhou nedbalou skizzou byly nadhozené tu věty neb jen jednotlivá podškrtaná slova.

I několikráte uvažovaná konečná forma pro ně a jich postup vybavovaly se z paměti a budily mimovolně nové stylisace a kombinace. A tak, aniž to pozoroval neb si jen uvědomil, mysl jeho znenáhla všecka upoutávala se k tomuto přemítání. Jiné končiny duše zvolna se osvětlily, zatím co na dřívější skláněl se soumrak a umlkl na nich bzukot včel i stišil se tlukot černých křídel . . .

Síle rychle se ženoucích nových myšlének neodolalo dlouho ani těžkopádné kolo jeho odhodlání. Byla to vířivá tíseň, která vynucovala si odliv. »Konečně nedopíšeš-li, bude aspoň část práce vykonána,« naléhaly známé pobídky v posledním útoku, jemuž doktor na konec podlehl.

Netrpělivě předeslal úvodem dávno již uváženou a sformovanou omluvu, naznačil, jak upoutává jej povolání, konečně též o nemoci ženině se zmínil a jaký konec z ní nepochybně vyplyne, načež ihned přistoupil k vlastnímu jádru svého listu:

»Píšeš mi o příspěvek do nedělní přílohy. Příteli milý! Když jsem přečetl poprvé Bratry Karamazovy, hned tenkrát jsem si řekl: ‚Nenapíšeš již ani řádky.‘ Později zpronevěřil jsem se sic ještě několikrát tomu úmyslu, ale byly to už jen takové konvulse podťaté síly. Věděl jsem již, že to nic neznamená a že bych i napříště ulpěl nejvýše na všední prostřednosti, a

tato míra konečného výsledku mě nijakž nevábí.

Mohl bys snad namítnout: Nemůže být každý velduchem, spisovatelem prvého řádu, původcem nových ideí neb nové formy, tvůrcem postav, jež procházejí pak celým světem atd. Uznávám, a nenapadá mi nijakž upírati ani oprávněnosti ani zásluh autorům druhého, třetího řádu, ba ctím i poctivou práci tak zvaných spisovatelů pro nejširší vrstvy, kteří pracují jen s drobnou mincí ideovou a u nichž zřetel k potřebám lidu převládá nad zřetelem k umění. Zvláště od těch dob, co jsem na venkově, poznal jsem dobrodějnost i důležitost takové práce, a na každý způsob vážím si těch autorů, kteří starají se o duševní hlad lidu mnohem víc, než tak zvaných — jak jim říkám — ‚kavalírků umění‘, jichž credem je: ‚co se líbí mé služce, není již proto uměním,‘ a kteří pro prostého a chudého čtenáře mají jen prázdnou dlaň a pro ty, kdož cítí potřebu dáti také něco lidu, duším hladovícím, duším dětským, mají jen klassifikaci ‚omezených mozků a nesložitých duší‘, stojících hluboko pod kavalírkovským jejich snažením. Jen poslat každého z nich aspoň rok sem mezi lid!

Pravý šlechtic — ano, chápu docela takový typ i v umění. Představuji si docela dobře takového pyšného aristokrata, jenž je hrd na svůj erb a titul, na svou vznešenou krev, jenž

nesměšuje se s davem, zůstávaje vždy nad ním, třeba i s úsměvem lehkého pohrdání, jemné ironie nad jeho vášněmi, nad tím čpícím kvasem v něm, nad jeho cítěním, nad jeho vulgárními choutkami, nad jeho malým a nízkým obzorem; takového kavalíra, jenž zhrdá popularitou, jenž vychází ze zásady: lid musí přijít ke mně nahoru, ne já k němu sestoupit, jenž žije jen v zámcích svých snů a ideí, podávaje menší šlechtě jen prst na pozdrav a před povýšenci náhody nebo demagogy zastrkuje ruce do kapes — ale kavalíra, jenž při té aristokratické upjatosti jeví na druhé straně opravdovou noblessu a především srdce. Dary jeho buďtež vskutku knížecí, zacházení vždy v rukavičkách, beze vší stopy brutálnosti neb urážlivosti. Bohatství své čiň přístupným všem, i nejnižším, pro urozené mějž si lahůdky nejvzácnější, požitky nejvybranější, ale ani chudina neodcházejž od prahu jeho dveří nenasycena jeho chlebem. Zlost ani nenávist — obé známky slabosti — nebuďtež skvrnami na vědomé jeho povýšenosti. Nevysmívej se slabším, bičem nepráskej do tváří nižším. Naopak ukaž třeba i sáhnutím k pluhu, že vážíš si práce nejprostší.

‚Ejhle, pravý kníže!‘ řekne pak s úctou i nejčervenější radikál.

Jak malým proti takovému opravdovému aristokratu je mi však kavalírek jezdící okázale na nápadných vehiklech nejmodnějších fason

s okatě vymalovaným erbem »vysokého umění« na dvířkách. Chce napodobovat ironii vznešeného aristokrata, ale úsměv mění se v komický škleb. Opičení hrdosti, sebevědomé pýchy a pohrdání profánním a vulgárním stupňuje se ve směšnou aroganci. Pravím ‚opičení‘, neboť není základu pro oprávněnou hrdost, pýchu a zhrdání. Kde zámky, jež by byly jejich vlastnictvím, kde knížecí jich štědrost? V knížecích záluscích není ještě žádných zásluh ani šlechtictví. Na tabulích jejich trochu kaviáru, trochu módní vůně tuberos, trochu kadidla mystiky — ale celkem je to přímo komicky chudá imitace bohatých hostin skutečných knížat. Kdo se nasytí u stolu jejich a jak podarován odejde občan prostý, člověk chudý? Bez citu pro chudé není pravého šlechtictví, a výsměch nebo tvrdé slovo chudým je přímo opakem jeho. To charakterisuje tak zrovna knížecí lokaje a kočí, ale ne knížata. Ale konečně všechnu dětinskou hru na vysokou aristokracii i ten obdiv pro chorobné a třeba i perversní choutky a koketování s nimi bych těm mladým kavalírkům přál, kdyby při tom byli opravdu elegantní a kdyby bylo u nich skutečné noblessy. Byl by to konečně sport jako jiný, snad komický, ale celkem nevinný. Avšak oni s modních svých vehiklů práskají dlouhými svými biči do prostého občanstva, po povozech měšťanských a selských, které nejsou omalovány erbem »aristokratického umění«, há-

zejí a plivají jako takoví praví lajtnantští barónkové z Nemanic. Jedou s hodným éclatem, ale s prázdnými kapsami, jedou hodně okázale, aniž by se vyhýbali, ve vypůjčených heslech a frásích nejmodnějších barev a střihů, jedou s odpozorovanými manýrami kavalírských hejsků, s tou nacvičenou blaseovanou visáží nenávistné pohrdavosti — zosobněné typy zrůdnosti pravé aristokracie. A to již ovšem není nevinná hra, to již jsou zjevy špatného vychování a důkazy zvrhlého srdce, třeba se tomu leckde i tleskalo, ať zjevně, ať zakrytě, a zvalo se to revolucí, pionérstvím nových myšlének, čištěním vzduchu, kácením model, stanovováním nových hodnot a všelijak jinak. —

Příteli, kdyby ve mně bylo i zbylo trochu chuti k opětným nějakým literárním rozběhům, toto kavalírkovství u nás by ji bylo nadobro potlačilo. U mne je jakási podivná, snad přecitlivělá svědomitost — nevím! Cítím vždy s tím, komu bylo ublíženo, a ne s tím, kdo ublížil. Snad mi řekneš, že jsem starosvětsky, šosácky vychován. — Možná! Ale jiný už nebudu. Jsem vyznavačem humanity; ale když humanita, tak humanita ve všem, i v kritice, i proti odpůrcům. Jinak je to heslo tlachem nebo maskou! —

I to si také někdy myslívám: Jak nízce smýšlejí o umění ti jeho strážcové, kteří se domnívají, že je třeba pochopů a katů na vy-

klízení toho, co v jeho chrámy nepatří, že je třeba vyháněti se stupňů jeho oltářů neposvěcence obušky a sápati se na ně s urážkami a ranami. Oh, vy malí, směšní kostelníčkové, jak v tomto počínání vzdáleni jste sami pochopení pravého velikého božství umění, když myslíte, že musíte tlouci toho, kdo ctižádostí nebo bludem veden odvážil se neposvěcen přistoupiti k jeho oltářům, když myslíte, že musíte odvláčet od oltáře starého kněze, protože nezní jeho hlas již tak, jak zněl v dobách jeho mládí!

Nevím, ale má víra v umění, v jeho sílu, moc a v jeho božství se mi zdá daleko povznešenější nad zelotství takovýchto sakristánů a neomystů.

Stejnou však hořkost jako hejskovské práskání bičův uměleckých kavalírků působí mi z jisté učenecké strany velkopanské odbývání toho našeho slovesného umění, které není signováno třemi čtyřmi jmény, na něž září a jimž ke vzrůstu dopomáhá to velkopanské slunce, kteréž rozfoukaným ohníčkem své neskonalé domýšlivosti a přesvědčené všemoudrosti svítí nade vším, co se mu hluboko dole pod ješitnýma zrakoma jen tak červíčkovitě hemží. To zbrklé kavalírkovství je aspoň mladé, a pro mládí jeho leccos se mu odpustí, ale ta letitější velkopanskost tak diktátorsky se rozpíná a nade vším, co jí nejde pod vousy (a nejde nic, co se jí nekoří a neuznává její reformá-

torskou geniálnost), jen tak povzneseně odfukuje, tři čtyři studené věty pronese, hodně s vysoka, jen tak, jako když se uplivne, sliny skrze zuby vyprskne. Je jen jeden prorok — my! jen jeden úsudek — náš! — jen jedna práce — naše práce! Tu vynášíme, tu podškrtáváme, té kadidla zapalujeme a při každé příležitosti ji připomínáme — vše ostatní, co vedle nás se hýbe, je chamraď, větší neb menší, o které když se mluví, tak leda tak skrz nos!...

Chtěl bych umět tak se povznést gogolovským humorem a satirou nad všechny tyto úkazy — ale hle, i v tom vidím svou slabost, že nedovedu, že zbývá mi jen hořkost i z toho kavalírkovství i z toho velikášství. V obém vidím nedostatek moudré skromnosti, ale mnoho furie, nedostatek pravé lásky k věci, ale mnoho osobní ješitnosti, nedostatek dobroty, ale mnoho nenávisti, krátce — chudobu srdce. A nemůže být nikdy knížetem vědy neb umění, kdo není veliký i srdcem svým!

Pro zlehčování a nenávist něčeho, co neodpovídá mé víře, mým názorům, neměl jsem nikdy a nemám pochopení, a byť se jí říkalo i »svatá« — nejskvělejší citáty nejslavnějších mužů nezpůsobí, abych jí porozuměl. Nenávist v nejpříznivějším případě je příznakem nikoliv přesvědčení nebo víry, nýbrž fanatismu, a toho jsem ve všem dalek. Třeba bych uznával, že z fanatismu vyklíčily veliké činy, mám vždy

na mysli i veliké křivdy, jež z něho vzešly. A nepřestanu věřit, že vždy víc nežli nenávist zmůže láska a víc nežli fanatismus snášelivost. A pak, jsem-li přesvědčen, že má víra lepší, můj názor pokročilejší, má síla vydatnější, proč nenávidět tu víru méně dobrou, ten názor zastaralejší, tu sílu slabší? Dokumentuji nenávistí lepší kvality svého přesvědčení neb svých schopností? Zjednám jim nenávistí platnost? Není v takovém domnění kus barbarství? Není v něm vlastně i kus slabosti, nejistoty a bázně, že přece jen mohu podlehnout? Silný, vědomý si svých předností, jistý svým úspěchem, nepotřebuje nenávidět.

Má víra je, že každá nenávist, ať již se vyvozuje z řevnivosti, závisti, ctižádosti nebo z jakéhokoliv popudu jiného, je ve vlastním původu svém vždy plodem egoismu, nedostatku citu, nedostatku pravé humanity, a praví-li se, že bez vyslovené nenávisti není ani vyslovené individuality, a tedy ani pravého umělce, pak by z toho důsledně plynulo, že pravý umělec nemůže býti vyznavačem pravé humanity; ale právě to rozhodně popírám. Je mnoho takových blysknavých moderních sentencí, jichž »kavalírkové« umění se chápou na vysvětlení svých výpadů, ale v pronikavějším žáru analysy se ukazuje, že nejsou zlatými zrnky pravdy. Neobstojí jejich obrana, jako neobstojí jejich počínání.

Umění, v něž víra nebo pouhá pro ně zanícenost zasívá ve mne zlobu, škodolibost, nenávist a pohání mě působiti bolest jiným, není umění královské ani knížecí — je jen umění kavalírkovské nebo — kramářské.

Musí být možno umění, abych v něm mohl být ideovým křesťanem, a jen to umění může být zváno božské, a jen polibek toho umění plně může posvěcovat.

A jako takové umění musí být možna i taková kritika, neboť jinak, jsa ideovým křesťanem, nemohl bych býti ani umělcem ani kritikem. Musí být možna kritika bez hněvu, bez posměchu, bez pýchy, bez velkopanskosti, bez ješitnosti — kritika láskou naplněná nejen k umění, ale i k bližnímu.

Přemýšlej o tom. Nemusí nic kritika taková přikrývat pláštěm milosrdí, ani pro jedno prohřešení proti umění nemusí hledat změkčelé, zněžnělé jméno, ale rovněž nesmí zapomenout ani jedné přednosti — neboť již to by bylo nespravedlivé. Čeho však vždy vystříhat se musí: urazit v autoru člověka, posměchem mu ublížit, jizlivostí jej poranit, vytýčit se pyšně nad něj jako polobůh nad červíčka. —

Ale nač to rozpřádat — věc musí být jasna každému, kdo chápe idey křesťanství a má pro ně jemný cit.

Vzpomeň na staré malíře mnichy, uzavřené v klášteřích. Jména zapadla, ale díla mnohých

z nich mluví dosud. Mluví nejen o horoucím plameni víry v srdci, ale i o světlém plameni posvěcení uměleckého. Malovali pro úlevu srdce i duše, ne pro slávu jména. Nejsou právě tito bezejmenní ideálem pravých umělců? Mravně nejvyšších? — Představ si je v bílých celách jejich, představ si je v starých gotických chrámech v síti trámového lešení. Můžeš tak učinit bez úcty? Není ta představa oblita jakýmsi světlem, jež vychází z jejich bytostí vlastních?

Jsou nám důkazem, že k umění netřeba chtivosti slávy, a že nevymřelo by umění, kdyby jednoho dne zmizela ješitnost ze světa. A myslí-li Nietzsche po jiných a s jinými, že bez ní chudý by byl lidský duch, a že nejhroznější mor by nemohl lidstvu uškoditi tolik jako její vyhynutí, má to jistou platnost jen při stávající mravní úrovni a stávající síle různých vznětů ke konání veliké práce.

Ale uhýbám od toho, kam mířím.

Tak jsem si myslil často, nebylo-li by na prospěch umění, kdyby každý umělec měl něco z té křesťanské skromnosti těch bezejmenných malířů mnichů? Neplaiduji pro anonymitu — snad mi rozumíš — vím, že není dnes dobře možna, ale sílení toho bych si přál v duši každého ducha tvůrčího, co strká lidskou slabost za umělce. Stlačení, utažení ješitnosti.

A nejen u ducha produkujícího bych si toho přál, nýbrž i u ducha reprodukujícího a

kritického. Šlápnout na ješitnost v duši své a jen zanícenosti pro umění dát hořet v srdci opravdu křesťanském.

— — — — — — — — — — — — —

To je snad tak to nejdůležitější, co se mi ozvalo v duši a srdci po Tvém psaní, a s čím i bez něho bych se Ti byl asi jednou svěřil. Rozpovídal jsem se, pravda, trochu široce, ale nediv se mi. Přes to, že dal jsem literatuře vale, zůstal jsem bedlivým jejím stopovatelem a myslím, že mi uchází málo co. A interes pro vše, co se jí týká, se nezmenšil, a tak za toho harcování kavalírkovských vehiklů i za toho naslouchání rampouchovým projevům s výše velkopanského tribunálu nashromáždilo se ve mně vzdáleném pozorovateli množství myšlének, jež rád bych byl s někým sdělil. A zde nemám důvěrníka, jenž by byl v poměry zasvěcen a jenž by mi tedy rozuměl. Stal jsi se tedy Ty mou obětí, a promiň již, že tímto nevítaným snad způsobem se Ti odvděčuji za Tvou důvěru ve mne. Výslovně podotýkám, že mi ani nenapadá činit nárok na odpověď, na projev souhlasu neb nesouhlasu. Ale až jednou přijedu do Prahy, nebo Ty ke mně, pohovoříme si o těchto i jiných ještě věcech ústně.

Líbá Tě vřele Tvůj

oddaný

Dr. Vejvoda.

S počátku psal doktor dosti těžce, ale záhy se rozepsal a rozehřál. Byl si sice vědom, že leckde jsou přechody zcela zběžné, přímo nenavázané, jinde že se opět opakuje, ale na nějaké pečlivější promýšlení a upravování byl již příliš rozchvátán a zneklidněn úsilím dotknouti se všeho, co měl v zápisníku naznačeno, i co při práci ještě proběhlo hlavou. Když konečně dopsaný list pročítal, poznával sic, že leccos nevysloveno tak, jak by si byl přál, leccos příliš roztaženo, jiné jedva zas jen ťuknuto, ale těšil se tím, že nepsal žádné pojednání pro veřejnost, nýbrž soukromý dopis příteli, který z něho přec neklamně pozná jeho smýšlení i jeho rozhodnutí. Napadlo mu sice nyní pro leckteré místo přesnější vyjádření, jinde případný doplněk neb záhodné zkrácení, ale byl jat přímo odporem k nějakým ještě opravám. »Jen už pryč s tím, jen už s očí, sic bych s tím nebyl nikdy hotov,« pravil si, znaje se po té stránce velmi dobře, a proto již beze všech oprav psaní složil, adressou opatřil a vešel do kuchyně, aby s ním Cilka ihned doběhla na poštu. Byly čtyři hodiny a tedy právě čas nejvyšší. Když s listem odcházela, bylo mu, jakoby s něho spadla dlouho jej krušivší tíže, pocit úlevy po odbyté nepříjemné práci i po vykonaném svěření dlouho jej zaměstnávajících myšlének příjemně prolinul mu hruď.

XIII

V lahodném vědomí práva k chvíli příjemného nyní odpočinku přistoupil k Tonoušovi, jenž kleče na Bětině kufru rozestavoval na dřevěné tabuli kuchyňské postele své hospodářstvíčko z tlačeného omalovaného plechu. Byl zabrán do hry celou svou dušičkou. Doktor skloniv se k němu políbil jej na vlásky, pochválil, že si tak tiše hraje, a vzpomněl bezděky na sebe, jak také tak samoten si hrával v starém jejich domě v Praze za nevlídných zimních odpolední. Při těch samotářských hrách jen představivost pracuje a hloubavá povaha klíčí.

»Nemá také vlastně radostného mládí ten hoch,« projelo mu opět hlavou jak v poslední době nesčíslněkrát. »Já alespoň měl matku...« A.měkce dojat, chopil se jeho hlavy a pohleděl mu do očí.

Vzpomněl na Bettynu, na dnešní scénu před obědem tam v ložnici Anežčině, nejasné, neustálené představy budoucna kmitly hlavou a srdce se mu zatížilo. Vzdychl z hluboka a znova hocha políbil. Cítil v té chvíli všechnu velikost své lásky k němu, a byl by mu rád způsobil něco příjemného.

Vzal jej kolem krku a jal se mu pomáhat v rozéstavování jednotlivých kusů hospodářstvíčka, jiné přestavoval, vykládaje, proč nemá

státi holubník v zahrádce a včelín u chlíva. Ale nepochodil se svou pomocí. Tonouš viděl v holubníku strom a ve včelínu kupy slámy a bránil se proti všem změnám. Byl by se snad rozplakal, kdyby byl doktor nezanechal svého nepřizvaného úsilí a nenatočil z jiného soudku.

»Zdali pak jsi už svačil?« zeptal se konečně laskavě.

Hoch zavrtěl hlavou.

»Proč?«

»Protože mi Cilka ještě nedala.«

Jednoduchost té odpovědi podráždila doktora k úsměvu.

»Počkej, tak já ti to dnes připravím sám,« pravil potěšen, že konečně připadl na něco, čím se chlapci zavděčí, i otevřev troubu, kam se uchovávala v poledne uvařená káva a mléko, sléval chlapci svačinu.

V tom před okny zarachotil košatinový vůz a zastavil před vchodem.

Byl od sedláka Tužiny z Ouhradic, vesničky vzdálené od Nedosek asi tři čtvrti hodiny. Čeledín vyřizoval, že má pan doktor hned přijet, že se Pepíčkovi spustila krev nosem i ústy. (Pepíček byl dvacetiletý syn hospodářův, mladík vysoký a silný, prudký a odvážný, jejž doktor dobře znal.)

Zpráva jej překvapila. Vyptav se, kdy a jak se to stalo, osladil Tonoušovi ještě kávu, napomenul jej, aby se nepolil, a hned se pak

chystal na cestu. Oblečen již, šel oznámit Bětě, že odjíždí a kam. Nemocná dřímala a doktor byl tomu rád. Slíbil, že tu do půl šesté na jisto bude zpět a přijede-li doktor Novák, má ho Běta poprosit, aby laskavě počkal. Než sedl do vozu, přicházela již Cilka z pošty. Nakázal jí pilný pozor na Tonouše.

— — — — — — — — — — — — —

Ouhradice ležely na druhém břehu řeky za lesem. Museli jeti přes náves a zabočiti pak v pravo kolem pily do krátké uličky vedoucí k dřevěnému mostu, před nímž stála pískovcová socha sv. Jana Nepomuckého. Z nízkých, špinavých, od západu plujících mračen drobounce proti nim mrholilo. Řeka dostupovala skoro již výše břehů, s nichž vymizela již všecka běl sněhu. Kaluže stály v dolících žlutavých luk, špinavé stružky tekly v příkopech a kolejích cest, ze vzdálené hradby lesů vanulo chladné vlhko. Stromy u cesty a v zahrádkách před i za staveními stály holé s ovlhlou lesknoucí se korou. Z uzavřených dvorků jen tu tam ozval se pes, pronikl pláč dítěte, ale živé duše nebylo k spatření.

Čím více se blížili lesu, tím více doléhal na doktora stesk toho deštivého zimního podvečera, té opuštěnosti plačící přírody od lidí. Jakési nepřátelství mezi ní a člověkem zdálo se spočívati ve vzduchu.

Podivný, ne konejšivý, spíše tísnící pocit jej jal z té samoty, ve které se ocitl. Myšlénka, že vše je pod krovy uschováno, zahrazeno, a jen on sám jede s čeledínem na voze vstříc té nepronikuutelné hradbě lesů, jež jaksi ponuře, nepřátelsky vzhlížela, stupňovala jeho sklíčenost.

Nad záhybem cesty stál omoklý kříž s plechovým Kristem. Jak doktor na něj pohlédl, pronikl až k němu poplašný krákot vran, a jak tím směrem oči pozvedl, mihla se mu pod nízkým nebem černá plápolavá křídla zapadající do lesů A v tom okamžiku mu připadlo, jakoby právě vše to, co v té vteřině zachytil svým pohledem, již jednou dávno za týchž okolností vnějších i vnitřních byl viděl, a při tom seznání bylo mu nějak podivně úzko, neboť nedovedl se upamatovati, kdy a kde by to bylo bývalo, a kmitlo mu mozkem, že to mohlo být jen ve snu kdysi, a že nyní ve skutečnosti se něco plní, co ten sen kdysi předpovídal. Jakési očekávání něčeho těžkého, neznámého jej prochvělo, a jeho úzkost rostla v podivnou bázeň před tím něčím tajemným, co se právě kdesi děje — on neví kde — ale co se i jeho duše jistě dotkne. I tento pocit toho strachuplného očekávání zdál se mu v té chvíli také jen opakováním něčeho kdes dávno, v neznámé chvíli a v neznámém světě zažitého, a toto zdání ještě mu přitížilo.

Napadlo mu, že kdyby věřil, udělal by v té chvíli kříž. Ale on nevěřil — totiž vlastně ne nevěřil — to není pravé slovo — neboť on věřil, že jakýs Veliký, Neznámý, Všemohoucí všechny ty světy, jež vidíme, i ty, jež neznáme, stvořil, že jednotným zákonem života spjal všechno veškerenstvo, ale to bylo nezodpovězenou otázkou jeho duše, byl-li pouze jednou tento Bůh a stvořiv světy zmizel v nich, rozprchl se v ně, neb je-li ještě a tvoří stále dál v nekonečnu prostoru světy nové, nemoha ustati ve své tvůrčí práci a básně do věčnosti svou báseň plamennými slovy sluncí, stálic, planet, vlasatic a měsíců. Že by se staral o naše osudy, že by slyšel lidského červíčka, že by bez vůle jeho ani vlas s hlavy nespadl, že by věděl o každém kvítku, o každé mušce, tomu dávno již nevěřil, a proto neudělal ten kříž, když si naň vzpomněl zachovanou vzpomínkou z dob své dětské víry. Ale zalíbil se mu ten ozev z mládí, byl mu rád a jaksi se mu ulevilo. Ale znamenav ten účinek, usmál se a v duchu si pravil: »Vida — kořínky přec jen ještě zbyly. Tolik revolucí se dělo ve mně, ale žádná nevyvrátila bývalý pořádek do posledního vlákna. A až jednou nastane klid, zbude ve mně podivná směs. Staré s novým. A ve všem bude něco krásného a dojemného . . .«

V tom okamžiku zpozoroval doktor, že vjeli do vysokého lesa. Sešeřilo se s obou

stran, a pocit osamocenosti a sklíčenosti, zaplašený namanulými myšlénkami, zase znenáhla ovládl duši. Jak hleděl v pravo a v levo na řady rovných kmenů vysokých borovic, jejichž temné třásňovité vrcholky měly cosi příšerného do sebe, zdálo se mu, že všechny postouply s obou stran nějak ku předu, k cestě blíž, a tím i k němu, jakoby jej nepozorovaně obstoupiti chtěly. Sáhl si na tepnu, nemá-li horečku, ale tep byl toliko sesílen, ne však zrychlen.

»Nervové podráždění z pošetilých myšlének anebo naopak,« konejšil se, ale neukonejšil. Potlačovaná bázeň z něčeho nepředvídaného v nitru zůstala.

»Snad je doma hůř,« přepadla jej myšlénka, hned ji však zaháněl, vytýkaje si pověrčivost. Ale při tom hleděl napjatě v pravo i v levo, stále na ty rovné kmeny borovic v popředí a do té houstnoucí, tajemné tmy za nimi, v níž jakoby se cosi dělo, vznášelo, a najednou vzpomněl si na spatřený kdesi obraz Grottgerův — bělavý přízrak kostlivce s kosou, kráčejícího duchovitě tmavým hvozdem, a ihned přenesl ve své představě obrovitý ten zjev, až k vrcholům stromů dosahující, do tajemných temnot toho lesa, jímž jel. Představa jej tam kladla, a oko jej postřehovalo. Ne určitě, jen mlhovitě — ne v celku, jen kusovitě, tu šedavý, vlající, promykající se cár, jenž rameny zachycen po holém předloktí splývá, za třásněmi

kosmatých větví vykouknou důlky oční a začerná se nosní trojhranný otvor duchovitě v před se šinoucí umrlčí hlavy. A jak ten příšerný zjev se protahuje houští kmenů, tiše zašelestí ten vetchý jeho cár o jehličí, hnát o větev zavadí i zaklepne, i břit kosy řezavě do kůry vjede, ta naříznuta spadne, zachrastí, větvička zapraská, ulomí se, a po spadalém vlhkém jehličí zní lesem tlumené, jedva slyšitelné kročeje obrovských holých chodidel.

. . . Všecky tyto zvuky jímal doktorův sluch a zvyšoval jeho představu. Přivřenýma očima hleděl v pravo do lesa, kde příšerný ten zjev viděl pomalu se soukat šerem. Tu se ztrácel, jakoby se rozplynul, tu znova vynořila se jeho část, spojila s druhou, vzrostla, a doktor doplnil si ji v celek. Směrem k Nedosekům táhl se ten přízrak, a doktor si představil v jednom okamžiku, jak z lesa vystoupí, přenese se přes zkalenou řeku jako chumel mlhy, vytýčí se pak nad jeho domem, zaplíží se kolem oken a studeným zavanutím vtáhne se do ložnice jeho ženy . . . a až se on vrátí domů, bude dílo dokonáno.

»Toť tedy pudla jádro — tahle myšlénka!« šlehlo mu však hned v zápětí hlavou. »Nesu v tajném koutě duše ten plamínek, z něhož tenhle kouř se vine a čpí . . .« ušklíbl se jakoby sám sobě. Ale ihned zas odmítl tuto sebeobžalobu, ujistiv si, že za téhle jízdy nezavadil

o domov ani myšlénkou. Vše způsobila ta zvláštní nálada v přírodě, ten nesmírný stesk, to odloučení člověka, to šero lesní a ta jízda opuštěnou cestou lesem k těžce nemocnému. Snad od lože toho selského synka ten žnec se béře úkrytem boru, dokonav své dílo, podetnuv život . . .

»Je-li on mrtev, nebo zemře-li, zůstane Anežka na živu,« napadlo mu hned v zápětí, a jakkoliv nechápal možné souvislosti těchto dvou případů, vložil do této namanulé myšlénky zvláštní význam tajemné jakési věštby neb aspoň vnuknutí.

»Jeďte rychleji, ať nepřijdem' pozdě!« vykřikl prudce na čeledína. Ten pobídl koně, zamlaskl a zapráskal jim třikráte nad hřbety bičem.

— — — — — — — — — — — — —

Za zpětné jízdy domů bylo doktorovi volněji. Stav mladého Josefa Tužiny byl, pokud mohl vyšetřiti aniž by pacientem pohnul, dosti uspokojivý a nevzbuzoval prozatím obav, naopak opravňoval naději v plné uzdravení. A této naději byl doktor rád. Vykládal si to přirozeným potěšením lékaře, že případ slibuje příznivý průběh, jemuž bude moci býti nápo mocen, a jehož výsledek bude tedy z části i jeho úspěchem, ale přes tento pravděpodobný a zcela postačitelný výklad vězel v nitru duše hrot výčitky, že je tu ještě jiná, zvláštní, jeho

pouze se týkající příčina vnitřního toho uspokojení. Doktor sic tu výčitku snižoval na zcela pošetilý nápad, ale hrot jí neulomil. Ten trčel v duši, a doktor občas cítil jeho bodnutí.

»Doma bude hůř, doma bude jistě hůř,« ozývalo se to v něm jako na vzdory všemu odbývání té výčitky a všem sebeobžalobám z hloupé pověrčivosti Něco jej nutilo dívat se do lesa, spatří-li zas ten přízrak jako prve, ale ať hleděl, jak hleděl, neviděl již nic.

Říkal si, že ani prve ničeho tam nebylo, ale cosi prostořekého, neumlčitelného v jeho duši mu neustupně našeptávalo: »Už je to v Nedosekách . . . už je to u tvého domu, jen křikni na kočího, aby teď jel zas volněji, neostýchej se!«

»Proč se takhle mořím, proč mě to takhle pronásleduje?« tázal se doktor v duchu. »Proč se tyhle myšlénky do mne vtírají?!«

Aby jim unikl, nutil se myslit na právě vykonanou návštěvu u Tužinů a houževnatě si představoval všechny podrobnosti. Vidí dlouhé tělo nemocného, položené úhlopříčně na krátké posteli v nízké světnici, naplněné parami vařícího se thé. Tvář nemocného je zbledlá, rty zmodralé, na nízkém čele perlí se pot následkem nesnesitelného horka, jež šíří se od kamen. U stolu sedí sedlák ve vysokých zablácených botách zdánlivě tupě, bez dojetí. Oholená jeho tvář je rudá horkem a ovlhlá potem. Selka

(nevlastní matka pacientova) ohání se u plotny, kdežto u lože nemocného sedí jeho babička, výměnkářka, a stále mu popotahuje peřinu na nohy. U okna v levo od stolu je šicí stroj a na něm rozešité kanafasové cíchy červeně pruhované. Tam — ruce v klíně — sedí starší sestra nemocného, Marie, štíhlá, černých vlasů a očí, a nepohnutě hledí k loži. Její přibledlá tvář je oduševnělá, jímavá, s pečetí prožitého smutného románu lásky a trpkého života nynějšího zde pod střechou otcovskou.

. . . Asi před pěti roky, když jí bylo sedmnáct let, zavezl ji otec po žních do Prahy k bratru své první ženy, který tam byl vyšším magistrátním úředníkem. Byl ženat, ale bezdětek, a sedlák počítal snad v duchu, že by si švakr mohl holku tam nechat a už se o ni postarat. Děvče bylo obratné, důvtipné, hezké. tak že se pan strýček nemusel za ně stydět, a churavící paní tetinka mohla si v ní vychovati spolehlivou pomocnici. A skutečně se jeden čas podobalo, že se Tužinovi počet povedl. Liboval si všude, jak se Márince v Praze daří, že ji má švakr jako svou vlastní, a paní tetinka že se v ní přímo shlíží. Když pak Márinka příštího roku přijela na posvícení, byla z ní již učiněná pražská slečna. Ale netrvala dlouho tato sláva. Začalo se sic třetího roku Márinčina pražského pobytu, kdy již doktor byl v Nedosekách, mluvit o tom, že se Márinka

v Praze prý znamenitě provdá, starý Tužina tam dokonce dvakráte krátce po sobě za ní jel, i selka se tam konečně vypravila, ale najednou z čista jasna ještě přede žněmi si přivezli dceru domů, přepadlou, zlomenou, zádumčivou — — Ženich prý ji opustil . . .

Proskakovaly sice pověsti ještě jiné, pro Márinku přitěžující, jež braly původ z nějakého prý neopatrného prořeknutí selčina, ale jistého nevěděl nikdo nic, až na nedoseckého doktora. A ten zvěděl z Prahy.

XIV

V domě jeho matky bydlil v přízemí advokátní písař Mikyška, bývalý obchodník, jenž pamatoval vlastní dům a vlastní dvojspřež. Vinu svých smutných konců přičítal bratru své nebožky ženy, zámožnému statkáři v okolí Prahy a účastníku trojčlenného stavebního družstva žižkovského, kterýž prý svou sestru, Mikyškovu choť, zkrátil o dědictví.

»Ten darebák nás zničil,« zněla těžká obžaloba advokátního písaře, v jehož očích i ústech byl jeho švakr nejpodlejším bídákem pod sluncem, zvláště od těch dob, kdy pan podnikatel jej obžaloval z vyděračství a urážek na cti, následkem čehož byl Mikyška před několika lety odsouzen k šestinedělnímu vězení. Od těch dob stal se sic opatrnější, ale zášť

jeho proti švakru ještě vzrostla. Stihal nejbezohlednější kritikou, všechno jeho jednání i rodinné jeho poměry a bylo proto jeho muší, na rány sedající povaze vítanou pochoutkou, když se dověděl, že jedenadvacetiletý syn páně švakrův, Rudolf, jemuž otec pomocí svých styků zjednal místo v jednom z předních peněžních ústavů, provedl nečestný kousek zpronevěry, a to v domě své vzdálenější příbuzné s matčiny strany, kamž docházíval na návštěvy. Lhal lásku a svedl její neť z venkova, a když naléháno naň, aby dostál jako čestný muž svým závazkům, podle couvl.

Tuto historii vypsala svého času matka doktorova svému synu v jednom ze svých listů, dodávajíc, že — jak Mikyška tvrdí — dotyčná dívka je z nějakých Ouhradic, které prý jsou blízko Nedosek, a že ona prý by sama ráda věděla, co je na tom pravdy, poněvadž zná nejen Mikyškova švakra, ale i strýce té dívky, magistrátního sekretáře, i jeho paní, s kterou prý se dokonce často na trhu setkává a s ní mluvívá. Tak tedy aby jí napsal, co o tom ví, jaká ta dívka je a jaké jsou poměry jejích rodičů.

Doktor byl v odpovědi své nanejvýš vyhýbavý, znaje nebezpečnou povahu Mikyškovu i obávaje se, aby se snad matka v neopatrné sdílnosti nezapletla do té záležitosti, a konečně, aby také sám nějakým Mikyškovi vítaným urči-

tějším sdělením nestal se bezděčným pomocníkem pokoutních jeho piklů. Nejbližší doba mu pak stvrdila, jak místna a správna byla jeho opatrnost. Další dopisy matčiny již uváděly, jak se ona svedená dívka jmenuje (nesprávně však), kdy a kde vytrpěla své nejtěžší chvíle, že synáček její druhý den po narození zemřel, a že vlastní příčinou, pro kterou nedošlo k sňatku, nebyla bezcitnost a mravní zkaženost mladého Rudolfa Floriše — ten prý by si byl Márinku rád vzal — nýbrž tvrdá neoblomnost jeho otce, jehož hanebné jednání prý Mikyška postaví na pranýř.

Na tyto dopisy odpověděl doktor matce důtklivými domluvami, aby vše nechala na vyřízenou těm, jichž se týká, před Mikyškou aby se měla na pozoru a nejlépe aby mu zakázala, ji a tím i jej podobnými záležitostmi obtěžovati.

Stará paní pak nějaký čas vůbec nepsala, jsouc patrně trochu dotčena, a konečně v jednom z pozdějších dopisů jen jako mimochodem vyslovila domněnku, že Mikyškovi patrně asi zacpal švakr nějak ústa, proto že prý nápadně mlčí nejen o tom případě, ale o panu podni kateli Florišovi vůbec.

— — — — — — — — — — — — —

Doktor připomínal si nyní jízdou všechny tyto podrobnosti, ne seřaděné, nýbrž jak namanule z paměti se vybavovaly, představil si v duchu sešlý zjev Mikyškův, vyvolal si před

zrak duše i nezcela již jasnou podobu magistrátního sekretáře, strýce Márinčina, s nímž nahodile se jednou sešel za studentských ještě dob v Měšťanské besedě, vykombinoval si opět — jak již několikrát dříve — obraz jeho domácnosti, jeho churavé ženy, i protivně švihácký úlisný zjev mladého Floriše i robustní postavu jeho otce s tvrdým výrazem v drsné tváři, a když mu dnes, jako již často před tím napadlo, že vlastně mohou všechny tyto tři neznámé mu osoby i ta domácnost páně sekretářova výpadat zcela jinak, ani se nepokusil o možnou představu jinou, jak jindy činíval. A jakoby se obíral plánem učiniti historii nešťastné Márinčiny lásky podkladem novelly nějaké, přeháněly se v mysli bývalého kandidáta spisovatelství rozmanité výjevy tohoto románu i stadia duševních procesů jeho hrdinky, beze vší romantiky, s celou střízlivostí vnějších okolností, ale s bouřlivým zvlněním nejhlubších citů. A když tyto představy došly z minulosti až k přítomným dnům, k tomu trapnému nyní životu dcery v domě otcovském a přešly v úvahy o jejích bolestných vzpomínkách, zmařených nadějích a bezradostné budoucnosti, zaujaly duši doktorovu tak. že dřívější mučivé myšlénky úplně se oddálily.

Měkká lítost — jejíž vlna proplula jeho nitrem hned před třemi roky, kdy poprvé spatřil trpící zjev Márinky Tužinovy s tou přibledlou

tváří a jímavým pohledem — prolinula mu opět duší a opravdová účast pro ni jej opět naplnila. Ba vyhoupla se v něm z hlubiny duše i ostýchavá otázka, není-li právě ten jímavý její zjev a ta její románová sudba příčinou té jeho účasti pro ni? Kdyby neměla toho hlubokého pohledu, z něhož vyčítal něžnou, citlivou, trpící duši — bylo by té sympatie? A bylo by jí, kdyby nebylo právě té románové minulosti, která dodává ženě zvláštní dráždivé vůně a příchuti?

»Protivná analysa!« šlehlo doktorovi mozkem, ale jeho duše a jeho city nedbaly toho zakřiknutí. Kde se vzala, tu se vzala, jako na výsměch vší vůli — vedle představy Márinčiny i představa Fabiánovy Lény — (ano, porušené a snadno dobytelné, protože již jednou dobyté ženy, o kterých si myslíš, že by byly tak povolné a pokorné — šlehlo doktorovi hlavou) — a vedle těch představ byl tu i obraz nemocné jeho ženy tam doma na lůžku, s rozpuštěným ovlhlým vlasem a teskným pohledem — a již se rozehrály zas všechny bolestné struny v jeho duši . . .

»Mohu já za tyhle myšlénky?« pravil si konečně, marně se jim bráně. »A jsou opravdu výplodem mravního oslabení? — Nejsou přirozeným následkem mé tělesnosti, mého vylačnění? — — — Ne, nemohu věřit, že by pohled na ženu cizí s žádostí po ní byl již cizo-

ložením s ní v srdci; neboť jaký pelech pak by bylo srdce mé, a já přece vím, že vedle slabosti je v něm i mnoho dobra, Pane Bože!« — — —

A z nevykořeněných zbytků staré potlačené víry hned v zápětí vyšlehla vzpomínka na slova naumburského zajatce, »že utrpení člověka v podstatě své je pouze výsledkem násilného odloučení od zvířecí minulosti — prohlášení války proti starým pudům, v nichž spočívala jeho síla, jeho rozkoš, jeho plodnost?«
— — — — — — — — — — — — —

»Je to pravda, je to pravda?« mučil se pobouřen. »Je v tom opravdu mé utrpení? Obracejí se vskutku pudy, jež nevybíjejí se na venek, do duše a způsobují tam trýzeň?«
— — — — — — — — — — — — —

A v prudkém zápasu těchto narážejících na sebe proudů dojel domů.

XV

Malovický doktor Novák naň čekal.

Byl skoro padesátník, široké, dobrosrdečné, tváře, na jejímž baňatém nose seděly zlaté brejle, jimiž hledělo dvé šmolkově modrých veselých očí, prozrazujících jasnou spokojenou duši, radující se z života.

Malovický doktor požíval daleko široko pověsti výborného praktika, znamenitého spo-

lečníka a šlechetného lidomila. Naděje vcházela k nemocným s jeho zjevem kypícím zdravím, s jeho usměvavou tváří, s jeho srdečným, útěšným slovem. Při tom jeho veliká životní zkušenost, jeho znalost lidí a lidu a jeho humor a vtip byly mocnými pomocníky jeho rad, nařízení a léků. Jedinou věc na světě nedělal doktor Novák rád, a to se o něm všeobecně vědělo, ba kolovaly o tom rozmanité veselé historky: extrakce zubů byla pro něho mukou, a kde se jí mohl vyhnouti, vyhnul se. Před obědem vůbec netahal zub za živý svět, a po obědě pozval pacienta k sobě do jídelny, nalil mu piva nebo vína, hovořil s ním, hleděl ho rozesmát, a měl na to v každé vsi vítané svědky, již rádi vypravovali, jak v hovoru s malovickým doktorem je přestal zub bolet.

Vzdorovala-li však bolest vší výmluvnosti, sáhl doktor ještě před kleštěmi k utišujícím lékům, a teprv když ani ty nezpomáhaly a umíněný pacient stál na svém, odhodlal se doktor k extrakci, avšak když tato i nejlépe dopadla, měl — jak říkával — den zkažený.

Dobří známí doktorovi škádlili jej někdy, že není »mužem železa a krve«, a Novák nejen že se nezlobil, nýbrž usmívaje se ochotně svědčil, dodávaje, že čest tohoto pojmenování od srdce rád ponechává Bismarkovi a žilovickému kováři Bártovi, pod jehož neohrožené kleště putovala na konec většina stoliček,

které malovický doktor marně tišil utišujícími kapkami.

Po srdečném uvítání a některých otázkách, týkajících se záležitostí společného interessu, přešel hovor obou lékařů hned na nemocnou. Doktor Novák pravil, že shledal stav její úplně nezměněn, a vyvozoval z toho, že netřeba se ještě vzdávat veškeré naděje.

»Všecko závisí od postupu embolie a jak se zachová srdeční síla,« opakoval již po druhé na námitky kolegy, který hájil své mínění, že naprosto již není naděje na záchranu.

»Člověk by neřek,« pokračoval, »jak jemné kompensační zařízení má srdce; já sám jsem se o tom několikrát přesvědčil, jak obdivuhodně dovede odolávat všelikým v něm se vyskytujícím poruchám, samo, svou vlastní regulací. Je to kolikrát ku podivu, vskutku!«

»Inu ano, to je všecko hezké, tomu nikdo neodpírá,« pravil nedosecký doktor. »Ale žena je ztracena proto, že z lokálního onemocnění stalo se celkové, jehož konec jest pyaemie.«

»To bych si netroufal dosud říci,« odvětil Novák klidně.

»Po pondělní třesavce pozbyl jsem naděje naprosto.«

»Pro mne je zas důležitým úkazem, že se ta třesavka už neopakovala. Nepřisuzujete mu váhu? Není vám aspoň nápadný? Není znamením, že proces, jehož byl snad sympto-

mem, aspoň nepokračuje? Že se snad úplně zastavil? Či vylučujete takovou možnost? — Já ne. Pro mne je ta okolnost, že se třesavka neopakovala, dnes důležitější zjev, než že třesavka už jednou byla. A krom toho uvažuji i to, jak se milostpaní sama dnes cítí. Její mysl je mnohem klidnější a řekl bych vyjasněnější. Není-li to známka sama nějakého zlepšení, je to jistě nejlepší prostředek k němu.«

Tón, jímž Novák své vývody pronášel, byl tak klidný a opravdový, že vylučoval všechno podezření nějakého pouhého šetrného utěšování, nějakého zamýšleného namlouvání nadějí za každou cenu. Bylo na něm znáti, že Novák o tom, co pronáší, je přesvědčen, a že staví svůj důvody opřený náhled beze všeho přemlouvání proti náhledu mladšího kolegy. A právě proto neminula se jeho slova s účinkem na nedoseckého doktora.

Ač nevzdával se svého mínění, nemohl jim upříti váhy. Ctil u Nováka jeho velikou zkušenost, založenou na rozsáhlé dlouholeté praxi, znal již sám několik případů jeho obdivuhodných předpovědí, vyplněných takřka na vlas, uznával spolehlivost jeho diagnos, a proto, třeba nevzdávaje se svého náhledu, cítil nyní, že se zakolísal. Krom toho projela mu opět duší trpká zkušenost, čerpaná z vlastních osudů, že skoro vše mu dopadlo dosud v životě jinak, než jak byl očekával, a že možná i nyní snad nastane

právě jiný konec, než do jakého se již vžil. A tento v té chvíli znova a s prudkou jakousi silou se ozvavší pocit přidal se k účinku slov Novákových.

A proto pravil skoro stísněně:

»A kdyby se ten zázrak stal — ten z á z r a k, pravím — jaký život mě a ji čeká? Je-li možná ještě udržení na životě, úplné vyhojení je přec vyloučeno. Choroba až do hrobu.«

Doktor Novák pokrčil rameny.

»Zde je ovšem člověk malomocný,« pravil. »O změnách, jež by nastaly, je těžko něco předpovídat. Ale ani ty nemusejí být v následcích svých takové, aby život činily jen utrpením. Vždyť, můj Bože, znáte přec sám, že jsou vady chlopňové, které po léta nezpůsobují téměř nejmenších obtíží.«

»To jsou arciť útěchy málo povzbuzující,« usmál se smutně doktor. »No — konečně uvidíme . . . Já přec jen myslím, že nad ubohou je již svíce zlomena.«

Novák pokrčil opět jen rameny.

»Nedostaví-li se už třesavka, nezjeví-li se ani jiné známky pokračujícího snad processu rozkladného — je podle mého rozumu stále naděje,« řekl po chvíli určitě. »Za tři, za čtyři dni budeme vědět víc,« dodával podávaje doktorovi ruku. »Do těch dob vás potěš Bůh.«

»Já vás kousek vyprovodím,« rozhodl se doktor a dovedl Nováka skoro až na nádraží. Měl tou cestou i potom, když se vracel domů, pocit něčeho nově nastalého, podlamujícího. Byl nasáklý takovou podivnou, měkkou lítostí nad sebou samým, a v jeho duši nehybně vězel takový šedý splývavý obraz budoucnosti.

. . . Vzpomněl bezděky na svou představu obrovského bílého kostlivce, kráčejícího duchovitě temnem lesním, přes řeku k jeho domu, vzpomněl, s jakým očekáváním pohleděl na doktora Nováka, když jej spatřil čekajícího ve svém ordinačním pokoji, a vzpomněl na přiznaný pocit sklamání, když uviděl jeho klidnou, usmívající se tvář . . .

»Všechno to dopadlo jinak . . . a dopadne.«

»Slabí lidé nedělají konec nikdy sami, vždy j n čekají konce,« zašlehl mu v hlavě z čista jasna zapamatovaný citát z Turgeněva.

»A jaký konec bych mohl já vlastně udělat?« vetřela se hned v zápětí do jeho duše příšerná otázka.

Zamrazilo jej při ní. Věděl vše, co se pod ní skrývá, poněvadž ani ona neozvala se poprvé.

»Ona je v nebezpečí, ty's lékař, ty's manžel — máš po ruce desateré nenápadné prostředky, aby se nemoc — nelepšila . . . Způsob a udržuj rozčilení, bázeň, pobouření, . . . Netlum scény, jako byla dnešní v poledne . . .«

dotřela se odpověď na tuto otázku a úlisně našeptávala rady —

— — — — — — — — — — — — —

»Bože, Bože — jakou to mám prokletou duši,« vyrazil doktor v náhlé úzkosti a bázni, a jakoby chtěl uniknouti samotě, v které jej přepadají takové myšlénky, zrychlil krok, aby již byl raději doma.

Vešel hned ke své ženě. Byl pln laskavostí a něžností, jako by jimi napravit se snažil to zákeřně jej přepadnuvší myšlení. Pozvedl její ruku k ústům a líbal každý prst zvlášť, jak činíval v první době svého manželství. Potom usedl na pokraj jejího lůžka a sděloval utěšivým hlasem, jaký dobrý dojem učinil její dnešní stav na doktora Nováka.

Ona byla plna nadějí. Tiskla jeho ruku a usmívala se.

»Snad se Bůh přece smiluje, že mne i podruhé zachráníš... Víš, jak již jsem byla také blízka smrti za svobodna při tyfu? — A jen jsi přišel, bylo mi lépe. Snad se ti i nyní podaří, mě zachránit . . .«

Lampa přitlumeně hořela na stole a vrhala rozplývavý veliký stín doktorovy hlavy na stěnu a část podušek. Doktor jej viděl, a zdál se mu příšerný. »Jako stín netvora,« pomyslil si. »Dobře, že myšlénky nevrhají stínu. Jak by se vyjímaly ty moje v tomto zveličení,« napadla ho bizarrní myšlénka. »Kdyby je spa-

třila, muselo by jí rázem přestat bít srdce hrůzou a bolestí . . .«

»Ale ne, já přísahám, ano přísahám, že nezanedbám ničeho a učiním vše, co v mé moci na její záchranu,« pravil si v pobouření a úsilném odboji proti těm zákeřným myšlénkám, a jako by vskustku se byl obrnil proti nim tou myšlenou přísahou, pocítil v srdci svém náhlou úlevu.

Usmál se na ženu a pravil:

»Vždyť jsem ti přec stále říkal, že nemáš ztrácet naději. Novák tě přesvědčil, že jsem měl pravdu. Činíme oba dva vše možné, abys byla brzo zdráva.«

Ona stiskla jeho ruku a než tomu mohl zabránit, přitiskla ji k ústům v dlouhém políbení.

»Já vím,« šeptala, »já vím, že jsi dobrý . . . že mě máš rád a že bys nechtěl, abych ti odešla . . .«

Vřízla se mu do srdce ta slova.

Pak zamlčevši se na chvíli, dodala pojednou s úsměvem skoro koketním:

»Já přece jen nepustím sem ještě Bettynu . . .«

Doktor sebou trhl.

»Ne, nezlob se,« řekla ona rychle, »že vyslovuji její jméno. Je to teď jen takový nápad, že jsem v poledne na ni vzpomněla. Chci ti ukázat, že se už ani nebojím, a že je mi

*

opravdu mnohem líp. Byla jsem nerozumná, ale mě to tak tížilo. Odpusť mi, Karlouši. Už o ní nebudu mluvit.«

A aby sama uvedla hovor na jiný předmět, ptala se ho hned, co a jak bylo v Ouhradicích. Znala mladého Tužinu i Márinku z kostela, ale o jejím románu nevěděla. Bývalť doktor v sděleních svých i vůči ženě co nejobezřelejší.

Nyní musel vypravovat dopodrobna o nemoci Josefově. Naslouchala s účastí a těšilo ji zřejmě sdělení, že se nepochybně brzo uzdraví.

»Vidíš, všecko se ti daří,« pravila. Potom sama pobízela muže, aby se šel do hostince povyrazit, že toho měl dnes mnoho.

»Mně je tak lehko dnes, a myslím, že budu dobře spát,« dodávala s úsměvem. »Můžeš jít bez starostí, Karlouši.«

Teplota byla vskutku skoro normální, tep nasvědčoval pokojné práci srdce.

XVI

— — — — — — — — — — — — —

Když se doktor toho večera vrátil z hostince dřív než obycejně, napsal do svého zápisníku tyto řádky:

»Zas ten známý úkaz u mne, že jakmile nastává jiný výhled do budoucnosti, než jaký jsem očekával, ihned se do toho obratu vpravuji a jemu přizpůsobuji.

Vide Bettyna! Tam se to dvakrát opakovalo. Poddajná duše, no!

Smutek a bolest sklamání provalí se u mne vždy jen do vnitř, pění se a kvasí, ale má duše hořké jeho vlny jen odevzdaně vsakuje, zpracovává a přeměňuje. Zrovna chemicky!

. . . A kdyby to byla aspoň duše umělce, aby v ní zrno bolesti, vzklíčivši a vzrostši v pyšný květ umění, samo v podstatě své umřelo! Ale tak —!

Neúrodná je má duše. Slabá k umrtvení, slabá k vydání života.

Kdybych byl hudebníkem, chtěl bych zasednouti nyní k varhanám a přelíti v tóny všecky své city, myšlénky, naděje, představy, smutek své resignace. Chtěl bych slyšet jásati, hřmíti, lkáti a zmírati tóny té symfonie.

A když už nejsem umělcem, aspoň prosté čisté srdce abych měl, v němž nelíhla by se taková černá přání, takové zákeřné touhy, sny a představy.

A když již jsou, tedy abych bez nejistoty si přiznati mohl, že přemáhání a přemožení těch zločinných myšlének je nade vši pochybu výsledkem skutečné převahy dobroty v mém srdci, převahy pevné víry v morálku křesťanství v mé duši a ne snad jen výsledkem bázně z těch myšlének a nedostatku odvahy k jich uskutečnění . . .

Snad jen slabost je mou ctností, jen slabost mou dobrotou ..? —

Jsem polovičatý člověk, polovičatá duše.

Nedovedu býti ani hrdinou dobra, ani hrdinou zla.

Ani umělcem, ani prostým člověkem.

Přestane někdy ten zápas ve mně? ...

Och, kdybych aspoň ten vyjádřit dovedl! Aneb otevřít svou duši k studiu jiným.

Ale snad v ní není ani nic originálního, nic pozoruhodného. Snad takových duší jsou tisíce a tisíce. Snad právě jich je většina ...«

— — — — — — — — — — — — —

Psal v přestávkách, jak se jednotlivé myšlénky ustalovaly, skládaly a rodily. Když dopsal poslední větu, pocítil úlevu, ale i únavu.

Odložil zápisník, zhasl lampu a položil se v loži na znak.

Pak vzpomínal na jednotlivé momenty dnešního dne a nejvíc na polední scénu i večerní hovor s ženou a na obě její zmínky o Bettyně.

Snažil se vžíti v její duši i zpytoval zároveň svoje srdce.

I v knihu dávné minulosti zas nahlížel.

A rozevřel ji dnes v těch místech, kde pestřil se jeho román s Bettynou. Byl to obraz nevybledlých barev, nesetřených podrobností.

Znal v něm každý rys, každý odstín. Utkvíval na něm pozorně a klidně. Co prožil

a procítil v něm prodlením několika krátkých měsíců, přehlédl nyní očima svých vzpomínek za několik krátkých chvil.

A když sklopil zas tu knihu prožité přešlosti, zašeptal, jakoby hovořil se svou nemocnou ženou:

»Ne, Bettyny se bát nemusíš, Anežko . . . ani kdybys odešla! . . .«

A byla tato slova jako spona, jíž zavíral listy toho románku, i jako van dnešních citů na klidném a zarostlém již hřbitově rozkoší i trýzní, jež prošly jeho duší v oné nejbarvitější a nejzvlněnější episodě jeho dosavadního života.

BETTYNA KUNZOVÁ.

Intermezzo z minulosti místo hlavy třetí.

I

Bylo to v době, kdy doktorovy obnovené přátelské styky s Anežkou ochladly a vadly návratem k usilovné práci studijní.

V duši jeho dávno již sic povaleny ležely cynické zásady z dob bouřlivého quinquennia, a sloupy ethiky Tolstého a Dostojevského se v ní pozvedaly, ale hýřivé ono pětiletí zanechalo přec své následky v ní, jako zanechává dlouhá povodeň v domech zaplavených. Základy i stěny zůstanou dlouho nasáklé vlhkem i rmutem rozlitých vod. I v něm zůstala chtivost očí, zbystřená smyslnost, oslabení mravní síly, jež stěžovalo jeho zápas a činilo z něho kompromisního člověka.

Pokrokem byla pevná vůle být co nejzdrželivější, úzkostlivě se vystříhat ve svých

stycích každého vzbouzení snad nadějí, touhy nebo dokonce nároků a každého způsobení bolu. Kde požitek však s ničím z toho není spojen, nač se ho zříkat? —

Jeho nevalné smýšlení o ženách, jež původně vyrostlo ze seznání povrchního loutkovství těch pražských děvčátek, za nimiž jeho kolegové již od sexty se honívali, a utvrzeno bylo v době hýřivého jeho quinquennia, doznalo sic poslední dobou příznivých změn nahlédnutím v čistotu duše Anežčiny a v ušlechtilost jejího srdce, ale proto přec úmysl nikdy se neženiti zůstával pevně vztýčen, maje za základ jeho názory na manželství vůbec.

V té době tedy, před samým skoro doktorátem, najal pokoj s kuchyní v starém jednom domě Vyšehradské třídy, do něhož půl roku před ním se přistěhovala jakási paní Škoulová, vdova po inspektoru pojišťovny. Bettyna byla dcera z prvního jejího manželství. Z druhého měla syna, který studoval na technické vojenské akademii ve Vídni.

Bettyna byla již dva- nebo třiadvacetiletá a chodila do operní školy. V jejím zjevu, pohybu, turnýře bylo mnoho theatrálního, vyzývajícího pozornost; ale nebylo to protivné ani směšné, jako bývají chůze a gesta pečlivě holených mladých kandidátů herectví nebo vlasatá nedbalost adeptů malířského cechu, nýbrž bylo v tom cosi uhlazeně pikantního a půvabného.

Měla téměř černý vlas a šedé oči, trochu tázavé a trochu vybízivé a chtivé, intelligentní čelo, řecký nos, trochu podlouhlou tvář malých úst, jejichž úsměv měl něco nesmírně intimního, ale zároveň vždy trochu pohrdavého. Byl to úsměv, při němž ohrnul se pouze malounko dolení ret a koutky ústní tím ohrnutím se pozvedly. Byla veliká a štíhlá, ale ne hranatá, nýbrž pružná a jaksi vláčná. Hadovitě vláčná. Při tom uměla se strojit nanejvýš vkusně a pro sebe výhodně. Milovala široké černé klobouky vlajících per, rukavice z jelení kůže až k lokti a splývavé šaty, jež měly v střihu svém vždy něco upomínajícího na jezdecké dámské roby, těsně k pasu přiléhající.

Jen ještě bičík do ruky, myslíval si vždy doktor, když první čas ji potkával, jak se nesla prohnuta v kříži a hrdě vztyčena.

I v zjevu, chůzi a pohybech její matky bylo dosud cosi utkvělého z vědomí bývalých půvabů. Strojila se pečlivě a elegantně se zřetelem k zachovalým posud vnadám své postavy, a v tváři její jaksi ustrnul onen výraz, o němž věděla, že rysům jejím dodává dosud lahody a zajímavosti: oči drobátko unaveně přimhouřené, kol úst lehoučký, nanejvýš decentní úsměv, jenž však se vyjímal spíše již jako ochranný prostředek proti vraštění rtů neb přitrpklému jich semknutí, než jako přirozený odlesk jasné nálady duše. Zuby měla čisté, rovné, drobné

o nichž doktor dlouho byl v nejistotě, jsou-li pravé nebo falešné.

Ač neušly obě dámy jeho pozornosti a dcera dokonce ji poutala, neučinil doktor ani sebe menší pokus o styk s nimi, o nějaké přiblížení se k nim, jako vůbec nikdy nevycházel podnět k nějakému seznámení se s kýmkoliv s jeho strany. Nebyl to nedostatek podnikavosti, nýbrž prostě to jeho umíněné přesvědčení: nestojí to za namáhání; co bych z toho měl? Škoda času a klidu. ‚Milovat na čas, nevděčný trud atd.‘ Ale přes to se na dceru, když ji potkal, rád podíval i za ní se ohlédl, a když byl doma, nelenoval někdy vyjíti, když věděl, že je na chodbě, nebo že dvéře do jejich kuchyně jsou otevřeny a že ji tam uvidí.

Činil to vždy nenápadně, jsa toho dbalý, aby to vždy mělo povahu náhody, a byl dokonce i dosti vynalézavý v prostředcích, aby zachoval tento princip.

Uviděti Bettynu na chodbě neb v kuchyni v domácím úboru, zvláště si oblíbil. Matka s dcerou vedly domácnost dosti skromnou. Obývaly kuchyň a dva malé pokoje a měly jen posluhovačku na hrubší práci. Běžný úklid a vaření obstarávaly si samy. V tom kontrastu mezi elegantním, skoro aristokratickým zjevem z ulice a mezi spodničkovým úborem domácím bylo proň cosi dráždivého. Jakoby mu byla zdomácněla, přibližila se, sestoupla k němu a otvírala

k sobě přístup. Cosi přítulného jej ovanovalo z kuchyňské její toalety, něco příbuzného tomu, co as dráždivě válo i z teplé prostoty Markétčina zjevu v touhy Fausta. (Jak citliva byla přes všechno potlačování jeho vypěstovaná smyslnost!) Zdálo se mu, že nějak i důvěrněji a vybízivěji hledí, a hlásilo se někdy v něm sto chutí, ji osloviti, když ji takto zočil — zvlášť když postihl, že ona zachytila jeho pohled, a lehký ruměnec jí vstoupil do přibledlých tváří, při vědomí, že je jen tak v nedbalkách (ah, jak právě to bylo proň opojné, že ruměn ten byl pouze tak jen jako nadechnutý). Tu sám cítil proplynutí jejího teplého studu, a žádostivost jeho vzňala se plameny. Tím víc, že ona nikdy neunikala, nýbrž tak nádechově zruměněna postála v ohnisku jeho pohledů, jakoby schválně a v očekávání.

Ale on pokaždé přemohl svou žádost a vracel se do svého pokoje k své chirurgii, volaje na ukonejšenou svého podráždění k pomoci to své: A co by z toho všeho bylo? Milovat na čas, nevděčný trud, milovat věčně lze není. Přemáhat překážky, zápasit, dobývat? Proč a zač?!

— — — — — — — — — — — — —

Někdy ji slýchal zpívat. Měla lahodný, ale neobjemný mezzosoprán a silně tremolovala. Na pianě buď sama se provázela, nebo přicházela jedna její družka (s níž ji několikráte spatřil

na ulici), pak se obě střídaly u klavíru a ve zpěvu. V takových chvílích rád si ji představoval na jevišti v kostymu pážete Markétky z Valois, nebo v zadrhnuté jen košili a hrubé kytli Mignony, plaché a strachem se choulící.

Ale nevěřil, že ji kdy uvidí ve světle ramp. Tak křehký byl někdy její hlas, tak plochý její přednes. A tu se pak zamýšlel, co z ní bude, kam zanesou ji její touhy a kam odstrčí ji její sklamání. Ale přistihnuv se v takových úvahách, hned zase prudce a nevrle se z nich vytrhoval: »A co mi vlastně do toho všeho?«

II

Jednou po desáté hodině večerní — dva dny před štědrým večerem — zaklepáno na dvéře jeho bytu. Studoval ještě, dopíjeje pivo, jež mu domovnice přinášela. Znepokojen, že snad matce se něco stalo, šel se světlem otevřít a překvapen a udiven spatřil přede dveřmi pana kadeta, nevlastního bratra slečny Bettyny (přijel k vánocům na dovolenou; povídala mu o tom domovnice, a krom toho sám jej již dvakráte zahlédl).

Vytáhlý mladík v uniformě se mu elegantně uklonil a hned mnohomluvně a s jakousi nacvičenou a vždy pohotovou zdvořilostí vychrlil spoustu omluv, že se odvážil jej vytrhovat, že sestra chtěla poslat pro lékaře, ale on že pravil,

nač teprv bůhví kam posílati, když pan doktor bydlí naproti, a že jistě neodepře své pomoci sousedům a nebude vykládat ve zlé, že se k němu utíkají ve chvíli okamžité potřeby.

»Co pak se stalo?« ptal se doktor suše.

»Maman dostala takové strašné bolení hlavy — zrovna slzy jí to tlačí z očí, jaké má bolesti. My nevíme, je-li to migréna nebo začátek nějaké nemoci, tak jsme plni znepokojení. Kdybyste byl tak laskav a podíval se jen na okamžik — — velice bychom byli povděčni — —«

Doktor slíbil, že za okamžik přijde. Na dlouhé uvažování v dané situaci nebylo kdy. Bylo nutno svolit nebo odepřít. Pro odepření však neměl náležitého důvodu, a odepřít bez důvodu váhal z obav, to že teprv by mohlo zavdati podnět k nesprávným výkladům

Svlekl se z županu, připjal límeček a kravatu, vklouzl do kabátu a zavřev svůj byt zaklepal u sousedů. Byl mrzut a rozhodnut, že návštěvu odbude co nejkratčeji. Do kuchyně mu vyšel vstříc pan kadet a v prvním pokoji jej uvítala Bettyna. Bylo tam příjemné teplo (mnohem tepleji než u něho) a na stole odrážel lesk čajového náčiní zarůžovělé světlo lampy. Kouř jemných cigaret dodával atmosféře něco smyslně dráždivého. Bettyna měla na sobě vláčný župan tureckého vzoru s úzkými rukávy z černého sametu a s širokým pásem z téže

látky. Vlasy s čela a se skrání byly spjaty k temeni, ostatní však splývaly odsud vlnivě dolů k ramenům a po pleci. Zdála se mu neobyčejně vysoká a půvabná. (Bezděky se ohlížel po otevřeném pianinu. Zdálo se mu, že patří zde v té chvíli k celku.)

Hned jak přišel, podávala mu jakoby v duševním rozrušení obě ruce se slovy díků, pronášených měkkým a jako slzami prosáklým hlasem, do nichž stále vplétala omluvy své opovážlivosti, že jej vyrušili, že proň poslali, svádějíc všechnu zodpovědnost na bratra. Naň činily tyto důvěrné projevy dojem upřímnosti, vykypělé zvýšeným pohnutím duševním, jež se ho mile dotkla Byl sám příliš dobrý a přímý, aby viděl neb aspoň chtěl viděti ve všem přetvářku a vypočtenost. Opětoval ve vzbuzené účasti dokonce slabě stisk jejích rukou a následoval ji do zadního pokoje, chladného a osvětleného pouze svíčkou.

Paní Škoulová seděla u odestlané postele na židli s hlavou do podušek zabořenou. Byla již v noční jupičce a černé spodní sukni.

»Mami — pan doktor,« upozorňovala Bettyna sklánějíc se k ní.

Paní Škoulová bolestně povzdychla, pak se trochu nadzvedla a narovnávala, ruky s očí však nespouštějíc, jakoby ji světlo píchalo do očí. Začla žalovat slabým, zmíravým hlasem, že ji bolí hlava k rozskočení. Jakoby prý to

někdo na ni hodil. Že pila s dětmi čaj — syna jsou prý právě dnes narozeniny — a tak prý pospolu hezky seděli a si povídali a vzpomínali — až tu z čista jasna takové prý bolesti »k zbláznění«. Jako nožem kdyby jí v hlavě obracel

Krom nemnoho zrychleného tepu neshledal doktor žádných známek nějakého obavy vzbuzujícího stavu. Nařídil neprodlené ulehnutí, klid, studený obklad na hlavu a zaskočil domů pro antipyrinové prášky.

Když se s nimi vrátil, nabídl mu pan kadet čížku čaje, a Bettyna bez prodlení nalévala, dodávajíc, že nesmí odepříti. Nutila tak půvabně a roztomile, že udolala všechno jeho zdráhání.

Když pil, vypravovala tlumeně, s polekaným výrazem, jak maman najednou bledla a bledla a jak jedva se dovlekla do vedlejšího pokoje. Ač ji Rúda i ona podpírali, myslili, že se jim ve dveřích skácí. Takovou závrať prý v těch bolestech měla.

Velmi jí slušel ten starostlivý dětinný tón a ten polekaný pohled široce rozevřených udivených očí, a v tom tlumení hlasu bylo něco přátelsky důvěrného, přítulného.

Doktor se zdržel skoro čtvrt hodiny, a když na odchodné znova mu děkovala a ruku stiskla, odnášel si domů teplý pocit její malé vláčné poddajné ruky ve své.

Druhý den pokládal za nezbytnou zdvořilost, optati se po zdraví paní Škoulové. Bettyna jej vedla k pacientce, která jej obsypala díky, vynášejíc, jakou úlevu jí včera zjednal, a stěžujíc si pouze již jen na trochu tlaku v hlavě.

III

Od těch dob nastalo vzájemné pozdravování, dotazování po zdraví, někdy i zastávka na pavlači, na prahu otevřených dveří, ano dokonce i na ulici.

Doktorovi nebylo to na obtíž, ba ani nepříjemno, neboť i paní Škoulová i její dcera chovaly se při tom prostě, s jakousi domácí sousedskostí, která i jemu dovolovala nehledanost slov a nenucenost chování, což mu bylo pohodlné, ba líbilo se mu.

Dověděl se za těch krátkých zastávkových rozprávek, že Bettyna ještě před třemi roky navštěvovala učitelský ústav, že dokonce i maturitní zkoušku složila, ale že na naléhání nějakého strýce, jenž je výborný hudebník, nešla za učitelku, nýbrž vstoupila do operní školy, poněvadž budoucnost zpěvačky je vždy slibnější než budoucnost učitelky; konečně i kdyby se strýc v nadějích a proroctvích svých klamal, mohla by vždy zpět k učitelství, tak že v každém případě je zaopatřena. V zpěvu že ostatně se

cvičí již od čtrnácti lęt, a příštím letem že již operní ústav absolvuje a strýc že se jí pak o nějaké engagement již postará, neboť má veliké známosti.

Vše to se vypravovalo co nejprostěji, skoro jen jako mimochodem, tónem přátelským a srdečným, jako se svěřují dávnému známému záměry do budoucna. I jiných ještě minulých událostí a poměrů rodinných i domácích se doktor týmže způsobem dovídal a tím i sám nepozorovaně k odvetě vybízen, stával se sdílným, aniž by to znamenal. Rozprávky se prodlužovaly, doktor je sám již začínal, jsa prost každého podezření záludnosti se strany svých sousedek.

»Ta má docela jiné plány, než chytat takového nastávajícího doktůrka, jako já,« soudil o Bettyně. »A tak pěkně kamarádsky hovoří, pikantně se usmívá, vybízivě hledí, a celé její chování má takovou příchuť lákavé emancipovanosti, proč s ní tedy neužit několik příjemných hodin? Nekoukají z toho závazky; chce bavit, to je vše. A není žádná ulízaná loutka ani protivná koketa; má ducha a temperament; vskutku trochu umělecké krve, něco tak stvořeného pro volnou lásku.«

Nebyl nijakž zamilován, ale jaksi navnazen její projevovanou krotkou přátelskostí. Při pohledu na důvěrně přivíravé řasy jejích vybízivých očí a na smyslně vláčné její pohyby a

při jejím svěřovavém hovoru viklala se dobrá předsevzetí a vláčněly přijaté mravní zásady; nevykořeněné myšlénky z bouřlivého quinquennia napínaly je až k protržení. Cítil, že by se nebránil malému románku, kdyby jej ona chtěla zapřísti pro svůj požitek a zábavu. Že není ona zamilována, věděl určitě, a to právě nejvíc vzpružovalo odvahou jeho zálusk.

Jednou k večeru zaklepala u něho paní Škoulová, přicházejíc s prosbou — již jako k dobrému sousedu — nemá-li nějaké kapky, že Bettynu hrozně bolí zub. Neměl doma než trochu chloroformu, a proto se nabídl, že slečně sám vpraví do zubu hnětenku vaty a přetře dáseň.

Bettyna chodila po pokoji v plstěných měkkých svých střevících rychlým neslyšným krokem, tisknouc k tváři kapesní šátek. Naříkala s roztomilou rozmazleností a odpírala s umíněným zdráháním a líčenou úzkostí otevřít ústa a ukázat nemocný zub.

Doktor se té její bázni rozmarně vysmíval a nalézal v tom zvláštní dráždivý půvab těšit ji jako malé děvčátko. Její nervosní pohyby a podrážděná gesta, její prudké výbuchy nářku, protrhávané však co chvíli nezadržitelnými úsměvy i zas strojeným hněvem nad jeho zúmyslně přeháněným konejšením, měly do sebe cosi z rozohňujícího vzpouzení při aranžované dětské hře zamilovaných duší.

*

»Tak neukážete ten zlý zoubeček?«

»Ne a ne a ne,« dupla vzdorovitě nožkou.

»Tak poprosíme pěkně maminku, aby podržela ručičky, a nebudeme se neposlušné holčičky ptát, chce-li nebo nechce-li,« hrozil směje se doktor, podrážděn tím důvěrným pojmenováním, jehož se mohl odvážit v této hře.

»Jste vy barbar!« zastavila se před ním a blýskla očima. »Svázat byste mě nechtěl?« dodávala prudce, ale hned v zápětí usmála se svým dolením rtem.

»Inu, kdyby bylo třeba,« odvážil se dál, v svém rozohnění již osmělen.

»Kouska lítosti ten člověk nemá,« spráskla ruce jako v úděsu. »Jen stý díl té bolesti kdybyste měl, však byste pískal!«

»Není možná!« vysmíval se.

»Nevěříte?! — Sáhněte jen, jak mě pálí tvář,« a chytla jako v horlivosti jeho ruku a přiložila ji sama k své sametově měkké teplé tváři, zčervenalé, jak k ní tiskla šátek.

Podržel svou dlaň na ní rád a hladil ji při tom jako dítěti. »Jako oheň, skutečně!« tvářil se udiveným, ale oči se mu smály.

»No, proti té druhé — prosím!« bránila se vážně a pozvedala druhou jeho ruku k druhé své tváři.

»Saprlot — je to povážlivé!« kroutil jakoby v starostech hlavou, ale oběma dlaněma při tom držel zálibně a v rostoucí rozkoši její

hlavu proti svému veselému pohledu a palci jí podjel tajně pod bradu.

»Neobouváte snad pravou botku dřív než levou, anebo jste snad, pro pána, jedla, když zvonili hrany?«

»Mami, když on se mi jen směje,« zvolala naříkavě a prudce mu odhodila obě ruce. »Jděte, hněvám se! Žádnou důvěru k vám nemám! Jste zlý, zlý, zlý!« vychrlila s líčeným rozzlobením a vzdorovitě usedla k oknu na židli a složivši na lenochu lokte, zabořila do nich tvář.

Nastalo udobřování, pozvedání umíněné hlavičky (ruce se při těch dotycích již rozčilením chvěly), mazlivé prosby a konečně usmíření za tu cenu, že doktor jí namočí vatu do »kapek« a ona sama pak si ji přiloží na zub.

»A necháte tu vodičku tady?«

»Mohla byste si ublížit!«

»Mami — ať ji nechá —« obracela se rozmazleně na matku. »Hněvala bych se zas!« pohrozila mu hned v zápětí prstem.

»Tedy pod ochranou milostivé paní,« povoloval již s úsměvem, jenž vybízel k díkům.

»To jste hodný,« a hladila jeho ruku, jakoby věděla, nač čeká. »A jestli pak víte,« dodala vesele, že mě již teď zub míň bolí. Máte to takovou moc v sobě, nebo čím to je?« a podívala se mu do očí stojíc těsně před ním a majíc hlavu trochu sklopenou.

Cítil zálusk popadnout ji v tom okamžiku kolem pasu a přitisknout k sobě, tak byla roztomila v tom důvěřivém a vybízivém pohledu.

»To že jsi chvíli na něj nemyslila,« vysvětlovala střízlivě matka a usmála se na ni i na doktora. »Prve ti byla dlouhá chvíle, proto tě víc bolel!«

»Holubička krotká,« šlehlo doktorovi hlavou, »hele, jak se umí tulit! ‚Dlouhá chvíle—?‘ Vederemo! Nebylo by to nikterakž nepříjemné...« rozvíjelo se rychle klubíčko chtivosti v jeho duši.

„Snad mám utišující vliv,« řekl nahlas a zpytavě se jí zadíval do očí dorozumívajícím se pohledem.

»No nevím,« řekla jako připouštějíc. »To se teprv ukáže, až jak bude dál...« dodávala pevně snášejíc jeho pohled, a doktorovi se zdálo, že jím praví: »Rozumím!«

— — — — — — — — — — — — —

Vrátil se rozehřátý do svého pokoje a liboval si dlouho ve vzpomínkách na prožité právě požitky, upřádaje pohotovou a pružnou fantasií představy příštích podobných okamžiků se sesílenou s jeho strany touhou, a s krotkostí s její strany stupňovanou. Do vzešlého osení jeho přijatých morálních zásad zalehly vzkypěné proudy smyslných myšlének a utlačily je a zanesly kalem svého dna.

— — — — — — — — — — — — —

IV

Rozhovory se od onoho dne ještě více zúmyslně prodlužovaly a parfumovaly vůní dráždivých slov a narážek, dorozumívajícími se pohledy a drobným důvěrným škádlením.

Ona kolikrát jako maně pohladila jeho ruku, nebo jej zas jako v pohněvání pleskla konečky prstů za opovážlivější trochu slova; jindy jako v zapomenutí, když se spolu na něco dívali, přitiskla se k němu loktem aneb opřela svou ruku o jeho rámě. Několikrát se již stalo, že ji vyprovodil, že chodili spolu hodinu i déle rozprávějíce o tisícerých drobnostech i závažnějších věcech takovým tónem, jakoby byli spolu vyrostli a směli si povídati vše bez skrývání i zvláštního upravování za tajeným účelem.

Ona věděla, že on je rozhodnut, neženiti se, řekl jí to zúmyslně několikráte, a ona také neskrývala se se svými záměry do budoucna. Mluvila otevřeně, že se vdá buď hodně bohatě — třeba za starce —, nebo se vůbec nevdá a bude žíti obvyklý život divadelní zpěvačky. Na lásku věčně trvající nevěřila tak jako on.

Tato přímost i tyto navzájem si svěřované plány, tak prosté vší spekulace jeden na druhého, naopak plné jistoty, že po čase určitě se rozejdou bez závazků a bez bolů, dodávaly jejich stykům zvláštního kouzla volnosti, čímž jemu právě nejvíce lahodily.

Zajímaly jej její pronášené náhledy o životě, o postavení ženy vůbec, o jejím příštím zvlášť.

Byly odvážně svobodomyslné, s prudkým odbojem proti »konvencionalismu, šosáctví, svatouškovství a lžimorálce«. Tato slova byla nejobehranějšími klávesami na klaviatuře rozhovorů o tomto thematě.

Filosofovala dokonce; mluvila o přírodních zákonech, o elementárních pudech lidských, o svatých jich právech, o nedostatcích ano přímo zločinech společnosti, která se jim v cestu staví. Líbila se mu v tom svém horování, protože tváře jí slabě zrůžověly, oči se rozjiskřily a jejich tvar i barvy nabyly zvláštního zvýraznění, jakoby zurčitěly a stvrdly, a pak ten řečnický affekt ženské její bytosti mile slušel. Bylo v tom pro něj něco nového, jako neviděná dosud toiletta, v které poprvé z žen spatřil ji. Ale bylo v tom proň i trochu komiky — neboť nedovedl a nedovedl tyto řeči brát u ní vážně — ačkoliv se o to chvílemi pln dobré vůle pokoušel. Ale hned tu byla vzpomínka na to její roztomilé mazlení, dětinné vzdorování, když ondy měla bolení zubů, a hned ta tam byla opravdovost, kterouž chtěl do těch jejích řečí dobromyslně vkládat.

O mužích mluvila celkem s despektem. Jsou to buď zatvrdlí sobci nebo skrupulosní bázlivci. Sobectví neb úzkostlivosti podřizují

svůj cit. Učinit cit vladařem svého konání dovede jen žena. A proto jen žena dovede opravdu žít. Svému citu obětuje sebe, a vidouc, jak muži jsou stále na vahách a stále v počtech, co a jak by z toho pojíti mohlo, jak ten onen, přátelé, společnost by na to pohlíželi, poznává, jací jsou vlastně malicherní a maličcí, zcela maličcí, neschopni oběti. I když se jen jedná o zřeknutí se malého pohodlí, jsou už nedůtklivi a neštastni. A v duševním klidu chtějí pořád chodit jako v županu a trepkách.

»A jak to vlastně víte všecko?« ptal se jí jednou, když vpustila jej do budoaru své duše.

Svěřila se mu se svým prvním malým románem: Byla ještě na učitelském ústavě, když se milovali. On byl zaměstnán v stavební kanceláři podnikatele Semilského, ale byl víc umělcem než stavitelem. Maloval krásné akvarely (i na výstavě je měl) a toužil po tom, moci jíti do Vídně na malířskou akademii. Byl vždy jako ze škatulky a neobyčejně milý v obcování Měla jej ráda celou duší a byla pyšna na jeho umění a na jeho budoucnost. Chodili spolu, líbali se, spřádali plány a slibovali si věčnou, neutuchající lásku v nejšťastnějším spolužití. Než pronikne a zjedná si jméno, ona bude učit někde v útulné nějaké vesničce a čekati naň v neprozrazených touhách a nadějích, jako ta věrná duše v pohádce. (»Jaká jsem to byla

naivní!« přerušovala se v tom vypravování, z něhož však bylo zřejmo, jak opravdová byla ta zmizelá pohádka její první lásky.)

Nedošlo k tomu. Dostal stipendium na cestu do Italie. Rozloučil se horoucně, ale vrátil se schladlý, jako s vyměněnou na cestě duší. I plány již měl jiné. Už ne malovat, už jen stavět a stavět a sám stavět a nabyt jmění.

»Čím se to stalo?« ptal se doktor.

»Já si to vysvětluji tak, že umění, které viděl tam, ukázalo mu slabost jeho sil, a že požitek cestování vzbudil v něm touhy po jmění. Ale ať je tomu jakkoliv, měl jste vidět, jak sobecky, jak přímo nestoudně sobecky couval a se vytahoval. ‚Že se nesmí zahrabat, že se nesmí zničit, že má povinnosti vůči sobě i svým příbuzným, i vůči národu,‘ a ‚že to musím sama uznat. Měla-li jsem jej vskutku ráda, abych mu nestála v cestě k jeho štěstí!‘ I to měl odvahu říci, považte, když já v slzách se skoro utápěla. Ne, že jeho ztrácím, ale že ztrácím všechnu víru, a že i do mé duše se vkrádá taková zoufalá nálada, že vlastně všechno je komedie. Krátce deklamoval a deklamoval, až se vydeklamoval, až mu zbylo pro jeho dřívější sliby jen slovo ‚nerozvážnost mladická‘ a pro jeho lásku ‚poblouzení‘. A to byl první muž, kterého jsem milovala!«

»A druhý?« otázal se doktor, jakoby byl musel bývat nějaký druhý.

»Druhý? Vlastně u toho druhého to už nebyla ani pravá láska. Nebylo to už možno. Ale trochu ráda jsem ho přece měla. Byl dobrák a poctivý člověk, ale takový Oblomov. Pro samé obavy a skrupule a pro samou přecitlivělou poctivost nemohl se k ničemu odhodlat.«

Doktor se usmíval.

»Ach co!« máchla náhle rukou. »To jsou všecko tempi passati!«

»A co ti ostatní?« pravil, když se odmlčela.

»Dovolte, kolik myslíte, že jsem jich měla?« obrátila se naň líčeně pohněvaným tónem.

»Abyste neměla už víc zbožňovatelů! Jděte! To by mužští nesměli mít oči.«

»Inu — zbožňovatele!« protáhla pohrdavě s odvaleným trochu dolením rtem. »S těmi pak už jsem já točila a hrála, jak jsem chtěla. Víte, už bez víry v nějaké dobro a nějakou opravdovost v nich, už jenom tak pro svou vlastní zábavu — a na tak dlouho — dokud se mi líbí.«

»A taky drobátko ze msty na mužském plemeni,« prohodil doktor, se zalíbením na ni pohlížeje, jak se rozehřála svou upřímností.

»Taky, když chcete! Tak drobátko ho svlékat z toho jeho županu a trepek duševního klidu a rovnováhy.«

»Poslouchejte, vy budete jednou nebezpečnou manželkou.«

»Kdo si bere zpěvačku, ví přec, že si nebere světici, ani že z ní světici neudělá.«

»Tedy tak drobátko podvádět dobráčka muže?«

»Proč hned takové kriminelní výrazy? Vy máte na všecko takové moc rovné lineály. — Tak drobátko se jen bavit! Nezaprodám přec svou volnost.«

»A do těch dob?« pohlédl na ni s úsměvem v očích i na rtech.

»Žít, to se rozumí. Využit svobody svého příštího povolání. Nemám ambice být lepší, než jakými jsme v mínění společnosti. Žít klidný, šosácký život podle všech pravidel morálky, to jsem se mohla stát učitelkou, vdát se na konec za nějakého učitele, praštit čítankou a podplétat punčochy, škrabat brambory a prát pleny.«

»A co zmate-li vám počty nová prudká a žhavá láska? Strhne-li vás svou silou, ukuje na vás okovy vášnivých tužeb a učiní z vás otrokyni?«

Pohlédla naň sbíhavým pohledem svých šedých očí.

Trval chvíli tento chladný smích tohoto upřeného kouknutí, na něž doktor nikdy nezapomněl.

»Ruku na srdce, co vy byste řekl tomu, kdo by vám dal takovou otázku?«

»Já jsem neschopen takového žhavého citu. Minula u mne ta doba. Jsem jaksi očkován proti takové horečce citu a vášně.«

»A já taky,« řekla určitě. »V tom mám plnou jistotu. Budu si volit a upravovat románky života, jež budu chtít prožít, ale obětí upoutanou citem nebo vášní k nějakému hrdinovi románu — se nikdy nestanu. — Kam pak s tím,« dodávala triviálně. »Nevěřím v takové hrdiny. — Vy zas ne v takové hrdinky, což?« vpadla zas do prvotního hravého tónu a usmála se naň. »Není v tom vlastně něco příbuzného mezi námi?«

»Skoro,« pravil vesele a usmál se také na ni. Líbila se mu velice v tom okamžiku, jak tak přátelsky a šelmovsky zároveň při posledních slovech naň pohlédla.

»Řekněte mi,« dodával po chvíli rozehřát a se srdečnou upřímností, »ale zcela upřímně, čím jsem si vlastně získal vaší důvěry, že tak vše mi svěřujete; že jsou vůbec tyto rozhovory mezi námi možny?«

»Já ani nevím,« děla i ona upřímně. »Jste mi sympatický. Snad proto, že vím, že chodíte a hovoříte tak se mnou, aniž byste ode mne chtěl nějakou ujmu volnosti, a aniž byste i sám svou volnost zkracoval. A to jsou pro mne důležité okolnosti. A pak vím, že mi můžete roz-

umět, a že vám vše mohu bez obav svěřiti. Vidíte, nemluvila jsem tak ještě se žádným mužem jako s vámi, a byli mi mnozí bližší. I to dělá mnoho, že jste lékař. Již to taky vzbuzuje důvěru. Mám sympatie k tomu povolání. Tak jsem si vždy přála, mít nějakého lékaře za přítele.«

»Proč?«

»Tak. Ani vám nemohu říci. Tak si myslím, že mezi nimi jsou nejspolehlivější přátelé. Za všech okolností!«

Mluvila to co nejprostěji, tak že doktor odmítal vtíravé domněnky o příčinách a účelu tohoto přání, jež se mu hrnuly do hlavy.

»Bývají mlčelivými přáteli,« řekl skoro s ostychem.

»Ano,« přisvědčila zas tak přímo dětsky prostě.

Ale v tom okamžiku on se již nezdržel, chopil se její ruky a silně ji stiskl.

Nevytrhla mu ji, jen oči přimhouřila, ale i sklopenými dlouhými řasami přenášely se blesky jejích pohledů do jeho duše zatajenou mluvou její touhy.

Bylo mu, jakoby z chladna nejistot vstupoval do vlažné, lahodné lázně příjemného mu poznání.

A mravní principy? — Nad osením jejich povodeň stoupala.

V

Nedlouho po této rozmluvě, jednou podvečer, zaklepala Bettyna sama na dvéře bytu doktorova. Naříkala zas na prudké bolení zubu, sdělovala, že maman není doma, že se tedy odhodlala sama jít poprosit opět o trochu chloroformu, který jí tenkráte tak pomohl.

Mluvila lehounce a hravě, přenášela se takřka tím příjemným tónem přes choulostivost tohoto kroku.

Bylo to poprvé, co vkročila do jeho bytu. Vítal ji překvapen a zaplaven náhlou radostí. Vrátil se před čtvrt hodinou domů z delší procházky (neboť venku byl únorový den s takovou ztajenou předtuchou jara). Nerozsvítil ještě ani, jen žhavý popel v kamnech prohrabal, naložil trochu uhlí a přistavil na kamna vodu na čaj.

Zval ji dál do pokoje (kuchyně užíval za předsíň, v níž měl bednu s uhlím, jarmaru se šatstvem a poličku s několika prázdnými lahvemi od piva), ale ona se zdráhala.

»Přece se u mne alespoň na pět minut posadíte?« vybízel veselým přátelským tónem.

Oslovování »slečno« a »pane« mizelo často již skorem úplně z jejich rozhovorů.

»Ne, děkuji. Dejte mi jen lahvičku, já spěchám.«

»Vždyť nic nezmeškáte. Sama jste řekla, že paní matka není doma. Přece mi nevynesete spaní. Já okamžitě rozsvítím,« mluvil přemlouvavým přátelským hlasem.

»Musím doma chystat večeři. A pak — nechci vás zdržovat.«

»Mne nezdržujete Před chvílí jsem přišel a zůstanu již doma.«

»Ne — bylo to ode mne neprozřetelné, že jsem sem vůbec šla. Ale když mě tak ten zub bolí.« Přitiskla pevněji kapesník k tváři.

»Vždyť jste u lékaře, slečno,« pravil s důrazem (i to »slečno« připojil zúmyslně jako na upokojenou), »jaká pak neprozřetelnost? Jen okamžik sečkejte, já v minutě rozsvítím.« A nečekaje již ani na odpověď, vešel rychle do pokoje nechávaje skleněné dvéře s bílými záclonami do předsíně otevřeny. Z pokoje zavanul teplejší vzduch prosycený páchem desinfekčních látek, jenž Bettyně skutečně připomněl ovzduší síně ordinační. Bylo jí to příjemno.

Doktor rozsvítil visací lampu nad velikým stolem, plným knih, papírů, psacích utensilií, vše v nahodilém rozložení, jak bylo odpůldne před procházkou opuštěno. Za stolem u zdi byla pohovka s vysokým lenochem, v levo vedle u okna starodávná knihovna s dřevěným mřižováním před skly, v protějším rohu v pravo od vchodu kamna a blíže nich železný stolek s umyvadlem a ručníky nad ním zavěšenými. Mezi

okny byl psací stůl rovněž starší façony s celou garniturou lahviček, stojánků, kelímků a krabiček na hořeních svých zásuvkách. Ode dveří k němu táhl se široký, těžký tmavočervený koberec s velikými květy. Podobný čtyřhranný byl i pod stolem před pohovkou. Kolem oken byly široké záclony. U druhého z nich proti knihovně stálo lůžko pokryté rámem s napjatou na něm květovanou látkou a vedle něho prádelník se starodávnými hodinami na sloupcích v zasklené skříni, jež útulně tikaly.

»Tak, má svatyně je připravena vás přijmouti,« pobídl doktor lehkým žertovným tónem stanuv ve dveřích tak, aby ona mohla projíti.

»Ale odejdu zase hned,« pravila vcházejíc, jakoby omlouvala tím připomenutím svůj krok. Měla na sobě týž župan tureckého vzoru s černým sametovým límcem a pásem, jako když doktor byl poprvé u nich. Dýchala prudce, jakoby byla udýchána a nemohla se utišiti.

»No, na minutku se přece posaďte,« a hned odstrkoval stůl, aby mohla zasednouti na pohovku.

Ona, rozhlížejíc se kolem, náhle se zastavila a couvla o krok.

»Nemáte tu snad, proboha, kostru?« ptala se a jakoby dech se v ní zarazil, sáhla si levicí k srdci.

»Ne, nic se nelekejte,« odpovídal s úsměvem a přistoupiv k ní, lehce se dotkl jejího

pasu. »Ani obligátní lebku s fezem u mne nenajdete.«

Její uleknutí mu bylo příležitostí, aby svůj tón i chování jaksi otcovsky zdůvěrnil. Slabost ženská příjemně jej z něho ovanula.

»Bojíte se takových věcí?« optal se pohlížeje jí do široce rozevřených šedých očí, v nichž skutečně jakoby se zračil výraz dětského úděsu.

»Bojím, a hodně,« pravila pátrajíc nesměle po přitmělých koutech.

Chopil se její ruky a chtěl ji vésti jako ustrašené dítě k pohovce. Ona však, aniž by mu pravici vytrhla, zadržela se levicí stolu zalitého září lampy. Na kraji jeho leželo na polo rozevřené kožené pouzdro se sondami, pincettami, lancetou a nůžkami. Světlo lampy lesklo se v jejich oceli.

»Co to máte tady za strašné věci?« ptala se a rozevřela zvědavě ale přec zdráhavě pouzdro docela. »Nač to je všecko, prosím vás?«

Stoupl těsně vedle ní a nakloněn hlavou k její hlavě začal vykládat, pohlížeje jí při tom chvílemi do udivených očí a pozorné tváře. Při tom věděl, že to vše je jen příležitostí k prodloužení její návštěvy, aby zbavila se posledních zbytků nevolnosti ze svého odhodlání, přípravou k hovoru jinému, na nějž oba čekají, maskovaným přiznáním, že nebyla to jen bolest zubů, co ji vedlo přes jeho práh.

V tomto vědomí řídil i výklad. Vedl ji k rozevřené knize a vyhledal jí obraz, jímž znázorněna byla operace na krku, řez na žlázu podčelistní. Stín jejich nakloněných hlav třásl se na hladkých stranách knihy, a on měl při tom důvěrném jich přitulení svou ruku o její pas ovinutu. Ona v zapomenutí jakoby toho nepozorovala.

Pak vysvětloval operaci, její potřebu i účel, a použil té příležitosti, dotknouti se několikrát jejího krku lehce svými prsty, jakoby tím nápomocen býti chtěl svému výkladu. I límeček županu při tom poodhrnul a zajel hlouběji pod něj.

Pocit tepla holého jejího těla i vědomí, že tu s ní sám a sám, rozchvátaly jeho srdce, rozpálily krev. Jeho síla přemáhání popouštěla, chabla, nicméně i v tomto postupujícím žhavění smyslů proletly mu ještě několikrát hlavou hlasy bránící se rozvahy a výkřiky utištěných zásad. Byly jak letící věštné ptactvo na obzoru hořícím záplavou.

»Couvni, zadrž se! Padáš se srázu. Znáš to: květy vášně jsou vždy jedovaté. Přijde bouře! Propusť ji, chraň svůj klid, přemoz se, ještě je čas!«

Ale hned tu byl výsměch:

»Ach, šedivé šosáctví! Kožená morálka! Lymfa katechismu! — Víno před tebou, a ty

se ho nenapiješ! Jak by na tě hleděla? — Propustit ji? Nebyl bys blázen?

Ona přijde k tobě, a ty ji necháš odejít jako hloupý alumen. Kdybys pozoroval nebezpečí léček, bude na ústup vždycky času dost. V osidla se nechytneš, nejsi od včerejška. Ten její smích, vidět tě tak v žíněné kutně ustrašeného odříkání.«

Černé body varovného ptactva mizely v rostoucí záplavě, jež rozhořujíc se do ruda, jakoby je sežehla ve své výhni.

I zvědavost si přispíšila na pomoc.

»Jdi dál, nestaň na půl cesty. Vždyť ani nevíš, nepřijdeš-li snad k výstražnému označení zakázané cesty. Ten načatý románek stojí přec za dožití. Měj přec odvahu trochu vzplanout, trochu hořet, třeba se spálil's. Nejsi přec počestný profesor, abys měl za povinnost vydržovat v sobě hasičský sbor, chrlící proudy morálních sentencí do každého zbujnělejšího plamínku.«

Tyto myšlénky šlehaly rychle v pausách výkladů, zatím co oči bloudily kradmými letmými pohledy po jemném chmýří na znaku Bettynině, ztrácejícím se ve třech proudech pod samet límečku. Touha sevříti ji a právě tam na ty hebounké krátké vlásky na plné šíji vtisknouti jí políbení, rozplameňovala jej každou vteřinou více. Hlas se bezděky tlumil a zachvíval, ruka o pas ovinutá zúžovala objetí a pomalu se nesla

pod loktem výš a výše. Pozorovala-li to Bettyna, neodpírala. A to její připouštění a neodpírání rozechvělo v něm všechny nervy.

Konečně nemoha se již přemoci prudkým pohybem levice sklopil knihu a zadíval se jí do tváře polopřivřeným pohledem rozjiskřených očí. Celá jeho vášeň z nich na ni zahořela.

»A co vás vlastně mořím touhle učeností? Není to zbytečné utrácení chvil?« zašeptal, a právě v tom, že přešel náhle v ten šept, byla tíha, význam a zápalnost té otázky.

»Proč pak? Mě to zajímá!« usmála se a zvolna, tak smyslně zvolna přivírala oči pod tím jeho pohledem, až je měla jako čárky, jimiž procházelo však blýskání. Zdálo se mu, že čeká .. a zákmit tohoto pomyšlení byl zápalnou jiskrou do třaskavin jeho odvahy. Prudce strhl ji na sebe a v horoucím políbení se přímo přissál k těm hebkým jemným vláskům na její šíji, svíraje ji ve svém objetí pažemi zocelenými šlehajícími plameny vášně.

Nerozhodila divoce rukama, nevytrhla se, spočívala jako uchvácená neb zkrotlá v tomto jeho sevření ... Sotva si to po prvním výbuchu uvědomil, schladl.

Pustil ji, svěsil ruce a čekal, co řekne.

Přihlazovala si vlasy a dívajíc se naň pravila klidně, ale se smějícím se pohledem a i jako za potlačovaného perlení smíchu z hrdla:

»Pane doktore, nezapomínejte se. Vždyť vy jste se prohlašoval za neschopného každého prudkého citu. Dejte přec pozor!«

Nevěděl, je-li v tom výsměch jemu, jako domněle se zapomněvšímu, nebo demaskovanému, neb má-li to být vůbec mrazivou sprchou, neb jen projevem její vlastní chladnosti a pevnosti, na každý způsob chtěl oslabiti dojem svého vzplanutí.

»Napil jsem se jen vína, jež stálo přede mnou,« pravil usmívaje se.

»Ale jste neopatrný piják,« odvětila i ona s úsměvem.

»Proč?«

»Pijete příliš prudce. Mohl byste se brzy opít.«

»Tedy píti pomaleji?« pravil s humorem. »Asi tak?« a přitáhnuv rychle její hlavu k sobě, políbil ji na tvář.

»No, to už je rozumnější,« řekla i ona s humorem, ale hned v zápětí podívala se naň rozzářenýma očima a trochu koketně se zeptala:

»Od kdy pak se takhle léčí bolení zubů?«

»Pomáhá ta methoda?« otázal se však on místo odpovědi.

»Bolí míň, opravdu,« přisvědčila.

»Mám tedy přec utišující vliv?« pravil, směje se na ni očima a rty a jásaje v duši: »To je skvostná ženská! Přijímá to vše beze

všech scén. Má dokonce ještě humor při tom. Poklad, hotový poklad! Byl bych býval idiot, ji pustit!«

»No — zdá se!« odpověděla připouštějíc, ale jako ne ještě zplna přesvědčena. Pak jako jen pro forma dodala: »Ale trochu chloroformu mi přec naň musíte dát.«

»To víte že,« usmíval se, ale v tom již přiskočil ke kamnům, kde zaslechl v té chvíli zasyčet vařící se vodu. Strhl v letu ručník, popadl hrnek a nesl jej k připravené na stolku u kamen konvici. Zpozoroval, jak se mu ruce rozčilením třesou.

»Dnes musíte přijmout revanche,« pravil Bettyně, nalévaje vařící vodu do konve. »Nebude sice tak dobrý jako u vás, ale pít se dá.«

»Už je pozdě,« odmlouvala, ale věděl již, že ne vážně.

»Ani ne šest hodin,« podíval se k hodinám na šatníku.

»A kdy vám přijde domovnice?«

„Až k osmé. Ale sedněte si přec,« pobízel a odstrkoval znova stůl.

Nebránila se již a zasedla pomalu na pohovku.

»Poslouchejte,« pravila po chvíli, pozorujíc svou ruku, jíž si hrála na stole, a pohlédnuvši naň jen krátkým, letmým pohledem.

»Přejete si?« opřel se o stůl a díval se na ni.

»Řekněte mi upřímně, co si tak v té chvíli o mně myslíte?« (Opět ten krátký, letmý pohled a hra s prstýnkem na malíčku levé ruky.)

»Že jste rozkošná bytost!« odpovídal bez rozpaků tónem lehkým a veselým, aby vůbec nevdechl nijaké vážnosti ani sentimentálnosti do té chvíle.

»Ne — o mém chování. Jak si je vykládáte?« Letmý pohled se o vteřinu prodloužil a zvážněl.

»Zcela ve smyslu vašich dřívějších řečí a vašich názorů, jež jste mi svěřovala,« odpovídal stále týmž tónem.

»A vy mnou pohrdáte, viďte?«

»Ne, rozumím vám úplně.«

»Nerozumíte, není pravda. Že jste nepřemýšlel, odkud to, že jsem taková, jaká jsem? — Že mám ty názory, tu morálku, ty záměry, jaké mám?«

»To jest . . .« začínal odpovídat nejistě, ale ona jej přerušila.

»Nejedná se mi o odpověď, nebojte se. Ať jste přemýšlel nebo nepřemýšlel, je celkem jedno. Chtěla jsem jen položit tu otázku. Snad se někdy u ní zastavíte. Ale něco jiného mi řekněte, zcela upřímně a hned: Jsem vám aspoň trochu sympatická?«

»Jak se můžete ptát po všech našich rozmluvách a po tom zvlášť, co se před chvílí stalo,« řekl skoro vyčítavě.

»Vážnosti od vás nežádám a nemohu žádat, jsem spokojena úplně se sympatií. Snad stačí,« pohlédla naň upjatě a skoro zpytavě, »aspoň k tomu, abyste před nikým o mně zle nemluvil, abyste se mi po straně nesmál se svými kolegy a nevynášel . . .«

Nenechal ji ani domluvit.

»Co byste si to o mně myslila?« vyrazil tónem přímo protestným. »Nepředpokládáte li již jemnocit, přece jisté diskretnosti mne mějte za schopna.«

»Nehněvejte se, prosím vás, ale vidíte z toho všeho, že nemám sama o sobě příliš velkého mínění. A z těchhle mých řečí snad poznáte, s jakými lidmi jsem se už setkala, a že má důvěra je ještě menší toho, co aspoň požaduji.«

Doktorovi jí bylo okamžik až líto po těch slovech.

»Lehkomyslná, užívavá, ale ne špatná; a hodně již asi zakusila i příkoří i křivd,« pomyslil si. Ale hned se ho zas dotkla nedůvěra.

»To tak také mluví, aby zachovala dekorum a ujistila se mou mlčelivostí. Rozumíme, kočička krotká . . .« projelo mu hlavou, a již hned zas mířil probuzený, nedočkavý satyr v jeho duši, aby se dostal z toho sentimentálního náběhu, v němž by bylo hloupé nyní zabřednout, kdy železo je žhavé.

Nač všecko zdržování, nač všecko obcházení, nač vůbec masky — když chvátají vlastně oba k jednomu cíli. —

»Nemějte obav, Bettynko,« šeptal měkce a položil jí důvěrně ruku na rameno, ovíjeje tak zlehka, bez dotknutí, její šíji.

Bylo poprvé, co ji nazval jen jménem. Šlapal si již dlouho cestičku k této důvěrnosti, oslovuje ji někdy »slečno Bettyno«, aby se při první příležitosti mohlo to slečno odhodit a zbýti jen to jméno, tak domácí a krotké. A jako kdyby teď tím oslovením byla se rozvázala poslední pentle u dvířek úplného spřátelení, uchvácen žhavým proudem nové odvahy přisedl náhle k ní a prudce ji objal a znova zlíbal její šíji. Tímto novým zlíbáním jeho vášeň vzňala se plamenem. Všecka rozvaha již uhořovala v tom dravém požáru.

»Byli bychom bláhoví, netrhat plody se stromu radosti a mládí,« mluvil chvatně a přerývaně, »neplnit si v samotě číše vínem rozkoše, viďte, Betto? — V radosti a rozkoši je med života, nač se ho škarohlídně stranit, neb úzkostně zříkat. V takovém volném požitku lásky bez závazku je sladká příchuť zapovězeného ovoce, proč ho neokusiti, když naše touha po něm prahne rty a vztahuje v žádosti ruce? Bettyno, i v tom je kus umění, takto užívat, a vy jste jeho dcera a já jeho nadšený ctitel. Prožíti tak malou hymnu Venuši v těchto čtyřech stěnách

bude velmi příjemné? Bude to její svatyně. Nesouhlasíte? Nesouhlasíš, Betto — budeme si říkat ty, viď?« blabolil již přímo. »I tak malý hřích je krásný, když ho zlatí umění a poesie. Ať šosáctví nad ním pokrytecky očima kroutí a rukama lomí! — Viď, viď, že ano?« — —

A líbal ji znova všecek rozpálen a jeho rukou a prstů se zmocnila přímo šílená odvaha.

Nebránila se, poddávala, oči její zvlhly a z pootevřených rtů plynulo krátké žhavé její oddýchání, a on cítil, jak i ji strhuje vášeň a unáší plným proudem.

— — — — — — — — — — — — —

VI

Čajové tyto večírky v bytu doktorově opakovaly se před i po jeho promoci (začátkem března) ještě několikráte, když paní Škoulová nebyla doma. Bujarost jejich mládí v nich kypěla, rostoucí důvěrnost pronikala v cesty nových požitků. Již se neoslovovali jinak než »ty Bettyno, Týno, Babetto, Borčo — Karlouši, Carolo, Rolo, Šarlíčku« — zdrobnělin a variac nebylo konce, a každá měla jinou příchuť a v každé byl jiný požitek. Ale nebyla to touha, ani láska, jež je vynalézala, něžněla a měkčila, byly raženy a ciselovány jen v opojném žáru rozkoše těl a v labužnických chvilkách po intimnostech i jmen

a jich zvuků. Doktor v nich i v těch polibcích i v těch objetích cítil ten falešný zvuk padělaných mincí, jenž mu však vždy mile připamatoval nezávaznost těch vypláceným falešných směnek vzájemných citů.

Ozývalo se někdy sic filosofující svědomí mravních zásad, ale ona dovedla být tak roztomilá, tak žádoucí, tak dovedla svými nápady, svými úsměvy a pohledy dodávati těmto chvílím poetických nuancí, krášlit, co v nich bylo nízkého, vyvýšit je svým vtipem i svým půvabem na přípustné intimní scény bujného rozmaru a zas rozdmýchat svou žhavostí jeho střízlivící city schlazované někdy chladným proudem jeho vnitřních výčitek i moralisujících úvah — a to v tom bylo proň nové a lákavé — že vždy znova a znova poddával se rozkoši požitku i s malomocně zmlkájícími protesty ohlašujícího se svědomí a moralistních analys.

»Škoda, ty nepříteli žen a manželství,« řekla mu jednou rozmarně majíc v očích vlhkou zář a hladíc jeho ruku, »že nejsi hodně bohatý. My dva bychom si přec rozuměli a mohli se mít rádi, nemyslíš?«

»Tak chudý docela taky nejsem,« řekl i on týmž lehce veselým tónem.

»To já vím, ale co je to? Ještě mnoho z toho budeš potřebovat. A já mám takové panské choutky, víš — kočár, koně, lázně, cesty — ah, jen kdyby už to bylo! Takhle kdybys byl

slavným operatérem s dvaceti třiceti tisíci příjmů — hned bych si tě vzala, Carolo!«

»A klamala mě s jiným?« usmál se.

»Ba ne, věř, že ne! Víš, my bychom si tu šedivost manželství dovedli omalovat. Jsme dost vynalézaví. Či ty bys mě nechtěl?« upřela naň tázavý pohled.

»Za ženu? — Hm — to je těžká věc,« smál se.

»Jdi, ošklivý!« a plácla jej přes ruku.

»Dala bys mnoho hlídání.«

»Ne, tobě bych byla věrna!«

»Jak dlouho?«

»Co pak ty nemáš ani trochu důvěry ke mně?«

Objal ji, přitisk' k sobě, políbil a pravil s úsměvem: »Velmi málo, Borčičko! Takhle všechnu, ale jako k manželce —!« nedořekl, jen zakroutil hlavou.

»Vidíte, a v tom se mýlíte,« začla mu najednou vykat. »To byste teprv koukal!« — dodávala s vážnou horlivostí; ale najednou se na něho zadívala a dala se náhle do veselého smíchu. »Ale ty máš, Šarlíčku, z téhle řeči nějaký strach?« sjela opět do důvěrného veselého tónu, hrábla mu oběma rukama rozpustile do vlasů a obrátila k sobě jeho tvář. »Co by říkala tvá ubohá maminka, viď? — Ty a zpěvačka! Ty a já! To by byla rána, co?«

»Dětino, vždyť jsem přece dávno samostatný!« pravil.

Přimhouřila oči a dívajíc se naň jen úzkými proužky jich jiskřivého třpytu, pravila s půvabným úsměvem: »Kdybys tedy chtěl — ovšem jen tak mluvíme — ta by tedy nebyla překážkou?«

Maje ruce ještě kol její šíje a dívaje se jí s rozkoší v pikantní její tvář, zavrtěl v odpověď hlavou. »Blázínku!« dodal na utvrzenou. — »Ale my jsme přec nepřátelé manželských pout? Nač tedy ty otázky?« usmál se na ni.

»Co pak bys neměl hezkou ženušku?« pravila stále s týmž čtveračivým úsměvem a začala pak bzučet arii z Carmen: »Ten žár cikánské jesti dítě . . .«

»Rozkošnou, dojista. Ale ty nejsi na to stvořena.«

»No, kdo ví! Až jednou budeš slavným doktorem — —« prohodila. Náhle zmlkla, zarazila se a pak opět propukla v hlučný smích: »Ty šedivý vážný pán, já uvadlá diva, a oba s těmi vzpomínkami na tyto chvíle . . . Šarlíčku, nebylo by to interessantní?«

»Trochu vyvětralý konec,« smál se i on. »Vy ženské musíte mít vždy trochu sentimentálního koření v každém hrníčku!«

»Ach, to jsou jen tak třesky plesky!« máchla náhle resolutně rukou. »My se nemilujem', viď — ale bavíme se,« začla náhle roz-

marným tónem. »Ale trošku rádi se v tom bavení přece máme, viď? — Není jinak ani možno!« (Úsměv, kývnutí hlavou.) »Řekni mně, zdali jsi se už bavil tak taky s jinou a měl ji taky tak trochu rád aspoň jako mě?«

»Ne, takovýhle románek jsem ještě neměl,« pravil s úsměvem upřímně.

»Líbí se ti?«

»Ah, velice,« zasmál se vesele. — »Ale tobě snad taky?«

»Nnno — taky,« připouštěla koketně. — »Ale to je vedlejší věc. Hlavní je, měl-lis už některou tak rád jako mě?«

»Tak ne!« pravil se silným důrazem na prvním slově.

»Tedy jináč?«

»Jináč? — To ano!«

»Ideálně, platonicky?«

»Ne, tak studentsky naivně, by se spíš mohlo říci, a —«

»No co: ‚a —‘?«

»A vyvinulo se z toho takové rozumné přátelství.«

»Bez závazků?«

»Úplně! — Ale co má dnes Borčička pořád takové zpovědnické záchvaty? —«

»Jen tak. Ženská zvědavost —« odpovídala ledabylo. »Je ti to nepříjemné?« a zas zabzučela několik taktů z Carmen.

»Ne, ale nepatří to tak do nálady . . .«

»A co patří?«.

»Tohle,« a přitiskl ji prudce a uzamkl ústa políbením.

— — — — — — — — — — — — —

Bývalo v těch chvílích mnoho takového — jak on říkal — svádivého a skoro furiantského blížení se k plamenům lásky, hry s jejím ohněm, ale v nejvyšší čas vždycky oba uhnuli. Nechali jen svítit na své laškování její světlo, ale křidélka si nepálili.

»Budem' jich potřebovat ještě jinde,« říkávala ona s rozmarem.

K »čajovým večírkům« přistoupily tajně smluvené procházky, tak sami ve dvou, za Letnou, do Stromovky, za Košíře, po osamělých cestách, v silném oddechu křísících se polí a rodící se zeleni; procházky se zastávkou někde v tichém hostinci, kde v koutku za stolem mohli pokračovati ve svém líbání a hráti roli tajných milenců, v čemž nalézali mnoho půvabu a rozkoše.

Při těchto podnicích mívala ona nepoměrně víc odvahy než on, jenž byl vždy pln opatrnosti a ohledů, by se nekompromitovala, by nebudili oba příliš nápadnou pozornost. Bylo v tom mnoho umělecké lehkomyslnosti, jak on to šetrně nazýval, když ona hlasitě se smávala jeho obavám a rozpakům a škádlila jej, že má v sobě všecky zárodky k budoucímu počestnému šosáctví. Její nápady a choutky

bývaly přímo někdy až vyzývavé, tak že se několikrát dostali proto i do lehké hádky, ale přes to byly to rozkošné výlety, při nichž zvolna rodící se jaro bylo jejich bytostem nejen líbezně poetickým rámcem, ale dodávalo i mocného vypjetí touhám jejich mládí, silné vznětlivosti jejich smyslům i odvaze a mnoho zápalnosti jejich nevinně hravým slovům, pohledům a tisknutím.

Jen jednou jedinkrát hrozil propuknouti vážnější spor.

Byla středa, den smluvené delší procházky. Venku slunečno a teplo jako v máji. On chtěl, aby jeli parníkem do Chuchle nebo do Hlubočep a odtud šli do údolí sv. Prokopa na fialky, ona však navrhovala někam blíž, že se dnes nemůže dlouho zdržet.

»Ale kam?«

»Třeba do Podola,« navrhovala.

»Víš, že tam nerad chodím.«

»Tedy do Kravína?«

»To není vlastně ani procházka.«

»Tedy na Lišku?«

»Nno — to už spíš,« povoloval a konečně svolil.

Šli, ale on pořád se vracel v rozhovoru k Chuchli a k sv. Prokopu, a jak by tam bylo pěkně. Rozmlouvala mu to, že tam by spíš mohli potkat za tak krásného dne známé — (a to

mu bývalo vždy velmi nepříjemno) — kdežto na Pankráci jsou jako za větrem.

Ale ukázalo se, že potěcha ta byla dnes naprosto falešná. Sotva seděli čtvrt hodiny na Lišce téměr sami (to zas on nutil, aby vešli na sklenici piva, ona se zdráhala, naléhajíc na brzký návrat, a svolila teprve, až když se šel podívat, není-li tam nikdo známý), vstoupila čtyřčlenná společnost starších pánů, z nichž jeden byl profesor na konservatoři S., i doktorovi dobře známý, a druzí tři samí vyšší úředníci zemského výboru a mezi těmi onen příbuzný Bettynin, na jehož naléhání, jak mu vypravovala, šla do operní školy.

Zočivši jej nyní, Bettyna se zapálila jako pivoňka, ale nebylo již uniknutí.

Doktorovi bylo toto setkání a spojené s ním představování (dověděl se, že se starý pán jmenuje Vlačiha a že je registrátorem), podávání rukou, otřepané otázky a odpovědi prvního seznamování, potutelné i mlsné pohledy starých pánů na něj i na Bettynu velice nemilé. I Bettyna byla plna neklidu a rozpaků.

Zvedli se co nejdříve, poroučeli se a šli.

»To máš z Lišky!« nevrle začaly cestou výčitky.

»Kdo pak se chtěl stavit v hostinci, a kdo pak se zdráhal, co?«

»Byli bychom je potkali cestou.«

»Slyšel's, že šli přes Nusle.«

»V Chuchli nebo Hlubočepích by se to bylo nestalo.«

»Inu mně to taky není dvakrát milé, ale konečně neštěstí to žádné není.«

»Jen bys je tak měla teď slyšet, jak nás asi přemílají.«

»I ať si povídají, přej jim to, když je to těší.«

»Je ti to lhostejné? — Mně ne! Takoví staří mlsouni jsou horší než klepny. Plná Praha toho bude.«

»Pro mne za mne! Co komu po tom, s kým chodím?« dráždila již úmyslně, popuzena jeho neklidem, obavami a výčitkami.

»Po lidských žlabech teče kalná voda,« řekl s důrazem.

»A uškodí to tobě?« zeptala se přímo vyzývavě.

»O mne není, o tebe tu jde!«

»Z těchhle ohledů já jsem vyrostla. To by tak hrálo, abych jim měla podřizovat své jednání,« řekla resolutně. (Ten triviální její tón byl mu vždy proti srsti. Byl přesvědčen, že ho schválně nyní užívá, aby jej zlobila.)

»Tak tuze na lehkou váhu brát to taky nemusíš,« odpověděl zprudka. »Já bych nerad vylizoval nějakou zodpovědnost za následky, jež mohou z takových klepů vzejít,« řekl i on nyní schválně triviálně.

*

»Nebál se, Šarlíčku, nebál,« řekla posměšně.

»Inu, v tom já prostě jsem opatrnější, protože svědomitější než jiný!«

»Než já, jen řekni!«

»Ano, než ty.«

»To je sice velice chvalitebné, ale mně proto nemusíš hrát, když toho setkání nejsem vinna.«

»Kdo chtěl na Lišku?«

»Prosím tě, nezačínej zas od repetice. Bojíš-li se každého známého, můžeš prostě přestat se mnou chodit.«

Tato odvážná výpověď styků jej bodla. Cítil, že ji nemůže na venek klidně snésti. (Uvnitř sice pocítil nějaké uvolnění a slyšel šeptající přesvědčivý známý hlas: »Učiň konec, chop se té příležitosti!«, ale na venek nepřemohl poraněnou ješitnost.)

»No, když takhle myslíš — že jsem jen zas tak na odhození —« ozval se hořce.

»To ne, to nemyslím,« chytla se toho slova, a hlas se jí zachvěl pohnutím. (Znal dobře toto zachvění.) »Ale když ty mě týráš, ty jsi bezohledný — a kdyby tě něco mělo v našich stycích mrzet, to raději ať —«

Nedomluvila, zajikla se, nemohla dál. Doktor zahlédl v očích jejích slzy. Bylo mu jí líto. Dobrota srdce jeho se ozvala. Obrátil. Domlouval konejšivým hlasem jako nerozumnému dítěti,

a než přišli k bráně, byl tu smír spečetěný polibky v nastalém večerním šeru.

Jako vždy vraceli se i dnes každý zvlášť, ale již s úmluvou příští vycházky do Chuchle.

Tak to trvalo do velikonoc, jež toho roku připadly do druhé poloviny dubna.

VII

Ve středu před zeleným čtvrtkem sotva se doktor vrátil od oběda, zaklepáno na jeho dvéře.

V tu dobu nikdo k němu nechodíval, i hádal hned na výjimečnou návštěvu. Pomyslil ovšem nejdříve na Bettynu, neboť již dva dny ani okem ji nespatřil, a bylo mu to nápadno. Nestalo se to od počátku jejich poměru. Nedočkavě šel otevřít, ale přede dveřmi místo Bettyny stála sama paní Škoulová, nějak svátečně oděná jako na obřadnou návštěvu, s tím svým obvyklým úsměvem kolem rtů, do něhož již celý výraz tváře se skládal. Měl v prvém okamžiku najisto za to, že Bettyna se rozstonala a že jde o lékařskou radu nebo přispění, ale záhy zvěděl, že o zcela něco jiného.

Paní Škoulová přišla velice vlídně a usmívavě, plna omluv a předmluv, než z ní vyšlo, že je tak smělá a že si dovoluje již dnes — aby ji nikdo nepředešel — pana doktora zvát na Boží Hod k obědu, že přijde opět také její

syn, a tak že si už dlouho myslila, že ustrojí takový rodinný oběd v nejužším kroužku. (Kroutila při tom všem tak strojeně a nějak neopatrně ústy, že doktor zcela určitě tenkrát rozeznal, že má hořejší i dolejší zuby falešné.)

Teprv když celé toto pozvání s největší ceremonielností a mnohými úklonami ze sebe vypravila, uposlechla konečně stálého přerušujícího ji vybízení doktorova, aby se posadila, a to ještě spustila se jen na židli u stolu, jakoby tím naznačovala, že se nemíní dlouho zdržet.

Doktor byl překvapen a na rozpacích. »Co ji to napadá —« myslil, »ještě něco takového si začít, to tak!«

»Nezazlívejte mi, milostpaní, jestliže co nejzdvořileji za vaše laskavé pozvání děkuji. Přijmouti je však nemohu. Bývám každé svátky u matky —«

»Ale pro jednou, pane doktore, pro jeden den! Ne ne ne, tu radost mi nesmíte pokazit. Já sama bych šla k paní matince a poprosila ji — a snad . . .«

»Milostpaní, prosím vás, upusťte od toho. Maminka je už stará a churavá, a já ji bez toho dost zanedbávám — jen tak v neděli a o svátcích že na ten oběd k ní chodím — to by mi nikdy neodpustila!«

»A co pak — neprokázala by nám paní matinka tu čest — kdybysme já i Betty k ní

došly a ji poprosily — aby se k nám taky podívala?«

Paní Škoulová skončila úsměvem a pohledem se strany na doktora. Ten nevěděl, co si počít. »Vždyť je to všecko nemožné,« hlučelo v něm protestně. »Co si to ta ženská myslí?«

»Já myslím, že byste nepochodila, milostpaní,« pravil určitě. »Maminka nechodí než asi ke dvěma třem nejintimněji spřáteleným rodinám —«

»Ale seznámit se konečně jednou taky budeme muset!« pravila paní Škoulová co nejpřívětivěji s tím svým přesládlým úsměvem.

Doktora polilo po těch slovech horko a hrdlo se mu súžilo. Celá scéna se najednou zcela jinak zbarvila, něco nového, netušeného, ale silného a neodbytného zabušilo hartusivě na jeho duši, v níž leknutím všechno stichlo. Nový prospekt se mu náhle odhalil, a v nasládlém úsměvu paní Škoulové shledal pojednou cosi tak protivného — přímo odporného.

»Jak to myslíte, milostpaní?« optal se sice ještě, ale sám cítil, že se nic už nezmění, že uslyší jen potvrzení toho, co se zjevilo jak nenadále nastalá situace, jak navalený balvan na cestě, jejž bude nutno buď podkopat, buď roztříštit.

»Jak to myslím?« usmívala se stále paní Škoulová. »To přece musíte sám vědět, pane doktore. Já vám svým pozváním jen přicházím

vstříc — dávám jaksi příležitost —« dodávala s laskavým důrazem.

Toto slazení a omašťování úkladné té scény doktorovi dodalo. Zhnusilo se mu to vše, a taková divoká žádost se v něm zvedla, spřetrhat rázem ty sítě, vyhodit do povětří ten balvan jedinou patronou odvážného rozhodnutí. U čerta, kdo jej může nutit?! — Nic nesliboval! Právě naopak! — A to vše že bylo vypočteno na tyhle konce? — Ach, hnus, hnus, hnus! — Učiní tomu konec, jaký neočekávají.

»A co si vlastně představujete, paní Škoulová?« Řekl schválně »paní Škoulová«, a vůbec pronesl celou tu otázku přímo impertinentně.

»Že jste počestný muž, pane doktore.« Na jejím úsměvu a tónu nic se nezměnilo.

»Nemám pražádných závazků — říkal jsem slečně výslovně, že styky naše nezbavují nás naprosté volnosti — a ona souhlasila.«

»Ale já nesouhlasím, pane doktore! Já matka! — Že ona, to mi nic neplatí! — Ona je nerozumná osoba. Nerozvážná. Fanfárum!« Úsměv se nezměnil, jen hlas poněkud zvážněl a zdůraznněl.

»Já za ní nepřišel, ona za mnou chodila,« prudce vyrazil doktor.

»To není kavalírské, pane doktore!« řekla s výčitkou. »Vy jste zralý muž, zodpovědný za své skutky — vy jste mohl říci: ‚slečno, to není správno, co podnikáte‘.«

»Proč vy jste to neřekla, jako matka, paní Škoulová?«

»Já viděla ve vás řádného muže, já proti známosti s vámi nic neměla!« řekla paní skoro lichotivě.

»Vy jste věděla, že ke mně dochází?«

»Vždyť jsem to musela poznat z jejích šatů. U nás to tak nevoní karbolem a bůhví čím, celou apatykou.« Úsměv její se rozšířil.

»Ví ona o tom, že jste teď zde u mne a za jakým účelem?«

»Arciť že ví. To by bylo pěkné, abych jí to tajila.«

»A souhlasila s tím krokem?«

»Souhlasila.«

Doktorovo pobouření stoupalo. Co slyšel, jej popuzovalo a dráždilo, nejen svým obsahem, ale i tónem, jakým to bylo promlouváno. Ten klid byl skoro jako výsměch. Ano, výsměch člověku chycenému v osidla, vlezlému do léčky. Rozkoš na jeho trápení, na tom pozvolném zadrhování kličky.

Po posledním slově vylítl zrovna se židle a prudce rozešel se po pokoji.

»To není pravda! To nemůže být pravda,« vyhrklo z něho téměř proti jeho vůli.

»Už je, pane doktore. Je to výsledek porady nás obou. A taky synovi jsem už psala Zítra přijede.«

Cosi jako sražení nohou, zařinčení šavle, okázale vypjatá prsa a vyzývavý pohled mihlo se doktorovou představou. Vzpomínka na první zaklepání toho člověka u jeho dveří prolétla mu hlavou. A náhle jakoby se mu bylo v ní plně rozbřesklo: to byl celý plán, manévr, dobře smluvený, hladce sehraný s účelem, vehnati jej do těchto konců. I ten kadet byl súčastněn a nyní zas vystupuje na scénu, je třeba jeho figury, řinčení jeho šavle a ostruh — oh, jaký on byl slepec, idiot, idiot! Dvě prohnané ženské s prohnaným floutkem jej lapily.

»Vy jste mě všichni tři —« vyrazil ze sebe divoce a zastavil se před paní Škoulovou. Leč nedořekl slovy. Rázem pozvedl ruku a zahrozil jí. »Ale selže vám prožluklo. Já vám to zpropadeně zhatím. Žeňte to třeba k soudu!«

Teď i paní Škoulová vstala.

»Co tím myslíte, pane doktore?« zeptala se až ostře, a její oko se naň pevně upřelo. »Co, že my všichni tři —? Dopovězte přec!«

»Chytali jste mě!« rozkřikl se. »Léčky kladli. Osidla líčili.« A náhle uhodil se pěstí do hlavy a pobíhaje po pokoji, prudce se zasmál. »Teď tomu rozumím všemu! — Teď teprve chápu, jak to šlo krok za krokem. Zchytra! Věděli jste, kterak to navléct, a kudy na mne. Kterak mluvit, abyste mě obloudili, abych do té léčky lez'! — Teď chápu ty všelijaké podezřelé

otázky — tu prohnanost, tu skoro obdivuhodnou prohnanost!«

Vyrážel to jedním takřka dechem, tak že paní se nedostávala k slovu. Několikráte chtěla jej přerušiti, ale on ji vždy překřikl Teprv po posledních slovech, kdy bez dechu již umlkl, řekla i ona pozvednutým, prudkým hlasem:

»Kdo chytal? Kdo že je prohnaný? — Měl-li by kdo právo tu vyčítat a křičet, byla bych to já. Vy z dobré vůle jste si učinil známost s mou dcerou, vás nikdo nenutil, nikdo nepřemlouval —«

»Ale poťouchle vnadil,« přerušil ji doktor.

»Nejste přec žádný chlapec, pane doktore, žádný nezralý student, abyste se nechal svádět!« odpověděla s důrazem. »Já vám neřekla přec nikdy ani slova, se synem jste mluvil jednou nebo dvakrát, tak kdopak vás chytal? — To bych si vyprosila! Neměla bych já víc práva vám říct, že vy jste sváděl mou dceru, že vy jste poťouchle vnadil? —«

Doktor sebou trhl a chtěl mluvit, ale paní ihned pokračovala:

»Ale já to neříkám, poněvadž jsem rozvážnější a nedám se strhnout. Byli jste oba stejně lehkomyslní a stejně chytlaví a neprozřetelní. Jakáž už porada, co tam, to tam, ale napravit se to může, skoncovat, jak se sluší a patří.«

»Mluví jako advokát,« myslil si doktor. »Hledí pochodit mírností, imponovat rozvážností — a umí v tom chodit. Kdo ví, po kolikáté už takhle — — Ale žádný se dosud nechyť, a teď myslí, že přišla na toho pravého hejla. Ale to se zpropadeně zmýlila,« plynulo mu bleskurychle hlavou v úporném, umíněném protestu proti jejím úkladům.

»Paní Škoulová,« pravil hlasitě a co možná rozhodně. »Povím vám jen jedno: Já se nežením! Bettyna to slyšela ode mne aspoň stokrát, a sama stokrát mi zase se své strany opakovala, že se nemíní vdát — tak to bylo mezi námi ujednáno a při tom taky zůstane. V žádné závazky jsem nevešel a žádných také neuznávám. A to je mé poslední slovo!«

»Ale já doufám, že není,« odvětila paní Škoulová ku podivu klidně na tuto resolutnost. »Co jste si povídali, nebudu zkoumat — to mohlo být třeba do opravdy, třeba taky žertem. A co člověk i do opravdy řekne, není pořád ještě písmo svaté. Člověk míní a Bůh mění, tak je to! Musí se jednat vždycky podle okolností. Děvče do hanby přivést a říct pak: já se nežením, to by trefil leckdos, ale já myslím, že vy budete poctivější než takový leckdos. A co se týče závazků, tak já myslím, že u počestného muže ani nemůže být většího, než k jakému mezi vámi došlo, a jaký tu je!« končila důrazně.

Na doktora jakoby kapala ledová voda. Tuhl téměř. Krve by se byl v něm nedořezal.

»Bettyna že by byla — — —? A on že by — —?« Vzpíral se takřka domyslit. Jen tak ty představy zaklepaly na jeho duši, neměl odvahy je ještě vpustit a pohlédnout jim v tvář.

»Není pravda! To je úklad!« vykřikl. Chytil se tohoto podezření, jako tonoucí posledního stébla, ale při tom jej již stiskla úzkost z pomyšlení, jež úžasně rychle kamenělo v přesvědčení, že to vše je vlastně už jenom průtah, že je chycen, ukován a že osud již nelze změnit. Led, po kterém bruslila jeho zábava a rozkoš, se prolomil, a tuhnoucí proudy skutečnosti jej již spínají. Zamrzá v nich.

»Tak se jí račte jít zeptat sám,« pobídla paní Škoulová a vstala. »Já co jsem měla říct jako matka, jsem řekla — a byl to perný úkol — a jen ještě dodávám, jen vás ještě prosím, pane doktore —« a stojíc před ním sepjala nyní ruce — »nenechávejte mou dceru v hanbě —« a tu se jí hlas zlomil, ústa se zatřásla a úsměv rázem přešel v bolestný rys.

»Konečný efekt — aby se neřeklo, že nepromluvil taky mateřský cit —« šlehlo doktorovi hlavou. Proč celé její počínání od začátku do konce nemělo rázu opravdovosti, nemluvilo k němu žádnou bolestí, žádným zdrcením, žádným neštěstím. Nevěřil, že by se dovedla tak

opanovat, aby tou měrou zachovala klid, jak to činila. A proto vše naň činilo dojem dávné připravovanosti, dávného promyšlení celého postupu i celé této scény.

A odtud jeho myšlénka, že vše, co se stalo před tím, od prvního jeho vkročení do bytu paní Škoulové i dřív ještě, od prvního shlédnutí Bettyny, byl vlastně jen dobře řízený manévr, aby jej polapily. A on lezl do kliček, jak si jen přály — — — A je-li nyní pravda — a on měl strach, že je — že tu závazek, nad nějž většího pro počestného muže býti nemůže, pak — ano, pak naň vyzrály i vyhrály. V té věci dobře počítaly na jeho zásady, v té věci nezná východu ni kompromisu, nýbrž toliko povinnost.

Mínil prožívat s Bettynou kus rokokové anakreontiky, motýlího milování, při němž křídla volnosti zůstávají netknuta, pásma galantních scén, při nichž se účty obou stran vyplácely vzájemnými požitky planoucí vášně — a zatím rokoková anakreontika přešla ve vypočtené, úkladné drama s dobře mířenými útoky na morální principy a s nuceným sňatkem jako rozřešením.

Jako chycený hlupák stál tu před tou paní, která si na tu scénu oblékla svůj sváteční hedvábný živůtek s tuhým sněhobílým límečkem, na hlavu vzala jemný krajkový šáteček a na ruku navlékla těžký náramek, jenž dojista byl

falešný. Jak mu byla protivná, jak přímo odporná v této chvíli.

»Kde je slečna?« zeptal se pln kypícího kvasu hořkosti ve svém nitru.

»Doma. Je-li libo, račte jít se mnou.«

»Mluvil bych s ní rád mezi čtyřma očima.«

»Nechám vás o samotě, jen co si vezmu plášť. Račte být bez starosti. Chápu to.«

Doktor, silně rozrušen, v bouřící žádosti zvědět ještě v tu chvíli vše, co se událo, od Bettyny samotné, nabýt jistoty z jejích úst a vychrlit všechnu svou hořkost jí do duše, ulevit té bouři v nitru, říci jí, že to vše byl zálud, úklad, nectný manévr, šel neprodleně s paní Škoulovou. Šeptal v něm sic známý skrytý hlas rozumu: »Neukvapuj se, rozvaž všecko, promysli a jednej, až nabudeš klidu,« ale hlas ten utonul ve vzedmutých vlnách jeho citového uchvácení.

VIII

Bettyna seděla v prvním tmavém pokoji u okna na nízkém taburetu s lokty o kolena opřenými a se skráněmi v dlaních. Nepovstala, ani když vešel, ani teď, když se s ním ocitla po odchodu matky o samotě. Seděla jako schvácena nebo zlomena (»divadelní pósa,« pomyslil on), a kromě poděkování na jeho pozdrav, když

vešel, nepronesla dosud ani slova. Ani on nepromluvil ještě, ale v prudkém popocházení ode dveří k oknu a zase zpět i v pohybech jeho rukou jevilo se zřetelně zmítání jeho nitra. Při tom jeho zraky klouzaly pokaždé, jak se k ní blížil, po její postavě a ulpívaly na její tváři chladnými, zkoumavými pohledy.

»Tak to bude tedy tvoje žena; vida, vida!« ozývalo se v něm, a při tom slyšel odněkud z neznámých koutů své duše takový řezavý, divoký výsměch, že se v něm až dech zatajoval.

Trapné obapolné mlčení i doktorovo pobouření zvyšováno bylo jejím nehybným, skoro jako strnulým očekáváním jeho výbuchu.

Chtěla jej odzbrojit takovou pokornou passivitou? Chtěla tak prosedět v nehybnosti a beze slova celou tu scénu, snésti bez odporu, trpělivě, vědoma viny první nárazy jeho bouře, příboj jeho výčitek, šlehy jeho urážek? — Anebo bylo to napjaté číhání na první jeho slovo, sbírání sil k náhlému vymrštění, prudkému odporu, k vášnivé obraně? Doktor nebyl o tom v jistotě a proto přemohl se a přitlumil tón, když nemoha déle ovládati prudkou bouři svého nitra, pravil opět se k ní přiblíživ:

»Tak proto tedy slečna zvídala, co by říkala moje maminka, proto byly pořád ty řeči kolem plamínku!«

»To se náramně mýlíš,« ozvalo se od okna, když se již zas vracel ke dveřím. Bylo to pro-

neseno skoro pohrdavě, a poněvadž měl doktor tuto odpověď ještě ke všemu za zapírání, dal se popuzen do urážlivého smíchu.

»Dnes už se nemýlím, drahoušku, dnes už mi spadly šupiny s očí,« řekl pak prudce. »Dnes vidím ten váš manévr jako na dlani. Lež a zapírání už tu nepomohou!«

»Myslíš, že —« rozkřikla se Bettyna a pozvedla hlavu, ale náhle zarazila a pootočivši se ještě více k oknu, pravila násilně klidným hlasem: »E — kdopak se bude přít! Bylo toho dost s maminkou.«

Celé toto její chování jej jitřilo, zdálo se mu buď schválností nebo otrlostí. Po posledních slovech nemohl se již udržet.

Přistoupil prudce před samou Bettynu a třesoucím se hlasem, jejž nedovedl již ovládat, pravil:

»Přece víte, že vaše matka u mne byla a —«

»Já ji nemohla držet,« přerušila jej Bettyna téměř spurně.

»Neužívej v tomhle okamžiku toho tónu!« vyjel doktor, chvěje se hněvem. »A co se mnou mluvila, taky víš! —«

Žádná odpověď.

»Víš nebo nevíš?« rozkřikl se doktor.

»Vím!«

»No konečně tedy!« vyrazil s bodavým úsměškem a prudce se opět rozchodil po pokoji.

Bylo chvíli slyšet jen ty jeho kroky, nikdo nepromluvil.

»Ale já ostatně nepochopuji, co se tak čertíš — co se tak na mne rozkřikuješ!«

»Ona nepochopuje!« vyjekl přímo doktor a dal se do urážlivého smíchu.

»Co pak ty myslíš,« vyjela nyní i ona, »že mě to těší? Že jsem radostí celá bez sebe, že se budu muset za živa zahrabat, být někde ve Zlámané Lhotě paní doktorovou, držet snad sedlákům hlavy, když jim budeš tahat zuby, a mít jediné vyražení v kávových traktacích u paní starostové, která mluví o kravách a o slepicích, aneb u paní řídící, která je samá háčkovaná dečka a vložka a vyšívaný střevíček a všecko má »apartní«, neb u paní správcové, která ohrnuje nos a kňourá a trápí každého svou migrénou. To je tak zrovna živobytí pro mne, viď?! Já brečím už dva dni vzteky a lítostí, že se ten malheur stal, matka mi hraje celý den, a hlava mi třeští, div se nezblázním, co jsem se už namyslila a namučila — a ty sem přilítneš a ještě chceš dělat scény. Jestli tebe to mrzí, mě ještě víc, a vinni jsme na tom oba stejně. — Pomoz radši — — jestli můžeš?« dodávala tišeji, skoro šeptem a jako zvídavě.

»Betto!« zakřikl ji doktor.

»Inu — to já vím. To tě znám! A vždyť já se toho taky sama děsím a — bojím. Tak hrozně bojím. — Ah, co dělat, co dělat!« a

vstala prudce, přitiskla čelo k oknu a hleděla ven. »Ty spoutáš mě, ne já tebe, tak ti to řeknu,« ohlédla se po něm. »Víš dobře, jaké jsem měla plány, a nad těmi všemi teď mám udělat kříž. Nic horšího se nemohlo stát, než to. Ušlápnutý život to bude, na dosmrti!« a prudce zabubnovala prsty na skle. »Ale to ti povídám,« vyhrkla náhle skoro zlostně, »skopulírováni ještě nejsme, a já ještě přec najdu východ, a kdyby mě to —«

»Co chceš dělat?! Zde je teď jen jedna správná cesta, ať už se nám líbí nebo ne!« řekl on suše, ale již bez prudkosti.

»To vím, to je zas tvá přímočárnost, ten lineál,« povzdechla. »Ach, kdyby to nebylo, kdyby to nebylo pravda!« zvolala a odstoupivši od okna přirazila ruce ke skráním. — Hleděla na něho, jenž stál nyní opřen o stůl (u kterého poprvé před vánocemi pil u nich čaj), jakoby hledala u něho jiskérku naděje. Ale on mlčel.

»Tys měl mít rozum, Carolo,« pravila mírně vyčítavě a spustila ruce. »Já jsem taková vášnivá ženská, já se neznám, nedovedu opanovat, ale tys měl mít rozvahu, být opatrnější. Víš — ne že bych tě neměla ráda, to už jsem ti řekla — ale láska na léta, na život to přece jenom není. A my nebudem šťastni, Carolo. Pro mne takové živobytí není. Já za sebe nestojím, že ti jednou z takové vesnice

neutečn. Vymysli něco, prosím tě. Aspoň v Praze kdybys moh' zůstat?! Aspoň to.«

»Zde by bylo snad ještě hůř,« pronášel zvolna z myšlének. »A zde se neudržím, není to možno. K tomu je třeba delší přípravy a větší známosti.«

»Ach, kdybych já měla angažmá — kdybych já nezávisela od matky — kdyby tak někdo přišel a řek' — tady máš dva, tři tisíce...«

»Co bys dělala?«

»Ujela! Ujela někam do ciziny, docvičila se a za čas přec bych se dostala k divadlu...«

»A co dítě?«

»To už by se nějak opatřilo — Můj Bože, kolik zpěvaček a herček má dítě. a nikdo ani o tom neví. Ale já se nemohu hnout odsud, to jest vlastně, já mám pořád ještě moc strachu v sobě. Víc odvahy bych měla mít. Ale já ji mít budu!« dodala náhle tónem resolutním.

V nitru doktorově byl zmatek. Myšlení jeho ocitlo se v prudké zatáčce. Celá scenerie, celý prospekt se změnil. Nové obrazy padaly do zvířených vln jeho duše, ale ty ještě nedovedly čistě je pojmouti. Vztek jeho byl zlomen, ale ne ještě odplaven. Hněv jeho proudil ještě bývalým směrem, leč tříštil se již o nové břehy. Ale nechtěl se ještě poddat. Byla to nedůvěra,

je-li to vše tak čistá pravda, nepředstírá-li ona to všecko, není-li to vlastně zas jen promyšlená hra, aby zlomila jeho hněv, aby se mu zdála sama uchvácenou tím osudným faktem, trpící jím, vzpouzející se proti němu. Byl v něm dosud odpor proti doznání si, že jeho výklady nebyly správny, že se strany Bettyny to nebyl manévr, a že jí vlastně křivdil a snad i ublížil. Toto vědomí již se v něm ozvalo, ale hned tu byl také protest (»jsem to měkkota, na konec mně jí bude ještě líto, hned všecko ve mně roztaje a povolí«). Nastal vír v jeho myšlení, jako právě v zatáčce. Do kolečka kroužily jeho myšlénky i pocity. »Nejsem ostřílený, mám málo zkušenosti i málo energie,« vyčítal si. Vzpíral se proti doznání, že situace se skoro zvrhla v opak. Teď ještě on aby ji na konec přemlouval k sňatku. Však už dokonce mluvil o jediné správné cestě. Nebylo by však líp, mít k tomu všemu víc nedůvěry? Vyčkat, prozkoumat, nedat se unésti? A přistoupit konečně na ty dva, tři tisíce, o nichž ona se zmínila — — —? —

Kdo ví, nebyla-li vlastně ta zmínka vypočítavě a obratně nadhozena. A dokonce snad i ve srozumění se starou? A kdo ví, nespokojily-li by se na konec i s menší sumou?...

Ale sotva se přistihl při tomto smlouvání, již si byl vědom jeho nečestnosti, ba nemorálnosti. A již zas rozběh nové myšlénky se

zlomil, stržen jsa s ostatními do kolečka v tom víření celého proudu. »Jde tu o rozhodnutí pro celý život,« opakoval si opět a zahleděl se na ni, chtěje z její tváře, z jejího pohledu zachytiti bezděčné, bezprostřední zajiskření její duše, neprošlé hranolem úmyslu, zachytiti paprsek jistoty do mlhy své nedůvěry.

Je maskou ta přibledlost jejích tváří, je strojeností ta zapadlost jejího oka, je lhanou pósou ta celá sklíčenost její postavy? — — —

I ona se naň dívala, a ovanul ji kolem rtů takový smutný úsměv teskného pohnutí, v němž nebylo ani stínu toho jejího rozpustilého zajiskření výsměchu nebo pohrdavého škádlení. Spíš jako provlhlý byl okamžitou bolestí nad něčím mizícím a ztraceným.

»Carolo, je konec našeho bezstarostného veselí, je konec, Šarlíčku, našim třpytivým, krásným pošetilostem, naší rokokové pohádce,« pravila najednou pohnutě, hlas se jí třásl steskem a náhle prudce povzdechla, zavzlykla, vrhla se mu kolem šíje a zaplakala.

Žena, žena se svou slabostí, jež vždy nejvíc muže dojímá, žena s pravou svou přirozeností, jež se jde vyplakat k muži — ať je manžel, milenec, bratr, syn — z ní promluvila, jej uchvátila, nad jeho nedůvěrou i sobeckostí zvítězila. I jemu zvlhly oči, přitiskl ji k sobě a hladil její hlavu.

Proud nitra jeho zahnul zpěněn a zkalen z úžiny zatáčky do nových břehů s novou scenerií budoucnosti, aby usadiv kal a vyčistiv se přijal její obraz.

IX

Ten večer i příští ještě dny večeřely s doktorem těžké vzpomínky a starosti. V nitru jeho bylo jako po bouři, ale ne po takové, kde nebe se zasměje, slunce prosvitne, duha se zastkví, ptáci se rozezpívají, nýbrž po takové, kde na obloze zůstanou rozšlehané mraky, z nichž, jak vítr se o ně opře, přes tu chvíli ještě sprchne. Je cítit, že nastává chladno po slunných a parných dnech a pošmourno. Na zemi plno sražených květů a urvaného listí, zkalené vody zolovněly pod podmračným nebem. Ale napjetí zmizelo, vzduch je vyčištěn, situace zurčitěla. Ve zvážnělé, sesmutnělé přírodě je cosi přemítajícího o přešlém hýření minulých dnů.

Vše viděl vysvětleno a rozluštěno před sebou. Bettynu vypustil již úplně z podezření, že by byla vše vypočítavě uchystávala a líčila, aby se ho zmocnila, za to o staré byl přesvědčenější než před tím, že trpěla dceřiny styky s ním, ba že sama nastrojila podnět k nim a poskytovala později k nim plnou příležitost v tom předpokladu, že dojde k závazkům, a pak že naň uhodí, aby jej přinutila ke sňatku. Neboť

kdyby nebyla měla při tom všem za lubem takovýto výsledek konců, zdaž by byla poskytovala dceři takovou neobyčejnou volnost, když přece věděla, že Bettyna k němu dochází? Zapamatovalť si dobře vyklouzlou poznámku její, že cítila atmosféru jeho pokoje z dceřiných šatů. Nemohla také nevěděti o společných jejich výletech, musela tušiti, co se mezi nimi děje. Trpěla to, ba podporovala. Z některých jejích zmínek za několikerých nahodilých rozhovorů pak vycítil, že nehledí růžově na příští divadelní kariéru Bettyninu, a že by raději viděla ji jinak zaopatřenu. Jestliže i v Bettynině postupu zdálo se něco záludným, účelným, bylo to proto, že matka upravovala k tomu cesty, otevírala brány, po nichž a jimiž brala se dcera takřka nevědomky za svou choutkou, za svým požitkem. Znala matka svou dceru a vzala do počtu její lehkomyslnost. Ale prohlédla záhy i jeho a počítala dobře, jak se zachová, až doplynou oba ke koncům, pro něž hloubila břehy. Ó, byla to zkušená, prohlédavá, protřelá matrona! Znala své Pappenheimské a nepřepočítala se. Vše bylo nyní jako na dlani, karty odkryty! Doktor neměl o tom pochybnosti.

Ale kterak, že nepostřehl prostředků až po účinku? Že neprohlédl hru, až teď? —

Ach, žilo se tak krásně v těch posledních týdnech! Nebylo takřka času na úvahy, a bylo-li, nechtělo se do nich, ba byl proti nim přímo

odpor. Podezření by bývalo ošklivým tónem v tančivém rythmu jejich lehkomyslné pohádky. Pamatuje na některé ty otázky a narážky Bettyniny na jeho matku, na poměr jeho k ní, na jeho jmění. Teď vykládal si je zcela jinak než dříve. Došlo k nim v těch chvílích nejdůvěrnějších, kdy hravý cit zalétal koketně až k samým plamenům opravdové lásky. Bylo to v rozněžnění, v němž přímo musela zroditi se myšlénka: což nemohlo by být to naše milování stálejší a hlubší? Musí vskutku zůstat jen toulavým pasažérem v hotelovém pokoji volné lásky, bez přístřeší a záštity vlastního domova, na němž by hrdě stálo: »My house, my castle«? Bylo to labužnické vmýšlení si příchuti posvátného splynutí do těch jejích divadelně šminkovaných citů, přivátá myšlénka herce, hrajícího krále, na pravou korunu a hermelín

A hle, když se ozvaly ty narážky, jaký neklid protáhl nitro jeho, a jak oba spěchali od dissonančního tónu podezření, jenž jimi dotknut se ozval, aby slyšeli zas jen lehoučký houpavý valčík svého operetního milování. A jak dovedla odlíbat každou sotva vytušenou výčitku jeho moralisujícího svědomí, a jak uspával rád v jejích objetích ony vnitřní střízlivé rady rozumu, na nějž v rozbujnělém veselí věšel pak v představách svých masku šosáctví.

»Veselá matka s dcerou,« odbýval lehkomyslně otázky svých vážnějších úvah, »upra-

vily si podle zálib a radostí svou morálku a jsou při tom šťastny. Ušily si víru podle svého vkusu, komu se nelíbí, ať ji neobléká, jim padne dobře.«

Přenášel se v té době přese vše lehkomyslným vtipem, jenž se mu nejlépe hodil. Sám povolil šrouby a nýty svého moralistního krunýře, když jej počal škrtit, a chodilo se mu v něm skoro tak volně jako v odložené děravé blúze z jeho bouřlivého quinquennia. Opojen pěnivým šampaňským jejích rtův a pohledů, zmámen teplem jejích nahých ramen, pohrdal vyzývavě i vší opatrností a obezřelostí, v jakési šílené důvěře, že není ani možno, aby v kolébavý valčík jejich milování vpadl hřímavý akkord seriosního dramatu života.

A vpadl.

Bylo to jejich hravé, laškovné milování jen klamivou první částí ouvertury před vážným dějem budoucnosti. V tom však z čista jasna zazvučely první vířivé zvuky skrytě se stahující bouře, obzor se zatměl, opona se rozevřela, a již tu jsou první pohnuté scény se zasetými zárodky příštích konfliktů.

Z operettního poletavého milovníka stal se hrdina moderního dramatu, ale ne změnou kabátu a vlásenky, nýbrž prudkým a hlubokým procesem vnitřním. S duší otřesenou prvními nárazy bouře strhl sám se svého oltáře rokokově dekolletovanou kněžku lehkovážného Po-

žitku a nastolil naň přísnou bohyni Povinnosti v bílé říze světic se rty vážně semknutými a s okem nehybně pozorujícím.

Stál již pevně na určitém odhodlání k uspíšenému sňatku, neboť cesty oklikové proň nebylo. Když se i jen přistihoval při bezděčném hlavou proletším stínu myšlénky jiné, zlost se ho zmocňovala a on dupaje do země křičel:

»Padouch bych byl, padouch, padouch, jenž by sám sebou musel opovrhovat!«

A stoje na odhodlání tom jako na pevném vyvýšeném stupni, rozhlížel se zpytavě po opojném období svého milování, a připadalo mu na té výši, že z herce se stal kritisujícím divákem a zpytujícím soudcem, odvažujícím všechny okolnosti a stanovícím a pronášejícím rozsudek sobě samu.

V této jistotě bylo mnoho vystřízlivění, ale plynulo z ní i mnoho klidu. V tomto klidu pak nalezl dostatek síly k přemýšlení o všech přípravných krocích k uskutečnění svého předsevzetí i k úvahám o budoucím životě a jeho podrobnostech.

Nebylo v něm již zápasů, protestů ani hořkosti, nýbrž pouze jakási tesknota člověka, který vidí do své budoucnosti již určitou cestu otevřenu a ví, že po té bude mu kráčeti a že je již konec všemu spřádání jiných plánů, v jichž vynalézání, odvažování a vybírání bylo tolik půvabu, s kterým nyní navždy se loučí. Ale

stesk ten byl na druhé straně vyvážen blažícím vědomím, že zachovává se jako čestný muž, že vrací se z křivolakých, podloudných, třeba lákavých pěšin (na nichž někdy jej přepadával stud a výčitky filosofujícího mravního svědomí) opět na rovnou cestu morálních svých zásad a že konečně, už bude na dobro konec všemu kolísání, všem záluskům k pytlačení v houštinách i krásných hříchů a všemu zdobení si přestupků pozlátkem falešné poesie a sebe třpytnějšími sentencemi Nietzscheovských protestů proti nivelisující ctnosti a stádné morálce.

Byl přesvědčen, že muž tohoto lineálového, střízlivého rozhodnutí je vyšší než muž onoho sebe duchaplněji jiskřícího, básnicky vyšnořeného, ale přec pokoutního milování, a tímto ujišťováním se o utvrzeném v sobě mravním pokroku a nadobro ustálených zásadách cinkal si v kapse jako penězi, jimiž domýšlel se vystačiti na cestu budoucnem.

Na svůj sňatek s Bettynou a spolužití s ní pohlížel celkem důvěřivě.

»Musí se jí domluvit,« těšil se, »rozumně jí vše rozložit. Však načne sama jinou písničku, jen co stav její postoupí. Přijdou jiné vážnější myšlénky a starosti. A mateřství dokoná pak změnu. I já musím účinkovat. Musí ve mně uvidět jiného člověka, než viděla dosud ve falešném světle opojení. Ukážu jí pravé jádro své podstaty. Musí ke mně hledět jako k muži.

Máme se konečně i trochu rádi, proč by se nepoddala, nesmířila s osudem. U dítěte zapomene na své dobrodružné plány. I příroda vykoná svůj utišující vliv. A proč by konečně nevyrostla mezi námi i láska? Je mi sympatická, je hezká, má ducha, proč by nebylo možno si ji vychovat i co do povahy, i co do názorů. Vštěpovat jí své? Budu trpělivý a shovívavý, dobrotou se všecko zmůže, oddanost se dostaví. A s dítětem bude vyhráno. Neopustí ho přece. Přilne k němu, k domovu i ke mně!«

I jak svou matku znenáhla připraví a Bettynu s ní seznámí, přemítal, jak nasadí všecky páky, aby záhy dosáhl jakéhokoliv pro začátek místa, a kdyby i nedosáhl, také si hlavu nesrazí. Má svého podílu ještě na sedm tisíc, a i matka by do začátku pomohla. Svatbu odbudou v největší tichosti a co možná brzy, bude aspoň silně na to tlačit, aby nebylo průtahů. Staré paní Škoulové to bude asi jen vhod.

Tak proplétal do únavy přáními a úmysly osnovu svých představ, nataženou od přítomnosti do budoucna, naplněn usmířením s osudem a skrytě klíčícími nadějemi v dobré na konec výsledky.

I v plně se rozvírajícím jaru, jehož byl ze dne nadýchán, v jeho vlažných, lichotných váncích, slunných pohledech a květných úsměvech i v rozněžnění a jakémsi změkčení duše předvelkonočními dojmy, jež dotýkaly se ho sterou

vzpomínkou z dětství, mělo to světlé a dobrodušné nahlížení do budoucna svou velkou pohnutku. Nebylo možno vyjíti, aby duše se nerozradostnila, nezjasnila a nestala dobrou, smířlivou a důvěřivou.

X

Po pondělním obědě velkonočním začaly se trousit před doktorem poznámky o domácnosti paní Školové. Nepozorovaně jako zrnka hrachu upouštěla je domovnice, jež mu uklízela, a ony se kutálely a kutálely po koutech jeho bytu, že nebyly k vymetení. Byly pod postelí i pod pohovkou, a když byl sám, jeho myšlénky o ně narážely, jeho úvahy o ně klopýtaly, zlostně je odkopávaly, ale ony se zas zákeřně přikutálely, aby znova na ně šlápl.

Paní Školová je prý dlužna panu domácímu ještě od předešlého kvartálu polovic činže. Onehdy se tady na ni ptal nějaký řezník z Malé Strany, který má u ní také požadavek ještě z dob, kdy tam zůstávala. A povídal prý o ní ještě jiné pěkné věci. Zná ji už asi pětadvacet let. Ještě za živobytí svého prvního pána měla známost se svým druhým mužem, a tomu taky prý nebyla věrna. Když zůstávaly na Malé Straně, platil prý jim byt nějaký pán od zemského výboru, jenž k nim chodíval den co

den, a často zůstával na večeři, a tu se prý debužírovalo, víno pilo, a kolikrát prý až k ránu chodil domů. Pense prý má všeho všudy i s tím, co na děti dostává, jen asi tři sta, a jmění už ani krejcaru. A přec i teď musí její domácnost stát mnohem víc — odněkud se to tedy brát musí...

Bylo těch hrášků ještě mnohem víc. Domovnice trousila je při úklidu jakoby nic, zcela nevinně, jakoby jí vypadávaly z děravé kapsy ještě s jiným smetím. Doktor neměl odvahy ji upozornit, zakřiknout, ale ani po jejím odchodu hrášky sebrat a hodit je za ní.

Rozneslo se jistě hned po celém domě, že byl o velkonoční pondělek u Škoulů na obědě, a domovnice kleveti nyní jistě jen z té prosté příčiny, že se bojí, aby paní Škoulová nabytým svým vlivem ji od něho nevypíchla na prospěch své posluhovačky. Jakkoliv si však houževnatě vykládal klepy staré ženy tímto nízkým motivem, snaže se jim ubrati váhy, nedovedl je zbavit všeho účinku.

Koulely se ty hrášky s místa na místo, když o samotě ve vážném přemítání měřil svůj pokoj, slyšel je v noci pod svým lůžkem kutálet se jak oživené, ba připlétaly se mu někdy z nenadání i na cestách do nemocnice i na pochůzkách městem pod podpatek, připomínajíce mu svou nemilou, pronásledující jej přítomnost.

»Ale i kdyby na krásně na tom něco bylo,« pravíval si na konec pokaždé, vydrážděn takovým nemilým šlápnutím na dotěrný hrášek k rekapitulaci skutečnosti, k revisi svého odhodlání, »ba kdyby to byla i pravda celá — je proto můj závazek menší? Může z něho vyplynouti jiné rozhodnutí? Nějak ústupkářské? — Je proto dítě, jež Bettyna nosí pod srdcem, méně moje? Či mám k němu následkem toho menší povinnosti?... Ostatně co může Betta za matku?« konejšil se. »Tu si neberu, a o dceři jsem nic neslyšel... Že matka je světem protřelá, věděl jsem dávno!« —

Na takovéto konejšení byly tu sice hned zas namítající myšlénky o účinku špatného příkladu, o jablku, jež nepadne daleko od stromu, s úvahami o nynějších již mravních názorech Bettyniných, ale námitky ty konec konců utonuly v novém přesvědčování se o blahodárném vlivu příštího života a hlavně nastávajícího mateřství Bettynina.

»Již teď se přerozuje,« říkal si, vzpomínaje na její zamlklost při pondělním obědě i ve dnech následujících, ba přímo na jakousi její plachost, a to zejména vůči němu.

Zarážželo jej až z počátku její chování, dokud si neskombinoval pro ně vysvětlení. Sedala se sklopenýma očima, přibledlá, nemluvná, jakoby pohřížena v umíněný vzdor, s okázalou netečností, vytržena ze skutečnosti, nevšímava,

necitelna pro ni. Když na ni někdo promluvil, jakoby teprv musela shledávat své rozeběhlé myšlénky, vracet se dlouhou cestou z bludných potulek ve svém nitru do uvědomění si svého okolí a přítomnosti. Při tom odmítala přímo podrážděně každý jeho návrh na rozptýlení mysli, každé jeho konejšivé slovo, každé jeho důvěrnější přiblížení. Jakoby v něm přímo nepřítele svého viděla, jemuž jedinému všechnu vinu přikládala.

Vysvětloval si tuto její zádumčivost, toto ztrácení se v jiných myšlénkách a tuto nevrlost při vynuceném uvědomování si skutečnosti jejím stavem a jeho účinky na duševní naladění, obavami před nastávajícími těžšími chvílemi a pak i trapným rozpačitým jakýmsi studem — jak se domníval — jejž nedovedla zcela zakryti ani před bratrem ani před tím starým příbuzným, registrátorem zemské účtárny Vlačihou (který byl také přizván k onomu pondělnímu obědu a na nějž i na jeho příbuzenství doktor nyní zcela jinak pohlížel, než když jej poprvé spatřil na Lišce), ač oba přec, jak doktorovi jistila paní Škoulová, neměli tušení o pravém stavu věci a pohlíželi na onen oběd pouze jako na první formální uvedení doktora do rodiny. Ba zdálo se mu, že nezbavuje se mučivé tíže toho studu ani před ním samým, ani před matkou, jakoby se i před nimi nalézala stále ve vědomí svého poklesnutí, jako v tísnivém dě-

ravém živůtku, za nějž se hanbí, jejž však nemůže odložiti.

Jakkoliv nebyly tyto svízelné rozpaky studu vzhledem k dřívějšímu jejímu honosivému nihilismu morálnímu dosti pochopitelny, přirozeny, shledával doktor na konec i je vysvětlitelnými, zejména když vzal v úvahu i svůj vlastní duševní stav.

Přistihoval se totiž bezděky při podivných změnách i ve svém obvyklém chování. I na sobě pozoroval rozpačitost, nevolnost, ostych. Samo jeho chování k Bettyně bylo zcela jinaké než dříve. Kamarádská důvěrnost, s jakou se dosud oba dotýkali tím oním slovem, nebo jen pohybem, pohledem neb úsměvem nejchoulostivějších věcí, byla ta tam. Za živý svět by nějakou takovou dřívější narážkovou větu nebyl vypravil přes rty. I tón jeho, když na ni promluvil, se změnil. Pozbyl oné hladké ležérnosti, oné úsměvné lehkomyslnosti, s jakou přenášeli se přes každou situaci, zněžněl, zbázlivěl a zároveň zuctivěl. Ale to konečně bylo zcela přirozené v jeho vážném pohlížení na věc. Nebyla mu již lákavou bytostí, dosti veselou, lehkovážnou a ochotnou prožívat s ním nějakou sladkou kapitolu volné lásky, viděl v ní již nastávající svou ženu a matku svého dítěte, jejíž stav vyžaduje laskavosti a úcty

I takové momenty byly, kdy přistihoval se při chování podobném počínání člověka, jenž

spáchal něco, zač se stydí, ale jejž přece láká stále se tomu blížit, o tom mluvit, zvídat smýšlení a úsudky.

Tak jej na př. neodolatelně dráždilo utrušovat zde onde nesmělé, oklikové narážky na svůj úmysl oženiti se i na to, co mu předcházelo, a vyťukávat jaksi náhledy o tom. Býval při tom velmi rozpačitý, chytal úzkostlivě každý pohled a úsměv, vykládal si je hned, že ten onen uhodl vlastně již všecko a pod kůží se mu vysmívá, pýřil se, zakokťával, a oči mu vlhly, tak že se bával, aby se mu nezalily úplně a nepřetekly. I před osobami, jimž do toho naprosto nic nebylo, a které jindy neuznával za hodny ani sebe menší důvěrnosti, posedávala jej tato svěřovací vášeň.

Jednou setkal se v hostinci se starším kolegou, doktorem Janotou, jenž po dvouletém hospitování na klinikách chystal se právě odjeti do svého rodiště a usaditi se tam jako praktický lékař.

Janota požíval tak trochu pověsti neodolatelného muže, rád vyprávěl o svých poměrech, známostech a donjuanských kouscích. Užíval, kde bylo příležitosti, jakoby to bylo jeho právo, bez nejmenších výčitek svědomí Byl hezký člověk, výborný společník a zdraví železného

Sedě proti němu, povzbuzen jeho hovorem, neodolal doktor návalu sdílnosti a zmínil se o své známosti. Janota ve výborné náladě,

*

usmívaje se a žertuje, nepozorovaně vyzvídal, až se doktor podřekl a vyzradil její jméno.

»Ach ta! Tu já znám, jak by ne! Apartní ženská, gratuluji!« a podával doktorovi ruku. »Rozumí životu. Ale trochu nebezpečná. Má už zkušenosti!« a přimhouřiv oči díval se na kolegu, vypouštěje nosem kouř cigaretty.

»Jak to myslíte?«

»No — nic špatného, Bůh chraň. Ale měla již známosti. Sám vím o architektu V., jenž je teď na průmyslové škole v X.«

»Povídala mi o něm. Byla to její první známost. Ale nezachoval se pěkně.«

»Prosím vás: co je pěkně a co nepěkně? Jednal, jak rozuměl, jako každý. Ona se teď vdá za vás, uškodilo jí to tedy? — Poškodilo to vás? Pivo se pije, život se žije. Někdo míň někdo víc. Někdo je vegetarián v užívání života, jiný piják. Ženská je kniha. Má člověk číst celý život jen jednu? To by zůstal dítě, třeba ji uměl nazpaměť. Ani kritiky pak není schopen. Nutno číst mnoho knih, aby si vybral člověk na konec tu nejlepší s sebou na opuštěný ostrov manželství.«

»To je vaše theorie, jiný zas má jinou.«

»Inu ano, ale já svou nezměním za jinou,« pravil s úsměvem Janota ukazuje své bílé vzorně pěstěné zuby pod tmavým knírem.

— — — — — — — — — — — —

I u své vlastní matky zkoušel doktor týmž oklikovitým způsobem terén, nemaje odvahy jíti přímo na světlo . . . Byl si vědom tohoto bázlivého, nemužného obcházení a hanbil se za ně.

»Hle,« přiznával si, »i to je neklamnou známkou že nebyly poctivy cesty, po nichž jsme šli. Proč jinak se stydět? I Bettyna dospívá k tomu poznání. A bortí se v ní sypké základy, na nichž stavěla svůj odvážný program, žíti nespoutaně, bez závazků, jen vlastnímu požitku. Láme se to v ní a kácí, bojí se to přiznat sobě i jiným, odtud ta zaraženost, to hloubavé ztrácení se ve vlastním nitru, ten stud před pohledy lidí. Jen čas, jen čas! Dolů s tou falešnou stavbou, odklidit spuchřelé trámy, rozsypané zdivo a stavět budovu novou, rozpočtenou i na pohromy a stáří, neotřesnou bolestí, na nekolísavých základech pevnějších idei morálních!«

— — — — — — — — — — — — —

XI

Brzy však poznal, jak primitivní byla tato jeho psychologie, vykládající a měřící i tajemné hlubiny a proudy cizích duší rovným neohebným loktem vlastního přesvědčení . . .

. . . Byl v plných sháňkách po ulovení místa i uspíšení sňatku. Narážel při tom na

mnohé překážky, na něž dříve nepomyslil, ale jeho úmysl zůstal neotřesen, jeho vytrvalost nepovolna.

Nezakolísal se ve svém odhodlání a neochabl ve své houževnatosti, ani když počátkem května paní Škoulová po dlouhých oklikách, omluvách a výkladech jej požádala o půjčku sta zlatých. Dlouho prý se rozpakovala mu říci, ale když prý on tak pospíchá, je nutno řídit aspoň nejnutnější věci do výbavy bez odkladu. Sama prý momentánně peněz nemá, dostane prý větší částku až počátkem července — a tak nezbývá než se ohlédnouti po pomoci, nechce-li způsobiti průtah. Mohla by se sice prý obrátiti na pana registrátora, ale on — doktor — že teď je jim bližší než kdokoliv jiný, tak že se mu proto svěřuje.

Zachrastily sice po této žádosti z koutů jeho pokoje všechny domovničiny hrášky, přikutálely se až k samým jeho nohám, nicméně odložil všechny úvahy na hořejší poličku, půjčil žádanou částku a pokračoval v přípravách.

Povážlivější však než všelijaké takové nepříjemně se ho dotýkající příhody a nenadálé větší a menší překážky, způsobující zde onde mrzuté průtahy, byly starosti s Bettynou samou.

Vybavila se sice ze své zaraženosti, sprostila svého ostychu, ale co následovalo, naplňovalo jej větším neklidem, zmatkem a obavami, než před tím její apatie, její ztrácení se

přítomnosti a strnulé zapadání do skrytého světa svých hloubavých myšlének.

Byla to nyní pestrá směs nálad, bez přechodů i bez pozorovatelných podnětů. Rozněžnění až k sentimentalitě, nespoutanost až k divokosti, prchlivost až k zuření, smělost až k nestoudnosti a zas hluboká tesklivost až k melancholii, pak zas nářek až k zoufalosti a hned zas okázalá lhostejnost až k cynickosti. Jakoby se nějakou vnitřní neznámou silou provalovalo zálibně i vášnivě k povrchu celé dno její duše a odhalovalo své prohlubně i útesy, svůj zlatý písek i své bahno, své perly i své červy, své pohádkové zámky i své příšerné hroby, v divokém jakémsi chtění se odhalit, obnažit, okouzlit i odpor vzbudit zároveň. Byly to výbuchy náhle vzkypělé, náhle shasínající, bez prostředkování i postupu. Někdy nedovedl rozeznat, co je na tom živelného, co theatrálního, co přirozeného, co šíleného, ale chvěl se pokaždé obdivem i bázní nad tou šířkou jejího citového světa, nad tou schopností hříchu i velikosti, nad tou děvkou i umělkyní v ní.

Zdávalo se mu někdy, že postřehuje v tom úmysl, odhalit se mu v celé své nebezpečnosti, zlomit jeho odhodlání, křiknout naň tím: vari, chraň se mne, odstup! Jindy zas viděl v tom šílenou, krkolomnou produkci všech jejích sil, aby sama se přesvědčila o jejich pružnosti, bohatství a odvaze, kochala se v divokém jejich

kankánu a rozohňovala se k odvaze ke konečnému činu. A zas jindy viděl v tom zmatku účinky poslední bouře, posledního zápasu, po němž přijde unavení, uklidnění, usazení v pevné určité útvary.

Na žádný způsob však nedostačovaly tu již střízlivé výklady těchto úkazů účinkem jejího stavu a snad i hysterickými záchvaty; zde lámala se všechna jeho věda i s psychiatrií i s jeho psychologií, a zůstával jen zmatek domněnek.

Co při těch výbuších bylo nejzvláštnější a proň nejtrapnější, bylo její odcizení se jemu. Když se slovy konejšení a domluv blížil se k Bettyně, plačící nad svým neštěstím a třesoucí se v usedavém štkání, odmítala jej přímo nepřátelsky, a nářek její každou jeho větou jen se stával prudším a zoufalejším. Když snažil se v jejím strnulém stesku ji potěšit, prchala před jeho dotykem, vytrhovala mu ruku a otřásala se jako odporem, utíkala před ním a zavírala se. A jen když vztek ji napadl, znala jej ve svých zlostných výčitkách, urážela jej, spílala mu i klnula mu.

»Zkazils mě, zničils mě, sešláp můj život!« křičela, neznajíc se v bezuzdném svém hněvu, »zab mě ještě, zab tedy!« a hned zas přešla v srdcelomný nářek, zalamujíc ruce nad hlavou.

»Co mám tedy dělat?« ptal se jí jednou zalit lítostí nad jejím hořem, tónem co nejněžnějším.

»Učinit mě takou, jakou jsem byla. Vrátit mi dřívější život, můžeš-li!« a hned přešla z nářku v tvrdý, urážlivý smích »To neumíš, viď. To si netroufáš, co?! To jsi hotov se svou učeností i odvahou!« házela po něm nenávistně v řezajícím tom výsměchu.

— — — — — — — — — — — — —

Doktor býval hluboce rozrušen těmito scénami, ale zůstával trpělivý, shovívavý a šetrný, čekaje, že ten stav nemůže mít dlouhého trvání, ta bouře že si lehne, to hoře že se v těch vyšlehávajících plamenech samo strávi.

A skutečně zdálo se v polovici května, že se splňuje jeho předpokládání.

Kdežto před tím po celé tři neděle skoro většinou umíněně se vzpěčovala i jen na okamžik vyjíti z domu, trávíc nejraději v strnulé nehybnosti u okna tmavého prvního pokoje, nezpívajíc a nehrajíc, začala nyní opět bez po bídky z vlastního popudu vycházet hned po polednách a vracet se po dvou, třech hodinách a čím dále tím později. Při tom však odmítala každý průvod, i matčin i doktorův, hrozíc, že se okamžitě svlékne a zůstane doma, jakmile by chtěli jíti s ní.

Doktor sám naléhal, aby ji paní Škoulová nechala, že je to nová kaprice a že i ta se poddá. Procházkami že se duch její rozptýlí a jarními dojmy nitro ukonejší. Že nemůže pro ni ani lepšího léku býti nad takovéto prome-

nády, třeba že o samotě. I ta konečně že je na prospěch. Nevytrhována, bude přístupnější dojmům města i přírody. Až duše se uklidní a nastane stav normálnější, sama prý zas zatouží po společnosti. Jen se ne vtírat, jen ji ne zbytečně dráždit!

Podobalo se skutečně, že má pravdu. Vracela se živější, hovornější, i smích se vracel, a několikrát již i veselá nálada probleskla. Doktorovi dokonce dva třikráte vjela zas do vlasů, zadívala se naň dlouze, jakoby si jej chtěla prohlédnout po dlouhé době, pak se zasmála a polo vesele, polo vzpomínavě vyšlo při tom z jejích rtů opět to dávné její oslovení, tak dlouho neslyšené a tak mu lahodné a nadějné: »Carolo, Carolo!«

Cítil touhu ji obejmout a políbit, ale bál se dosud každého prudšího projevu, aby ji nepoplašil na tom znenáhlém návratu k němu, aby nerozčeřil uklidňující se opět hladinu jejího nitra. S potlačovanou touhou se mu tetelila v nitru i naděje, že není vzdálena chvíle, kdy s novým, ulevujícím, horkým proudem slz se mu vrhne kol šíje, jako tehda v onen podvečer, ale ne již se steskem, že konec je třpytné jejich pohádce, nýbrž s roztálým vzdorem, dobolelým hořem, s poznáním bolestí mu způsobených, s němou prosbou za odpuštění a novou láskou, ne bouřlivě planoucí, ale již klidně a jasně hořící a hřející jako májové slunce.

Několik dní potom stalo se, že přinesla domů i kytičku z konvalinek, fijal a růží a jaksi neobyčejně oživena, s tvářemi zruměněnými a očima zářivě planoucíma, rozdělila ji a dala jednu půli matce, jednu půli jemu. Nikdy mu nepřipadala tak krásná, tak milá, jako ten večer. Zdálo se mu, že nadešla chvíle, kdy ona nezadrží svou obrozenou, očištěnou lásku, a tušil za těmi rozjiskřenými zraky a rozpálenými lícemi prudce šlehající její plameny. Její živost vykládal si za nezatajitelné známky mocného citového hnutí, její vlídnost a laskavost za snahu býti jim milá, naladit je radostně, jako je sama, k slavnosti smíření.

Zdržel se ten večer u Škoulů déle než jindy. Teprve když bilo deset hodin, pozvedl se k odchodu.

Zdržovala jej. Její rozmar jiskřil. Omlouval se, namítaje, že je pozdě, že musí jít.

Tu svinula rychle ruku v trubku, nasadila k ústům a již zavznělo její posměšné »Taratatá« z krčemní scény z Carmen.

»Taratatá — zdaž hlahol trubky znáš?
Taratatá — jen jdi, ať nezmeškáš!«

zazpívala tlumeně, a z jejích šedých očí, na něj upjatých, sršely záludné blesky.

Dal si říci a setrval ještě. Ona prosila matku, aby uvařila punč, a přisedla k němu. Nezdržel se a objal ji kolem pasu, jak již dávno neučinil. Nevyvinula se mu, trpěla to,

a jemu v duši zahrálo teple zatušené blaho příštích chvil, jež naň čekají, až někde v přívětivém městysi, v útulném přízemním domku se zahradou spolu budou bydleti, sami dva, a jí tiše se rtů splývati bude ve večerní chvíli tlumeným polohlasem zpívaná ukolébavka. Byla v tom zatušení rozněžňující rozkoš, a mimovolně těsněji ovíjela jeho ruka její pas.

I jí — zdálo se mu — zmocňovalo se pohnutí a v tom pocitu hrnula se mu na rty měkká, něžná slova smíření, radosti a důvěry, ale čekal, že přijde okamžik, kdy sama začne. Hleděla naň dlouze a zpytavě, a ten její pohled zůstal pak dlouho v zrcadle jeho duše.

»Ty se nesmíš na mne zlobit, když mi nerozumíš,« pravila pak tlumeně, jakoby se zvuk těch slov dobýval až někde z hlubin. »Já vím, já jsem divná ženská, divoká a nedobrá.« Hladila při tom jeho ruku, jak to mívala ve zvyku činiti.

»Sama nevím, co ve mně je a co z toho všeho bude!« A dořekši to, z hluboka povzdychla.

Nedovedl se již udržet. Dusil se pohnutím. Jeho ruka chopila se její, jíž ho hladila, a křečovitě ji stiskla. Pak ji chtěl prudce přitáhnouti k sobě. V tom však se ona náhle vzpřímila a krátce, tupým zvukem se zasmála.

»Ne, přišla by na nás sentimentálnost,« řekla nějak tvrdě. »Už jsem dneska měla ta-

kové návaly. I tu kytičku jsem v nich koupila.« A opět se zasmála jako dřív. »Je to hloupost všecko. Radš budem pít punč. Mami, bude brzo?«

»Hned,« ozvalo se za dveřmi kuchyně.

Ten cizí, krátký Bettynin smích, ten tvrdý zvuk jejího hlasu byl ledovým zavanutím do doktorova rozněžnění. Jako když na jasném skle srazí se páry, tak celá jeho duše se jaksi rázem zamžila. Ale bylo mu líto té zkalené jasnoty, a hned tu byly ochotné myšlénky a důvěřivými výklady stíraly měkce to okamžité zamžení.

»Nechce se ještě zcela poddat dojetí, stydí se ještě za ně, násilně se z něho vytrhuje — ach, já ji prohlížím, až na dno jejích citů vidím.« A shovívavý úsměv jevil již za chvíli zjasněnou opět duši.

»Ty myslíš, že žertuju?« dívajíc se naň přimhouřenýma očima pokračovala Bettyna stále týmž vynuceným cizím tvrdým hlasem. — »Nebuď bloud. Nestojím opravdu za to! Pusť to všecko mimo sebe, a buď jako já. Kdo chce dál, nesmí se poddat citům. Kdo chce zůstat svůj, musí se vytrhnout z pout. A city jsou pouta, a závazky jsou pouta, a zákony jsou pouta, ohledy, konvence, tradice a tak dále a tak dále — to vše jsou pouta. Vzdát se plánů, vzdát se tužeb, protože jsme klopýtli a padli do želez tak zvaného závazku? To je bláznov-

ství. Vytrhnout se, třeba to bolelo a krvácelo, a ne trpělivě v nich zůstat a schnout v odříkání. Až do smrti, pomysli! Až do hrobu! — Brrr!« a otřásla se, ale graciósně.

Doktor na ni hleděl užaslými zraky. Ne pro to, co promluvila — slyšel od ní řeči odvážnější, brutální i cynické v jejích střídavých náhlých duševních náladách — nýbrž užaslý tím, že to pronáší nyní, několik vteřin po tom, kdy se domníval, že nastane první projev úplného ozdravění. Ne, to není stud před dojetím, před přiznáním.

»Betto, myslíš to opravdu vážně?« pronesl tichým hlubokým hlasem.

Místo odpovědi dala se do smíchu. Zněl méně nuceně a skoro vesele.

»Carolo, Carolo! Ty pořád u mne hledáš jenom vážnost. Můj ubohý Carolo, to je ukrutný blud. U mne se nesmí hledat vážnost, opravdovost. Já jsem z těch žen, jimž je to směšné. Já nežiju dle nějakých svých ustálených náhledů a pravidel, já žiju dle choutek, dle choutek a dojmů, chceš-li. A ty hledáš pořád serió-ó-osnost!« Protáhla to *o* velmi komicky. »Pověs ten klam na hřebíček! A nebuď sám tak vážný, tak tragický pořád. Já bych nerada, aby se mi Karlouš usoužil,« řekla skoro mazlivě a pohladila jej po tváři jako dítě, jemuž se něco rozmlouvá.

»Kam tím vším míříš, co tím vším chceš vlastně říci?«

»Už zas hledá nějakou pokoutnou myšlénku za vším,« zasmála se vesele. »To je nenapravitelný umíněnec! Nic, pranic tím nechci říci. Taky jen chvilkový nápad, choutka — něco, co jsem myslila a co snad za chvíli už myslit nebudu. Nehledej u mne systém ani šachové tahy . . . A ostatně, co pořád takové hlouposti,« řekla pohněvaným tónem »Tak jsem si přála, aby byl hezký ten dnešní večer, abychom byli veselí, abychom — —« tu se odmlčela — »no krátce aby, aby, aby — já nevím ani jaká všecka aby —« a chytla jej za ruce, přitulila se k němu a řekla tím veselým a polo vyzývavým tónem z únorových dnů: »Polib mě, Karlouši, a nemrač se,« i nastavila sama ústa k políbení.

»Dřív mi musíš říci —« začal vážně.

»Nic. Polib! — — Budeš litovat, Carolo — —«

V tom uslyšeli za dveřmi cinkot nádobí. Doktor se chtěl odvrátit, ale ona se mu pověsila na šíj a vtiskla mu políbení dřív, než paní Škoulová vešla. Když se otevřely dvéře, již se jen hlasitě smála a strouhala mu mrkvičku jako rozpustilá žabka.

Jemu se však rozmar již nevrátil přes všecky její útočivé pokusy jej rozesmát a zve-

selit. Vypila rychle za sebou tři sklenice punče, tváře jí planuly, oči hořely a hovor přetékal.

Byla hned žvavá a rozesmálá jako dítě, hned koketní a úlisná jako vyškolená herečka, hned roztomile naivní i prostořeká jako dívka vyšlá z pensionátu.

Doktorovi se její počínání nelíbilo. Cítil v tom úmysl, a tím, jakož i předcházejícím hovorem byl rozladěn. Umiňoval si, že zítra s ní promluví velmi vážně a se vším důrazem. Ona pořád jen hraje a hraje a hraje, střídajíc masky. Ale musí je již jednou odložit. Chce vidět její pravou tvář, proniknout za hru, vrtochy a libůstky. Takhle dál to jíti nesmí. Konce to nemá, a vážné chvíle, opravdový plný život již čekají na prahu!

Dopiv svou sklenici punče, nedbal již žádného zdržování a odcházel. Zavěsila se mu o loket a šla jej vyprovodit tmavou kuchyní.

Když stanuli u dveří na chodbu, podala mu ruku.

»Dobrou noc,« pravila vesele ale srdečně a stiskla silně jeho pravici.

»Dobrou noc,« řekl vážně a chtěl otevřít.

»Nevrátíš mi tu hubičku?« zašeptala koketně.

»Ne, dnes ne!«

»Vrať, Carolo!« domlouvala prosebně. Cítil v tom i zaplanutí touhy, zakolísal se na okamžik, ale přemohl se.

»Ne, až zítra!«

»Máš pravdu! Žádnou sentimentálnost. Je to hlouposl,« rychle vyrážela opět tím cizím dřívějším hlasem. »Buď zdráv. Jdi!« a stisknuvši mu ještě jednou ruku odkvapila.

XII

Bylo to naposled, co Bettynu viděl.

Druhého dne dopoledne odešla jako na procházku a již se nevrátila.

Když nepřišla k obědu, paní Škoulová znepokojena vešla o druhé hodině k doktorovi, sdělit mu, co se stalo.

Doktor, v posledním čase beztoho nervósní, byl hned pln obav. Jeho představivost začala pracovat o překot, a viděl hned všechny možné krajní konce. Sebevražda byla na prvním místě. Jeho rozechvěný mozek snášel mu pro ni hned ochotně steré doklady a přibarvoval mu v souhlas Bettynino podivné chování v poslední době, její řeč včera večer, každé slovo z ní. Vše zdálo se mu ve světle té domněnky dostávati jiný, tajemně zvětšený význam, i bil se do čela, jak mohl býti tak slep a netušit, že to vše vlastně naznačuje skrývaně tento konec a směřuje k němu. I její vynucená veselost, i ty návaly sentimentálnosti, o kterých mluvila, to poslední

něžné vjíždění do jeho vlasů, to poslední políbení, to úmyslně rychlé vlití do sebe tří sklenic punče, to vyprovázení až ke dveřím, ta šeptavá prosba po vrácení polibku: vše nabylo nového, vážného smyslu, obestřeného tím jejím vědomím, že to vše je již na rozloučenou s ním navždy! A hned viděl u Vltavy shluk lidí očekávajících loďku s vylovenou mrtvolou Bettyninou (a tu mrtvolu si představoval do nejmenších detailů), a hned zas představil si jedoucí vlak a Bettynu pod něj se vrhající jak Anna Karenina, i slyšel zcela zřetelně poslední výkřik její předsmrtné hrůzy.

Jeho nitro nasáklo horkou lítostí, a jeho srdce svíralo se bázní.

Bránil se však vytasit se s tou domněnkou i potlačoval násilně hluboké své pohnutí. Ale při tom poháněn byl neodolatelnou snahou, vypátrat, vyzvědít, nechová-li i paní Škoulová sama ukrývané myšlénky na podobnou možnost tragického konce. Zdála se mu při všem nedosti rozrušenou, ba u přirovnání s ním přímo chladnou a lhostejnou, což jej v jeho rozrušení skoro popouzelo. Naléhal na ni otázkami, co ještě včera Bettyna říkala, co ráno, nezanechala-li něco psaného, ale odpovědi paní Škoulové byly tak protivně střízlivy, tak prosty všeho příznaku nějaké pozorovací schopnosti, nějakého kombinančního daru, že netrpělivost jeho se jen ještě stupňovala.

»Jen aby se žádné neštěstí nestalo, jen to ne!« vyhrkl konečně ve svém pobouření.

»Jako že by si byla snad něco udělala?«

»Byla taková divná, taková rozechvěná ...« neurčitě přisvědčoval doktor.

»Ach, to já nemyslím. Ta se má příliš ráda. Kdo pak by hned myslil na nejhorší!«

»Tak co vy se domníváte, řekněte tedy!« netrpělivě se otázal stanuv před paní Škoulovou.

»Inu, Bože — kdo pak ví, co ji napadlo! Já se vlastně jen šla ptát, zdali vy nic nevíte, zdali vám nic neříkala?«

»Tak se mi teď všechno jeví, jakoby se byla se mnou včera loučit chtěla. Vy nic takového jste nepozorovala? Od vás nechtěla políbení, když odcházela?«

»Inu, dala mi hubičku jako jindy.«

»Její pohled vám nebyl nápadný? Nic zvláštního?«

»Ruku mi políbila,« vzpomněla si paní Škoulová.

»A to jindy nedělala?«

»Když odcházela na procházku, nikdy.«

»Vidíte to, vidíte! Už měla úmysl nepřijít. To vše bylo chystáno, připravováno. A dlouho, velmi dlouho! Vypočítavě!! S pevným odhodláním. Hledala jste všude, nezanechala-li nic písemného? Nezastrčila-li někde nějakou řádku?

*

Prohledala jste její věci?« mluvil doktor takřka jedním dechem.

»Inu, dívala jsem se leckde, ale abych všecko prohledala, to ne, to mi ani na mysl nepřišlo!« odpovídala paní Škoulová.

»Tak hledejte, hledejte, prosím vás, já zatím ohlásím věc policii,« a již sahal po klobouku.

»Jen neztrácejte hlavu, pane doktore,« zadržela jej paní. »Nač hned poplach! Snad se všecko vysvětlí. Má fůru známých, snad se někde zdržela, počkejme do večera!«

»Ale něco podniknout se přec musí!« bránil se.

»No ano, já se ještě podívám k slečně Konečné, to byla její důvěrná přítelkyně, pak k panu registrátoru Vlačihovi; bez něho bych nerada něco podnikala.«

Bylo těžko doktora přemluviti, ale na konec přec uznal, že bude vskutku opatrnější vyčkat ještě, nevrátí-li se do večera neb nedojde-li od ní neb o ní zpráva, než běžet se vším hned k úřadům a tím již na veřejnost.

Šel s paní Škoulovou do jejího bytu a nedbaje jejího bránění otvíral skříně, vytahoval zásuvky, odklopil piano, prohrabal noty, jakoby byl doma. Rozechvěním a netrpělivostí mu prsty jen hrály, prudce pobíhal z kuchyně do pokojů, nemaje stání a připadaje na komické přímo domněnky, kam že by byla mohla zastrčit nějakou zprávu o sobě. Ale při tom prohledávání

přece mu neušly známky nepořádku, nedbalosti a nedostatku v skříních a že vše vypočteno jen na povrch bez zřetele na šetrnost, solidnost a důkladnost, jaké byl zvyklý u své matky v každé maličkosti. Jaký to byl rozdíl jen mezi prádelníkem matčiným s těmi na kolik let vypočtenými zásobami a mezi těmi poloprázdnými zásuvkami s přehazovaným, ledabyle složeným nespravovaným prádlem. To všechno musí být jinak, zcela jinak, i smysl pro pořádek se musí probudit a vyvinout. I to bude jednou kapitolou zamýšlených lekcí Jen aby se vrátila, jen aby nic pošetilého, šíleného, zoufalého nevyvedla!

Nemělo výsledku toto rozechvěné prohledávání, a paní Škoulová již všecka unavena, rozpačitá a rozmrzelá naléhala, aby toho nechali, že půjde raději k slečně Konečné a k panu registrátorovi. Svolil a chtěl ji vyprovázet, ale ona stála na tom, aby zůstal doma, kdyby Bettyna snad se vrátila, nebo nějaká zpráva přišla. Tak vrátil se doktor opět do svého bytu v rostoucím rozechvění a obavách.

Měl chvíle, že by se byl nejraději tu minutu rozeběhl hledat Bettynu na zdař Bůh, v bláznivé naději, že mu musí přijít do cesty, že musí uvidět její světlý slaměný klobouk s černým pérem, pod stínem rozepjatého bílého slunečníku, i zas takové, kdy se vnucoval vší silou do klidu, kdy hltavými doušky lil do sebe

vodu a omýval si tvář i krk, aby zmírnil své rozčilení a prudký tep svého srdce, kdy hlasitě si opakoval, tiskna si křečovitě spánky: »Vždyť je to nerozum, takhle hned pozbýt hlavy, co u všech všudy se mi cpe do mozku celá kolekce tragických konců jako nějakému specialistovi v truchlohrách Klid, klid, klid! Zde není jiné rady, než pokojně vyčkat večera, neb aspoň návratu paní Škoulové.«

Ale mezi to zas přicházely záchvaty beznaděje za horečné činnosti fantasie, návaly sťesku a lítosti, šílené touhy jen jednou ji ještě vidět, jen jednou s ní ještě promluvit tak opravdově, tak srdečně, tak mocně z hlubin duše, že by ta slova ji musela připoutat k životu.

Konečně ulevilo pobouření samo sebou poněkud, nemajíc již síly se stupňovat. Přecházelo znenáhla v sklíčenost prošlehávanou svíravými pocity úzkosti v končině srdeční, i bolení hlavy napjetím způsobené se dostavilo.

Bylo mu, jakoby se měl zalknout ve svém pokoji, ač měl okno otevřeno, a co chvíli z něho se vykláněl a hleděl do ulice v pravo i v levo, nezočí-li nikde Bettynu vcházet do domu. Nikde nic. Samý cizí lhostejný chodec, samá neznámá tupá tvář — všední, bezduchý, bezúčelný vír, jakoby se bylo pranic nestalo, jakoby vše bylo bezcitným nebo slepotou poraženým davem. Ženou se nahoru, ženou se dolů, mladí, staří,

dospělí, děti — jen Bettyna nikde, jen po ní nikde památky a nikde ani otázky!

Nikdy necítil tolik odporu k lidem jako v těch chvílích. Přitupělým stádem bez myšlénky a citu se mu zdáli, a byl přímo naplněn nepřátelstvím k těm mužským i ženským postavám a postavičkám, nafoukle se procházejícím i zas překotně pospíchajícím za nějakým malicherným, hloupým cílem, v směšném domnění, že na ně hledí všechny oči, nebo že zmeškají bůhví co, kdyby přišly o vteřinu později.

Vysmíval se jim, urážel je v duchu, ale přistihuje se při tom, zlobil se zas na sebe, že si počíná jako dítě nerozumné a vzdorovité, i začal hned zas prudce přecházet po pokoji, aby se však po chvíli opět vyklonil z okna.

Několikrát také vyšel ven na chodbu, přesvědčit se, nepropásl-li snad návrat Bettynin, nevešla-li do domu, zatím co se procházel, a nesedí-li již dávno doma, Při každém takovém vyjití zaťukala mu naděje záludně na srdce, ale pokaždé vracel se sklamán od zavřených protějších dveří.

Bylo již k šesté hodině. Netrpělivostí přímo vysílen, ve svých čtyřech stěnách jedva již dýchaje, odhodlal se konečně přecházeti po ulici a dávati pozor na každého, kdo vejde. Když uzavíral na klíč dvéře svého bytu, zabělalo se mu v očích skrze dolení mřížkování schránky na dopisy, přibité k pažení. Proud náhlé úzkosti

projel mu při tom od beder ke kolenům, že se mu až nohy zachvěly. Myšlénka, že je to čekaná zpráva od Bettyny, vyplňovala celou jeho duši. Třesoucíma se rukama otevřel schránku, chopil se psaní, a tu teprve poznal, že jsou dvě. Jedno adressované paní Škoulové, druhé jemu — vlasové, ležaté písmo Bettynino s množstvím kliček a závitin. Nezavřev ani schránku vrátil se spěšně do svého pokoje a nemoha úzkostí téměř dýchat rozevřel obálku. Z přeloženého tuhého billet de correspondance vypadla složená stovka. Nechal ji ležet a očima jen vhltal obsah krátkých drobných řádek.

Milý Carolo!

Víš, co jsem Ti vždycky povídala? Došlo k tomu. Přihnala mi náhoda zlatého kapra, jenž mě zahrnuje vším, co hrdloráčí. Ví všecko, ale je zamilován až po ploutve. I kočár budu mít, Carolo! Hraju va banque, ale myslím, že vyhraju. Neztratím se. Selže-li přec, bude to moje vina. Neber to tragicky, jak máš ve zvyku, utěš se a zapomeň. Je to nejmoudřejší a nejdůstojnější. Nebyli bychom bývali spolu šťastni. Jestli's to věřil, byl to blud. Jen uvaž všecko, co jsem Ti kdy říkala. Nebylo to možná. Buď zdráv a mysli si: »Es hat nicht sollen sein!«

Betta.

NB. Maminka si od Tebe vypůjčila maličkost na výbavu, vracím to přímo Tobě, neboť

od ní bys to sotva dostal. To druhé psaní jí odevzdej.

— — — — — — — — — — — — —

Doktorovi bylo, jakoby ho byl někdo sešvihal prutem přes oči a přes tvář. Úzkost byla ta tam, ale stud z ní, krvavý stud pěnil se v duši. Lapal po slovu, jímž by si ulevil.

»Děvka!« odsrkl konečně ze své hořkosti, jíž naplněno bylo jeho srdce. »Cynická děvka!« opakoval vztekle, ale oči mu při tom vlhly hanbou a lítostí. Ne lítostí, že ji ztratil, ale nad měkkostí svého citu, nad neklidem a úzkostí, jež protrpěl.

Dupl prudce na vypadlou bankovku a vtlačil ji přímo podpatkem do rozdrhnutých prken podlahy. »Děvka, děvka to je!« opakoval při tom vztekle znova. »Prodá se hůř než . . .« místo dořeknutí jen odplivl hnusem.

Ale po nějaké chvíli prudkost výbuchů ulevila, a do duše se hrnul proud nových myšlének a otázek.

. . . Tak to byl tedy výsledek jejích každodenních vycházek. Chytala, lovila. Jako pouliční nevěstka! Proto nechtěla mít průvod! A on, jaký byl naivní! Ah co, naivní! Hlupák, osel! Měl by se dát ukazovat se svou znalostí lidí, se svou psychologií! Fuj — stydno až na to vzpomínat. — Každý jen trošíčku méně slepý by byl musel mít podezření. A byl by je stopoval a přistihl. Ale on je samá starost

s uspíšením ženitby a samá důvěřivost a samá ideálnost smýšlení! Jistě se mu musela smát v duchu, tak pohrdavě, útrpně smát jeho zabedněnosti. A měla dobře. Dobře měla — nezasluhoval za tu svou bezmeznou slepotu nic jiného. A koruna všeho, když uteče, on zrovna zmírá bázní, že si sáhla na život. Každý commis, ah co commis — každý gymnasista by byl chytřejší!

— — — — — — — — — — — — —

. . . A že stará nic nevětřila? — A kdo ví ostatně — — —?

Snad tušila a bylo jí to vhod? Snad dokonce věděla —? Snad to byla vše smluvená hra? Ne — to přece snad není — —? Jen až se vrátí, musí mu ukázat ten dopis. A což nemohl by se naň podívat sám? V rozechvění omylem jej roztrh'. Kdo mu to může vykládat ve zlé? — Ale ne, nebylo by to čestné — počká!

— — — — — — — — — — — — —

. . . Jak pak dlouho byly vlastně ty dopisy v schránce? — Vzpomínal, kdy se posledně na ni podíval. Když přišel o půl druhé od oběda, byla ještě prázdna, to ví určitě. Dál se nepamatuje, že by si jí byl všiml. Kdo je přinesl, měl patrně rozkaz opatrně je tam vpustit, neklepat, neozvat se. Doktor chytil klobouk a běžel k domovnici, neptal-li se odpoledne nikdo po něm anebo po paní Škoulové,

kde zůstávají. — Nikdo prý. — Neshlédla-li posluhu nebo cizího člověka vůbec jít kolem oken na schody? — Že nikoho, zněla odpověď

Neuspokojen se vrátil, vzal za kliku u paní Škoulové a zatřásl dveřmi. Byly zavřeny. A ona se nevrací. A což jestli se nevrátí? Jestli to vše přec není smluvená komedie? — Žert? — — — Ne, to by tu stovku nebyla dala do psaní.

Vrátil se rychle do svého pokoje, zvedl ji a šel s ní k oknu. Byla nová, ostrých okrajů, ale proražena hranou a hřebíky podpatku, jak na ni šlapal.

Hodil ji na stůl a chopil se znova psaní. Pátral po datu; nebylo ho tam. Přivoněl k němu, nevonělo. Na adrese přesně určena ulice, číslo, poschodí ano i dvéře, za to na adrese druhého psaní jen jméno paní Škoulové Rozsvítil lampu a prohlížel je proti světlu. Neuviděl ničeho. Odhodil je.

Netrpělivě rozchodil se po pokoji.

»Co dělat, co dělat?!«

»Nemůže to tak nechat. Kdyby byla sama, kdyby byla volna, ať se řítí, kam chce, ať se třeba zalkne bahnem, je-li jí libo, ale ona je matka jeho dítěte, i je povinnost zachránit, co se zachránit dá . . .

Jí jakoby to vůbec nebylo ani překážkou. Ani slovo pro to nemá ve svém dopisu, jakoby toho závazku nebylo. Ach, co *té* je závazek, co mateřství! Ona je tak — tak podlá, že jí

není nic svatého. Kam to dítě vleče? Jeho krev! Co z něho jednou bude? Zločin je to, hnusný, podlý zločin!«

»Neber to tragicky,« vzpomněl v tom na slova jejího dopisu. »Ano, v nich je ona všecka Zradí, zcizoloží, dítě ukradne, unese a — neber to tragicky! Do železtakového tvora! Provazy na něj!«

Doktor se třásl rozhořčením i bolestí. »Nenechá to tak a nenechá!« dupl nohou. »Úřadům to ohlásí, vypátrat ji dá a násilím přivést zpět, i toho jejího čistého kavalíra. Jaký nestoudný chlap to musí být? Zbankrotilý don Juan, jemuž chtivost z očí kape jako hnis. Ten má pak platit za otce jeho krve — takové zvíře?!«

»Jenom ne tragicky,« ozvalo se v tom opět dotěrně v jeho nitru a v představě kmitla se mu Bettynina tvář s tím výsměšným rysem kolem rtů i s tím chtivým vybízivým pohledem šedých očí. Měl zlost na to vetřelé slovo v této chvíli i na tu představu, ale nemohl je zahnat. Naopak cítil, jak se z něho bůhví jakým impulsem a bůhví jakým zákonem souká šedé pavučinové vlákénko střízlivých námitek a opřádá jeho hněv.

. . . »Jakým právem chceš ji vléci zpět? — Byly by tyhle konce bývaly bez tebe? — Jsi na nich bez viny? — «

»Já měl dobré úmysly,« bránil se.

»Ale kdy?... Měl's je mít hned. Byla tvou manželkou? — Čím ti byla? — Oč je ten nynější kavalír horší než ty? Nebyls i ty nasáklý smyslností? Jaké rozhorlování, jaké odsuzování? Jsi ty k němu povolán? —«

Vlákénka sílila a stahovala se. Pokoušel se je trhat, ale poznával, že je sláb.

»Já chtěl napravit, co jsem zavinil, nésti důsledky všeho toho!«

»A můžeš vědět, neslibuje-li též on jí manželství? — Nebude-li s ním vskutku šťastnější než s tebou? Máš nějaké zákonné právo na ni? — Slíbila ti kdy, že si tě vezme? Neříkala naopak pořád, že se nedá zahrabat? — —«

»Ale mám povinnosti vůči ní!«

»Ona se jich zříká, můžeš jí je vnutit? Kdy jsi s nimi přišel? V době vašeho flirtu, neopakoval-lis stokrát jako zcela všední hejsek, že se milujete bez vzájemných závazků?«

»Ale poměr se změnil, přestala hra i žert — a já byl pamětliv toho, co mi nastává.«

»A co kdyby byla uprchla s novým kavalírem, než jsi něco zvěděl, a než zvěděla i její matka? — — Deklamoval bys též o povinnosti? — Že ji dáš násilím přivést zpět? — — Vidíš, ty — ‚moralisto' ! Zde je ten háček. A nebyla by fakta přec na vlas stejna? — — Neměls být mnohem dřív naplněn věďomím povinnosti, mravním rozhořčením proti sobě

především? . . . Jdeš z extremu do extremu; jednou hodně lehkomyslně, podruhé hodně tragicky!«

. . . Bettyna nemohla mít lepšího advokáta nad tento dotěrný hlas v doktorově svědomí, jenž rozleptával jeho rozhořčení i svazoval jeho hněv. Odkud se vzal? Proč ho doktor necítil dřív v hlubinách své duše? Byl vyproštěn teprv zřícením jeho nadějí do budoucího života, jako odpadnutím vod teprve vylézá ze dna ukryté tam tvorstvo, o němž nebylo dřív potuchy? — —

— — — — — — — — — — — — —

Když se vrátila k osmé hodině paní Škoulová, byl doktor ku podivu skrotlý. Halil se v unavení, bolest a smutek. Stará paní přišla dosti klidna se zprávou, že ani pan registrátor ani slečna Konečná Bettynu už kolik dní neviděli, ale vypravovala prý slečna Mysíková, která u Konečných bydlí, že ji potkala před nedávnem po dvakrát pod Letnou s nějakým velmi elegantním mladíkem, kterého však neznala. »Moc nóbl prý se zdál.«

Doktor jí podal s krátkým vysvětlením došlý list. Chopila se ho chvatně a rozevřela před ním. I v něm byly složené peníze; kolik, doktor nepostřehl, paní Škoulová je chvatně schovala do kapsy.

Zrak její rychle klouzal po řádkách. Pozoruje ji napjatě, nepostřehl doktor v její tváři

změny. Když dočtla, složila list a strkala zvolna do obálky.

»Tedy takové to je,« řekla po chvíli se slabým tónem udivení, ale celkem klidně. »Inu — to je tak naší Bettě zcela podobno. — Ale je to tajnůstkářka!« dodala náhle živě a povstala. »Tak to držet pod pokličkou, to se podívejme!«

»Co píše vám, milostpaní?« ptal se doktor potlačuje násilně vzkypělý odpor nad tímto dráždícím jej klidem. »Z čeho je ta osoba, že jí ani tohle nehne?« zavířilo mu duší.

Paní Škoulová podala mu dopis. »Můžete si to přečíst. Však tam není o mnoho víc, než co jste pověděl, že vám psala.«

Doktor četl, ruka se mu třásla.

Milá mami!

S Carolem by to nevedlo k žádnému štěstí; znám se příliš dobře Co se stalo, musí se zapomenout. Odjíždím, abych tomu udělala nadobro a navždy konec. Našla jsem si náhradu, která něco váží. Nemusíš mít žádnou starost o mne. Vede se mi, jak se mi nikdy nevedlo, a dovedu to již zaonačit, aby z toho něco bylo. Napíšu Ti o tom jednou vše, až se usadí první dojmy. Přijmi tu zprávu klidně i s přiloženou malou pomocí na přilepšenou, jako s nejlepším důkazem, že můj kapr má zlaté šupiny. Doktor bude asi vyváděl, tak ho už nějak hleď, chu-

ďasa, upokojit. Všecko se to časem poddá Tobě na podzim beztoho přijede Rúda, tak se Ti stejskat nebude. Mysli si, že jsem se bohatě vdala, ale daleko. A kdo ví, co se nestane. Známým řekni, že jsem odjela, abych udělala s doktorem na ráz konec. Však Ty tó už dobře vyřídíš. Za jiných okolností nebyla bych dělala takové tajnosti, zvlášť před Tebou — vždyť vím, že jsi v těch věcech praktická — ale takhle jsem se chtěla vyhnout scénám a — sentimentálnostem. Uznáš, že jsem jednala dobře. Budu Ti brzo psát víc a určitěji. Líbá Tě Tvoje

Betta.

Když doktor dočetl, opřel hlavu o dlaň a zahleděl se na paní Škoulovou. Ale díval se jí do tváře skoro až tupě. Cítil v té chvíli jako náhlé podlomení všech svých sil. Nevěděl, je-li to konečné ochabnutí po tolika dojmech, či jen momentánní reakce, nebo účinek zmocňující se ho resignace, dokonale ovládnuvšího vědomí, že je konec. Ostatně bylo mu to v té chvíli už jedno. Nekypěl v něm už hněv, nehlodala bolest, cítil již pouze hnus a hořkost. A nesmírnou fysickou skleslost.

»Tak co budete dělat, paní Škoulová,« ptal se zvolna nepouštěje s ní očí.

»Co můžem' tady dělat?« pokrčila rameny. »To víte, to je těžko. Nutit se tu nic nedá. Když myslí, že to bude její štěstí, tu je

i matce těžko se do toho plést,« smírně začala panička.

»A co až to dítě přijde na svět?« ptal se dál, stále tak zvolna, a přimhouřil oči jako v mdlobě.

»Do těch dob — kdo pak ví, co se stane. Tu se nedá nic prorokovat, nic určovat a nic slibovat. To se musí nechat budoucnosti.«

»Tak! — — Já do toho jako nemám co mluvit?« Přivřel oči ještě víc, že je měl skoro jako zavřeny.

»Inu proč pak? To já neříkám. To se všecko ukáže. Já sama už budu hledět nějak to vyrovnat. To se musí všecko po dobrotě. Jen s žádným rámusem, pane doktore. Jen žádný škandál snad, žádná ukvapenost. Všecko po dobrém a s rozumem!« Paní Škoulová měla pro poslední slova svůj rozšafný, vlídný, mateřský tón.

»Víte, co si myslím, paní Škoulová?« protáhl doktor zdlouha a zavřel oči docela. Zdálo se mu, že má pod víčky plameny.

»No?« otázala se vlídně Bettynina matka.

»Že jste jedna za osmnáct a druhá bez dvou za dvacet,« vyhrkl prudce a povstal podpíraje se o stůl. »Že jste obě prohnané, ničemné ženské, beze vší mravní podstaty, zkažené, bídné bytosti, bez citu, bez zásad, bez víry, beze všeho! —«

Rozkřiknutý hlas mu už ke konci vypověděl službu, ztratil ohebnost, a poslední věty byly vyráženy už jen tupým zastřeným chabnoucím tónem.

Paní Škoulová uleknuta odstoupila ke dveřím.

»Dovolte — dovolte,« sípala odtamtud, »urážet se nedám, to jste si nepřišel na tu pravou. Zvlášť od vás ne, vy jste ten poslední, kdo by si na mne směl otevřít hubu. Já mám svou čest, třeba bych byla v neštěstí — — já mám víc cti v těle než vy; nejdřív holku zkazí — necuda — a pak by jí ještě chtěl stát v cestě a ke všemu si ještě houkat — to by tak hrálo!«

Doktor už zas seděl s očima zcela zavřenýma.

»Jděte, jděte, prosím vás, jděte!« dralo se mu z úst již skoro beze zvuku. Ruka mdle kynula ke dveřím, jakoby odháněla přízrak. Pak náhle vrhnuv se na pohovku zaryl hlavu do polštáře, neslyše už ani, co paní Škoulová ještě říká, ani jak konečně odchází.

— — — — — — — — — — — — —

Ráno vstal nesvleknut. Lampa neshasnuta hořela. Bděl-li, či snil-li v noci, nedovedl říci. Byla to směs mdloby, snění i bdění. Byl jako zmlácen a hlavu měl jako podebranou. Každé dotknutí ho bolelo.

XIII

Jestě týž den odstěhoval se k matce.

Ne z nějakého stesku a smutku, ne ze žádosti útěchy, ale že se mu zhnusil celý ten dům, v němž bydlil, a že zrovna otřásal se při myšlénce, že může potkat paní Škoulovou. Ne strachem, ale odporem.

Nechtěl ji už shlédnout, nechtěl ani vidět svůj pokoj, v němž klíčil, rostl a zrál k takovým nečestným, špinavým koncům jeho hřích, hanbil se pohlédnout na domovnici, jež mu posluhovala, hanbil se potkat vůbec kohokoliv z domu. Domníval se, že všichni si budou naň okazovati, o něm šeptati, a že on přede všemi se jeví jako zbaven vší vážnosti, obnažen jako na pranýři s tabulkou svého hříchu na prsou a sešlehaný včerejšími slovy paní Škoulové. »Byl spřažen s tou, co utekla,« vymýšlel si sám jejich slova. »To je pěkná čeládka, stará, mladá i ten čistý doktor! Takovým lidem radši z cesty.«

Vyhýbal se i celé té končině a pospíchal po ulicích těsně u domů, s hlavou sklopenou, jako znectěný, spráskaný tvor.

Avšak i doma u matky mu bylo nevolno. Bývalé sdílnosti a důvěry dávno již nebylo. Připadalo mu, že matka stále se naň pátravě dívá, s nevyslovenou otázkou na zapadlých rtech, s tíživou starostí v srdci (V tísnivém svém ostychu nesvěřil jí o svém poměru dosud

nic určitého, odkládaje stále, až bude mít zajištěné místo. Jen to naznačil, že má známost, a že za krátko jí poví víc.)

Nemaje tu stání, vyhledal si třetí den pokoj na Vinohradech, poslal k staré domovnici posluhu s penězi a lístkem, aby mu vydala nábytek a věci, jež v bytu svém ještě zanechal, a zapadl pak zcela v novém okolí nového bydliště, kde nikoho neznal a nikdo neznal jej. V té cizotě se mu po čase ulevilo a trochu se opět i v nitru uklidnil, zvláště od té doby, kdy matce jedné neděle svěřil, co již tušila: že s jeho známostí je konec a že nadobro již vše oželel.

Neočekával sám, že vše se tak udá v tichosti, znenáhla, bez hlubokých, rozrušujících proměn. Myslil po té ráně, že se v něm stane něco neobyčejného, jakýs podivný veliký převrat. I nějakou otřásající zprávu stále očekával, nějakou netušenou velikou příhodu, jejíž temné neznámo jej naplňovalo neklidem a bázní. S utajeným dechem podléhal děsivým představám své obrazivosti.

A zatím nic z toho nenastalo. Uplývalo vše tak všedně, skoro šosácky. A co bylo nejpodivnější: postihoval sám, že se mu vrací duševní rozvaha, že se vpravil do sběhlých fakt, jako se uklidní konečně voda v rovný povrch i na nejnerovnějším dně a mezi nejzkřivenějšími stěnami.

Přizpůsobil se poměrům, a to dosti snadně. Protest, revolta neměla dlouhého trvání. Nenastal převrat, nastala akkomodace. Hloubal často o otázce, je-li to tak zákon, aneb jen u něho úkaz osobitý, plynoucí z povolnosti povahy, z nedostatku sil k revoluci proti poměrům až k převratu.

Pozoroval to na sobě v poslední době již podruhé. Když se před velikonocemi dověděl, v jakém stavu se ocitla Bettyna, nastalo také hned po prvním náběhu revolty ochotné vpravování se do poměrů, nastoupení nejvyšlapanější cesty, záměr oženiti se a vystlávání si představ budoucnosti měkkými polštářičky naděje. Dokonce i do lásky se začal vpravovat a v její skutečný příchod věřit a budovat jí už oltář v projektovaném plánu příští domácnosti.

A nyní proces byl podobný. »Co tu již lze měnit?« začaly úvahy. »Po tom, co se stalo, není sblížení už možné. Spálila za sebou mosty svým skutkem. A kdybych konečně i vše odpustit chtěl, až k odhození vší sebeúcty se snížil, neznám cesty k ní ani pro sebe kratší svou zprávu. Ale horší než pes bych pak byl, takhle se zahodit a vnucovat se tam, kde jsem byl odkopnut. Výčitky si činit nemohu. Vše jsem učinil, abych napravil, co jsem zavinil, a v shovívavosti a trpělivosti i nad povinnost jsem šel.

Takovým drobounčkým měkkým pískem sebechvály a sebekonejšení proud duše jeho vystýlal a ohlazoval prorvy a ostré hrany dna a břehů nové situace.

»... A učiním ještě, čehokoliv bude třeba,« pokračoval ve svých úvahách. »Pomoci-li bude kdy žádat, neodepru, nelze vědět, v jaké poměry zapadne, o dítě se postarám a všechny síly napnu, abych mu prospěl, zůstane-li na živu —« (tyto úmysly nejvíc jej tišily), »pokud v mé možnosti bude, vše vynaložím; abych je dostal jednou k sobě — ale jí už viděti nechci!«

Měkl při těchto úvahách pocitem vlastní dobroty, a nitro mu nasakovalo lítostí a bolestí ze spáchaného na jeho dobrotě nevděku.

A jindy opět s jiné stránky omýval tvrdé skalí nastalé změny osudu.

»Ona snad dokonce měla pravdu,« říkával si. »Namlouval jsem si jen, že dojde přece k štěstí, že ona se změní, ale bylo by se to sotva stalo. Vždyť ani ve mně nebylo lásky. Začínal jsem se do ní nutit teprv po tom, co se stalo, a po rozhodnutí, že si ji vezmu. Chtěl jsem si ji opatřovat jako příslušenství do mladé domácnosti a již jsem myslil, že zarůstají kořínky do mého srdce. Teprve nyní vidím, že to byl blud. Kdyby to byla bývala začínající láska, zdaž bych nyní nemusel cítit větší bolest, větší stesk, zdaž bych byl tak za krátko a po-

měrně i tak lehce se vzpamatoval z rány, již mi zasadila?«

Přicházely však i takové chvíle, kde vycházel jaksi ze sebe a díval se na vyklíčelé osení těchto svých úvah a soudil z něho na půdu, z které tak rychle vzrostlo.

»Jsem měkká, roztékavá duše, lehká půda. Hned ji oseješ, hned co z ní vzrostlo zas vytrháš. A zase ji rozořeš a naseješ nové símě. Zda vytrhneš kleč ze skalní půdy? Větry jí zmítají, ale nevyvrátí, nezlomí

V největší bouři nad nejhlubší strží člověk se jí zachytit může jako rahna, jež se nepřetrhne, nepoddá. Její kořeny i balvany k sobě vížou.

... To již Bettyna sama byla jiná duše,« uznával. »Vydržela v odporu proti poměrům, jež měly nastat a proti nimž se vzpírala její povaha. Vytrhla se z nich, aby mohla věrna zůstat životu, jejž si určila ve svých touhách a choutkách. Je tužší povaha, pregnantnější zjev!«

Avšak proti těmto výčitkám poddajnosti dostavovaly se také zas námítky.

»Má povolnost,« říkal si, »vyplývá vlastně z vyššího stupně mravnosti. Je to vypěstovaná schopnost podřizovati své já principům, přizpůsobovati se mravným povinnostem a ohledům k druhým a zříkati se z těchto zřetelů svých choutek, neb aspoň slevovati se svých sobe-

ckých tužeb. A toho Bettyna neměla, a proto se jen zdá silnější!«

Ale jindy zas připouštěl i jiný výklad.

»Jsem zcela taková moderní duše. Mnoho diletantismu je ve mně. Široká fantasie, značná pružnost vmýšleti a vpraviti se do každé situace, vše si omluviti, pro vše najíti důvody a zas i útěchu, ale nedostatek síly k činu, k vyproštění se z toho, co mě hněte, aneb zas k takové odříkavosti, která by vyžadovala větší oběti, značnějšího a vytrvalejšího přemáhání. I ta stálá sebeanalysa podvazuje a umořuje sílu ke skutku a seslabuje schopnost k pravé radosti i zas k pravé bolesti, i ke všem silným popudům z nich vytryskujícím a v koncích svých vede k resignaci, ke dni v duši, v němž ani slunce nesvítí, ani nebouří, nýbrž kdy je bezvětří, obloha zatažena a nálada soumrační, a člověk se chytá už jenom práce nějaké, ale ne pro radost z ní, pro zisk, čest, určitý plán do budoucna, ale jako jediné větve, jež zbyla po všech nadějích k udržení se při životu, ne z lásky k němu, ale buď z nestatečnosti neb z odporu učinit konec všemu.«

K takové náladě, zdálo se mu, že dospěl i nyní. Zabral se horlivě do práce v ústavě fysiologickém i na klinice chirurgické a činil přípravy k odborné práci o účincích různých jedů na míchu. Při tom nevzdal se svého úmyslu dostati se na venek, již proto, že cítil,

že mu tam bude volněji než v Praze. Neustal v krocích získati takového místa, ale nehnala ho již netrpělivost k uchytnutí se prvního, z něhož by koukala jen trochu slušnější existence. Kladl nyní i podmínku, aby mělo dobré spojení s Prahou a bylo v pěkné krajině, kde je řeka a les.

— — — — — — — - - — — — — —

Čím více v tomto životě se oddaloval jeho poměr k Bettyně zrakům jeho duše, t. j. čím více se stával minulostí, kterou mohl přehlédnouti již v jejích obrysech jako celek, tím více si též uvědomoval, že to byla vlastně jen episoda v jeho životě, s určitým začátkem a určitým koncem. Dokud v ní žil, zapomínal takřka, že byl jiný život před ní, a že bude jiný i po ní, poněvadž si nemyslil, že se takovým způsobem uzavře, ale nyní začal pohlížet na ni jen jako na kapitolu v kronice životní, kterou sice nelze vytrhnout, ale která přec netvoří podstatu jeho života. Pohlížeje tímto způsobem na ni, dospíval konečně i k tomu poznání, že celá ta episoda ležela vlastně stranou od cesty jeho názorův a zásad, že tedy byla zabloudéním na scestí, a že nynější jeho život znamená vlastně návrat na cestu dřívější.

Bylo mu též úplně jasno, kterak se stalo, že zbloudil, jaké byly první chybné kroky, jaké příčiny, že se v počátcích nevrátil, nýbrž že dál a dále šel za bludičkou, i zas jak se stalo, že

tá bludná cesta, po níž už tak daleko zašel, se mu nestala novou cestou života — jak se již domníval, smířiv se s nastalým faktem a vpraviv se do něho, nýbrž že se opět vrátit mohl na starou opuštěnou dráhu životní. Ta možnost ovšem ležela mimo jeho přičinění, mimo jeho zásluhu, vyplynuvši z obratu způsobeného skutkem Bettyniným, který znamenal definitivní zakončení té kapitoly životní.

Ale v tom se neklamal, že nevrátil se na starou cestu tak, jak s ní byl sešel. Byl si vědom, že románek prožitý zabarvil na vždy jeho duši vzklíčelými v něm pocity, nabytými zkušenostmi, okusenými požitky, radostmi i bolestmi, a že vyplynul mu z něho pro celý další život závazek, povinnost, na kterou nelze zapomenouti, a která znamená i částečné upoutání jeho volnosti. Byl připraven jí dostáti plnou měrou, kdykoliv nastane, byl odhodlán zaříditi svůj další život tak, aby jí dostáti mohl.

Jednou, když — sám nepozorován — zahlédl v Praze kollegu Janotu, jemuž v slabé chvíli svěřil se se svou známostí a prozradil i jméno Bettynino, vzpomněl si na jeho slova v onom hostinci.

»Přečetl jsem důkladně jednu knihu,« usmál se trpce v duchu. »Ty bys, kamaráde, klidně vzal druhou a dal se do ní. Já mám té jedné dost, a bylo by bývalo líp, ani tu nečíst. Ano, kdyby to bylo, jak ty říkáš! Ale dočtená kniha

se zavře, a člověku v ní uvízne kus života, kus uskřípnutého srdce, kus odtržené duše, kus zadané volnosti, více v ní zanechá sám, než co z ní vyčetl. Ne, ne, kamaráde, já nedovedu číst jako ty, a já už nechci číst.«

Tak vracel se ve své samotě k starým svým názorům, k starým svým záměrům. Jednou v noci po dlouhém rozjímání o svém životě napsal v hlubokém citovém pohnutí tyto řádky do svého zápisníku, jako konečné rozhodnutí:

»Neožením se. Nejsem stvořen k manželství. Klamal jsem se i s Bettynou. Co mě k ní táhlo, nebyla láska. S počátku smyslnost, potom závazek. Vidím to teď jasně. Nezůstalo stesku po ní, nezůstalo touhy, spíše pocit uvolnění nastal. A stačí smyslnost a stačí závazek k spojení na celý život? Ani u muže, ani u ženy. Není-li již na obou, aspoň na jedné straně musí býti hlubší, čistší, vznešenější cit. A není-li ve mně, kde jej nalézti v ženě?

Buď loutky, jež se chtějí zaopatřit, buď takové jako Bettyna. Koho to těší je hlídat, s nimi zápasit, je vychovávat nebo podmaňovat, kdo má dost vůle a síly k tomu, buďsi, učiň tak! Mně líto času, mně líto klidu, mně ani vítězství by nestálo za to, já, samoto, tě vítám, neradostná, ale i bezžalostná, spolehlivá družko!

Budu pracovat vší silou. To je účel života. Mám povolání, jež přináší útěchu a úlevu bližním, co chci více? Kde vznešenější úkol?

A snad přistoupne i povinnost ke krvi vlastní, a té dostojím celou silou svou. Kéž by jen přišla!«

»A svede-li tě přec opět vášeň na bludnou cestu?« vyrušil jej skrytý hlas ze zavládlého uspokojení nad tímto výlevem.

»Nesvede,« pravil si s důvěrou. »Dovedu se opříti, dovedu se přemoci. Zkušenost minulých dnů bude mou holí na další pouti.«

»A co, najdeš-li ženu oddanou, bytost, jež by tě nade vše milovala, jíž bys byl životem a spásou?«

»Nevěřím v takové své určení, nevěřím v takovou oddanost a lásku!« pravil si z nejhlubšího přesvědčení.

Ale stalo se jinak, než myslil.

Asi za měsíc potom dostal list z Vranova od paní učitelové, aby přijel k nemocné Anežce, a za osm měsíců byla svatba.

Rok po ní se dověděl, že dítě Bettynino a jeho je v Praze u paní Škoulové. Jel se tam na ně podívat a splnil své dávné odhodlání nabídkou, že bude platit na jeho výživu a vychování. Stará paní ubezpečovala sic horlivě, že prý stačí úplně, co Bettyna posílá, ale na konec přijala na doktorovo upokojení jeho návrh, ujišťujíc, že co vybude z podpor dceřiných, bude dítěti ukládat. Když pak po dalším roce zemřela doktorovi dceruška a on krátce potom obdržel místo v Nedosekách, vzal malého To-

nouše se souhlasem Anežčiným k sobě. Bettyna, jíž paní Škoulová dopsala dříve o svolení, odpověděla slovy, z nichž doktor poznával, že v ničem se nezměnila:

»Podle té žádosti poznávám Carola i jeho ženu. Jaký to ‚šlechetný anděl' proti mně! Jak se dovede zapřít! Ať si s Pánembohem vezmou Tonouše, působí-li jim to radost. Dávám nejen svolení, ale i požehnání. A o mně se mu nemusejí ani zmiňovat. Jim to bude vhod a mně to nebude pranic překážet.«

Byla tou dobou v engagementu u jednoho z menších městských divadel německých, a dle ujišťování její matky vedlo se jí »znamenitě«.

Přijetím Tonouše byl uskutečněn dávný úmysl a vroucí přání doktorovo.

Po Bettyně se od té doby nepídil; v myšlénkách jeho byla mrtva nejen pro něj, ale i pro jeho dítě, a chtěl míti péči, aby nevstala z hrobu ani jemu ani svému synu. Na hřbitově jeho románu byl vztyčen kříž, na nějž jeho vůle vetkla nápis: Zde není vzkříšení, není shledání!

HLAVA ČTVRTÁ

I

Již deset dní nedopouštěl průběh nemoci paní doktorové nijakých pochybností o neodvratnosti skonu. Přestaly všechny úvahy a jen očekávání se stupňovalo.

Hned druhého dne po visitě malovického doktora dostavila se opět třesavka, tak že o příští své návštěvě sám doktor Novák již prohlásil, že veliká naděje je už naprosto vyloučena. Třesavka opakovala se již potom každý den, a vždy po ní následoval profusní nezastavitelný pot, jenž nemocnou velice seslaboval. I známky ochabování srdeční síly se objevovaly, ale dosud podařilo se pokaždé silnými dráždidly ji znova povzbuditi.

Předcházející záblesky projevených nadějí v možnost zachování nemocné při životě, jež rozehrály v doktorově nitru celou stupnici citů, od zločinem skřípajících zvuků šíleného odboje až k hlubokým tónům resignace, pohasly jako

světlo kahanu, v němž byla jen krůpěj oleje, a celé okolí doktorovo nabylo určitého tvrdého osvětlení rozbřesklého rána skutečnosti.

Jistota neodvratnosti brzkého skonu usadila se v domě jeho jako host, jehož přítomnosti bylo všude plno známek. I jiný vzduch jakoby byl vtáhl s tím »nově přibylým« do celého bytu a naplnil všechny jeho kouty, ba i na dvůr a v zahradu se protáhl a celé stavení obklíčil.

Vdechovali jej všichni, kdož byli nemocné na blízku, a doktor cítil jej, nejen když se blížil k domovu, ale i když byl daleko od něho u nemocných, jakoby jej nosil v sobě ve svém nitru.

A s tím »nově přibylým« setkával se několikrát denně u lůžka své ženy, kde byl usazen v příšerné své nevýhostnosti. Po každém vyšetření a zjištění pokračujících známek nezastavitelného procesu ucítil jakoby ledové dotknutí jeho ruky i jeho zadýchání, z něhož zdálo se doktorovi vanouti studeno blížící se smrti, pách čadících voskovic, těžkého černého sukna a divná vůně v skleních rozpuklých květů smutečních věnců.

— — — — — — — — — — — — —

Za těch smutných dnů střídaly se v jeho nitru nejrůznější nálady.

U lože své ženy, v jasných jejích okamžicích, vyčítaje z horečných pohledů bez-

měrnou, stravující úzkost jejího nitra, zoufalou hrůzu před obávanou smrtí a z němých jejích slz a křečovitě spjatých rukou vida vzpínati se k němu úpěnlivou prosbu o slitování nad jejím mladým žitím, nad její neskonalou, v zmírajícím těle jakoby rostoucí láskou, měl srdce přetíženo lítostí a bolem a odcházeje od ní dusil pláč, v nějž plně propukal, když vracel se po slovech lhané útěchy do svého pokoje. Ale i při tom byly okamžiky, kdy přistihoval se v hlubinách nitra při známém konejšení, že vše to musí být a nutno přetrpěti, aby vkročiti mohl na práh nového žití, i při rovněž povědomém znepokojeném očekávání, shledá-li po návratě z visit »nově přibylého« nezměněně seděti před jejím lůžkem a ucítí-li přisvědčivé stisknutí jeho studené ruky. Srdce se mu pokaždé při tom sevřelo bolestí, ale uklidnění šlo jí v zápětí.

Dostavovaly se však nyní i takové chvíle — a to venku, na cestě k nemocným, při jízdě do Oubradic — kdy cítil přímo uvolnění, odpadnutí vší tíže a uprazdňující se místo pro radost ve svém nitru. Sváděl to na počasí, v němž konečně snad také ležela část příčin onoho pociťování nového ovzduší v sobě i v okolí.

Teplota již od osmi dnů nenáhle ale stále klesala, přestalo tát, trochu sněhu napadlo, pak se obloha do modra vyčistila, mrazíky se dostavily, potrvávaly, přituhovaly. Slunce vysvitlo

na zbělalé cesty, ploty a střechy, nalilo svou záři i do černých koster korun, a vzduch zprůhledněl. Kontury všech předmětů tvrdě se do něho vkrajovaly, vše zurčitělo, zjasnilo se a jako oživlo po předcházejícím šedu dřímot a mdlob. Jiná perioda nastala.

Předzvěst nového života zdála se doktorovi zavívati z této změny. Zadýchal svobodněji a hlouběji, hlavu vztyčil, pružněji vykročil, odvyklé oči zveseleně mhouřil. proti útočivým proudům předjarního slunce.

Ale jakmile se přistihl při takovém radostnějším hnutí, hned si je vyčetl, hned představou do ložnice ženy se zanesl, utrpení její si uvědomil, lítost v sobě vyvolal, povzdychl, hlavu svěsil, a jako člověk vinou stižený dále se ubíral.

Ale po chvíli zas jej slunce odvedlo od těch myšlének, od toho ztrestávání sama sebe, sníh se někde zajiskřil, světlo dovádivě odskočilo, přemetlo se, slepice kdesi osmělené zakdákala, Brok — jejž od několika dnů zase bral s sebou — rozehnal se za vrabčáky, jejichž šedohnědé peří zahrálo v slunci leskem mědi, a pak udýchán přiběhl zpátky, nadskakuje předkem v pravo v levo, jakoby bůhví co dokázal, tak že doktor nezadržel se usmát.

»Budu toho psa raději nechávat zase doma,« umiňoval si, a odpůldne a příští den skutečně jej odehnal zpět, když za ním vyběhl;

ale i bez Broka dál svádivě zářilo slunce, zjasnělá obloha dál tvořila modré pozadí každému pohledu, tvrdé stíny se rozbíhaly od domů, od plotů, od stromů po zbělalých, zjasnělých stezkách, zmnožené a zradostnělé hlasy a zvuky se ozývaly, a ta novost zpestřených a zveselených pohledů před oči se stavících, ta zvýšenost a zradostnělost zvuků nepřipouštěly soustřediti na dlouho myšlénky. Cosi rozptylujícího, odvracejícího mysl od nitra a k sobě přivádějícího bylo v tom jiskření nově nastalých slunečných mrazů.

Doktor se tím omlouval sám sobě, ale výčitkám neunikl.

»Kdyby tvůj zármutek byl pravý,« útočil sám na sebe, »ráj na zemi by mohl zkvésti, z hoře tvého by tě nevytrhl, od smutku tvého neodvázal. Naopak tím prudší bolest bys cítil, že netruchlí příroda s tebou, že neodumírá s bytostí drahou. Slunečno by ti bylo výsměchem, veselí kol urážkou, procitání kol poraněním. Utíkal bys z toho všeho jako od nepřítele do temna a samoty.«

A v zápětí této výčitky šla ještě jiná, krutěji a hloub zařezávající: »Zda bys vnímal to oživení kolem, jak je vnímáš, kdyby vlastně nebylo i v tobě souladného rozjasnění, kdyby dosud vězela v tobě na příklad jen nejistota o konečném osudu tvé ženy a neklid z ní pryštící? Ale nastala právě jistota, a ty již bez

obav očekáváš příští nového života, a rozjasnění kolem je souladným zvukem k rozjasnění ve tvém nitru. Proto mu tak podléháš, proto je tak vítáš a proto vlastně shledáváš sám pro sebe omluvy.«

»Což i nepláči?« otázal se v duchu, jakoby mluvil s někým ve svém nitru.

»Ovšem i pláčeš, ale to jen nad jejím utrpením fysickým a hrůzami duše, a proto, že jsi vůbec citlivý, měkký člověk, a že se i sluší plakat, když umírá žena. Ale odpověz si, zda bys plakal, kdyby odcházela bez útrap, bez jakýchkoli bolestí, kdyby cesta její ke smrti byla dokonce snad příjemná a lahodivá? — Zda bys plakal, že odchází tobě, že nebudeš ji mít, pociťuje již nyní stesk po ní, bolest z nastávajícího osamotnění? — Vzpomeň jen na ševce Arazima, když's jej těšil, že jeho ženě bude smrt vykoupením, jak zakvílel: ‚Ale co já si počnu, co já?' — To byl jinačí pláč, doktore! Vidíš, zde pudla jádro! Zde a v tom rozžíhání naděje v nový život, v tom pociťování nastávajícího uvolnění a zapírané radosti z něho Jen si to přiznej bez kliček a námítek!«

— — — — — — — — — — — — —

Ale jakkoliv se neušetřil ani jedné výčitky, jakkoliv v sebezpytování svém schválně se dotýkal i nejskrytějších záhybů v srdci a duši, jsa přímo vynalézavý v tom, aby své city sám sobě ukázal s nejodkrytějších jejich

stránek, jimiž neklamně nahlížel k jejich podstatě, jakkoliv se sám tím vším umíněně znepokojoval a týral: otřesné bolesti z umírání své ženy, hlubokého, zarývajícího se, potrvávajícího zármutku z jejího odcházení v sobě nevyvolal, nepocítil.

A z uvědomování si této okolnosti vtékal do jeho duše takový zvláštní, řiďounký smutek, nehlodavý, ale přece skličující, prolínavý a oslabující. I staré vývody se ozvaly opět.

»Nebyl jsem nikdy schopen pravé lásky, a proto nejsem schopen ani pravé bolesti,« opakoval si. »Byl jsem určen k samotě, a neměl jsem se nikdy ženit. Však také budu žít nadále sám!«

»... Bolest se nedá vočkovat, aniž láska. Není jí ve mně ... což se mám za to odsoudit? Což jsem za to špatný člověk?«

»... Nač tedy všechny ty výčitky? — — Také jen takoví hosté, kteří se vlastně dostavují jen na zadostučiněnou takové jakési cítěné povinnosti, a které vlastně vyvolávám na sebepřesvědčení, že vím, co by mělo být, a že jsem dost poctivý, abych se přiznal, čeho se mi nedostává, čím jsem chud.« — —

Nehlodavý ten mlhovitý smutek stal se ponenáhlu součástkou jeho bytosti. Byl jím stižen jako ochuravěním. Chodil v něm jako v závoji. Jeho pohled byl jím obestřen, jeho hlas dotknut, všechen jeho pohyb jako tlumen.

Jím obleknut chodil k svým nemocným, jím obestřen odpovídal na poptávky po stavu své ženy, přijímal potěchy a projevy účasti, tiskl ruce, hovořil, udílel rady a zticha odcházel. Ani venku, když byl sám, nesnímal již toho závoje s obličeje. Díval se jím na cestu, na oblohu, na slunce, na stavení a na pole, na lidi, jež potkával, i na vrabce, již před ním poletovali. A divná věc, vše připadalo mu zmírněnějších barev, tlumenějšího osvětlení, jakoby ten závoj byl na bytostech a předmětech, jež vidí, a ne na něm. I doma v něm chodil, i k lůžku ženy přistupoval a »nově přibylému« v oči hleděl, i do hospody večer přicházel i v noci k spánku uléhal.

Bylo mu jaksi klidněji a snáz v tom zastření, a připadalo mu najednou, že se setkal již v životě s lidmi, kteří rovněž v podobném závoji chodili, jenž přitlumoval jejich pohledy, kroky, pohyby i slova. Zajímal jej ten objev, a zabýval se jím.

»Tak na podzim vyvstane mlha a zahalí krajinu. Je to první známka jeseně ve mně,« pravil si. Líbilo se mu to, ale nevěřil tomu jaksi. Nebylo to to pravé.

»Někdo sroste s takovým závojem na vždy, i já snad srostu,« děl si jindy, ale i tu cítil, že jen kombinuje, ale není přesvědčen.

I úvahy jeho pod tím závojem byly přitlumenější ve svém zvlnění i ve svých barvách.

Přistihoval se někdy, jak zcela bez pobouření přemýšlí o nutných zařízeních po smrti své ženy, o přípravách k pohřbu, o pohřbu samém, kdo naň přijde, co as promluví a jak on odpoví. Nejnepatrnější podrobnosti mu napadaly, ba ty právě byly jádrem jeho představ. Rakev bude dubová, tmavě hnědá se stříbrným kováním; svěc šest s každé strany... a již viděl jen jejich čadivý plamen a matný jeho odraz v hladkých bocích rakve...

I Tonoušovi bude třeba koupit černý oblek, zimník a klobouček se smuteční páskou... a již zas v představě viděl, jak když jej hoch sejme, bude mít vytlačený jeho okraj na čelíčku i na skráních...

Doktor vytrhovával se násilně z těchto obrazů, neboť mu byla nepříjemna právě tato vtíravá určitost těch podrobností. Lekal se jich jaksi, aniž by si dovedl dobře vysvětlit proč. Cosi necitelného v nich viděl, něco, pro co vlastně ztrácí z pochopení a úvah význam celku.

Měl i momenty, že ten celý jeho mlhovitý smutek, v němž chodil jako v závoji, mu připadal jen jako přijatý kostym, jejž nemá odvahy roztrhnout, protože se v něm pohodlně chodí.

Nemohlo ani jinak býti při jeho analysující povaze, než že i naň útočil a zvědavě jej nadzvedoval.

»Jsem sklíčen, že nejsem jiný, než jsem. Chodím v té sklíčenosti jako v rouchu své slabosti, své chudoby; chodím v něm pro svou útěchu, ale snad taky proto, že to roucho v očích druhých vypadá jako smutek nad ztrátou ženy. Měl bych mít vlastně odvahu, ukázat se bez toho roucha taký, jaký jsem.«

»Jen až bude konec, vše bude lépe,« opakoval si staré útěchy. »Nastane život beze vší masky; teď to je většinou hra. Doma ze soucitu a útrpnosti, a mimo dům ze všelijakých ohledů.«

»Také ze zbabělosti,« ozval se prostořeký hlas v nitru.

»Inu, třeba. Vždyť já si přec nelhu, že jsem silný, útočný, bezohledný člověk. Vždyť já si přec nesčíslněkrát přiznal, že jsem povaha poddajná, poměrům a ohledům se akkomodující,« podrážděn doktor sám si odpovídal, ale hned jako v protestu proti této sebeobžalobě začal rozbírat, jaký účel by mělo, kdyby na všecky projevy účasti a litování — jež většinou byly také jen činěny pro forma — šmahem odkrýval své pravé city. Pražádného účelu, rozumu by v tom nebylo,« odpovídal si ochotně. »Rozum bude v tom, chránit se na příště již každého poměru, každého spoutání, v němž bych musel lhát, představovat něco, čím nejsem. Neopustit bezpečnou cestu samoty, nezabloudit. Světla minulosti mi budou svítit. Je

dobře mít taková výstražná světla na pouť, a já je mít budu!

Ale v témž okamžiku, co si tohle pravil, jako na vzdory a na výsměch vyhoupla se mu v duši lákavá představa Fabiánky a vedle ní obraz černooké, jímavě smutné Mářinky Tužinové, a nitro rázem se znepokojilo. »Jen si nic neslibuj, nic neplánuj — vše dopadne jinak, jako v celém tvém životě vůbec,« ozval se známý prostořeký hlas v nitru. »Pamatuj, jaké jsi kul záměry po skončeném románu s Betrukou tynou, a co z nich bylo!«

Krev stoupla doktorovi k líci. Prudce mávl rukou a polohlasitě, aby to i slyšel, pravil:

»Ne — tentokrát mne nestrhne nic. Zůstanu sám, silen a svoboden! Zkoušek a poučení bylo už dost!«

II

O nebezpečném stavu své ženy zpravil doktor v posledních dnech ovšem i jejího otce (stará paní učitelová zemřela rok po jejich sňatku) i její dva bratry i svou matku.

Tchán poslal psaní plné nářku, že přijíti nemůže, že leží jako Lazar s oteklými klouby, stižen svým dávným neduhem, rheumatismem, poroučel svou drahou dcerušku do milosrdenství

božího, od něhož doufal, že nemůže ani dopustit, aby on své dítě již neměl spatřit.

Ze švakrů doktorových byl mladší Jaromír, bývalý technik, inženýrem u společnosti pro zkoušení parních kotlů. Dlel skoro stále na cestách a byl i ve své rodině vlastně jen častým hostem. Starší Zdeněk žil od čtyř let opět v Praze a protloukal živobytí všelijak. Absolvovav filosofii stal se vychovatelem, pobyl pět roků na venku, tři léta na Rusi, pak se vrátil, aby doplnil zkoušky, ale stále nedoplňoval. Písařil, externoval brzy v té, brzy v oné redakci, psal do encyklopedie, pokoušel se v prose, ve verších i kritice, krátce žil ze dne na den, z dlaně do úst. U své sestry nebyl nikdy; posledně jej doktor viděl o pohřbu své tchyně, ale ani tenkrát spolu mnoho nemluvili. Vůbec oba bratří se mu v posledních letech odcizili, jako již před tím svému domovu, svým rodičům a své sestře. Vlastní zájmy odvedly je na jiné dráhy, do jiných poměrů.

Nepočítal tedy doktor ani nyní na jejich návštěvu, a nemýlil se. Od Jaromíra došel list plný dobré naděje, že se vše ještě k dobrému obrátit může (»vy doktoři vidíte hned všechno černě«), a že se jistě přijde na Anežku podívat, jakmile jen drobátko se mu uvolní; Zdeněk se vůbec ani neozval.

Leč ani návštěvu své matky doktor neočekával. Věděl, že i mezi ní a jím se roz-

šířila dálka, a znal toho příčiny. Začalo to od dob, kdy jako medik odstěhoval se ze starého otcovského domu v Michalské ulici, předstíraje, že musí bydleti v poblíží ústavů fakulty. Nastoupení bouřlivého quinquennia jeho života bylo jistou měrou také revolucí proti dřívější vázanosti na domov, proti těm nesčetným nepozorovaným provázkům zvyklostí, jimiž rodiče a po smrti otcově úzkost matčina sama opřádala volnost syna jedináčka. Bylo to neurvalé otřesení všeho stávajícího pořádku, kruté zranění i nalomení všech dosavadních svazků, učiněné jen v opojení novými theoriemi, smějícími se vší měkkosti a něžnosti, jako zděděné zbabělosti.

Ve světle tohoto opojení ta v záchvatech dětinné lásky druhdy líbaná matička zdála se revoltujícímu synu pojednou bytostí zcela všední, uzoučkého rozhledu, úzkoprsých názorů, pro jejíž ptačí starosti, pro jejíž bezevzdorné snášení všech klopot životních, pro jejíž útěchu a naději hledanou a nalézanou jen před oltáři pražských kostelů zahosťovalo se v něm teď jen politování a — pohrdání. Nedovedl si vysvětliti, jak mohla býti kdy doba, kdy viděl v ní bytost nejlepší a nejdokonalejší na celém světě.

Když po bouřlivém quinquenniu přišla reakce, nastalo sic jisté sblížení, ale návrat do dřívějších poměrů nebyl možný. Stará paní

nevyčítala, nevzpomínala, odpouštěla, ale zůstala v ní jistá netroufalost, zaraženost, zaleklost vůči synovi, jež dojímala víc, než by byly dojaly rekriminace a výčitky. Tato netroufalost jevila se ve způsobu řeči, v nesmělosti otázek. v potlačování námitek. Bylo v tom všem jakési odříkavé vzdávání se mateřských práv, a syn dobře nyní vyciťoval bolestivý postup ke konečné této resignaci, zvlášť an věděl, jak matce bývala milá jeho dřívější sdílnost, jaký živý zájem mívala i na každé nepatrné věci jeho se týkající, jak v přirozené své zvědavosti i na jiné věci se ho často vyptávala, že kolikrát mu byl až nepříjemný příval jejích otázek. Poznával však také, že při passivní povaze matčině po všem, co se událo, nebyl takřka ani možný jiný proces než tento, který vedl na konec k umíněné a přímo okázale jevené uzavřenosti s její strany. Ta byla jejím vzdorem, jejím trestáním, při němž houževnatě setrvávala, třeba že při tom sama trpěla. Znal ji, že právě v passivitě je její síla.

Uvědomil si také, že tak jak nyní s ním mluví, s ním jedná, mluvívala a jednala též s jeho otcem, a vybavovaly se mu v té příčině nejednou podrobnosti, jež potvrzovaly přímo nápadně tuto shodu.

To vše vyvolalo v duši synově jakés hanbení, jež plynulo z vědomí viny a jež opět jej vůči matce udržovalo v reservě. Ale

někdy přec podařilo se mu ostych ten potlačiti, a tu činil pak pokusy o důvěrnější bývalý tón, zajížděl do zvyklostí uplynulých let, leč nepodařilo se mu vzkřísiti u staré paní výlev dřívější mateřské něhy, zašlehnutí mateřské radosti nad jeho synovským rozvroucněním. Nebylo sic možno věřit, že uhasla její mateřská láska, ale hořela právě pod příklopem té resignace, tak že už necítil bezprostřední vyšlehnutí jejího plamene, a i teplo její bylo tlumené.

Stará paní nyní ještě častěji než dříve chodila odkrývat city svého srdce, tužby své duše pod stmělé klenby chrámové, a syn našel konejšivé útěchy v myšlénce, že matce konečně již postačuje toto nalézání klidu a úlevy v její pobožnosti, že k uvolnění vzájemných svazků, k odloučení se jejich osob později beztoho tak jak tak dojíti muselo, a že tudíž nastalo vlastně jen o něco dříve to, čemuž konec konců nebylo lze se vyhnouti.

Vzájemný poměr za přirozeně pokračujícího postupu odpoutávání dospěl konečně tak daleko, že syn již jen svá rozhodnutí matce sdělovával, a ta je přijímala jako nezměnitelný fakt, nežádajíc důvodů ani vysvětlení, nepronášejíc námitek ani úsudku. Zůstalo při tom mezi nimi mnoho nevyjasněného, nedopovězeného, zatajeného. Kolikrát slovo větší důvěry třáslo se sic oběma již již na rtech, a přec

na konec v jakémsi podivném ostychu neb okamžitém zatvrzení zůstalo nedopovězeno. Vyvinula se z toho konečně i obapolná jakási houževnatá neustupnost, provázená stálým strachem, aby jeden druhému nepodlehli, v kteréžto umíněné neustupnosti syn i matka byli si velice podobni — jak doktor později si uvědomil. Tím se i stalo, že ani o jeho románu s Bettynou, o jeho povaze a vlastní příčině jeho konce nezvěděla stará paní nic bližšího a dlouho zůstala v domnění, že to byla jen jakás takás známost, jejíž ukončení sic syna zamrzelo a snad i zabolelo, ale která nezanechala hlubších kořenů. Ba ani o rodícím se později úmyslu oženiti se s Anežkou doktor matce slovem se nezmínil, až teprve své pojaté rozhodnutí jí oznámil. Vyslechnuvši je, omezila se stará paní jen na své vůči němu již obvyklé: »Jsi samostatný, jsi dost starý, máš rozum, jednej, jak ti káže. Já ti v cestě nikdy nestála a nebudu stát,« a bylo odbyto.

Styk její se snachou nevyšel následkem toho z mezí nejnutnějších společenských formalit. Anežka vidouc uzavřenost své tchyně, nepojala k ní lásky, ba ani důvěry. Neznajíc příčin té uzavřenosti, nerozuměla jí a pokládala ji za chlad oproti sobě a dle toho zařídila i svoje chování. Obě ženy zůstaly si cizí. Samotářská a čím dál tím hypochondričtější stará paní neodloučila se od svého bytu a svých kostelů,

ani když jí syn oznamoval narození dcerušky; poslala sic srdečné blahopřání i dar matce a malinké vnučce, ujistila, že přijede později, jak jen počasí se trochu zlepší, ale nepřijela ani pak, když smrt podťala drobounké to poupátko a u snachy objevovati se počaly povážlivé známky srdečního onemocnění. Když se pak čtvrt roku potóm s uzdravenou již opět manželkou svou doktor z prvního působiště svého Zátok stěhoval do Nedosek, stará paní sic opětně slibovala, že je tam jistojistě navštíví, až budou zařízeni, ale dověděvši se později z ostýchavé zmínky doktorova listu, že syn vzal k sobě nemanželské své dítě, nepřijela. Za to přišel její list.

Co z rozbolestněné, trpící duše po kolik let nechtělo nebo nedovedlo přejíti přes rty, to vykypělo steskem a zhořklými výčitkami v dlouhé to psaní.

»Takovou věc jsi dovedl vlastní matce tak dlouho tajit, tak daleko šla Tvá neupřímnost, nedůvěra, zatvrzelost anebo co to bylo? Snad stud!« psala do slova. »A jak jsi mohl vejíti ve svazek jiný, když takový jsi měl závazek? Nebál jsi se Boha? Celý den pláči nad Tebou, neboť strachuji se, že On Tě najde. Necítil jsi Jeho prst, když povolal k Sobě Vaši dcerušku? — Necítil's, že to byl trest? — A jen aby těch trestů nepřišlo víc, aby Bůh docela neodvrátil od Tebe svoje požehnání! Jen tušení kdybych byla měla, byla bych Tě byla

upamatovala na Tvou povinnost. Máš syna, ale nemá tvého jména — není Ti hanba? A co říká Tvá žena? Jestli to věděla, jak mohla vstoupit tam, kde jiná měla na Tebe nárok? A jestli to nevěděla, mučí ji to, třeba to zapírala, třeba opak předstírala! Ne, synáčku, v tom všem je hřích a ten plodí jiné, a na hříchu stavět, záhuba jistá!«

Odpověď toho tónu doktor neočekával. Zapomnělť počítati s matčinou přísnou zbožností. Neuvažuje dlouho chystal se do Prahy, neboť uznal, že je nezbytno matce vše dopodrobna vyložit, aby správně věc posuzovala.

O nastalém pak vskutku brzkém setkání matky se synem těžce lámaly se kolikaleté ledy oboustranné uzavřenosti Jako před sňatkem Anežce, tak nyní matce odestřel roušku s obrazu svého žití od samého téměř začátku svého románu s Bettynou až po dnešní den. Ba pozvedl oponu nad jevištěm své minulosti ještě dál do předešlých let, dávaje matce nahlédnouti i do kalných vln svého bouřlivého quinquennia. Vyznával se v generální té zpovědi ze svých bludných i pravých cest, ze svých opojení, vystřízlivění i záměrů do budoucna. Mluvil prostě, přesvědčivě, srdečně, jako člověk prošlý mnohými zkušenostmi životními a rozhodnutý již pro bezpečnou cestu k určité metě životní. Neváhal ani šetrně se dotknouti svého poměru k matce a přiznati se otevřeně, že původně

jeho vinou vytýčena hradba mezi ní a jím, která se pak šířila a výšila kamínky, jež k ní přivalovala a na ni sypala oboustranná stupňující se uzavřenost.

Slova doktorova zvroucněla na konec až k prosbě za odpuštění všeho, čím se na její lásce provinil, a k naději, že tato chvíle je průlomem do té hradby, jímž najde zas cestu k mateřské lásce a důvěře.

Ano, nastal průlom, ale k plnému rozvalení hradby dojíti nemohlo, jak doktor později cítil, zkoumaje příčiny neúplného výsledku. Tu by bylo snad znenáhla odklidilo jenom opětné delší spolužití s matkou aneb aspoň častější styk s pozvolným oživováním důvěry; za jedno odpůldne nemohlo však býti zcela sbořeno, co stavěla léta. Ale doktor musel k rodině i k povolání svému, a starou paní zas obklopila samota a její stíny. Ledy pukly, ale neodpluly. Rozešli se smířeni, rozměkčeni k slzám, hněv staré paní se zlomil, pochopovala, uznávala, i mnoho odpouštěla, ale to přesvědčení přec v ní zůstalo, že kdyby syn byl býval upřímnější, vše mohlo dopadnouti jinak. A s tím se netajila, a to konečně i doktor v skrytu srdce svého uznával. Dopisoval si potom s matkou častěji a srdečněji, v létě stará paní přijela konečně k synovi na návštěvu, ale nevydržela tu déle než týden. Pro přírodu a půvab venkova scházel jí smysl, naléhání synovo ji zne-

klidňovalo, v bytě jí bylo příliš nepokoje, příliš ruchu. Táhlo ji to mocí do starého jejího domu v Michalské ulici, byla plna obav, nestane-li se tam něco, uchvacel ji stesk po jejích kostelích, po každodenní cestě k řezníku a do trhu a snad i po nerušené samotě jejího tichého bytu, po modlitbách v něm i dalekých vzpomínkových výpravách do vzdálené minulosti. Doktor teprv tenkrát z této její nevolnosti v jeho domě, z té netrpělivé její touhy zpět do Prahy, k denním jejím zvyklostem, plně vycítil, jak velice je vzdálen její svět od jeho, a že spojiti oba dnes již nestačí vzájemná příchylnost jich bytostí. Vzpomínky jejich stýkají se jen ve vzdalujícím se stále od něho světě dětství a jinošství, jinak názory a touhy jejich jsou si cizí, ba více, mají v sobě prvky narážející na sebe útočně a budící vzdor.

Od této první a poslední své návštěvy v rodině synově stará paní již nepřijela. Jak doktor z dopisů jejích poznával, stupňovala se její bigotnost nyní jen ještě více a přibývalo zároveň i její hypochondrie. Obé doktora rozčilovalo. Nebylo listu, v němž by si byla nestýskala, jak cítí, že života jejího je již na mále, a zároveň nedodávala, že je připravena a doufá v milosrdenství boží. Proto doktor i po své zprávě o nebezpečném stavu Anežčině vylučoval přímo návštěvu matčinu, a také se neklamal.

Došel od ní list, jaký čekal: s vůní apatyky a kadidla. Stěžovala si na devatery nemoci, ale poroučela se ve vůli Všemohoucího.

»Jsme všichni v Jeho rukou,« psala doslova, »Anežka tak jako já a jako ty. Modlím se za ni i za Tebe. Odevzdej se v milosrdenství Jeho. Je-li Jeho vůle Anežku od Tebe odvolati, neztrácej důvěry v Něj a pomysli, že nevyzpytatelné jsou cesty Prozřetelnosti Jeho, a že, když my reptáme: proč Jsi to učinil, On jistě ví, proč tak a ne jinak usoudil. Kolikrát po letech teprve vzejde člověku světlo, tak že vidí, jak promyšleny byly kroky Hospodinovy.«

Doktora bodla myšlénka, již vycítil pod těmito slovy Věděl, jak největší bolestí staré paní je, že jeho syn, její vnuk, nemá otcova jména, a co lidé řeknou, až se toho dovědí, když otec povede Tonouše do školy. S tím, že syna toho měl, se již konečně smířila a odpustila, ale že svým sňatkem zatarasil si možnost dáti mu své jméno, v tom viděla vlastní jádro jeho provinění, a to ji nejvíce hnětlo.

A znaje toto její stanovisko i povahu její víry, viděl doktor za slovy toho dopisu ukrytou myšlénku matčinu, že Bůh povolává k sobě Anežku, aby upravil synovi cestu k nápravě jeho viny. Rozlil se mu z ní v hrudi pocit trpkosti. Viděl v tom jistou omezenou umíněnost, hledati ve všem prst boží, imputování paedagogických prostředků Tvůrci světů, jejž

víra doktorova, i když připouštěl jeho posavadní jsoucnost, kladla do nesmírné vyvýšenosti nad vším konáním lidským, do plného zapomnění všeho již stvořeného v novém světotvorném vznětu a dílu! Tak malicherný zdál se mu ten názor matčin, toto snižování Boha k úloze vyšetřujícího a trestního soudce v okresu naší planety, neb divadelního aranžéra, jenž si efekty rozuzlení konfliktů nechává na vhodnou dobu dramatu

I jistou zatvrzelost, jistou nelítost k Anežce viděl v těch slovech matčiných, i zvedla se v něm z toho proti projevu matčinu vlna protestu, kterou nedovedl potlačiti ani úplným chápáním jejího stanoviska a přiznáním si, že nemůže být jiné při jejích názorech, při podstatě její víry. A v této zvednuté vlně protestu zachvěla se náhle v jeho nitru i potřeba ukázati se sám lepší, povýšenější, zahřála účast a lítost pro tu nemocnou tam v zadním pokoji, pro tu trestanou a obětovanou soudem a výkonnou mocí malého Boha matčina, že nezdržel se, aby té chvíle nevešel k ní poskytnout jí útěchy a sobě úlevy měkkým slovem lásky.

III

Utrpení mladé paní v posledním stadiu její nemoci milosrdně mírněno bylo častým nevědomím o smutné skutečnosti. Hodiny mrákot-

ných dřímot, z nichž někdy úzkostně se vytrhovala, aby za okamžik zas zapadla do jejich pout, střídaly se s hodinami trvalého mírného deliria, v němž nejčastěji vídávala řadu dětských hlaviček, k nimž se nakláněla a promlouvala něžnými, mazlivými slovy, a jež laskala a hladila, pohybujíc měkce rukou nad pelestí. Někdy to bylo přímo žvatlání, pronášené zútleným dětským hláskem, jenž slzami naplňoval srdce naslouchajícího; tu zdálo se, jakoby měla představu, že je sama malým dítětem, bezmocným, trpícím, jež utíká se v kruh stejných bytostí, které těší a konejší, avšak samo stenavě prosí, aby i s ním se měkce, láskyplně zacházelo. Doktor našel pro tyto projevy dvojí vysvětlení: buď že uvedla ji do delirantních těchto představ ta stálá péče o ni, to starostlivé ošetřování a časté napomínání a konejšení, jež skutečně činí z nemocného dítě, buď že následkem podobných úzkostných pocitů a bolestí u srdce přenesla se do doby svého šestinedělí přede dvěma roky, kdy objevily se počátky podobné nemoci, jíž nyní podléhá.

Vedle těchto nejčastějších představ byly ovšem i jiné, vesměs sic mírné, ale tak živé, že nemocná skoro stále polohlasně nebo šeptem hovořila, tak jsouc jimi zabrána, že pro ni takřka kromě nich nic neexistovalo. Toto její nevědomé, ponenáhlé ztrácení se všemu světu působilo jímavěji na její okolí než chvíle trap-

ných úzkostí, záchvatů záduchy i fysických bolestí, v nichž nemocné vracelo se vědomí beznadějného jejího stavu, v nichž plakala, rukama lomila a zapřísala muže i služebné, aby jí buď pomohli nebo učinili konec jejímu trápení; avšak i tu dovedly léky zjednati na konec utišení neb aspoň úlevu. Rozhodně nejhůře bylo, když pravidlem k večeru dostavovala se třesavka, která trvala obyčejně půl hodiny, a po níž následovala hluboká pokleslost sil a hojný, téměř nezastavitelný pot.

Skon mohl tu nastati každé chvíle.

— — — — — — — — — — — — —

Bylo jasné, větrné dopoledne v polovici března. Ojíněné, větrem znepokojované stromy se třpytily, bílé mraky na modré obloze byly rozšlehány do dlouhých čmouh. Byl by býval krásný zimní den, nebýt toho větrného zneklidnění, dotěrného, poplašeného, zmateně těkavého Jako slepý pes běhal ten vítr, o vše naráželje a nevěda, v kterém koutě ulehnout. Jeho letem se pozvedal i sesýpal sníh, zatočil se do kolečka a vírovitě dopadal a uléhal, kam byl zanesen. I světlo jakoby ohýbal, lámal a honil ten vítr. Sotva se opřelo o skla oken, hvízdavým přeletem je napadl, rozprášil, tak že když po chvíli opět zasvitlo, již — zdálo se — nebyly to ty paprsky, jimiž prve hledělo dovnitř. Toto znepokojení v přírodě dráždilo lidi i zvířata. Ptáci zneklidněni přelétali do závětří. Brok

na dvoře zlostně se proháněl za vzlétlým každé chvíle od země peříčkem anebo chmýřím a časem i zaštěkal do zmateného zakdákání slepic.

I v ložnici paní doktorové bylo neklidno. Nárazy větru vyšlehoval chvílemi kouř i plamen a okna se zatřásala.

»Zavřete — zavřete,« volala nemocná úzkostně, vytrhujíc se ze svých dřímotných mrákot a otáčejíc se k oknům plna znepokojení a bázně

A Běta po nejrůznějších pokusech, nevědouc si již jiné rady, zavřela za bílého dne okenice a rozsvítila lampu. To nemocnou konečně trochu upokojilo, tak že za chvíli zapadla opět do svých delirantních představ. Laskala se s dětmi a pohybovala hladivě rukou nad pelestí.

Bětu pojalo podivné úzko v nezvyklém osvětlení za jasného dne. Čekala hodnou chvíli s tlukoucím srdcem a pak zticha přikradla se k oknu a zpolehounka pokusila se otevříti. Sotva však vnikl první pruh světla do pokoje, nemocná prudce sebou pohnula a s vytřeštěnýma očima vzkřikla zajikavým hlasem v největším úděsu:

»Slyšíš, jak sem teče?! Hučí! Nepouštěj ho sem — ten den . . . nepouštěj . . .!«

Běta zatřásla se všecka, zaklesla závoru a přiskočila k paní.

»Vždyť víš, jak se bojím,« pronesla tato náhle mírně a s jakýmsi dětským zvukem ve

hlasu a hledala Bětinu ruku. Chopivši se jí, pevně ji držela a ztišila se opět.

Teprv po dlouhé chvíli řekla: »Já nechci dneska den . . . víš — — Já se bojím dneška — a děti taky. Nehni se odsud . . . víš, buď tady u nás . . . a neotvírej . . . víš, nikomu! Až zejtra!«

A zase se ztišila, držíc ruku Bětinu. A za chvíli potom promlouvala opět konejšivým hlasem k drobným neviditelným andělíčkům.

— — — — — — — — — — — — —

Když se vrátil doktor ze svých dopoledních visit, Běta sotva zaslechla jeho kroky, vyběhla mu vstříc do vedlejšího pokoje a poděšeným šeptem zjevujíc mu svou bázeň a neklid opakovala každé slovo panino.

»To ten vítr dnešní dělá — opírá se do oken, jakoby se do vnitř vlamoval, všude je to tak,« pravil doktor rychle.

»Teď je tam jako o půlnoci. Okenice zavřeny, lampa hoří! Já už jsem se jako v noci začla modlit. Taková ouzkost na mne sedla z toho všeho. A z kamen každou chvíli vyrazí dejm. Už nevím, co si počít. Dvéře sem do pokoje se bojím otvírat.«

»Já se tam podívám,« pravil doktor a již tiše kráčel po špičkách do pokoje panina. Běta šla se podívat do kuchyně.

Noční osvětlení ložnice činilo vskutku nyní před polednem zvláštní dojem. Doktor přistoupl

k lůžku své ženy a pozoroval ji. Ležela na znak s tváří ke zdi nakloněnou a povídala cosi pološlasně, čemu nebylo rozumět. Oči měla zavřeny, ale byl znatelný jejich neklidný pohyb pod přimknutými víčky. Že doktor vešel, nezdála se pozorovat.

Chopil se z lehka její ruky a zkoumal tep; byl silně zrychlený, utíkavý, ale nepříliš silný — sáhl jí na tvář; ta byla mírně rozpálena. Opatrně pak vrátil se ke stolu a chopiv se lampy posvítil si na nemocnou. Pootevřenými bledými rty bylo viděti lesklou řadu zubů, a pleť i v tomto osvětlení jevila žlutavé, přímo ikterické zbarvení. Jak tak pozoroval rysy jejího obličeje, zdálo se mu, že jsou dnes nějak zvláště zurčitělé, jak dosud nebývaly, a že vrhají tmavší a ostřejší stíny, a náhle jím zachvěla myšlénka, že dnešek bude asi dnem její smrti.

Ruka se mu zatřásla, že musel lampu postaviti, veliké pohnutí zarazilo mu dech. V uších slyšel tep vlastního srdce, úzkost z něčeho velikého, co neviditelně se připravuje, zalehla celé jeho nitro a vypudila klid a rozvahu I divná jakási bázeň v něm vzrůstala. Vše zdálo se mu naplněno, proniknuto, oživeno předsmrtnou příšerností.

Bezděky pohlédl na obraz Bohorodičky nad ložem své ženy, i připadalo mu, že výraz její tváře sesmutněl a pohled její že obrácen

je upjatě přímo na nemocnou. I její prosící ruce zdály se křečovitěji spjaty než jindy. Plechové tělo Krista na křížku pod Madonou visícím svítilo na šeru stěny jaksi nezvykle ostrým a tvrdým leskem.

Nestál poprvé u lože umírajícího, obraz agonie byl mu zjevem dobře známým, ale nikdy nepocítil veliké hrůzy předsmrtných hodin jako v tomto okamžení. Vzpomněl na dlouhé umírání svého otce, viděl zcela určitě jeho hlavu těžce zabořenou do polštáře i slyšel jeho chroptivý dech — ale nemohl ani přirovnati tíseň srdce tehdejších hodin k úzkostem této chvíle.

Veden svým znepokojením i vnitřním strachem chopil se lampy a odnesl ji s nočního stolku na stůl prostřední, a světlo její padlo na rozevřené modlitby Bětiny. Nakloniv se četl doktor nápis: Za těžce nemocné. Nejsa si vědom, proč tak činí, dychtivě přelétl zrakem celou stranu:

»Pokorně vznáším prosbu svou k Tobě, »Tvůrce a Zachovateli Svých dětí, a volám »k trůnu Tvé milosti, abys milosrdně při»spěti ráčil Svou pomocí těžce nemocné, »již ruka Tvoje teď zkouší. Všemohoucnosti »Tvé nic není nemožno, co milost Tvá za »dobré uzná, i když lidé již veškeré naděje »se vzdávají. Není-li to tedy proti Tvé mou»drosti, která jediná vše nejlépe zná, a proti

»Tvé lásce, která všude jenom dobru chce, »vroucně Tě prosím, odvrať nebezpečí, které »hrozí drahé nemocné, a v milosrdenství »Svém daruj jí opět život a zdraví. Posiluj »ji silou Svou, když těžkosti její ji udolati »hrozí.

»Pakli však v hloubi Prozřetelnosti Své »jinak jsi uzavřel, ó Pane...«

Prudká lítost zavířila jeho nitrem, stáhla mu hrdlo a zalila oči vlahou. Hle, takhle se modlí děvečka u lože jeho ženy! Jak stojí nad ním! Jak čistší je to prosté její srdce, než srdce jeho...

Hloupost! Papouškuje jenom ta slova! Usedla ke knize v nedostatku vlastních myšlének... nevědouc, co činit.

Ne! Modlí se jistě upřímně. Čista procházejí její duší ta slova. Jen *je* dává jí ta kniha — potřeba jich je její, cit pro ně, víra k nim je její...

Kolikrát asi prošla již její duší, kdežto já s černými havrany ve své jsem sem vstupoval, k loži přisedal...

— — — — — — — — — — — — —

Jako jiskry prošlehávaly tyto myšlénky vlnou lítosti v jeho duši. Všecek v její moci vrátil se k loži nemocné. V jakési vzkypělé po-

třebě úlevy sklesl na kolena, sepjal ruce a položil na ně hlavu.

Ó, kdyby se mohl modlit!

. . . Kdyby moh' propuknout v pláč —

Ale nemohl, nemohl. Věděl o každé myšlénce, jež prolétla jeho hlavou . . .

— — — — — — — — — — — — —

Setrval tak dlouho bez hnutí.

Jako kapky do ticha padaly rychlé zvuky nesrozumitelných, nezakončovaných slov se rtů nemocné, pronášené tím jímavým, dětským, trpícím hlasem.

Jen chvílemi rozuměti bylo měkkému, protáhlejšímu: »Můj malý, hezký — — —« »to víš . . . andělíček — — — vidíš tam, vidíš! — — Moje vlásky zlaté — ty jsi můj, no, to víš, no, to víš — — — drahoušek — — — —«

»Zachraň ji, Bože, zachraň ji!« zvolal doktor v duchu úpěnlivě.

»Licoměrníku!« slyšel však hned v zápětí hlas ve svém nitru. »Už teď víš, že to není nic platno! Chceš se v posledním okamžiku vyrovnat Bětě!«

Srdce se mu zachvělo a ztížilo! V tom tichounce otevřely se dvéře a vstoupla Cilka. Šeptem hlásila, že přijel drahou nějaký pán a čeká venku.

Doktor rychle vstal a vyšel.

IV

Cítil až dotknutí závrati, když ze žlutého osvětlení ložnice vešel do vedlejšího, sluncem zalitého pokoje. Promnul si oči, pročísl vlasy a vstoupil na chodbu.

V stínu jejím spatřil plným vousem zarostlého muže pomenší postavy, ale ramenatého a zavalitého v širokém klobouku a dlouhém menčikovu, otírajícího si skla brejlí.

»Na zdar!« volal mu přibylý v ústrety, a dřív než po podobě poznal doktor svého švakra Zdeňka po hlase.

Byl velice překvapen, neboť ho neočekával.

»Vítám tě! Je zle!« pravil přátelským, ale jako nalomeným hlasem, jakým mluvil v posledních dnech vůbec.

»Pomoc žádná?« zeptal se švakr a utkvěl na doktorovi lepivým pohledem svých trochu vypulených očí

Doktor zavrtěl hlavou. »Blíží se konec. Nepochybně dnes. Ale pojď dál a odlož!« zval jej a otevřel dvéře do svého ordinačního pokoje

Švakr nasadil si brejle, zašoupl dvakrát podešvemi a vstoupil.

»Máš tu hezky teplo,« pravil, když doktor zavřel dvéře, a hned jal se svlékat zimník.

»Rozhod' jsem se teprv dnes ráno, že pojedu. Ani ne tak ze strachu — víš — že bude konec — ale tak! — — neviděl jsem vás už

dlouho. I taky na venek chtělo se mi už odskočit z Prahy. Kousáme se tam všichni jako psi. Ale což, nechme to. Ani jsem tady u tebe ještě nebyl. Můžu vidět sestru?«

Mluvil rychle, trochu rozpačitě. Tápal po pravém tónu, po pravém thematu, a pozoroval úkosem švakrovu tvář. Také doktor utkvíval chvílemi pozorným pohledem na zjevu svého hosta. Sestárl švakr Zdeněk. Vlas nad čelem silně prořidlý, na skráních i ve vousech hojně již stříbrných nitek. A tvář celá trochu naduřelá se žlutými skvrnami pod zevnějšími koutky očí. Bude asi pravda, co o švakrovi slyšel, že nepořádně žije. I existenční starosti k tomu sestárnutí valně asi přispěly.

Šli se podívat na nemocnou, ale brzy se vrátili. Švakr sám vyšel první.

»Je to smutná podívaná, strašně smutná!« opakoval rozechvěn již po kolikáté, jakoby nenalézal jiných slov k vyjádření svého dojmu, aneb jakoby jich ani nehledal. Teprv po nové delší pomlčce pronesl ztichlým náhle hlasem:

»Člověk je bídný tvor, kreatura strašně bídná. Zač ten celý život stojí, pro Boha živého? — Co tak ta Áňa ubohá užila? A takový dobrák byla!«

»Co bylo v mé moci, jsem činil,« jako na svou omluvu stále tím ozávojeným hlasem odvětil doktor, jehož se švakrova slova dotkla výčitkou.

»Inu, to víme všichni!« důrazně pronesl švakr. »Měl's ji rád, byl's hodný — ale v tom je právě to bolestné, že tak brzo z toho všeho má odejít. — Eh,« máchl rukou, »bídný tvor je člověk, strašně bídný!« a zabubnoval na stůl. — »Ty, nezlob se — ale nemáš doma krůpěj piva?« ozval se po delší chvíli ticha důvěrně kamarádským tónem a usmál se na doktora dobráckým, ale nasmutnělým úsměvem. »Tak je člověku hořko z toho všeho,« dodal jako na omluvu.

»Odpusť, prosím tě; já jsem jako pitomý, hned, hned tu bude,« ozval se doktor živěji a vyšel do kuchyně.

Za chvíli vešla Cilka s ubrusem a příbory, a za ní přikradl se Tonoušek, ale zůstal u dveří, boje se dál. Jen tak zvědavě nakoukl, ale Zdeněk jej zahlédl.

»To je pana doktora?« optal se Cilky hodiv pohledem po chlapci.

»Ano, prosím,« odvětila Cilka. »Šel dál, Tonoušku, šel se pánovi ukázat.«

»Pojď, pojď, ke mně,« zval i švakr a jako na povzbuzenou dodal: »Já jsem strejček.“

V tom doktor se vracel s dvěma láhvemi piva. Vida situaci, chopil chlapce za ruku a vedl jej sám před švakra. Cilka prostřevši právě vycházela.

»Ty o tom víš, viď?« pravil a pohleděl švakrovi do očí.

»Ano, slyšel jsem,« usmál se švakr dobrácky.

»No, hezky se pokloň a podej ruku,« vybízel doktor synka, a obrátiv se na švakra pravil německy: »Hoch je dobrák — a Anežce vždycky zůstanu za to vděčen. Měla ho ráda, a hoch ji taky.«

Švakr pohladil Tonouše, a pak jej i políbil.

»Hezoučký je,« pravil dívaje se mu do tváře.

Nastala pomlčka, která oběma byla trapna. Když se Cilka vrátila s talířem nakrájeného uzeného masa a s chlebem, doktor poslal s ní chlapce opět do kuchyně.

»Jdi, hošíčku, jdi, a nech nás teď tady — my tě pak zavoláme.«

Po odchodu obou nalil do sklenic a pobídl švakra, aby si bral a pil. »Nemáme nic jiného připraveno,« omlouval se, »to víš, jak může být v domácnosti, kde je paní na smrt.«

»Kde je teď jeho matka?« zeptal se po chvíli švakr, vypiv sklenici na ráz.

»Nevím. Před rokem byla v Lipsku, v letním divadle. A to jsem se dověděl jen náhodou. — Kdo ti o tom všem povídal?«

»Otec mi psal.«

»Zlobí se, ne?«

»Ach, ne — ví, že's to Áně řekl všechno před svatbou. — — A udělali jste dobře, že jste ho k sobě vzali, když vám dítě umřelo.«

»Od Anežky to byl krásný čin — krásný!« opakoval doktor a oči se mu při těch slovech zalily. »Byla mu pravou matkou,« dodal hlasem prochvělým a zamlčel se.

Po těch slovech hovor na hodnou chvíli uvázl. Doktorovi bylo trpko, že švakr nemluví, a zdálo se mu, že jej v duchu přece jen obviňuje. I vzpomínka na poslední společný oběd s Anežkou a na scénu před ním prošla opět jeho duší a zatížila mu srdce.

Aby zkrátil mlčení, jež stávalo se trapným, zeptal se doktor na tchána, pak na švakra Jaromíra a jeho rodinu, ale ani tyto otázky a skoupé na ně odpovědi neposkytly příležitosti, na něčem se zachytit. I na švakrovi pozoroval doktor, že hledá políčko, na němž oba by se setkali s pravou účastí. Ptal se na známé z minulých let, dotkl se té i oné příhody, ale teprve nahodilou zmínkou o Jaroslavu Nyklovi a žurnále, jemuž tento doktorův i švakrův dávný přítel sloužil, hovor oživl.

Doktor se zmínil o jeho listu, i co mu naň odpověděl, a znenáhla rozpředla se o naznačených názorech debata. Ocitli se u předmětu, který je oba poutal a byl jim vítán jako objevené východiště ze všech rozpaků, jež oba již nervósně usilovali zažehnati.

»Nejdu v toleranci tak daleko jako ty,« odpíral švakr projeveným doktorovým zásadám. »Láska k autoru musí se podříditi lásce k čte-

nářstvu. Ohled na celek je vyšší než ohled na jednotlivce. I ve smyslu zásad křesťanské ethiky. Je nutno říci, tohle je mosaz, tohle je zlato. To patří do klenotnice, to na jarmark.«

»Vždyť já nechci, aby se zamlčovala pravda,« bránil se doktor.

»Já to také netvrdím! Pravím jen, že prospěch těch, jimž dílo určeno, jde nad prospěch autorův, a na to se nesmí zapomínat. Nějaký účel ovšem sledujeme všichni, kdo pronášíme úsudek o nějakém díle. Leží to již v podstatě toho pronášení. Neboť šlo-li by mně pouze o to, abych *já* nabyl úsudku o nějakém díle, jsem hotov, když si jej učiním. Avšak veřejné pronášení jeho sleduje již další cíle, a těch si musím být přesně a plně vědom. Chtěl-li bych jimi uplatnit jen sebe, pak je to cíl v této věci morálně nejnižší. Chci-li tím prospět jiným, pak musím vědět komu. Jde-li mi jen o autora, i tu stojím na nízkém stanovisku. Podobně, jde-li mi jen o list, pro nějž píši. Vyšší stanovisko jest již, běží-li mi o zásady, jichž přívržencem a zastancem jsem, a ještě vyšší stanovisko zaujmu, objímám-li zřetelem svým prospěch literatury vůbec a její úkol. (Neboť o účelnosti, utilitarítě literatury i kritiky není u mne dnes již sporu.) A zas při tomto stanovisku musejí mi být základem jisté zásadné názory, jež mají být ovšem v souhlase s mými názory filosofickými v nejširším slova smyslu. V těch jsme,

jak pozoruji, dosti za jedno. Nietzschovi hluboká poklona jako velikému umělci i mysliteli, ale jeho morálka a důsledky z ní jsou nekřesťanské, jsou ukrutné. Co s chudým lidem pro Boha, s chudým fysicky i duševně?! Máme nějakou povinnost obětí vůči němu, nebo se máme opřít jen kultem nejkrajnějšího individualismu?! Nikdo nenadělal tolik zmatku v mladých nesamostatných mozcích jako úchvatný ten bludný poutník v tajemných zákoutích duše. Ale jeho světlo vede po otravných cestách samotářských rozkoší k horečce a tmě šílenství. I eminentně tvůrčí duchy svádí. Znáš Hamsuna? Pohleď na ty jeho hrdiny! Všecko je to bizarrní míšenec z duševní krve Nietzscheho a Dostojevského. Na příklad tenhle Johann Niels Nagel. Dívej se naň v tomhle osvětlení! — A D'Annunzio jakby smet'! Rozčiluje mě takový hrdý výrok: ‚Stačí mi sto neb i padesát duší, jež mi rozumějí!' Ostatní jsou ti tedy chamraď? Pro ty není tvé posvěcené péro? Máš svou hřivnu jen pro nejinteligentnější, nejlabužničtější?« —

»Úplně, úplně souhlasím!« svědčil doktor živě.

»A jaká domýšlivost je v tom tvrzení! Slyším za takovým výrokem vždycky: ‚Pro »dav« jsou ti ostatní dost dobří!' A to mě rozčerťuje. A nejvíc, vidím-li modloslužbu před takovým „vysokým" uměním a naopak zas krčení nosu nad knihami pro lid i tam, kde

jinak se bijí v demokratická prsa a chvástají se bojem o rovné právo vyděděných. Jací to duševní bastardi, u sta hromů!« A Zdeněk uhodil na stůl, až sklenice poskočila. Na vysokém jeho čele naběhly žíly a oči oživly zaplanutím. »Vezmi vás čert s vaším zpupným, aristokratickým uměním, glorifikujícím neřest i zlo! Odříkání nikdo již nezná, oběti nikdo nezná, jen vlastní kult svých osobiček, svého labužnictví, svých chtíčů, vášní a chorobných citů. A kdo vám na ty struny hraje, je hned moderní veliký umělec. — Hlupáci!« A zas uhodil na stůl a odplivl.

»Ale nezlob se,« chlácholil doktor, »a pij!«

»A nemám snad pravdu?! Kdyby přišel teď k tobě nějaký chuďas, prostý venkovský člověk, dělník, podruh a řekl ti, abys mu půjčil knížku, co mu dáš? — pověz! Zase to bude jen Němcová, Chocholoušek, Pravda, Světlá, Třebízský, Šmilovský, Jirásek et tutti quanti — krátce ti „šosáčtí povídkáři", nad kterými panstvo ohrnuje i třeba zcela demokratický nos. Žvastouni! Lidu nic nedávají, a co je pro něj, na to plivají. Co jim teda dáte?« křičel již Zdeněk. »Umdlené duše? Mysterie? Triumf smrti nebo Bahrovu Gute Schule? Nebo dokonce Przybyszewskébo? Lid má hlad, na to musíte pomyslit! — A ruku pozlatit těm, které jsem jmenoval, že srdce jejich nebyla posedlá pýchou, nýbrž láskou, a to činorodou láskou,

neboť na platonickou nakašlat! Vy jste demokrati, ale píšete a chcete literaturu pro hypernervosní kreatury s unavenými srdci. Jděte k čertu!«

Doktora zadráždila trochu jeho zmínka o Umdlených duších, jež vysoko cenil. Hlas oposice se v něm ozval.

»Zde má také svůj úkol povídka poučná, vychovávací, tendenční — ale takové mohou být konečně zcela záslužny, ale do umění vlastně nepatří.«

»Otřepaná arie. Hvízdá ji už kde kdo,« pravil švakr tónem až posměšným. »Takhle chtějí uject, ale já je chytnu a zvrátí jistě. Dávej pozor!« A nakloniv se k doktorovi s ulpělým naň pohledem zdůraznil hlas:

»Buď je kdo umělec, anebo není. A buď umělec má tu činorodou lásku k lidu nebo nemá. A má-li, cítí jeho potřeby. A nedá mu to, aby z té lásky také pro lid něco nevytvořil. Vžije se v jeho duševní obzor. Analogii máš s dětskou literaturou. Znesvětí své péro veliký umělec, napíše-li něco dětem? Přístupného jejich srdcím a myslím? Nemáš toho dost příkladů i u největších umělců? A kdo je pravý umělec, učiní to umělecky. A stvoří malé umělecké dílo pro děti. A tak je to i s povídkou pro lid. Ať jmenuji jen Gogola, Dostojevského, Tolstého, Uspenského. Nemá každý z nich vzory takových razkazů? A nejsou to umělecká díla?

A jsou i jinde. Jen o vůli tu běží. O ten cit, z kterého ta vůle plyne, z kterého to odhodlání roste. Méně egoismu, pánové! Máte-li lásku k lidu, neodkazujte ho jen na čítanky. Kterak milujete lid, když zůstáváte jen v analysích svých citů a svých myšlének? Píše se víc pro domo a pro soudruhy a gourmandy literární než pro lid. A kritika ještě žene jejich ctižádost k rozborům a suggescím pocitů nejsložitějších a nejraffinovanějších, a budí pohrdání pro prosté city prostých lidí. Dnes nemáš-li hrdinu nebo hrdinku neuropatha, tvá kniha patří do starého železa. Neglorifikuješ-li zlo, jsi moralista, šosák. A to přispívá vedlé nedostatečné lásky k lidu k ignorování jeho potřeb, jeho hladu. A to je scestí. Jsem humanitista a jsem jím z přesvědčení. Miluji lid, a největší má účast je k utlačovaným, poníženým, vyděděným. Zřetel k potřebám lidu a přizpůsobení se jim je mi zákonem, vyplývajícím z toho mého přesvědčení, jež je součástí mého filosofického pojímání lidstva a světa. Je mi vůdčím heslem při pohlížení na literaturu i na kritiku Proto se obracím proti tak zvanému »aristokratickému« umění. Nemají pravdu a tisíckráte ne! Oběť šťastnějších méně šťastným musí být příkazem. A stává se již. Pochopují to již zástupci věd a přednášejí dělníkům, přizpůsobují se duševnímu obzoru a intellektuelní potenci svých posluchačů. Ten čas, tu práci jim věnovanou mohli by využít k ba-

dání přísně vědeckému, o jehož radost, o jehož výsledky se ochuzují, ale v tom právě je jejich oběť, přinášená méně šťastným, chudým. (Ovšem pakli se tak děje beze všech skrývaných, postranních účelů, směřujících snad zas k jejich osobnímu prospěchu, stává se oběť sprostou spekulací.) A pěstitelé umění a především slovesného nesmějí tu zůstat za těmito snahami i činy, nýbrž připojit se k nim, jestliže vedeni jsou těmiže základními principiemi. V službu těch snah i kritika dáti se musí. Odmítat co nejrozhodněji jarmareční zboží v pravém slova smyslu, jež vydává se za dosti dobrou lektyru pro lid, ale vážit si toho, co pro něj skutečně dobrého napsáno, a volat k větší práci pro něj, pro kruhy nejširší, i umělce největší! A ať mi nikdo nepřichází s tím, že umění tím utrpí. Je to lež a lež a lež! Pravý opak je pravdou! Jen jinými směry se obrátí a získá! V život uvede formy zapomenuté, nalezne nové obraty, nové způsoby, nové finessy, jimiž přístupny učiní i jemné záchvěvy duše duším čtenářstva. Obohatí se obrazy a podobenstvími. Nemluví Písmo k nejprostším? A co v něm síly, krásy, velikého, nesmrtelného umění. Což neučil se i váš Nietzsche i z formy a z podobenství zákona? A nezapomínejme na slova Emersonova, že není hnutí v duších a srdcích lidských, pro něž příroda by neposkytovala obraz! A což pohádky všech národů? Nejsou-li mezi nimi umě-

lecká díla takové démantové jasnosti a věčné ceny, že před ní zhasíná tak mnohé proslavené dílo aristokratického umění, s vynášenou zázračnou analysí nejskrytějších nervových zákmitů? A nepodávají tyto pohádky klíč, jak si počínat? A nebyla by na příklad taková pohádka předmětem, hodným ctižádosti i největšího umělce? — Jako nemám pochyby, že získá i věda, sama přicházejíc k prostým, na své formě, nucena jsouc hledati nejpřístupnějších výrazů, vět i postupu, cest nejschůdnějších k myslím lidu, tak jsem přesvědčen, že ještě více získá umění. Způsob zachycování i suggerování myšlének se stane obraznější, zapomenutá slova i zanedbávané formy vejdou v užívání, zdokonalí se a vyrostou v nové útvary.

Ale kdybych třeba v těchto předpovědích svých se i klamal, což věc sama a dobro z ní plynoucí nestojí za trochu oběti? Což vůbec lze milovati bez oběti? A což snad požaduji, aby všechno umění šmahem se tím směrem obrátilo, opustivši cesty a výše již opanované? Nikoliv! Mým přáním je pouze větší, ale o h o d n ě v ě t š í práce pravých umělců pro lid, štědřejší dary umění srdcím a myslím chudých a v stínech bloudících, allarm k takovéto práci se strany veřejné kritiky. A opakuji znova a podškrtávám: kde je pravá láska k lidu a zároveň pravé umění, tam z toho spojení vzniknou ne knihy moralistní, tendenční, po-

učné, nýbrž pravá umělecká díla svého způsobu a svého účelu. Láska je vynalézavá a vycítí i najde již dobře, čím lid upoutat, potěšit, posílit, mysl mu pozvednout, srdce zahřát, k duši promluvit, a vypjetím vůle vykrystalisuje pak tato snaha v duchu pravého umělce i v pravý umělecký čin.

A konečně není literatury, jež by neměla v tom genru skvělých vzorů. Jen nebojte se, pánové, znesvěcení svých per, zblednutí své slávy. Z takové práce jako z Dostojevského Chudých lidí nebo z Babičky Němcové rostou konečně také vavříny!«

Tón Zdeňkův byl naléhavý, přemlouvavý, jakoby doktora chtěl získat pro své náhledy. Slova plynula jedním proudem bez zastávky, takže doktor nenalezl příhodného okamžiku, ve kterém by jej byl mohl přerušit a ujistit, že v podstatě je již dávno těchže názorů. V čem se lišili, — postřehl doktor — je pouze určitější vyjádření stanoviska u Zdeňka, které je založeno na positivnějším a širším základě, a pak již postup k programu, k vytknutí cesty, kterou se má dít náprava. A program ten měl za správný a zdravý, jen zdálo se mu, že víc než vzhledem k produkci, je třeba vytýčiti jej vzhledem ke kritice Ta dnes mnohem víc je vzdálena zřetele k lidu, než byla kdykoliv dříve. A v tom spočívá její poblouzení i vina. Při pravé lásce k lidu, při pravém zření k němu

musela by být právě v nejmladších svých zjevech docela jiná!

»Jestli pak's to již někde napsal?« optal se doktor po delší pomlčce.

»Ne.«

»A proč?«

»Protože v tom všem je jenom jedna složka k té výslednici, kterou mám na mysli. I o láci knih, o způsobu jich největšího rozšíření dlužno pojednat. Rovněž o literatuře překladové, o populárních vědeckých spisech a jiných a jiných ještě věcech. Vše musí být spojeno k práci za osvícením lidu. Tou láskou, jakou chci od spisovatelů, musejí být proniknuti i vydavatelé i nakladatelé. Musí se vystoupit s programem úplným a jednotným. A vyhledat stejně smýšlející, zjednat si souhlasu a podpory . . .«

Cosi známého zavanulo z těchto slov k doktorovi. Takový byl Zdeněk již od mlada, vzpomněl. Plány spřádal vždy co nejširší — pro studia, pro život, pro vše. Ale v tom právě byla jeho tragická chyba. Pro tu se nikam nedostal a stále jen živořil. V tom stálém rozšiřování, doplňování a opravování programu se topila síla k jeho realisování. A odporovat mu v té věci bylo marno.

»Začni jen,« pravil proto pouze doktor, »stoupenci těchže zásad se již ozvou!«

»Není také ještě příhodná doba. Zvlášť teď, ve výminečném stavu. Teď třeba promýšlet, v skrytosti konat přípravy a nechat vykvasit to nejmladší víno.«

A jakoby chtěl odvésti doktora od tohoto hovoru, obrátil se naň bez přechodu s otázkou:

»Jestli pak ty tady trochu působíš pro lid?«

»Jak to? — Ovšem, když třeba rady nebo pomoci, jsem vždy ochoten —«

»To je tvá lékařská povinnost. Ale jinak, myslím. Pokud se týče jeho uvědomění, jeho vzdělání. Jaký je tu lid?«

»Dobrý. Pobožný, Jsme tu bezmála již v jižních Čechách.«

»Největší vliv tu má farář?«

»Ano. Je to hodný, zkušený muž. Víra se nesmí lidu brát. Víra je také světlo. Víra je jeho štěstí.«

»Což myslíš, že souhlasím s těmi, kdo chtějí lidu brát víru? Kdo začínají vzdělávání lidu rozsíváním nevěrectví? Nemůže být většího blu —«

V tom okamžiku vešla Běta a hlásila, že na milostpaní přichází třesavka. Doktor hned vstal a spěchal do pokoje své choti.

V.

Úkaz, jejž spatřil, byl sic doktorovi dobře znám z každodenního svého opakování, ale dnes nabyl zvláštní povahy tím žlutým, jako kryptovým osvětlením v ložnici nemocné a pak uspíšenou hodinou, v které se dostavil.

Kdyby to byl zjev jiný, bylo by se mohlo říci, že dnes cosi slavnostního na něm spočívalo, cosi obřadního a kostelního, co budilo jakési zvýšené očekávání. Při tomto bolestném úkazu však budila tato mimořádnost zvláštní temný strach a trapný rostoucí nepokoj.

Nemocná, přikryta a obložena duchnami, chvěla se vnitřní zimou tak, že zuby o sebe narážely, přetrhávajíce a drobíce vsykavé vdechy v drmolivé zvuky, jež se podobaly úzkostnému jektavému stenání. Ležela na znak, hlavu majíc zabořenu do polštářů, peřinu vytaženu až k bradě, avšak z příšerného cvakání zubů tušiti bylo i pod tímto přikrytím mrazivé chvění a otřásání celého těla a násilné zakrucování kloubův a zatínání dlaní i chodidel v malomocném odporu proti šířícímu se pocitu tuhnutí a ledovatění všech údův a útrob až nahoru k srdci. Při výdeších vyrážela slova, jež zněla jako prosby, zapřísahání i nářek zároveň, a jejichž nesrozumitelnost zvyšovala ještě jich tíži, s kterou zapadala do nitra doktorova. Oči bloudily v nepokoji pod při-

vřenými víčky, tvář jevila výraz úzkosti a trýzně a na periferních svých částech byla skoro studená. I ruce až k loktům a dolení části nohou byly ustydlé. Při dotyku doktorovy ruky nemocná prudce se zachvívala mrazem.

Brzy za doktorem vplížil se do pokoje i švakr Zdeněk, ale spatřiv skličující ten obraz utrpení sestřina, proti němuž i lékař manžel byl bezmocný, opět tiše se vytratil.

Jako nůž trčelo doktorovi v srdci bolestné přání, aby už byl konec!

Konečně po hodinném skoro trvání třesavka popouštěla. Ještě nikdy nebyla tak úporná jako dnes.

Mrazení ustávalo a s ním i třesení těla a cvakání zubů i přerývané vsykavé dýchání, ale teploty jen zvolna přibývalo. Rychlý ale malý tep nestával se silnějším. Z tváře nemizela bledost, ni výraz úzkosti. Na čele a kolem nosu vyvstala potní rosička.

Doktor sedě u lůžka držel pod peřinou ruku ženinu, prsty maje stále na tepně. Netrvalo dlouho, a byl přesvědčen, že dostavují se opět známky chabnutí srdečního — tep se menšil, slábl a stával prázdnějším.

»Nastává konec!« šlehlo mu hlavou a zachvělo celou jeho bytostí.

Nebylo to ještě jisto, ale jeho přání předbíhalo skutečnosti.

A od toho momentu jeho myšlénky a pocity se jaksi vypjaly, jako v poznání toho, co bude následovati.

Všecky jaksi zdůležitěly, jakoby si byly vědomy, že budou míti své místo v budoucích vzpomínkách.

Ale to právě bylo v tom všem falešné.

A i toho si byl doktor vědom. Zlobilo jej to, a stavením si toho před oči se trestal a ponižoval.

Byl by rád býval uchvácen soucitem, smutkem, bolestí, zalit lítostí, byl by rád zaplakal ne očima, ale srdcem, byl by rád, aby si vlastně nebyl vědom své osoby, svých myšlének a citův — ale jako na výsměch této žádosti vše, co myslil a cítil, tlačilo se přímo dotěrně k oknům jeho pozorování.

Trpěl tím stavem. Chtěl mu uniknout, ale nevěděl jak. Konečně vstal a v neklidu přecházel tiše po pokoji, utkvívaje zrakem tu na té, tu na oné drobnosti. I rozevřené modlitební knihy si opět všiml a nevěda proč, zavřel ji. Bylo mu úzko a dusno. Popošel k oknu, opatrně otočil závorou a pomalu odklopil jeden díl okenice.

Jasné světlo denní vniklo úzkým pruhem do ložnice, a doktorův pohled zalétl do zahrady, jejíž štěpy černaly se na bledé modři oblohy. Polední slunce na všem spočívalo; ná-

razy větru byly mírnější a opakovaly se ve větších přestávkách.

Nemocná toho nepozorovala Jak vysílena ležela po úporném tom záchvatu na loži, nic nevnímajíc ze svého okolí. Zdála se spáti, ač oči její nebyly docela přivřeny. Doktor usednuv opět k ní sáhl jí na čelo; bylo vlhké a chladné. Chopil ji pak opět za ruku a přiložil prsty na arterii: žádné sesílení. Tep byl sic neobyčejně rychlý, ale nitkovitý. Doktor cítil, jak se mu ruka chvěje a jak pozbývá citlivosti ve svých prstech.

»Jen klid, jen klid!« říkal si, ale čím dál, tím byl rozčilenější Ne však z povážlivých úkazů u nemocné, ne z lítosti, ale z vědomí a pozorování toho vlastního svého napjatého stavu.

Pojednou vstal v náhlém jakémsi rozhodnutí, vyšel do kuchyně a nařizoval Cilce, aby ihned doběhla k starostovi a poprosila ho, by poslal kočár pro malovického doktora. Sám potom vešel v nezvyklém pospěchu do ordinačního pokoje a napsal kollegovi lístek, aby ihned přijel.

»Je zle,« prohodil k švakrovi, jenž seděl u stolu a pil již z druhé láhve. »Píšu pro kollegu Nováka.«

Donesl lístek do kuchyně a vracel se k nemocné. Ale nevešel k ní. Zůstal ve vedlejším parádním pokoji a chodil od okna ke dveřím.

Za chvíli mihla se mu před okny Cilka zachumlena v šátku, běžící s visitkou k starostovi.

Doktor pohleděl na hodiny. Bylo půl jedné.

»Za tři hodiny tu může být,« pomyslil si a zas jal se popocházet.

»Proč vlastně jsem pro něj poslal?« kmitlo mu po chvíli hlavou. »Co tu bude platen? — Dá ětherovou nebo coffeinovou injekci — víc nemůže dělat! . . . Zdrží konec, ale neodvrátí . . .«

»A proč ji nedám sám? — Může mi to vyčíst.«

Zacítil nepokoj černých havranů ve svém nitru . . .

»Může být konec, než přijde,« projelo mu hlavou, a do ložnice ženiny vcházelo s ním přání, aby tak se stalo.

VI

Nebylo lépe, naopak hůř! Klesání sil pokračovalo. Tep stával se arytmickým, dýchání se stížilo. Hrudník namáhavě se zvedal, přestávky za jednotlivými oddechy se dloužily.

Doktor sedě poblíže lůžka díval se pozorně do tváře nemocné hledaje v jejích rysech, co zbylo z bývalého jejího obrazu. Bylo toho bolestně málo, a toto poznávání naplňovalo jej soucitem a smutkem. Nikdy, nikdy se to již

nevrátí. Nestopí se již nikdy její zrak s výrazem plným odevzdanosti a s tím jiskřením veliké žádoucí lásky v tmavém modru duhovky ve zrak jeho, ale také nikdy již nezaletí k němu letmý, pátravý a zkoumavý pohled, jímž se naň dívaly nevyslovené otázky a v němž zachvívaly se pochybnosti a úzkost. Teď oči ty již jen pod víčky bloudí a v sloup obrátiti se chystají. Vyhasne jich světlo, strnou v posmrtné nehybnosti, čekajíce, kdo je zatlačí.

Nezakmitne již ten veselý, hravý, povzbudlivý úsměv kol jejích rtů, s tím perlovým proužkem hořeních zubů v korálové červeni, neskloní se rty ty již k němu nality a ovlaženy touhou po políbení prudkém a dlouhém. Zbledla jejich barva, ztratila se jejich šťáva, koutky dolů se zahnuly, a ostrý rys utrpením vyryt hloubí se kolem nich.

Och, jak ta tvář celá dovedla zazářit v radosti skoro dětinné, zvroucnět ve chvílích lásky, zvážnět v modlitbě, ztruchlit ve smutku — a teď vyjadřuje již jen malomocný zápas po dechu a do večera ztuhnou její rysy v masku posmrtnou.

Doktor měl srdce ve svoru, ale představivost jeho byla ku podivu určitá, plná a pružná.

Vzpomínky se hrnuly na různé chvíle života, provázeny jasnými obrazy celého zjevu ženina, jejích pohybů, jejích šatů, domácích i na vycházku, i těch, jež dávno již neměla,

s úžasnými podrobnostmi detailů, na něž léta nemyslil a jež nyní se vybavovaly se zarážející určitostí. V zahradě ji viděl sluniti se před besídkou, nebo skloněnou nad záhonem zeleniny, v kuchyni u stolu se otáčet, zaujatou a zčervenalou prací, u stolu večer v tlumené záři lampy sedící a háčkující v šťastném pocitu budoucího mateřství dětskou karkulku; viděl ji ráno v měkkých střevících, nesoucí mu z kuchyně sklenici kávy a ochutnávající ještě, než se sám jí dotkl, má-li ji dost sladkou a není-li víc horká, než si přeje mít.

I hlas její slyšel, ten milý, čistý hlas, plný ženskosti, plný citu, v němž bylo kus její duše. Vzpomněl si, jak zpívala jako dívka na kůru vranovského kostela sopránová sóla, vzpomněl si na jeho lahodné přitlumení, když někdy doma zanotovala nejmilejší svou píseň: ‚Červená růžičko, proč se nerozvíjíš‘ . . .

A již ho neuslyší.

»Nikdy, nikdy!« zařezávalo se mu do srdce.

»Proč jsme nebyli šťastni, jak jsme mohli být?« zachvělo mu nitrem.

»Nikdo mě tak nemiloval, jako ona, proč srdce moje nerozkvetlo láskou?«

»Je tu konec — a já si ho přál! — — Proč, proč to všecko?«

A bylo mu pojednou líto, tak těžce, doléhavě líto všeho toho minulého . . .

Ty její úkradmé pohledy, ty tázavé, zpytavé pohledy, to její nedočkavé chtění strhnouti jej do lásky — to zavinilo vše!

To byla tíže, to byla nespokojenost, v tom byl pocit pout, pod nimiž nepozorovaně zrodila se a skrytě pak rostla ta žádost, být jich prost.

Ona měla příliš mnoho lásky, ryzí, těžké lásky, jež mu lehla na prsa a stísnila dech — Té lásky, již unese opět jen láska stejně těžká.

Chtěla, aby jí náležel každým okamžikem, každým dechnutím, jako ona jemu — a na každou chvíli věnovanou jiným, na každý úsměv, na každý pohled žárlila —

Nevyslovila toho, skrývala to, ale jeho pronikavý zrak viděl jí do duše.

A dráždilo jej to němé potlačování, to skrývání všeho toho za odevzdaně odříkavým úsměvem a trpělivě vlídným pohledem . . .

A nejen to skrývání — ještě více ta touha sama, to chtění míti jej jen a jen pro sebe, v každou volnou chvíli, s celou duší jeho, s celou jeho bytostí — —

Viděl v tom cosi hladového, nenasytného, co jemu bylo neznámo, co se ho nemile dotýkalo, a čemu se vyhýbal, před čímž unikal.

Se shovívavým úsměvem napomínával ke klidu, vytáčel se z návalu nezadržitelných objetí, utíkal před útoky nezastavitelných polibků..

»Jen klid, jen rozum, Anežko!« říkával polo žertem, polo do opravdy.

A její pohled stal se pozorným, tázavým, a v její srdce padala pochybnost, nedůvěra. Ale skryla ji a uzavřela na sedm zámků.

A v tom byly kořínky všeho dalšího.

V ní byla žízeň před prvním douškem, kdežto v něm zahořklá chuť po posledním opojném trpkém vínu.

Tak tomu bylo první rok po svatbě.

Kdyby ona byla uměla čekat, vydrážďit jej opět k žízni, znenáhla a zlehka! Tak trochu koketkou kdyby byla bývala, obklíčila jej záludy, rozehrála finessami . . . Ale na to byla příliš prostá, nezkušená a příliš — čistá. — —

Přemáhal se, začal lhát, přetvařovat se, poněvadž nechtěl zarmoutit, poněvadž neměl odvahy odmítat, a z toho lhaní a z tohoto přetváření rodilo se tvrdé železo pout.

Slabost v tom byla, poddávání se a uzpůsobování poměrům jako vždy . . .

Avšak byly to vše oběti marné. Udržovaly mír, jenž však nebyl zdravý. Co tajili v duších, usazovalo se v tom bezvětří jako prach, dusilo, štípalo a rozežíralo.

Nevyřkli nikdy žádný stesk a vyhovovali si s vlídným úsměvem, ale pozorovali se. Ona sevřela prudkost své lásky, on byl laskavý, něžný, časem i žertovál, časem i škádlil. Byli oba k sobě pozorni, říkali si, že jsou spokojeni a šťastni, ale on nebyl a viděl na ní, že ani ona není. On rozuměl proč, ona ne.

*

V tajném neklidu stále pátrala a zkoumala. Z jejích otázek někdy sebe vzdálenějších, z jejích kradmých pohledů sebe někdy letmějších poznával, že pídí se neustále po příčinách toho, že nenáleží jí tak, jak by si láska její přála.

»Byla bych ráda, kdybys nebyl lékařem,« uklouzlo jí jednou.

Měl-li pacientku mladou ženu neb mladou dívku, neb chodil-li někam, kde byla vábná dcera nebo choť, byla plna znepokojení, jež pečlivě skrývala, ale jež prozrazovaly ty její oklikové otázky i ty její zpytavé pohledy. Byla v ní stálá úzkost, že mu nedostačuje, bázeň, aby jí neunikl zcela.

Čím dál tím častěji se modlívala a chodila do kostela, svěřujíc Bohu své soužení a stesky, i předkládajíc mu své naděje a tužby.

Často i doma přistihl ji doktor na kolenou v ložnici před vysokým odlitkem Panny Marie Lourdské, i vyciťoval bystře, čím přeplněno je srdce, jež pozvedá k Mateři boží.

Někdy jej toto hledání pomoci u Boha dojímalo, ale častěji dotýkalo se ho jako výčitka, zvlášť když ona, vidouc se přistiženu při něm, povstala s rozpačitým úsměvem a náhle zavěsila se mu kolem krku majíc oči zality slzami.

Uchyloval se do samoty, zabíral se do práce ve svém pokoji, četl, studoval, začal konati přípravy k spisu Konflikty mezi

povinností lékaře a lidskostí, o němž již dlouho přemýšlel, ale ona i na tuto jeho práci žárlila a viděla v tom všem úmyslné, třeba že šetrné oddalování se od ní. A on byl nekliden cítě to a tuše ji stále za sebou jako stín.

Stávala se mu nepohodlnou její přílišná starostlivost o něj, zahrnující jej sterými pozornostmi a otázkami, jež naň účinkovaly jako vyptávání. Měl dojem stále upřených naň jejích očí, plných sic lásky a oddanosti, ale taky plných pozorování, otázek a očekávání, a před tím znenáhla počal utíkati.

Vyhledával příležitosti i záminky, za nimiž odpoledne a na večer vycházel z domova a čím dál tím častějším byl hostem v kasinku hostince Valterova.

Z úst Anežčiných nevyšla výčitka. Povolovala, ustupovala — trpělivě, odevzdaně. Doktor však cítil její znepokojení, stesk i slzy v těch chvílích její samoty, které jí způsoboval, ale konejšil se tím, že na konec uvykne a že tak lépe se zabrání chvílím prudší a zjevné hořkosti než vlídnostmi a něžnostmi, jichž vynucování by někdy mohlo přemoci jeho trpělivost a jejichž chudá podstata mohla by ji na konec z plna přesvědčiti o jejím klamu. Měla dosud stále naději, že chudá ta zrna jeho laskavosti nalejí se ohnivějším vínem, a zatím to nebyly k dozrání teprv určené hrozny na révovém

kmeni pravé lásky, nýbrž dozralé již drobounké plody na skromném bezovém keři, vyrostlém z půdy jeho jemné šetrnosti, vrozené dobrosrdečnosti, z jasných vzpomínek na dávné jinošské sympatie k ní i z citu závaznosti, v jakou k ní vešel na stupních oltáře.

Očekával u ní smířlivé vejití v tu nezměnitelnou již sudbu s příchodem dítěte, v něž pevně doufal. A dočkali se skutečně dcerušky, o niž péče a k níž láska mohla vyplňovati ty hodiny, kdy on uchyloval se do svého světa a samoty. Ale s brzkou smrtí dítěte ta naděje shasla.

V téže době také u ní zjevily se poprvé známky její srdeční choroby, a v něm zatloukli poprvé křídly černí havrani.

Tajné útrapy na obou stranách se spíše zhoršily, nervosnosti a obav do budoucna přibývalo. A v té době, kdy sice nemoc její se lepšila, ba zcela ztrácela, ale kdy jí samé největší šetrnosti, něžné péče a láskyplné útěchy bylo třeba, přišel se svým návrhem, vzíti do nového domova v Nedosekách dítě své a Bettynino.

Byla v tom ovšem i shoda okolností, že právě půl roku před tím se dověděl, že synáčka jeho má na vychování v Praze paní Škoulová. Domníval se, dáti ženě náhradu za zemřelé dítě vlastní, a byl přesvědčen o zvláštní vhodnosti chvíle i z toho důvodu, že v novém

působišti, mezi lidmi neznámými, chlapec dobře bude moci platiti za synáčka jich obou.

Anežka souhlasila, ba skoro radostně svolila — snad i sama myslila, že tak bude dobře, on že bude spokojenější a že pohlížením na její laskavost a péči o toto jeho dítě rozkvete v něm s vděčností ta pravá láska k ní.

K tomuto výkladu, asi nejsprávnějšímu, jak za to měl, došel ovšem později — tenkrát viděl v něm jen prostý projev její dobroty a splnění jejího slibu, kterýž dala hned po jeho přiznání před sňatkem, že naskytne-li se kdy příležitost a shledá-li se toho potřeba, aby dítě jeho a Bettynino vzali k sobě, ona odpor ni překážky tomu klásti nebude, naopak přičiní se, aby mu nahradila matku.

Brzy ovšem poznal, že měl vyčkati se svým návrhem, neb aspoň nechvátati s jeho uskutečněním. S Tonoušem vzal do nového domova v Nedosekách kus své minulosti, a ta při poměru, jaký mezi nimi vládl, nemohla přispěti k uklidnění, posílení a ozdravění mysli.

Anežka stala se sic Tonoušovi skutečně matkou, jak slíbila a jak očekával, ale trpěla tím, že to nebylo dítě její, trpěla poznámkami lidí, jaký to hezký, milý hoch, z něhož může míti radost, trpěla, když on se naň zadíval, s ním se laskal, jej k sobě tiskl. V každém jeho políbení chlapce viděla jeho vzpomínku

na minulost a poznávala, jaké pro ni bylo neštěstí, že vlastní dítě jí zemřelo.

Neprozradila to nikdy ani vzdechem, chlapci ni slůvkem nedala znáti, že není jejím dítětem, hrála i před jinými jak jen mohla úlohu šťastné matky, ale doktor přec vycítil, co ji to stojí přemáhání a jak jí je při tom někdy trapně.

Byl by býval pln obdivu pro sílu její šlechetnosti a pln dobroty, vděčnosti pro její jemnost a něžnost, kdyby jej nebylo schlazovalo, ba někdy přímo popouzelo právě to vlídnými úsměvy maskované její sebezapírání, a to beze stesku, beze vzdechu snášené utrpení, pak ty zachycované dlouhé zpytavé a žárlivé zároveň — jak se mu zdálo — pohledy naň, když dítětem se obíral, a jindy zas příliš úmyslně něžné slovo, příliš přemrštěná péče, již měla pro dítě, a jež právě odkrývala, že vše to jsou jen akty silné vůle, velikého ovládání, ovšem podporované vrozenou dobrotou, ušlechtilostí a jemností, ale pramenící hlavně z touhy po něm jako manželu, po všemožném vyhovování jeho přáním až do sebeobětování na získanou té větší, té pravé, té rozohňující jeho lásky. Nechtěla šetrnosti, vlídnosti, něžnosti, chtěla, aby po ní prahl, tak jako ona prahne po něm.

A to nebylo ovšem možno vykoupit ani sebe větší obětí. Naopak ten vypátraný jím úmysl její — a že se nemýlí, pevně byl pře-

svědčen — stal se mu jakýmsi stínem, jakousi překážkou, jakýmsi kazem na jejím slibu, na jejím svolení, na veškeré té laskavosti a starostlivosti, jíž chlapce jeho obmýšlela, i zdála se mu často ta vlídnost a něžnost její k chlapci v tomto osvětlení až vypočtena, čekající odměny, čekající zaplacení, takže byla mu někdy až odporna.

Vkládal si do její tváře, do jejích úsměvů, do jejích pohledů výraz jakési na odiv nošené oběti, který jej dráždil, a tak místo aby se vzájemný jejich poměr tím vším vyjasnil, oteplil, nastal přímý opak.

Žádný z nich však neřekl slůvka, stesk, vzdech, výčitka nepřešly přes jejich rty, uměli oba mlčet a se opanovat. Byli navzájem k sobě laskavi, pozorni, něžni, ba zdálo se mu někdy, že provádějí právě tím jakýsi vzdor, měříce síly své vytrvalostí svého sebezapírání.

»Lžeme oba,« utěšoval se cítě lež svou.

»Jen že co ona zatajuje, co ona přemáhá, je její láska, je její touha po mně a po takové mé lásce, jako je její, kdežto co já skrývám a přemáhám, je rostoucí chladnost.«

A přiznávaje si to, cítil v tom na svůj neprospěch rozdíl té obapolné lži.

»Vlastně u ní to ani lež není,« doznával si později, »jen sebezapírání, jen tajení, neboť ona nelíčí chlad místo lásky, kdežto já lhu něžnost i lásku tam, kde pravé lásky vůbec

nikdy nebylo a kde nyní je jen pocit tíže povinnosti.«

A tak vyvíjel se poměr jejich až do těch konců, v kterých poznával, jakou tíží je život vedle ženy, která se stále zdá obcházet jako věřitel, a v jejíchž očích čte manžel svůj slib věrné lásky, daný u stupňů oltáře. A dlužník místo zlata má jen drobnou měď šetrnosti a shovívavosti.

A tím větší je ta tíže, čím věřitel je mlčelivější a trpělivější. A takovým věřitelem byla Anežka. Doktor chodil kolem ní v studu a bázni jako zločinec.

Jak snadnější život by byl býval, kdyby ho byla nemilovala, aneb aspoň kdyby její láska a oddanost byla bývala méně silna, méně ryzí a ušlechtilá. Ale cítě právě plnost, čistotu a skoro přísnost její lásky, cítil její právo i svůj dluh a stálý hrot výčitky, jemuž nebylo lze utéci.

V té její lásce byla proň tíže jeho pout a pro ni bolest jejího sebezapírání při jeho chladu. A ta její láska — věděl — bude hořet v stejné stálosti do posledního dechu jejího, jsouc jejím bohatstvím vedle jeho chudoby, její ctností vedle jeho přetvářky, jejím triumfem vedle jeho podlehnutí lži.

Skrytí havrani v jeho duši se množili a prudčeji tloukli křídly.

Tak napadají dlužníka v útrapách tísně myšlénky na smrt věřitele.

Utíkal jim, zápasil s nimi, zaklínal je, — ale marno! Přepadali jej zákeřně v končinách jeho samoty.

Ano, kdyby byl jiným, lehkomyslnějším člověkem, necítícím tíže závazku! Kdyby byl dovedl jako jiní obcházet své spoutání, ukrádat si volnost a ukradené užít — ale na to byl příliš přímý a hrdý. Buď závazek plnit nebo zlomit. Obcházet, nikdy!

Často stoupala před něj otázka: »Proč, proč vlastně jsem se stal dlužníkem, proč, proč vlastně jsem se zavazoval necítě té pravé lásky?«

I vracíval se nesčíslněkrát k rekapitulacím celé své známosti s Anežkou, od prvního shlédnutí dvanáctileté holčičky s červeným hřebínkem ve vláscích, až po hedváb štóly vranovského faráře, jímž jim oběma ruce svázal.

Ale výsledek všech těch vzpomínkových cest byl pokaždé jeden a týž: »Osud v tom byl. A má poddajnost. A i ta je osud!«

Změnit už nebylo lze nic, ani vyčítat jiným, ani navzájem sobě. A v tom právě bylo hoře největší.

Trpěli oba. Ona jeho chladem a lítostí srdce vlastního, že nedovedla roznítit jeho lásku, on naopak stálostí lásky její, již opětovat nemohl.

A tak den ze dne, měsíc za měsícem, rok po roce . . . až k nynější nemoci její. . . .

— — — — — — — — — — — — —

Všecky tyto myšlénky, dávno ustálené a zurčitělé, přehnaly se nyní v úprku opět jeho hlavou, vyvolány tou otázkou, proč že nebyli šťastni, jak mohli být, a tou lítostí nad vším tím minulým, nad její láskou a jejími nadějemi, nad její oddaností, nad její tichou resignací, nad její v pravdě ženskou trpělivostí v útlaku a hlodu bolesti.

Dnes se všecko to končí.

Její utrpení i její láska.

Té lásky už vlastně ani není, neboť Anežčina duše unikla již okolnímu světu, a louka asfodelů se otevírá jejím zrakům.

I vzpomínky ji asi opustily. Vzpomínky na něj, na ten pokoj zde, na opuštěný šicí její stolek v prostředním pokoji, na kuchyň, kterou si tolik libovala, že je tak světlá, na lékárničku jeho, jejíž byla radostnou správkyní, na knihovnu, již tak zálibně rovnala — na vše, na vše . . . A nemožno to zadržet, a nemožno to obrátit . . . už ani na mžik. Ba již snad ani ty dětské andělíčky své nevidí, a když, už jen tak z dálky asi . . . V mlhách se jí tratí, a již ani s nimi nemluví, ani na ně se neusmívá.

Tolik chvátá — tolik chvátá!

Bez rozloučení chvátá . . .

A žili přec spolu pět let, a tak jej milovala, jako žádná žena již jej milovati nebude...

I on ji měl rád.

Ano, měl ji rád! potvrzoval si důrazně, jakoby mu někdo odpíral. Nebyla to láska, jíž se rozumí žádost po ní, smutek v její nepřítomnosti, radost z opětného shledání, ale měl ji rád, měl rád její dobrotu, měl rád její oddanost, měl rád některé její pohledy, některé její pohyby, tak čistě ženské, měl rád, když zachytla nějakou vzpomínku z let svých dívčích a jeho studentských, a v očích jí zahrálo jiskření minulosti —

Bolestná lítost stiskla mu srdce při tom rozpomenutí, a prudká touha se ozvala aspoň po jednom ještě pohledu jejím, po jednom políbení jí, aby je cítila ještě při výdechu posledním.

Vždyť, pro živého Boha, neuhasla v ní ještě poslední jiskra života, vždyť —

Jak mohl váhat, jak jen mohl váhat!

S překotným chvatem, jakoby od každé vteřiny závisela spása, vykonal přípravy, pak přisedl těsně k jejímu lůžku, chopil se levice její a vyhrnuv rukáv nočního kabátku až k lokti, dal jí silnou injekci étherovou.

Prsty na tepně, čekal pak napjatě na účinek.

Srdce mu prudce bušilo, celá duše vstoupla v jeho oči, jimiž visel na její tváři.

Míjely minuty, dlouze a těžce, čtvrt hodiny, půl — věčnost celá.

Nic, nic, ani jediný záchvěv . . .

Lék, jenž dosud vždy překonal ohlašující se slabost srdeční, dnes v sesílené dávce nevyvolal nejmenšího účinu.

Ani zábřesk vědomí nešlehl její tváří, obtíže dýchací zvolna, ale stále stoupaly. Nebylo pochyby, že tento stav je již jen přechodem k agonii. Tepla ubývalo, na nohou, rukou i periferních částech obličeje bylo cítit již dotykem stydnutí.

»Hned, hned jsem měl vstřiknout éther — před hodinou byl by snad ještě reagoval,« vířilo doktorovi hlavou v divokém jeho pobouření.

»Proč jsem jen váhal, bídácky váhal . . . Proklatí havrani . . . Podlá bestie je člověk! Bestie, bestie!« opakoval vztekle a přitlačiv ruce pod čelo, ryl nehty do skrání. Měl pocit, jakoby mu mozek chtěl vyhřeznout očními důlky.

V prsou bouř lítosti, bolu a vzteku, cítil chvílemi záchvaty touhy poranit se do krve, šíleně se tlouci, bodat se do bezvědomí, překonat tu bouř duševní bolestí fysickou.

Ale při všem tom pobouření a těch návalech nepohaslo ani na chvíli dosud vědomí, co se kolem něho a v něm děje. Ta dotěrná, nesnesitelná duševní kontrola, ukládající pro

budoucí vzpomínání každou takřka jeho myšlénku i každý pocit, v něm žila a byla stále v plné práci. »Dávej pozor, co bude dále,« jakoby mu říkala s výsměchem.

Byl účastníkem i pozorovatelem zároveň, a byly chvíle, kdy v jakémsi zastínění únavy se mu zdálo, že je vlastně ve dvou osobách, jež navzájem se špehují.

»Copak šílím?« vytrhoval se z takových okamžiků, přejel rukou čelo a pocítil, jak jej opravdu z tohoto několikahodinného již duševního napjetí bolí prudce hlava.

Vyšel na chvíli z pokoje a za ním za okamžik vplížila se i Běta.

»Milostpane, nemělo by se poslat pro velebného pána?« Hlas její dusil se pláčem, oko topilo v slzách.

»Pošlete, pošlete — je konec.«

»Pro Ježíše Krista — Panenko Maria,« zaúpěla služka a vyrazivši na chodbu vyrážela v prudkém pláči:

»Naše zlatá milostpaní, naše dobrá milostpaní — proč radši mě si Pánbůh nepovolá?«

Tento její hlasitý pláč na chodbě a tyto její výkřiky zazdály se doktorovi jako počátkem toho zvláštního zevnějšího ruchu v příbytcích smrti, jejž tak dobře znal ze svého lékařského povolání. A od té chvíle rázem ochablo a popustilo jeho napjetí, a on dal se jaksi bezvolně

nésti vším tím, co následovalo, jako již nějakou nezbytností, oproti níž vše je už marno.

V pokoji u nemocné Běta spěšně a tiše konala přípravy k přijetí kněze s nejsvětější svátostí, stůl bíle prostřela, svíce a krucifix uchystala, lůžko umírající spořádala.

Doktor chodil ve vedlejším pokoji. Přes tu chvíli zastavoval se u dveří s podivně natrnulým, skoro nepříčetným úsměvem a pohledem a každou skoro minutu vytahoval hodinky v jakési nevysvětlitelné nedočkavosti všech těch věcí, jež nastati měly. Chvílemi postál též u okna a hleděl tím směrem, jímž přijíti měl farář i přijeti malovický kollega. Všechna jeho mysl v jakémsi náhlém ochabnutí téměř bez přechodu odvrátila se od vlastního nitra a přilnula k všem těm zevnějším okolnostem, jež provázeti měly shasínání života jeho ženy.

Ku podivu! Tak často předbíhaly jeho představy skutečnost až k těmto chvílím, a nyní, když nastaly, zdály se mu tak neuchystány, tak nějak ukvapeny, že nemohl jaksi ani dobře věřit, to že je již opravdu ten očekávaný konec.

Sám pak v tom všem, co se kolem dálo, připadal si pojednou jako zbaven síly, vůle i rozhledu, bezmocnou součástí, unášenou vším tím zevním pohybem sbíhajícím k zjevnému již všem konci.

Ale byl ten stav právě svou passivitou snesitelnější než dřívější napjetí. Bylo v něm méně zodpovědnosti i hlodavých myšlének. Jedna výčitka však přece zůstala těžce trčet v jeho mozku, že totiž kdyby byl dříve užil injekce, mohl snad aspoň ještě na chvíli vrátiti ji k vědomí. To si neodpustí nikdy, ta výčitka zbude v duši jako nemizící stopa po černých jeho havranech.

Po třetí hodině přišel farář Klenka s kostelníkem Vorlíčkem.

Doktor přivítal kněze s tím svým nehybným úsměvem, jenž připadal mu samému již jako maska, v niž tvář strnula. Podali si ruce. farář promluvil několik srdečných slov útěchy a vykonav za pomoci Vorlíčkovy všechny přípravy v salonku, vkročil zticha do pokoje umírající, aby jí udělil generální absoluci.

Z celého toho aktu utkvěl doktorovi v mysli vlídný šepot jeho hlasu, pak klečící postava farářova po uděleném rozhřešení, ruce na prsou sepjaté, pohled k černému krucifixu obrácený a věneček stříbrných vlasů kol lysiny, světlem voskových svěc ozářené, se zakrouženou štětičkou šedin nad čelem, s jakou se malovává obraz sv. Petra

Nemocná při celém aktu ani na okamžik se neprobrala k vědomí. Údy její již tuhly, teploty kvapem ubývalo, přestávky mezi jednotlivými těžkými a chrčivými vdechy se dlou-

žily již tak, že každý zdál se býti již posledním.

Kromě doktora byli posvátnému výkonu přítomni ještě bratr umírající a Běta. Oba muži setrvávali při něm v tíživém mlčení, jakoby hrdlo měli provazem zadrhnuto, Běta nedovedla opanovati pláč, jenž přerýval jí slova modlitby. Nezadržitelné prudké zvuky jejího kvílení zapadaly do duše doktorovy a zněly v ní ještě, když již kněz dávno odešel z příbytku smrti.

Před čtvrtou hodinou přijel malovický kollega. Doktor viděl zastaviti kočár starostův před vraty, u nichž stálo zvědavě několik postav ze sousedství, všiml si, jak z obou statných hnědoušů se kouří po rychlém běhu, jak doktor Novák sestupuje s vozu a k čeledínovi něco promlouvá a hned pak k dvířkám vedle vrat se obrací a v nich mizí.

Vyšel mu vstříc, tak jako prve faráři. Totéž stisknutí rukou, tentýž pozdrav jako jindy. Jen v tváři stále ten podivný, cizí nepodajný úsměv.

Doprovod k nemocné, konstatování agonie, několik chvatných otázek šeptem pronesených a takových též odpovědí, nové němé stisknutí ruky na utěšenou, účastlivý pohled — vše tak všední, tak zarážlivě všední.

Děje se to vskutku tak, anebo je to následek otupělého vnímání následkem ochablosti vlastní? —

Připadalo mu, že všechny ty konečné chvíle chvátají za sebou, jako lidé vyběhlí z domu v největším spěchu a v nejnuznějších jen šatech, neměvší již času se obleknout, uchystat se.

Tím spěchem, tou všedností svou, v níž nic nezaujalo plně pozornost, nic břitce nezajelo do duše, nezarylo se v ni, nepohnulo jí, neuchvátilo, nerozbouřilo, vzbudil se v něm až klam, že tu vlastně oživuje jen vzpomínkový obraz dávné skutečnosti — ale obraz již mlhami obklopený, zaprášený, ztemnělý v mnohých částech svých, a jen v některých, a to většinou zcela nedůležitých, osvětlený. Anebo jakoby to žil ve snu, v němž pravidlem také vedlejší věci prudce ozářeny se zjevují a hlavní v mlhách plynou a se kolísají.

Či snad je jeho duše únavou zadechnuté zrcadlo, jehož zkalený povrch zachycuje jen mdlý obraz událostí a jen na některých místech, kde nezastřen jeho lesk, obráží jasně skutečnost?

Nedovedl si na to dáti určitou odpověď, ale z té všednosti toho všeho kolem anebo z té otupělosti vlastní vyvstával a obemžíval nitro takový tíživý stesk, taková měkká lítost, jak bývá v podzimním dnu, kdy dušičkové nebe je šedé, nehybné a studené nad vší bolestí umírání na zemi.

*

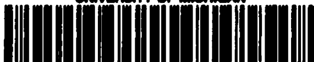
Snad mu vyvolalo tento obraz v duši světlo svíce hořící teď již za hlavami nemocné v šeru pokoje, z něhož prorážela jen běl osvětlených polštářů, do nichž těžce zabořena ležela hlava umírající v posledním zápasu.

Netrval již dlouho. O půl šesté přestalo dýchání a zastavilo se dotrpěvší srdce Anežčino.

Doktor zatlačil jí oči, políbil jí rty a ruku a vyvrávoral pak ven, maje hruď naplněnu rozpínavou tíží, která však nedovedla se prolomiti. V hlavě cítil bolestivý tlak, a oči jakoby se proměnily v rozžhavený kov. Těžce vešel do svého pokoje, vrhl sebou na pohovku a přiraziv spodek dlaní k čelu a ke skráním setrval tak bez hnutí, na nikoho nepromluviv, nic nevnímaje, do plné tmy.

Otevřeným oknem úmrtního pokoje zněl smutný zvuk hran.

Konec dílu prvního.

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 03349 5360